

ANALELE DOBROGEI

Serie nouă
An IV, nr. 1

CONSTANȚA
1998

Colegiul de redacție :

- *Prof. univ. dr. Adrian RĂDULESCU*
- *Conf. univ. dr. Enache PUTU*
- *Dr. Gavrilă SIMION*
- *Prof. Anna-Maria DIANA*

ANALELE DOBROGEI
serie nouă, Anul IV, nr. 1

Manuscrisele și orice corespondență se vor trimite
pe adresa colegiului de redacție al revistei
"ANALELE DOBROGEI" :
Piața Ovidiu nr. 12, 8700 CONSTANȚA

*Autorii articolelor își asumă, evident, răspunderea pentru
conținutul acestora.*

CUPRINS

VIAȚA BISERICESCĂ	5
IPS Lucian, Arhiepiscopul Tomisului - Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în Bulgaria	7
ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE VECHE	17
Z. Covacef - Câteva observații pe baza unui portret funerar feminin din Tomis	19
Gabriel Talmațchi - Unele considerații privind evoluția Sucidavei Moesice în sec. IV a. Chr. - VI p. Chr.	25
DOBROGEA MEDIEVALĂ ȘI MODERNĂ	35
Cristian Tiberiu Popescu - Premise pentru descifrarea ruinelor de la Basarabi	37
Nicolina Ursu - Considerații privind demografia Dobrogei din secolul al XI-lea până la jumătatea secolului al XIX-lea.	45
Tudor Mateescu - Un negustor român din Turtucaia înainte de 1877 - Vlad Iordache	57
Căpitan cdor. Ion Ionescu - Scurtă analiză istorico-juridică privind modul de soluționare a diferendului de frontieră din sudul Dobrogei urmarea viciului de formulare a articolului 46 din Tratatul de la Berlin 1878.	68
Maria Pariza - Aromânii în publicistica dobrogeană (I)	72
Andreea Atanasiu - Factorul naval în politica lui Mircea cel Bătrân privind apărarea Dobrogei și asigurarea controlului asupra litoralului vest-pontic.	90
Constantin Cheramidoglu - Regimul ocupației militare la Constanța (oct. 1916 - dec. 1918).	95
Cornel Greavu - Artileria de coastă a marinei române	103
EVOLUȚII ECONOMICE-SOCIALE, POLITICE	109
Anna-Maria Diana, Cecilia Pașca - Proiecte românești de realizare a unei căi navigabile între Dunăre și Marea Neagră	111
Angela Pop - Banca Federală "Dobrogea" din Ostrov (1913-1926)	119
Mariana Bălăbănescu - Cum au sărbătorit dobrogenii încoronarea de la Alba Iulia - 15 octombrie 1922	125
Puiu Bordeiu - Mișcarea legionară în Dobrogea în Contextul anului 1933 ..	131
CULTURA - ȘTIINȚA	149
Nicolae Bodeanu - Academicianul Mihai Băcescu la cea de a 90-a aniversare	151
Simona Suceveanu - Promovarea ideii despre unitatea și continuitatea neamului românesc în predosloviile "Mineelor" de la Râmnic (1776-1780), aflate în colecții din județul Constanța	159
Florentina Olteanu - Împrumuturi lexicale de origine latină	

în limba română	167
Georgeta Borandă - Începuturile învățământului de marină constănțean ..	178
Maria Petre - Școli românești în Grecia în perioada interbelică	183
ARHITECTURA	189
Ileana Pitrescu, Anna-Maria Diana - Cazinoul din Constanța	191
Mihai Luca - Biserica "Sfânta Paraschiva" din Constanța	196
POEZIE - PROZĂ SCURTĂ	201
Nicolae Motoc - Versions français par Ion Roșioru	
Teamă de ziua de luni - Crainte du jour de lundi	203
Vis de neatinș - Rêve intangible	204
În oglindă - Dans le miroir	204
Abia ieșit ... - À peine sorti	205
Senzații - Sensations	205
Insigna - L'insigne	205
Un licăr ... - Une lueur	205
Interiorul casei - L'intérieur de la maison	206
Haiku în oglindă - Haiku dans la miroir	206
Ostenit - Fatigué	206
Briza poznașe ... - Des brises étrages	206
Sfat inuțil - Conseil inutile	206
Bietul copil ... - Le pauvre enfant	207
Cocheta - La coquette	207
Iată ... - Voici	207
Regăsire - Me repliant sur moi-même	207
Un sens - Un sens	207
Poezia - La poésie	207
Florin Șlapac - Castroane pline și cucoane goale	208
Sorin Roșca - "Ilustrații pentru deceniul 9" - poeme	209
Ovidiu Dunăreanu - Mara lui Stoieneș	219
Sanda Ghinea - Rondel de trecere; Rondel în surdina; Rondel pentru vinul de Bohotin; Rondel de primăvară; Rondelul tăietorilor; Rondelul timpului	222
Dan Perșa - Digestia cerebrală a lui Miroin Licurici	225
Arthur Porumboiu - Se-ntorc poemele; În malaxorul zilei; Visam; Stare; Dacă așa pleca ...; Starea de cenușiu; Eu nu mai sunt acum decât un semn; Oră cu deținuți	227
Victor Corcheș - Nunta lui Păcală	230
Ovidiu Dunăreanu - Păcuiul lui Soare	237
Dan Ioan Nistor - Migrări (Printre pietrele și tumulii Histriei)	243
CRITICE RECENZII	247
Puiu Enache - "Fetele" românului contemporan. Utopie și realitate.	249
Octavian Soviany - Scriptorul care nu se teme de diavol	253
Victor Corcheș - Mircea Pavelescu	255

VIAȚA BISERICESCĂ

VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST ÎN BULGARIA

În viața bisericească s-a statornicit frumoasa datină ca, marile evenimente ale Bisericilor Ortodoxe surori, să fie trăite în dragoste frățescă și comuniune.

Astfel, la bucuria Bisericii Ortodoxe Bulgare, care a sărbătorit 1100 ani de la Sinodul de la Preslav (893), se adaugă și bucuria Bisericii Ortodoxe Române. Prin aceasta se împlinesc cuvintele Sfântului Apostol Pavel, care scria odinioară corintenilor „Dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură împreună” (I Corinteni 12, 26).

Dând curs invitației făcute de către Sanctitatea Sa, Maxim, Patriarhul Bulgariei, Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a participat, la acest popas jubiliar, împreună cu Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Lucian al Tomisului, și cu P.C. Pr. Marcel Manole, secretarul Arhiepiscopiei Bucureștilor (translator).

La această sărbătoare a Bisericii Bulgare au participat, ca reprezentanți ai întâi stătătorilor de care aparțin: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Hrisostom al Efesului, din partea Sanctității Sale Bartolomeu I, Patriarhul Constantinopolului; II. PP. SS. lor Pitirim, din partea Patriarhiei Moscovei; Pahomie și Justin, din partea Bisericii Ortodoxe Sârbe. Au fost prezenți toți ierarhii Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, cu delicatețea care îl caracterizează, cât și datorită atașamentului față de Biserica Ortodoxă Bulgară și față de Întăistătătorul acesteia, Sanctitatea Sa, Patriarhul Maxim, și în contextul vechilor legături dintre cele două Biserici surori, a ținut să participe personal la festivitățile organizate.

În consecință, în ziua de 17 septembrie 1993, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de membrii delegației, a plecat spre țara vecină, pe ruta București - Giurgiu.

La punctul de trecere a frontierei de la Giurgiu, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost întâmpinat de prefectul județului Giurgiu. În sala de protocol a Vămii, Prea Fericirea Sa a fost primit cu căldură și de autoritățile vamale. În cuvântul Său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a arătat rostul vizitei pe care o efectuează în Biserica Ortodoxă Bulgară, moment de mare importanță - a spus Prea Fericirea Sa - pentru legăturile frățesti existente între Bisericile Ortodoxe surori și vecine - Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Bulgară. Domnul prefect a urat Prea Fericii Sale sănătate

deplină și succes în nobila misiune pe care o are de îndeplinit. Au fost de față P.C. Protoiereu de Giurgiu și un număr de preoți slujitori, cărora Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist le-a împărtășit binecuvântări, dându-le îndrumări părintești pentru buna desfășurare a lucrării în protopopiatul Giurgiu.

La punctul de vamă din orașul Ruse, prea fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a fost întâmpinat de I.P.S. Ghelasie - mitropolit de Ruse, și un grup de preoți, care au venit să-l întâmpine pe Prea Fericirea Sa în numele Sanctității Sale, Maxim, Patriarhul Bulgariei. A fost de față viceprefectul orașului Ruse și persoane oficiale din cadrul administrației Prefecturii.

După un scurt popas făcut la muzeul din Ruse, unde sunt expuse obiecte specifice țărilor riverane cu Bulgaria - inclusiv România - și după ce directorul muzeului a explicat importanța acestui muzeu, Prea Fericirea Sa s-a îndreptat spre orașul Târnovo, una din fostele capitale ale Bulgariei, unde era așteptat, la mănăstirea Sf. Apostoli Petru și Pavel, de Sanctitatea Sa, Maxim, Patriarhul Bulgariei, împreună cu toți reprezentanții Bisericilor surori.

După oficierea unui Te-Deum în biserica mănăstirii „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, de către P.C. Protoiereu M. Guranov, a fost reprezentant al Bisericii Ortodoxe Bulgare la București, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit un cuvânt ales, în care a subliniat bunele raporturi dintre Bisericile noastre, făcând și o succintă istorie a vieții religioase din Biserica Bulgară, scoțând în evidență și importanța vieții călugărești, specifică Bisericilor Ortodoxe. După dejunul oferit oaspeților, de către conducerea mănăstirii, „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” (a cărei obște cuprinde circa 10 călugărițe), delegații Bisericilor surori, sosiți aici între timp de la Sofia, împreună cu Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Bulgare, s-au îndreptat către localitatea Târgoviște, unde a avut loc slujba Te-Deumului, oficiată de protoiereul locului - Petru Clavcev. După aceasta, delegațiile au parcurs pe jos drumul de la biserică, prin parcul orașului, unde se afla mulțime de oameni, până la primăria orașului Târgoviște, unde primarul orașului, Domnul Karagheorghiev, a rostit un cuvânt de bun venit și de mulțumire adresat oaspeților. În mod special, domnul primar s-a adresat cu multă reverență Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, întreținându-se apoi cu Prea Fericirea Sa asupra problemelor de interes bisericesc. În seara aceleiași zile, conducerea primăriei orașului Târgoviște a oferit, la hotelul Ray din apropiere un dineu în cinstea oaspeților. La dineu au participat personalități din administrația locală.

Sâmbătă, 18 septembrie 1993, delegațiile s-au îndreptat către catedrala Sfântului Arhanghel Mihail, din orașul Preslav, unde s-a oficiat Sfânta Liturghie de către Înalt Prea Sfințitul Kiril de Varna și Preslav, împreună cu PP.SS. Episcopi-vicari: Neofit, secretarul general al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, și Grigori, rectorul Seminarului teologic din

Sofia.

După oficierea Sfintei Liturghii, membrii delegațiilor au fost primiți la primăria orașului Preslav, unde au fost întâmpinați de primarul local, Consiliul municipal și alte oficialități, care au adresat cuvânt de bun sosire, subliniind în același timp, importanța acestei sărbători pentru poporul bulgar, oferind cu acest prilej medalia jubiliară care marchează evenimentul împlinirii a 1100 ani de la Sinodul de la Preslav.

Cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, în cuvântul adresat oficialităților și tuturor celor de față, a scos în evidență suferințele îndurate de Bisericile noastre surori în decursul vremilor, suferințe comune care au durat până nu de mult. „Să dăm slavă lui Dumnezeu - a spus Prea Fericirea Sa - că ne-a învrednicit să sărbătorim aceste evenimente în deplină dragoste și libertate, în exprimare și apropiere sinceră“. Cuvântul Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost mult apreciat de cei prezenți.

La ora 16,00, membrii delegațiilor au vizitat muzeul din vechiul oraș Potteins, muzeu care deține relicve din timpul țarului Simeon al Bulgariei. Aici, un grup de tineri - băieți și fete - au executat cântări cu caracter liturgico-religios și istoric. Cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a întreținut cu conducerea muzeului, de la care a primit explicații legate de istoria muzeului și a obiectelor expuse, apoi a semnat în cartea de onoare a muzeului, unde a consemnat printre altele: „Binecuvântăm osteneala conducerii acestui muzeu păstrător de relicve, care reprezintă mărturiile ale prezenței vieții religioase pe aceste locuri“.

Duminică, 19 septembrie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, împreună cu ceilalți oaspeți, membri ai delegațiilor Bisericilor surori și II.PP.SS. Kiril, - mitropolitul Varnei și Preslavului, Arsenie, mitropolitul Plovdivului, Domițian, mitropolitul Vidinului; Ghelasie, mitropolitul de Ruse, și Neofit, episcopul vicar general al Patriarhiei Bulgare, împreună cu Sanctitatea Sa, Maxim, Patriarhul Bulgariei, au săvârșit Sfânta Liturghie în biserica Sf. Chiril și Metodie din Preslav. A participat la slujbă un număr de preoți și diaconi, printre care și P.C. Ilie Cormoș, reprezentantul Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, pe lângă Patriarhia Bulgară. În biserică, după săvârșirea Sfintei Liturghii, Sanctitatea Sa, Maxim, Patriarhul Bulgariei, a rostit cuvântul legat de sărbătoare împlinirii a 1100 ani de la Sinodul din Preslav, când s-a satornicit, de către soborul ierarhilor și țarul Boris I (care s-a călugărit cu numele de Mihail), ca limba slavonă să devină limbă de cult și liturgică. În acest context Sanctitatea Sa a adus mulțumiri Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și membrilor delegațiilor Bisericilor surori pentru împreună-participare la acest moment istoric al Bisericii Bulgare.

În cuvântul Său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a spus, printre altele:

„Aniversarea a 1100 ani de la Sinodul de la Preslav inscrie o nouă pagină în cronică legăturilor Bisericilor Române și Bulgare, prin prezența noastră

aici. Se știe că Bisericile noastre s-au înfrățit în decursul vremilor în preocuparea lor de a menține tradițiile și respectarea canoanelor bisericești. În aceste clipe solemne - a spus Prea Fericirea Sa - evocăm, cu alese sentimente vizitele și întâlnirile noastre. Istoria ne oferă destule exemple de cinstire reciprocă, de cinstire frățească, iar toate acestea, la un loc, concretizează bucuria dragostei creștine dintre Biserica Ortodoxă Bulgară și Biserica Ortodoxă Română, între conducătorii și ierarhii lor, ca și între credincioșii acestor două Biserici. Și întâlnirea de astăzi - a spus în continuare Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist - se înscrie în rândul acelor frumoase tradiții ce întăresc tot mai mult strădaniile în menținerea relațiilor de prietenie și unitate în Hristos a acestor două Biserici surori și vecine, care păstrează credința vrednicilor noștri înaintași. Cunoscând, astfel, acest fir al relațiilor dintre Bisericile noastre care ne-au apropiat permanent, ca întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române, cu prețuire și dragoste reciprocă, am poposit la această sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Bulgare, poposire pe care o socotim ca o împlinire a îndemnului Sfântului Apostol Pavel, când zice: „Să păstrăm taina credinței în cuget curat” (I Timotei III, 9; VI, 20).

Actualizând acest îndemn, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a vorbit apoi despre: Limba, principal mijloc de vestire și transmitere a Sfintei Evanghelii.

Ultima învățătură pe care Mântuitorul a transmis-o Sfinților Săi Apostoli a fost: „Drept aceea, mergeți și învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit Eu vouă” (Matei 28, 19-20; Marcu 16, 15; Luca 24, 47).

Dincolo de faptul că această învățătură fundamentală stabilește programul general de lucru al Sfinților Apostoli, ea pune în lumină adevărul că Sfânta Evanghelie, descoperirea dumnezeiască cea mai presus de fire, este adresată tuturor neamurilor, că ea nu aparține unui singur neam și nici unui neam grup de oameni. Mielul lui Dumnezeu s-a jertfit și a răscumpărat lui Dumnezeu, cu sângele Său, „oameni din toată seminția și limba și poporul și neamul” (Apoc. 5, 9; 14, 6).

Predicarea Evangheliei la toate neamurile va fi însă condiționată de cerința elementară ca aceste neamuri să poată primi conținutul Evangheliei, al infinitului tezaur de învățământ și fapte pe care Fiul lui Dumnezeu, făcut om, le-a descoperit și săvârșit în timpul petrecerii Sale pe pământ, între oameni. Pentru realizarea acestui deziderat este, în primul rând, trebuitor un propovăduitor, căci „Cum vom auzi, fără un propovăduitor?” (Rom. 10, 14). În același timp însă, a fost necesar ca propovăduitorul, misionarul epocii apostolice, să se adreseze ascultătorilor săi în limba pe care aceștia o vorbeau.

Sfântul Apostol Pavel stăruie ca, prin grai și limbă, să se transmită cuvinte înțelese ascultătorilor: „Dacă prin limba voastră le scrie el creștinilor din Corint, nu veți scoate cuvânt lesne de înțeles, cum se va cunoaște ce-ați grăit? Veți fi ca niște oameni care vorbesc în vânt (I Cor. 14, 9). Dar în Biserică, scrie

același mare Apostol, vreau să grăiesc cinci cuvinte cu mintea mea, ca să învăț și pe alții, decât zece mii de cuvinte într-o limbă oarecare (I Cor. 14, 19).

În planul dumnezeiesc al propovăduirii noii învățături, a fost rânduit ca misionarii creștini să vorbească noi limbi (Marcu 16, 17) pentru a putea să transmită pretutindeni și tuturor mesajul evanghelic în toată adâncimea, întinderea și strălucirea sa. În ziua Pogorării Sfântului Duh, la prima Cincizecime de după Învierea Domnului, cel dintâi dar pe care l-au primit, în chip minunat, Sfinții apostoli a fost acela al vorbirii în limbi, un dar care făcea cu puțință ca cei veniți la Ierusalim „din toate neamurile care sunt sub cer” (Fapte 2, 5), să-i înțeleagă pe Sfinții Apostoli pentru că „fiecare (din cei ce-i ascultau) îi auzea pe ei (pe Sfinții Apostoli) vorbind limba lor” (Fapte 2, 6). Acesta va fi motivul pentru care cei prezenți în acel timp la Ierusalim se întrebau, uimiți: „Iată, nu sunt aceștia, care vorbesc, toți galileeni; Și cum auzim noi fiecare limba noastră în care ne-am născut?” (Fapte 2, 7-8).

Aceste evenimente petrecute în ziua Pogorării duhului Sfânt, care este și, prima zi a propovăduirii apostolice publice, dovedesc importanța pe care limbile neamurilor o au nu numai în lucrarea de transmitere a Sfintei Evanghelii, ci și în viața Bisericilor, care vor cunoaște o organizare având la bază etnia și limba acesteia. Căci voia lui Dumnezeu, în această privință, a fost exprimată încă prin Isaia profetul care proclamă: „Toată limba să dea slavă lui Dumnezeu” (Rom. 14, 11; cf. Isaia 45, 23). Iar Sfântul Pavel, supra-numit, pentru lucrarea sa la neamuri, chiar „Apostol al neamurilor” (Rom. 11, 13; I Tim. 2, 7; II Tim. 1, 11), reamintește: „Să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl” (Filipeni 2, 11).

Astfel, limba unui neam devine mijlocul cel mai eficace de transmitere, dar și de mărturisire a credinței creștine, de proslăvire și de dialog cu Cel Atotputernic, dobândind astfel un caracter sacru. Este de la sine înțeles că toate limbile pământului sunt apte să mărturisească și să aducă slavă lui Dumnezeu. Nici o discriminare între limbile pământului nu poate să opereze în acest domeniu al dialogului dintre indiferent ce persoană umană, vorbitoare a oricărei limbi, și Dumnezeu.

Sunt grăitoare în această privință, cuvintele Sfântului Apostol Pavel din Epistola către Coloseni privind starea creștinilor în Biserică: „Nu mai este elin și iudeu ... barbar sau scit, ci Hristos, totul întru toți” (3, 11). Afirmând că, în Hristos scitii și barbarii au dobândit egalitatea cu iudeii și elinii, Sfântul Apostol Pavel afirmă, totodată, și dreptul graiurilor acestor popoare de a exprima înaltele adevăruri ale revelației divine care se cuprinde în Sfânta Scriptură. Căci, se știe că barbarii erau numiți, în antichitatea greco-romană, acele neamuri care vorbeau alte limbi decât greaca sau latina, limbile cele mai folosite în Imperiul roman.

O dată cu intrarea în Biserică prin primirea Botezului, departe de a renunța la graiul lor, diferitele etnii și le-au îmbogățit și perfecționat pentru ca acestea să devină din ce în ce mai apte pentru a exprima cât mai deplin

înaltele adevăruri ale învățaturii creștine. Redarea cuvântului lui Dumnezeu în limbile naționale a adus, fără excepție, mari foloase și beneficii acestor limbi; traducerea Sfintei Scripturi în limba respectivă a reprezentat un examen de maturitate pentru acea limbă. În biserică sau în casele credincioșilor, prin predică și prin sfintele slujbe, sub puterea credinței și a trăirilor, toate limbile popoarelor creștine s-au îmbogățit și s-au înnobilit cunoscând evoluții benefice, însușite și folosite, în continuare, în toate culturile cărora aceste limbi le-au devenit suport și vehicul. Limbile nu dispar decât odată cu etniile care le-au dat naștere, pentru că limba constituie însuși suportul existenței unui neam. La rândul său, neamul dispăre o dată cu dispariția limbii sale.

Dar, în Biserică, neamul și limbă sa își primesc întreaga măsură a realizării și afirmării lor pentru că existența și dezvoltarea desăvârșită a unei limbi sunt factori care determină și susțin lucrarea de proslăvire a lui Dumnezeu, dialogul prin rugăciune cu Acesta.

Unul din momentele cele mai importante din istoria Bisericii - surori a Bulgariei, prin care s-a afirmat cu tărie că neamul bulgar își are identitatea sa proprie, a fost tocmai Sinodul național al Bisericii Bulgare, care a avut loc la Preslav acum 1100 de ani, deci în 893, când a fost convocat de țarul Boris I. Acest istoric eveniment a marcat încheierea procesului de creștinare a poporului bulgar și s-a afirmat vrednicia și noblețea sa creștină.

Prin hotărârea Sinodului de la Preslav, a fost pusă în lumină caracterul național al Bisericii Bulgare. La acest sinod local, se va stabili ca viitorii episcopi, ierarhia superioară a acestei Biserici să fie organizată sinodal, aparținând, deci, acestei etnii și care, în spațiul locuit de această naționalitate va sluji, în limba proprie, Sfânta Evanghelie și învățătura Bisericii.

În consecință, Sinodul din Preslav alege și hirotonește pe cel dintâi episcop bulgar, în persoana lui Clement, ucenicul fraților Kiril și Metodie. Același sinod decide introducerea limbii slavone în Biserică, înlocuind astfel limba greacă folosită până la această dată.

Hotărârile Sinodului de la Preslav reprezintă un moment important al istoriei Bisericii din spațiul dunărean, deoarece, prin afirmarea importanței neamului și a limbii acestuia, deschide largi perspective dezvoltării și organizării Bisericilor naționale, una din caracteristicile de bază ale organizării bisericesti ortodoxe.

Noi trăim cu intensitate această aniversare a Bisericii Ortodoxe Bulgare, care evocă un astfel de moment din istoria sa și împărtășim alături de ierarhia, clerul și credincioșii ortodocși bulgari, bucuria de a putea să cinstească pe Dumnezeu - în Biserica lor națională - în limba poporului drept-credincios. Aceasta este, de fapt, singura cale prin care se respectă învățătura Sfintei Scripturi, care pune puternic în lumină neamul și limba acestuia. Aceeași experiență va fi trăită și de Biserica Ortodoxă Română, în secolele următoare, în care se va pune accentul asupra organizării sale pe baze etnice,

naționale și pe introducerea limbii române în cult.

În aceste momente de emoționantă aniversare pentru Biserica Bulgară, aducem salutul frățesc de dragoste și de prețuire din partea ierarhiilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare și Sanctității Sale, Patriarhul Maxim.

Săvârșind, cu deplină pace și bucurie, duhovnicească aniversare de astăzi, ne exprimăm încredințarea că lucrarea care s-a desfășurat și se va desfășura în Bisericile noastre, va fi bine primită înaintea lui Dumnezeu, Dreptul Judecător și „Mai marele păstorilor“, Care ne va da și „cununa cea nevestejită a mării“ (I Petru 5, 4).

La sfârșitul Sfintei Liturghii, după oficierea slujbei Te-Deum-ului, slujitorii, ierarhii și preoții au plecat în procesiune, circa un kilometru, înveșmântați, la ruinele bisericii Rotonda, care a servit drept biserică țarilor bulgari, aflată în incinta fostului palat, acum monument istoric, unde s-a săvârșit un Te-Deum, după care a vorbit, printre alții, ministrul Justiției al Bulgariei și directorul Monumentelor arheologice din Sofia.

La ora 14,00, conducerea Primăriei din Preslav a oferit, în onoarea membrilor delegațiilor Bisericilor surori, un dejun oficial, la restaurantul hotelului Sumen, la care au participat și oficialități din Parlamentul și Guvernul Bulgariei.

Din partea președintelui rus Boris Elțin, a participat și a rostit un scurt cuvânt, consilierul cu probleme religioase.

A participat, ca invitat, și domnul ambasador al României la Sofia, care a participat, de altfel la toate momentele de seamă ale acestor festivități.

Seara, la ora 18,00, în piața Teatrului Național din Preslav, a avut loc, în aer liber, un concert dramatico-istoric, în care s-au prezentat momente legate de convocarea și desfășurarea Sinodului de la Preslav din 893. Actorii, purtând haine călugărești, cu lumânări în mâini, au reprezentat ierarhia vremii, care la un loc cu țarul Boris au hotărât introducerea limbii slavone în Biserică și cultura poporului.

La acest program festiv, pe lângă membrii delegațiilor Bisericilor Ortodoxe surori, pe lângă membrii Guvernului și ai Parlamentului, și numeroși oameni de cultură, a participat și Domnul Jelio Jevov, Președintele Bulgariei, Domnia Sa, după cum s-a adresat celor doi Patriarhi, a rostit cuvântul festiv strâns legat de evenimentele istorice ale Bulgariei, care s-au derulat acum 1100 ani pe acest loc.

A urmat apoi, o recepție în saloanele Primăriei din Preslav, oferită de Domnul Președinte Jelio Jevov. În timpul recepției, Prea Fericirea Sa Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care s-a bucurat de o cinstire deosebită, s-a întreținut cu personalități oficiale din conducerea și viața poporului bulgar. Autoritățile din Preslav au hotărât ca de acum înainte o parte din încăperile unde a avut loc recepția să fie cedate Bisericii Bulgare, în vederea înființării unei Facultăți de teologie.

Luni, 20 septembrie, în drum spre orașul Varna, unde se află sediul Mitropoliei de Varna și Preslav, au fost vizitate de către toți membrii delegațiilor, ruinele fostului palat al hatmanului Krum, din localitatea Plisea, pe ruinele căruia se află părți dintr-o fostă biserică, precum și un muzeu arheologic.

De aici, membrii delegațiilor s-au îndreptat spre orașul Varna unde, la ora 13,00 s-a încheiat programul legat de festivitățile prilejuite de împlinirea a 1100 ani de la Sinodul de la Preslav. Aici, în catedrala mitropolitană din Varna, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, s-a săvârșit slujba Te-Deumului, la care au participat primarul orașului Varna și alte oficialități locale.

În scurte cuvinte, Sanctitatea Sa, Patriarhul Maxim al Bulgariei, a făcut o prezentare a modului în care s-a desfășurat programul legat de momentul istoric din viața Bisericii Bulgare, legat de împlinirea a 1100 ani de la Sinodul din Preslav, care marchează o piatră fundamentală, atât pentru Biserică, cât și pentru poporul bulgar, a mulțumit tuturor membrilor delegațiilor Bisericilor surori care au participat la festivitățile prilejuite de împlinirea a 1100 ani de la Sinodul de la Preslav.

După recepția oferită de I.P.S. Mitropolit Chiril al Varnei și Preslavului, la reședința mitropolitană din Varna, Înalt Prea Sfinția Sa a oferit dejunul la un restaurant aflat pe malul Mării Negre, situat în stațiunea „Nisipurile de Aur”.

În timpul dejunului, grupuri de artiști ai teatrului din Varna au prezentat dansuri populare, executând și piese corale din tradiția poporului.

Într-o atmosferă de dragoste creștină și frățească, la terminarea dejunului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care, pe timpul desfășurării acestor festivități, s-a bucurat de o mare prețuire și stimă deosebită din partea tuturor participanților, a fost însoțit până la locul de despărțire și a plecării spre țară.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Chiril al Varnei și Preslavului care, profund mișcat de participarea Prea Fericitului Părinte Teoctist la aceste sărbători, în semn de recunoștință, l-a condus pe Prea Fericirea Sa de la Varna până la punctul de frontieră Vama Veche din Dobrogea.

Subliniem că în tot timpul festivităților ce s-au desfășurat în cadrul Bisericii Ortodoxe Bulgare cu prilejul comemorării Sinodului de la Preslav, Prea Fericirea Sa s-a întreținut cu reprezentanții Bisericilor surori ce au participat la acest popas sărbătoresc al vieții Bisericii Ortodoxe Bulgare cu I.P.S. Pitirim, mitropolit de Volokolamsk (Patriarhia Moscovei), Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a abordat problema Mitropoliei Basarabiei, exprimând încrederea că acesasta se va realiza pe cale amiabilă. Socotim - a spus Prea Fericirea Sa - că Patriarhia Moscovei, împreună cu Patriarhia Română, vor ajunge la o înțelegere frățească de comun acord, recunoscând Mitropoliei Basarabiei, dreptul ei istoric. Aceasta pe considerentul că Bisericile noastre, surori și vecine, au din îndepărtate vremi tradiții comune

și respect reciproc.

Cu Înălții Ierarhi, reprezentanți ai Patriarhiei Serbiei - Pahomie și Justin, Prea Fericirea Sa a discutat problemele cu care se confruntă Biserica Sârbă în contextul de față. II.PP.SS. lor au propus Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, să binevoiască a trimite o delegație din partea Bisericii Ortodoxe Române să viziteze Biserica Ortodoxă Sârbă, cu gândul că prezența acestei delegații va reprezenta un suport moral în grelele evenimente în care se află. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a sugerat ca Patriarhia Serbiei să facă o invitație în acest sens.

În convorbirile avute cu I.P.S. Hrisostom de Efes, reprezentantul Patriarhiei de Constantinopol, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a sugerat I.P.S. Sale găsirea unei posibilități de a înlătura starea de fapt care există între Patriarhia de Constantinopol și cea a Ierusalimului.

În timpul vizitei făcute Bisericii Ortodoxe Bulgare, cu prilejul evenimentelor sărbătorești mai sus menționate, Prea Fericirea Sa s-a întreținut cu toți ierarhii Patriarhiei Bulgare, membri ai Sfântului Sinod, îndemnându-i la unitate, unitate care duce după sine la întărirea prestigiului Bisericii Ortodoxe Bulgare și a respectului ei în familia celorlalte Bisericii surori.

Au fost semnificative și interviurile pe care Prea Fericirea Sa a binevoit a le da, în mai multe rânduri, presei locale, arătând contribuția acesteia la înțelegerea între oameni și popoare.

Toate acestea au făcut ca Prea Fericirea Sa să se bucure de un prestigiu și de o autoritate deosebită în rândul ierarhiei bulgare, în frunte cu Sanctitatea Sa Maxim, Patriarhul Bulgariei, cât și în rândul reprezentanților Bisericii surori, prezenți la această sărbătoare a Bisericii Bulgare.

După ce a participat la festivitățile Bisericii Bulgare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și delegația însoțitoare s-au înapoiat în țară, unde la punctul de frontieră Vama Veche, din sudul Dobrogei, a fost întâmpinat de Domnul Anghel Constantinescu, prefectul județului Constanța, care i-a urat un călduros și respectuos bun sosit acasă pe pământul dobrogean. Aceleași sentimente au fost prezentate și de oficialitățile vamale din punctul de frontieră Vama Veche.

După un scurt popas la mănăstirea Sf. Maria din Techirghiol, marți, 21 septembrie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a îndreptat spre reședința din București, unde îl așteptau alte multe probleme de rezolvat pentru binele și viața Bisericii Ortodoxe Române și a fiilor săi.

În felul acesta s-a încheiat o nouă vizită a Prea Fericirii Sale, care marchează încă o dată strânsa legătură dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Bulgară, precum și cu celelalte Biserici Ortodoxe surori prin reprezentanții lor la festivitățile prilejuite de împlinirea a 1100 ani de la Sinodul din Preslav - Bulgaria.

ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE VECHE

CÂTEVA OBSERVAȚII PE BAZA UNUI PORTRET FUNERAR FEMININ DIN TOMIS^x

O veche descoperire făcută la Constanța încă din secolul trecut¹ a rămas necunoscută până acum. Este vorba despre un portret funerar feminin.

Descoperit la Constanța, portretul a făcut parte din colecția muzeului² înființat de prefectul Remus Opresan și adăpostit în Prefectură³. Nu știm în ce împrejurări a ajuns piesa în colecțiile Muzeului Național de Antichități din București⁴; probabil după dezintegrarea muzeului constănțean cauzată de incendiul care a distrus clădirea Prefecturii în 1888. La un moment dat regăsim portretul la Școala generală din com. Băneasa, jud. Constanța⁵, de unde, în anul 1987, a fost adus și integrat colecțiilor Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța⁶, adică acolo de unde plecase cu o sută de ani înainte. Acesta nu a fost însă ultimul drum al monumentului, deoarece a trebuit să fie returnat Bucureștiului, în ale cărui scripte figura.

În scurta perioadă cât a poposit în muzeul nostru, bustul ne-a reținut atenția atât datorită trăsăturilor somatice, cât și a unor detalii vestimentare.

Lucrat din marmură de culoare alb-gălbuie, șlefuită cu deosebită acuratețe, bustul se conservă destul de bine, exceptând vârful nasului cu nara stângă, care sunt sparte, la fel bărbia și partea inferioară a bustului, la care se adaugă o fisură ce merge de la tâmpla dreaptă până la colțul gurii (fig. 1).

Dimensiunile sunt mai mari decât realitatea; înălțimea totală este de 0,43 m, înălțimea capului de 0,246 m, iar de la bărbie la rădăcina părului măsoară 0,21 m; lățimea este de 0,23 m.

Portretul se adaugă bogatei suite de astfel de monumente - mai cu seamă tomitane - oferite de plastica romană provincială, sau mai precis, de arta sculpturală din Dobrogea romană.

Lucrarea impresionează prin trăsăturile foarte realiste ale chipului, sugerate printr-un subtil joc de umbre și lumini, realizat prin șlefuirea atentă a pietrei, trepanul fiind utilizat pentru volume (păr, veșmânt, vâl) și pentru amănunte anatomice faciale - în special la ochi.

Fruntea înaltă, arcuită la partea superioară, este netedă. Pe arcadele proeminente sunt lucrate, în relief, sprâncenele. În cavitățile orbitale, ochii mari, cu pleoape grele, larg deschise, sunt alungiți pe orizontală. Irisul este indicat printr-un cerc incizat, în centrul lui fiind săpată pupila; marcarea acesteia lângă pleoapa superioară sugerează o privire pierdută în neant.

Obrajii, scofâlciți la partea inferioară, au pomeții proeminenți. Nasul este fin, drept, cu nările ușor lățite. Gura, cu buze cărnoase, este închisă. Perekhile de cute - de la rădăcina nasului, de la colțurile gurii - scofâlcirea obrajilor, au

fost realizate nu prin săpare ci, așa cum menționam mai sus, prin șlefuirea pietrei. Cât privește forma bărbiei - deși acum lipsește - se poate totuși deduce că era masivă, deasupra unui început de gușă; gâtul este puternic, proporțional însă cu întreaga lucrare.

Părul, despărțit printr-o cărare mediană, înconjoară fruntea într-un arc perfect. Șuvițele de păr, ondulate în valuri - patru în partea dreaptă, trei în parte stângă - ajung până în dreptul urechilor. Partea posterioară a capului este acoperită de un văl care, acoperindu-i urechile, coboară în față, unde partea din dreapta urma să fie suprapusă peste cea din stânga. Vălul lasă să se vadă veșmântul: un guler încrețit (printr-un șiret care nu se vede), așa cum îl au *iiile* - îmbrăcăminte specifică pentru populația autohtonă feminină, după cum reiese din reprezentările de pe o serie de monumente sculpturale din Dobrogea romană, începând încă din secolul II p. Ch.

Destinația portretului a fost, indiscutabil, funerară⁷. În ansamblul său, plastica funerară marchează, în epoca romană, o tendință clară spre portretizarea defuncțiilor reprezentanți pe monumentele cu acest caracter, fie că este vorba de sculptură în ronde-bosse, fie în basorelief sau altorelief.

Redarea, mai mult sau mai puțin fidelă, a trăsăturilor individuale, diferă de la o „școală” la alta și depindea atât de tradițiile de stil și iconografie ale fiecărui atelier, cât, mai ales, de abilitatea fiecărui meșter.

Portretul de care ne ocupăm înfățișează chipul unei femei mature. Trăsăturile acesteia, oboseala vârstei, au fost bine evidențiate de sculptorul tomitan. Și dacă din punct de vedere tipologic bustul se înscrie în canoanele generale ale artei romane, analiza fizionomiei ne dezvăluie trăsături somatice specifice provinciei: ochi mari, alungiți, pomeți proeminenți, o masivitate (duritate) deosebită a chipului; la rândul său, analiza artistică evidențiază îndemânarea mășterului anonim.

Ceea ce aduce nou portretul pe care-l prezentăm este îmbrăcăminte, specifică lumii autohtone - respectiv *ia*. După cum afirmam mai sus, acest veșmânt este figurat și pe alte monumente sculpturale din Dobrogea, încă din secolul II p. Ch., primele reprezentări pe către le cunoaștem fiind metopele cu figuri de femei dăce de pe Monumentul triumfal **Tropaeum Traiani** de la Adamclisi⁸. Așa apar îmbrăcate femeile de pe metopa LIII, în care este reprezentată o pereche⁹ (fig. 2), sau pe metopa LIV, în care sunt figurate două femei - una cu un copil în brațe¹⁰, cu deosebirea că *ia* pe care o poartă aceasta este strânsă simplu la baza gâtului, fără a se ridica sub forma unui guler încrețit.

Din teritoriul rural al Tomisului, de la Valul lui Traian, provine un fragment de stelă funerară¹¹ pe care se păstrează imaginea personajului feminin așezat pe kathedra. La acest monument elementul pe care l-am considerat ca fiind cel mai important - și din fericire bine păstrat - îl constituie îmbrăcăminte. Atrage atenția, cu deosebire, *ia* care este încrețită la gât, dar nu la margine (ca la cele de pe metope) ci formând un fel de guler,

asemănător celui din monumentul pe care îl prezentăm. Diferențele care se observă, totuși, aparțin de tehnica diferită de lucru pentru un basorelief (stela funerară) și pentru o sculptură în ronde-bosse (portretul tomitan), ca și de calitățile diferite ale materialelor din care sunt realizate cele două piese. Luându-se în considerație, pe lângă îmbrăcăminte, și alte elemente: coafură, atitudine, decorația stelei, monumnetul de la Valul lui Traian a fost datat în a doua jumătate a secolului II p. Ch.¹²

În privința încadrării cronologice, dar și tipologico-somatice a portretului tomitan pe care l-am adus în discuție, sunt de luat în considerație, mai cu seamă monumentele similare provenind chiar din Tomis. Astfel, portretul numitei Chrysiion¹³ (înalt de 0,22 m), al cărei bust a fost realizat într-o stelă-ediculă, prezintă cele mai bune analogii: are fața ovală, masivă, cu fruntea lată, netedă și cu obraji plini. Pe arcadele orbitale, bine reliefate, sunt conturate sprâncenele arcuite. Ochii mari, alungiți, au pleoapa superioară bine marcată. Nasul este lung și subțire, ușor corioat, cu nările fine, pronunțate. Gura mare, fermă - aproape masculină - cu buzele arcuite exagerat, este închisă; colțurile gurii sunt marcate. Bărbia rotundă este trasă spre în față. Pieptănătura, caracteristică pentru începutul secolului III p. Ch., este realizată din șuvițe de păr ondulate în valuri; partea posterioară a capului este acoperită de un văl. Portretul lui Chrysiion a fost datat între 200-220 p. Ch.¹⁴ Un alt portret tomitan, din păcate păstrat fragmentar¹⁵ (înalt de 0,32 m), oferă analogii mult mai nuanțate, poate și datorită faptului că este lucrat în ronde-bosse. Pieptănătura, identică cu cea a portretului adus în discuție, constituie un prim indiciu de evaluare tipologică și cronologică; trăsăturile somatice generale, aceleași - nu identitate a capului -, indică zona geografică în care s-au născut, căreia îi aparțin personajele reprezentate. Analizând tehnica de realizare a ambelor portrete se evidențiază aceeași manieră de execuție și, credem că nu greșim dacă le atribuim aceluiași sculptor. Portretul fragmentar a fost încadrat cronologic între anii 220-240 p. Ch.¹⁶, datare pe care o propunem și pentru portretul pe care l-am prezentat.

Cum afirmăm și cu alte prilejuri¹⁷, pentru a avea o imagine de ansamblu asupra evoluției artei sculpturale pe teritoriul Dobrogei antice este necesară publicarea exhaustivă a monumentelor, în cataloage tematice și cataloage pe centre.

Produsele sculpturale ale atelierelor tomitane, chiar și cele păstrate fragmentar, indiferent de categoria căreia îi aparțin - laice (oficiale sau private), votive ori funerare - se dovedesc a fi lucrări de o execuție remarcabilă. Pentru o serie de monumente au putut fi evidențiate unele amănunte, de tehnică, ce au permis să se avanseze ipoteza existenței unui autor comun¹⁸.

Prin prezentarea portretului care, în două rânduri - la o distanță de o sută de ani - a poposit în muzeul constănțean, am urmărit, în primul rând, să-l aducem la cunoștința specialiștilor. Apoi, prin evidențierea unor amănunte să avansăm câteva observații privind sculptura provincială, în general, și cea

tomitană, în special.

O primă observație care se desprinde se referă la faptul că sculptura laică privată însumează portretele din categoria monumentelor funerare. Redarea, mai mult sau mai puțin fidelă, a trăsăturilor individuale diferă de la o „școală” la alta și depinde atât de tradițiile de stil și iconografie specifice fiecărui atelier, de materialul utilizat, cât și, mai ales, de abilitatea fiecărui meșter.

În general, portretele din Scythia Minor se înscriu tipologic canoanelor artistice romane; din punct de vedere somatic însă se evidențiază un anumit tip, specific acestei zone. În particular, la seria de portrete feminine, prin redarea vestimentației, se conturează perpetuarea elementelor autohtone.

În sfârșit, analogiile, care au permis să se evidențieze un autor comun mai multor monumente, constituie o dovadă în plus privind existența și funcționarea unor ateliere locale.¹⁹

NOTE

x Comunicare prezentată la sesiunea „Pontica” a Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța, 15-17 noiembrie 1990.

1. Gr. Tocilescu, BAR, 5131, 354.

2. În ziarul „Farul Constanței”, nr. 2, din 17 mai 1880, care începuse să prezinte piesele din muzeu, sub titlul **Muzeul prefecturii. Cap. Obiecte din Cabinetul Prefectului**, la poziția 6 citim: „Cap feminin, marmură albă curată, mai mare decât natural. Jumătate este acoperit de o maramă care descinde pe umeri. Părul gătit în formă de perucă. Gâtul ornat în două șiruri de mărgel. Reprezintă o matroană. Nasul și bărbia sunt stricate. Statuia a fost distrusă de mâini barbare”. Cele „două șiruri de mărgel” reprezintă, de fapt, gulerul încrețit al **iei**.

3. Cf. Z. Covacef, N. Mihail, A. Pop, A. Rădulescu, în Pontica, 12, 1979, p. 9-57; iidem, în Studii și cercetări de istorie, I. Constanța, 1980.

4. Înregistrată la nr. inv. L 1755.

5. Se pare că a fost organizată acolo o expoziție, uitându-se apoi să se recupereze piesele.

6. Aici s-a înregistrat la nr. inv. 22933. Deoarece nu se știa nimic despre proveniență - nici măcar faptul că figura în scripte la MNA (Institutul de arheologie București) - s-a trecut la rubrica privitoare la locul descoperirii: „necunoscut”.

7. Portrete feminine oficiale s-au realizat doar pentru împărătese (din ceea ce cunoaștem din descoperirile făcute până acum). Cum monumentul de față nu este un portret imperial, nici reprezentarea vreunei divinități, rezultă că are caracter funerar.

8. Fl. B. Florescu, **Das Siegesdenkmal von Adamklissi. Tropaeum Traiani**, București, 1965, p. 471-472, fig. 231-232, metopele LIII și LIV (nr. inv. 48 și,

respectiv, 49); M. Sâmpetru, *Tropaeum Traiani. II. Monumentele romane*, București, 1984, p. 88, fig. 43, metopele 48 și 49.

9. **Idem.**

10. **Ibidem.**

11. Z. Covacef, în *Pontica*, 14, Constanța, 1981, p. 279-281, nr. 2, fig. 2.

12. Eadem, **op. cit.** p. 281.

13. V. Barbu, în *Dacia*, NS, 7, 1963; Z. Covacef, în *Quaderni de „La ricerca scientifica”*, n. 116, Roma, CNR, 1988, p. 253, 255, fig. 5.

14. Z. Covacef, **op. cit.** p. 255.

15. Eadem, **op. cit.** p. 255 și fig. 6.

16. **Ibidem, loc, cit.**

17. Z. Covacef, **op. cit.** p. 258.

18. Z. Covacef, în *Wiss. Zeit. der Humboldt-Universität, Ges.-Sprachw. R. XXXI* (1982) 2/3, p. 174 (portretul lui Filip Arabul și un portret funerar masculin din Tomis); eadem, în *Quaderni*, p. 28 - unde sunt discutate mai multe portrete tomitane; eadem, în *Pontica*, 25, Constanța, 1992, p. 207-219 (unde se discută arta sculpturală la Tomis în secolele I-III p. Ch.).

19. Z. Covacef, în *Pontica*, 25, Constanța, 1992, p. 207-219.

QUELQUES OBSERVATIONS SUR UN PORTRAIT FUNÉRAIRE FÉMININ TOMITAINE

- Résumé -

L'article présente un portrait funéraire féminine, en marbre, qui a resté inédit plus d'une centenaire du son découvert faite à Constanza.

Mettant en évidence une série des détails: de costume, de la coiffure, des traits somatiques, de la Technique du travail, l'auteur révèle, en fait, des aspects de l'art sculptural provincial - en général -, et de celui tomitaine spécialement.

Portret feminin. Tomis.
220-240 p.Ch.

Metopa LIII Tropaeum Traiani:
o pereche de băștinași. Sec. II

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND EVOLUȚIA SUCIDAVEI MOESICE ÎN SEC. IV A. CH. - VI P. CH.

Cetatea romană și romano-bizantină **Sucidava** constituie, pe măsura controverselor existente, unul din punctele cele mai interesante de pe harta arheologică a Dobrogei. Informațiile privitoare la evoluția sa economică, socială și politică sunt, din păcate, mult prea sărace. Cu toate acestea, pe baza izvoarelor istorice și a unor descoperiri întâmplătoare, se poate realiza o privire de ansamblu asupra cetății Sucidava, în special pentru perioada cuprinsă între secolele IV-VI p. Ch. Dar, puținatatea materialelor arheologice a dat naștere controverselor legate de localizarea, existența și evoluția ei în cadrul provinciei Moesia Secunda.

În zona complexului arheologic de la Pârjoaia (Izvoarele s-au găsit materiale care se întind, din punct de vedere cronologic, pe o perioadă de 12 secole¹ ceea ce atestă o locuire de lungă durată, cu mult înainte de venirea romanilor în Dobrogea, datorată, desigur, poziției economice și comerciale favorabile.

Pe malul drept al Dunării, în direcția satului Pârjoaia, pe platoul unui deal, a fost atestată o întinsă așezare romană² aparținând secolului IV p. Ch. Urme din aceeași perioadă, dar continuând până în secolul IV p. Ch., s-au găsit în punctul Kala Gherghi³ la 3 km în aval de localitatea menționată. În acest loc se păstrează, în bune condiții, ruinele unei fortificații, datată cu mult înainte de secolul IV p. Ch. și identificată de o parte dintre arheologi cu Sucidava din Moesia Secunda.

Descoperirile arheologice nu aparțin însă, în exclusivitate, epocii romane. Urme de cultură materială în acest areal apar din secolul VI a. Ch.⁴ și merg, prin fragmente ceramice, până în perioada feudalismului timpuriu.

Problema majoră care se pune este legată de localizarea Sucidavei menționată de izvoarele istorice. Astfel, *Tabula Peutingeriana* (261-271), *Itinerarium Antonini* (212-218), *Notitia Dignitatum* (inceputul secolului V p. Ch.), *Îndreptar Geographic* și *De Aedificiis* (558-560), menționează, în termeni mai clari sau mai evazivi, așezarea care s-a menținut pe țărmul drept al Dunării de Jos, pe limes: Sucidava Moesică, probabil lângă Pârjoaia.

În *Îndreptar Geographia*⁵, Ptolomeu menționează Sucidava între Durostorum și Axiopolis; distanțele în kilometri corespund cu punctul Pârjoaia.

Din *Itinerarii*⁶ aflăm că toate așezările de pe Dunăre făceau parte din sis-

temul militar defensiv roman din secolele II-III p. Ch.

Procopius din Caesarea vorbește în *De Aedificiis*⁷ despre *Dafnè* ca fiind pe malul stâng al Dunării. S-a vehiculat părerea că, de fapt, aceasta ar fi fost pe malul drept al Dunării, la Pârjoaia, ceea ce se pune sub semnul întrebării localizarea aici a Sucidavei. Această propunere s-a datorat emisiunii monetare constantiniene: CONSTANTINIANA DAFNÈ, a cărei legendă ar reprezenta numele localității *Dafnè* în formulare completă. S-a considerat că aceste monete au fost emise odată cu întemeierea cetății *Dafnè* la Dunărea de Jos.

În *Bellum Gothicum*⁸ Ammianus Marcellinus menționează faptul că Valens, în expediția sa din 367 p. Ch. contra goților, a ajuns întâi la *Dafnè* și apoi a traversat Dunărea.

*Notitia Dignitatum*⁹ menționează, printre trupele comitatense, *constantini dafnenses* și *balistanii dafnenses*. Vadul de trecere se afla nu departe de Durostorum. Din acest punct de vedere sunt trei posibilități¹⁰: Turtucaia (Transmarisca, care se afla însă prea departe de Durostorum, la 60 km), Dervent (care însă nu a fost o așezare fortificată) sau Pârjoaia (nu departe de Durostorum. Identificarea cetății de la Pârjoaia cu *Dafnè* duce la complicarea situației. Localizarea de aici se poate admite doar dacă se emite ipoteza că numele de *Sucidava* a fost înlocuit la un moment dat cu *Dafnè*. Așa se explică și concluzia lui Procopius care, știind că odinioară *Dafnè* s-a numit *Sucidava*, i-a atribuit numele celeilalte *Sucidave*, din *Dacia Rispensis*.

*Tabula Peutingeriana*¹¹ înscrie, între Durostorum și Axiopolis, două toponime: *Sagadava* și *Sucidava*, Andrei Aricescu însă, alături de ceilalți cercetători care situează *Sucidava* la Pârjoaia (Petre Diaconu, Radu Vulpe, Ion Barnea)¹² consideră informația eronată, transcriindu-se *Sagadava* în loc de *Sucidava*, inversând deci locul lor pe hartă (luându-se în calcul și poziția *Sacidavei*). Trebuie amintită și localizarea *Sucidavei* la Mârleanu de către I. Weiss, P. Polonic și Konrad Miller¹³, propunere făcută însă fără suport istoric și arheologic solid motiv pentru care nu a putut rămâne valabilă.

Cum subliniam mai sus, înainte de cetatea romană *Sucidava*, în zonă, urmele materiale sunt mai vechi. Astfel, s-au găsit elemente ale culturii Gumelnița - ultima fază¹⁴ -, a unei culturi neprecizate din perioada Bronzului timpuriu sau mijlociu¹⁵ ca și din epoca Fierului¹⁶. De asemeni, se poate vorbi despre o așezare geto-tracă¹⁷ probabil tot sub numele *Sucidava*. Dintre descoperirile notabile putem aminti: o stanță tracică, datată în secolul VI a. Ch.¹⁸; două monede histriene (tipul „cu roata”) din secolul V a. Ch.¹⁹; un semn premonetar în formă de săgeată, din secolul VI a. Ch.²⁰. Pentru perioada următoare pot fi menționate amfore de Rhodos, Thasos, Kolofonion, Sinope, ceramică dacică din perioada clasică, monede dacice și tracice²¹.

Pe baza descoperirilor se poate trage concluzia că, în aceste perioade comerțul a cunoscut o dezvoltare apreciabilă. Nu trebuie uitat însă că la

Pârjoaia era cel mai bun vad de trecere al fluviului din toată zona cuprinsă între Transmarisca și Carsium. În perioada romană, în stația vamală de la Pârjoaia se realiza o verificare a mărfurilor înainte de a fi transportate pe celălalt mal al Dunării, în Barbaricum²².

Pentru epocile romană și romano-bizantină, descoperirile întâmplătoare făcute în prundișul Dunării din zona Pârjoaia, atestă o dezvoltare continuă. Informațiile despre cetatea Sucidava, despre existența ei în această perioadă, sunt numeroase pornind de la mărturiile epigrafice, numismatice și arheologice.

Cetatea romană are o formă rectangulară - 180 x 60 m - și șanț înconjurător²³. Zidurile nu erau construite din blocuri mari, fapt care nu ar trebui să surprindă, deoarece exista o apărare naturală prin înălțimea zonei și a râpelor abrupte în mijlocul cărora este situată. Materialele ceramice și, mai ales cele numismatice, care apar aici - de la Octavian Augustus, Vespasian, Traian, Antoninus Pius, Caracalla, Sever Alexandru -, sunt dovezi incontestabile că viața romană este prezentă în zonă încă din secolul I p. Ch.²⁴ și continuă, implicit, în secolele următoare.

Dacă până la Quintillus descoperirile monetare au un caracter mai mult sau mai puțin sporadic, începând cu acest împărat monedele găsite reprezintă șirul tuturor împăraților până la Mauriciu Tiberiu (582-602)²⁵, cu excepția unor tirani, uzurpatori sau membri ai casei imperiale.

La o sumară examinare a materialului numismatic descoperit aici găsim o serie de monede, denumite **aes 4**²⁶, emisiuni din sec. V p. Ch. ale împăraților de la Constantinopol, fapt puțin obișnuit pentru această parte a imeriului, dacă nu se uită că centre importante ca Sucidava-Celei din Dacia Ripensis și Ulmetum din Scythia Minor, înregistrează întreruperi pentru a doua jumătate a secolului V p. Ch. La Sucidava apariția hunilor este atestată de un strat gros de arsură, datat 450-530²⁷. În ciuda acestei situații au fost găsite, pentru această perioadă, monede emise de împărații **Marcian** (450-457), **Leo** (457-474), **Zeno** (474-491), **Basiliacus** (475-476), **Anastasius** (491-518)²⁸.

Pentru întreg secolul V p. Ch. avem de la Sucidava 2300 monede mărunte și peste 500 discuri de plumb²⁹; la acestea adăugăm un lot de 61 monede descoperite aici în perioada anilor 1988-1989, încă inedit, aflat în colecția numismatică a Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța³⁰. Datarea acestora se poate face începând cu secolul I p. Ch. până în secolul V p. Ch., mai exact, din anul 74 p. Ch. până în anul 455 p. Ch.

În privința plumburilor ștanțate, oricât de asemănătoare ar fi cu monedele romane nu sunt niciodată identice. Tehnica grosolană, lipsa legendei, portretele stilizate, barbarizate, sunt caracteristice pentru zonă și, în același timp, le acordă o anumită originalitate. Ele reprezintă 7,66%³¹ din totalul monedelor din secolul V p. Ch.

Plumburile comerciale nu pot fi datate în mod precis, dar, din ceea ce există și cunoaștem, totul converge spre Septimiu Sever și Constantin cel

Mare. Sunt cunoscute în total 142 piese³², cele anterioare epocii romano-bizantine putând fi considerate sigilii de diplome și înscrisuri.

Ansamblul de la Izvoarele nu putea să ajungă un puternic centru vamal numai datorită retragerii aureliene, când Dunărea a devenit cu adevărat graniță a Imperiului, localităților dunărene revenindu-le sarcina de a apăra o porțiune din **limes** și de a găzdui corpuri de trupă necesare apărării acestuia. Noua situație nu a fost decât factorul care a desăvârșit posibilitățile existente deja aici, economice și comerciale, aflate în plin avânt.

În privința trupelor staționate aici, primele informații se referă la secolul II p. Ch. și se referă la: **Cohors I Claudia Sugabrorum veterana equitata; alla I Gallorum Flaviana; alla I Pannoniorum; cohors II Chalcidenorum sagittariorum**³³. În perioada Dominatului este de adăugat **cuneus equitum Stablesianorum**³⁴. La Pârjoaia au fost descoperite 4 țigle și 2 cărămizi cu însemne ale unor trupe cantonate aici. Una dintre țigle și cele două cărămizi poartă inscripția **LEGIONIS XI PONTICAE**³⁵ alte două țigle sunt marcate cu **LEGIO V MACEDONICAE**³⁶, iar o țiglă are inscripția **COHORS II CHALCIDENORUM SAGITTARIORUM**³⁷. Acestea documentează prezența și activitatea, la Izvoarele, a unor subunități din cele două legiuni cantonate la Dunărea de Jos. Țiglele Legiunii V Macedonica par să aparțină, din punct de vedere cronologic, perioadei de la începutul secolului II p. Ch și începutul secolului III ș. Ch.³⁹ Nu trebuie eliminată însă ipoteza, conform căreia țiglele au fost duse aici din altă parte pentru activitatea de construcție⁴⁰.

Dintre documentele epigrafice, poate cea mai sugestivă este descoperirea de la Durostorum⁴¹, din timpul împăratului **Aurelian** (271), în care se menționează că suveranul i-a învins pe carpi „**Inter Carsium et Sucidavam**”.

Din punct de vedere cronologic, informațiile pe care le avem pot oferi o imagine care contribuie la înțelegerea situației cetății și a evoluției sale până în sec. VI p. Ch. Sunt de amintit: fragmente de rame din plumb pentru oglinzi⁴², plăci votive⁴³, reprezentări sculpturale⁴⁴, obiecte cu caracter creștin⁴⁵, alte obiecte de epocă romană târzie⁴⁶, statuete din bronz⁴⁷, cruci romano-bizantine⁴⁸, la care adăugăm tezaurul de obiecte de cult, din argint, de la Sucidava-Izvoarele⁴⁹. Tezaurul conține 17 piese⁵⁰: 6 lingurițe, 6 boluri, o cană mare, o căniță trilobată, o strecurătoare, o pateră și un reliquarium, cu analogii în Bulgaria și în Orient⁵¹.

În privința reprezentărilor de pe plăcile votive, a sculpturilor în piatră sau a statuetelor de bronz sunt de amintit: **Cavalerul Trac** (sec. II-III p. Ch.)⁵², **Pluton și Proserpina** (sec. II-III p. Ch.)⁵³, **Apollo** (sec. I-II p. Ch.)⁵⁴, **Mercur** (sec. III p. Ch.)⁵⁵, **Genius familiaris** (sec. II-III p. Ch.)⁵⁶. Dintre obiectele creștine găsite aici amintim 13 cruciulițe mici, din bronz, alte cinci cruciulițe decupate în foițe metalice (din plumb, bronz sau argint), cutii pentru păstrat amulete, potire, opaițe etc.⁵⁷

În concluzie, pornind de la izvoarele istorice, cărora li se adaugă dovezile arheologice, numismatice și epigrafice, se poate face localizarea **Sucidavei** la

Pârjoaia (Izvoarele, jud. Constanța), nu departe de malul Dunării.

Cetatea romană și romano-bizantină a deținut un rol important, ca punct vamal, dacă luăm în considerație circulația comercială. O dovadă în acest sens este și încercarea de întărire și apărare a acesteia prin subunități legionare și vexilații auxiliare.

Începând din secolul IV p. Ch. , dar mai cu seamă în următoarele două, vechea așezare cunoaște o perioadă de dezvoltare, devenind - în acele condiții - un centru urban prosper. Din acest punct de vedere, descoperirea plumburilor sigilare nu este altceva decât o dovadă în plus a dezvoltării comerțului practicat în acest loc de pe Dunăre, și în alte centre locale care dețineau legături cu puncte importante ca Efes, Smirna, Laodiceea Sionia, Magnesia (Asia Mică)⁵⁸ ș.a.

Materialul numismatic⁵⁹ - în special cel din sec. V p. Ch. - prin însăși natura sa de monedă fără valoare intrisecă, constituie o dovadă că zona respectivă de pe **limes**-ul dunărean s-a bucurat de un regim special, datorat și unei perioade de liniște relativă, care a reprezentat baza unei locuiri și a unei intense activități economice.

Una dintre consecințele principale și clare ale păcii romane o reprezintă procesul de omogenizare a structurilor etnico-religioase ale grupurilor de populații dintre Dunăre și Mare. Teritoriul Dobrogei, populația care-l locuia, s-a bucurat de o toleranță religioasă evidentă în acordarea libertății cultelor orientale și locale.

În același timp existența monumentelor votive ciolite pe plan local determină avansarea a două concluzii: pe de-o parte se evidențiază o activitate meșteșugărească dezvoltată, pe de altă parte, dar în strânsă legătură cu prima, funcționarea unor meșteri ciplitori care au adus, pe această cale, o contribuție majoră la dezvoltarea artei sculpturale provinciale.

Nu se poate trece cu vederea descoperirea aici a unui mare număr de obiecte cu caracter creștin⁶⁰ și a unei basilici din sec. V-VI p. Ch.⁶¹. Aceasta nu surprinde însă dacă avem în vedere că în zonă, Durostorum (28 km în amonte), ca și Axiopolis (40 km în aval) sunt atestate ca vechi centre creștine și reședințe episcopale⁶². Credem ca la Sucidava, în această perioadă, exista o comunitate bine organizată atât în jurul tradițiilor locale câtși a creștinismului, mai ales după Edictul de la Milano din 313 p. Ch.

Controversele, ca și ipotezele care, uneori, se contrazic, vor dispărea sau se vor atenua cu timpul dacă cetatea va fi integrată planurilor de cercetări viitoare, deoarece numai săpăturile arheologice vor putea oferi răspunsuri la multe dintre problemele pe care le-am enunțat mai sus.

NOTE

1. V. Culică, în *Pontica*, 5, Constanța, 1972, p. 267.
2. P. Diaconu, M. Anghelescu, în *Revista Muzeelor*, 4, 1968, p. 348.
3. M. Zahariade, *Moesia Secunda, Scythia și Notitia Dignitatum*, București, 1988, p. 117.
4. N. Conovivi, în *SCIVA*, 30, 1979, 1, p. 87.
5. *Geographia* III, 5, 739; *Fontes*, I, p. 553,
6. A. Aricescu, în *Dacia*, NS, 14, 1970, p. 308.
7. M. Zahariade, *op. cit.*, p. 118.
8. *Belum Gothicum*, 26, 5, 2.
9. *Notitia Dignitatum*, Or, XXXIX, 8, 12, 13-14; A. Aricescu, *Armata în Dobrogea romană*, București, 1977, p. 123, 166.
10. P. Diaconu, în *Pontica*, 4, Constanța, 1971, p. 315.
11. A. Aricescu, în *Dacia*, NS, 14, 1970, p. 297-301; Idem. *Armata*, p. 137-138; V. Culică, în *Pontica*, 8, Constanța, 1975, p. 271.
12. P. Diaconu, în *BOR*, 81, 1963, nr. 5-6, 1963, p. 548-550; A. Aricescu, în *Dacia*, NS, 14, 1070, p. 297-309; idem, *Armata*, p. 137-138; R. Vulpe, în *Pontica*, 5, Constanța, 1972, p. 205-221; V. Culică, în *Pontica*, 8, Constanța, 1975, ș. 219.
13. V. Culică, în *Pontica*, 8, Constanța, 1975, p. 217-218.
14. Idem, în *SCIV*, 22, 1971, 4, p. 540.
15. M. Irimia, în *SCIVA*, 32, 1981, 3, p. 368-369.
16. V. Culică, în *SCIV*, 21, 1970, 4, p. 620-621.
17. Idem, în *SCIV*, 18, 1967, 4, p. 681.
18. D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1969, p. 149-150.
19. N. Conovivi, *op. cit.* p. 88.
20. *Ibidem*, p. 87.
21. V. Culică, în *Pontica*, 8 Constanța, 1975, p. 216.
22. *Ibidem*, p. 224.
23. Inițial, cetatea avea dimensiunile de 160 x 160 m, cf. și Mihai Zahariade, *Moesia Secunda ...*, acum însă, datorită distrugerilor naturale acestea s-au redus la 160 x 80 m.
24. V. Culică, *op. cit.*, p. 216.
25. *Ibidem*, p. 217.
26. Idem, în *Pontica*, 5, Constanța, 1972, p. 268.
27. *Ibidem*, p. 269.
28. *Ibidem*, p. 270.
29. *Ibidem*, p. 272.
30. Monedele de la Sucidava ne-au fost puse la dispoziție de dna Antoaneta Vertan de la Universitatea „Ovidius” din Constanța, căreia îi mulțumim și pe această cale.
31. V. Culică, în *Pontica*, 5, Constanța, 1978, p. 277.

32. Idem, în Pontica, 12, Constanța, 1979, p. 145.
33. A. Aricescu, **Armata ...**, p. 63, 80-82, 89-92, 103, 105, 116, 120-121.
34. Idem, **op. cit.**, p. 114.
35. M. Irimia, în Pontica, 14, 1981, p. 111, fig. 15/12-13; idem, în Pontica, 18, Constanța, 1985, p. 147.
36. M. Irimia, în Pontica, 18, Constanța, 1985, p. 142-143.
37. Idem, în Pontica, 21-22, Constanța, 1988-1989, p. 117.
38. Idem, în Pontica, 14, Constanța, 1981, p. 116.
39. Idem, **ibidem**, p. 117.
40. M. Irimia, în Pontica, 21-22, Constanța, 1988-1989, p. 117.
41. **Ibidem**, p. 119.
42. V. Culică, în SCIV, 17, 1966, 1, p. 189-197.
43. V. Culică, în SCIVA, 31, 1980, 3, p. 466.
44. **Ibidem**, p. 466-467.
45. Idem, în Pontica, 11, Constanța, 1969, p. 355-373.
46. P. Diaconu, în SCIVA, 25, 1974, 2, p. 289-295.
47. V. Culică, Cr. Mușețeanu, în SCIVA, 30, 1979, p. 445-453.
48. V. Culică, în Dacia, NS, 9, 1965, p. 419.
49. A. Rădulescu, Tr. Cliante, în Pontica, 19, Constanța, 1986, p. 127-159; Idem. în Rev. Arch., 2/1988, Paris, p. 357-380.
50. **Ibidem**.
51. **Ibidem**.
52. V. Culică, în SCIVA, 31, 1980, 3 p. 463-464.
53. Idem, **op. cit.**, p. 464-465.
54. V. Culică, Cr. Mușețeanu, **op. cit.**, p. 445.
55. Idem, **op. cit.**, p. 446.
56. **Ibidem**, p. 447-448.
57. V. Culică, în Dacia, NS, 9, 1965, p. 419-420.
58. V. Culică, în Pontica, 3, Constanța, 1970, p. 131-132.
59. În acest scop am reunit monedele descoperite la Sucidava, dar și în alte centre romano-bizantine de pe malurile Dunării, în șase planșe pentru a oferi o imagine de ansamblu asupra circulației monetare în zonă până în secolul VI p. Ch. și chiar pentru perioadele mai târzii - secolele X-XIII.
60. P. Diaconu, în BOR, 81, 1963, nr. 5-6, p. 546-549; V. Culică, în Dacia, NS, 9, 1965, p. 419-425, în Pontica, 8, 1975, p. 215-262; A. Rădulescu, Tr. Cliante, în Pontica, 19, 1986, p. 127-159; Idem, în Rev. Arch., 2/1988, p. 357-380.
61. Bazilica, cu absida semicirculară la est, cf. P. Diaconu, **op. cit.**, p. 546-548. fig. 1; I. Barnea, **Les monuments paléochrétiens de Roumanie**, Roma, 1977, p. 161, fig. 55/1.

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND EVOLUȚIA SUCIDAVEI MOESICE ÎN SEC. IV A.CH. - VI P. CH.

- rezumat -

Autorul face o prezentare de ansamblu a evoluției cetății romane și romano-bizantine de la Sucidava-Izvoarele, pe parcursul secolelor IV a. Ch. - VI p. Ch. subliniind poziția sa deosebită din punct de vedere comercial și militar. Numeroase texte antice nu au scăpat ocazia de a o menționa: Tabula Peutingeriana, Itinerarium Antonini, Notitia Dignitatum, Indreptar Geographic etc.

Ca centru comercial în zona acestei cetăți s-a desfășurat o intensă circulație monetară, în special în perioada romano-bizantină. Ca centru militar au fost atestate ca ateliere locale: cohors I Claudia Sugabriorum veterana equitata, alla I Gallorum Flaviana, alla I Pannoniorum, cohors II Chalcidenorum Sagittariorum; tot aici, prin țigle, sunt atestate Leg. XI Ponticae și Leg. V Macedonicae.

Cetatea romană și romano-bizantină a deținut un rol important, ca punct vamal și militar din sec. IV a. ch., dar mai cu seamă în următoarele două veacuri, vechea așezare cunoscând o perioadă de dezvoltare care a ajutat-o să devină un centru urban prosper.

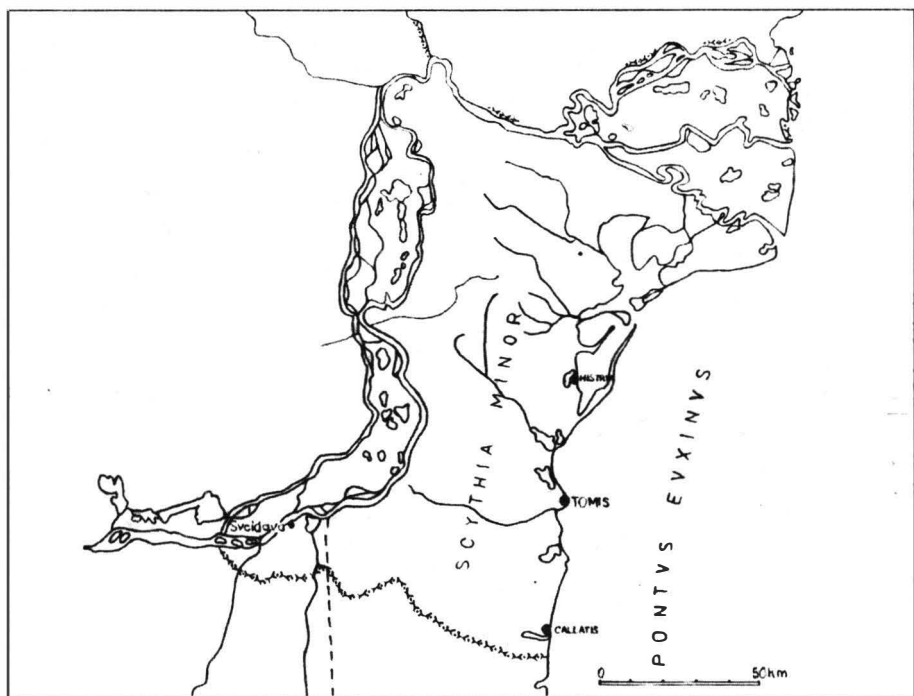
QUELQUES CONSIDÉRATION CONCERNANT L'ÉVOLUTION DE LA CITÉ SUCIDAVA MOESICA DU IVe S.AV. J.-C. AU VIe S.AP. J.-C.

- Résumé -

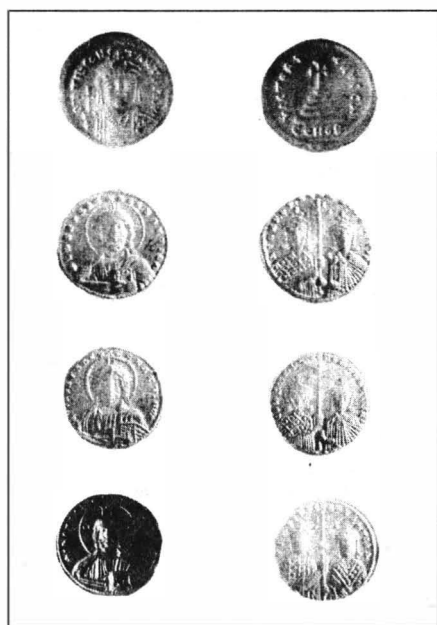
L'auteur fait une présentation d'ensemble de l'évolution de la cité romaine et romano-bizantine de Sucidava - Izvoarele, le long de quelques siècles: du IVe s.av. J.-C. au VIe s. ap. J.-C. tout en soulignant sa position particulier du point de vue commercial et militaire. De nombreux textes antiques n'ont pas manqué l'occasion de la mentionner: Tabula Peutingeriana, Itinerarium Antonini, Notitia Dignitatum, Indreptar Geographic etc.

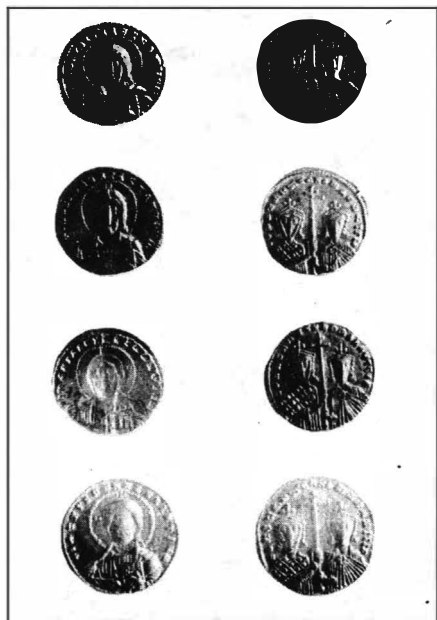
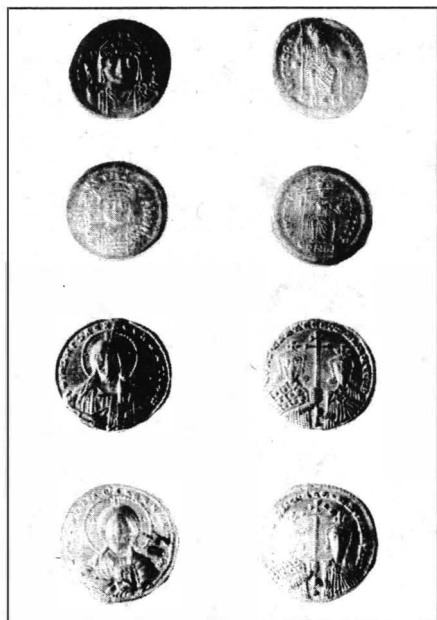
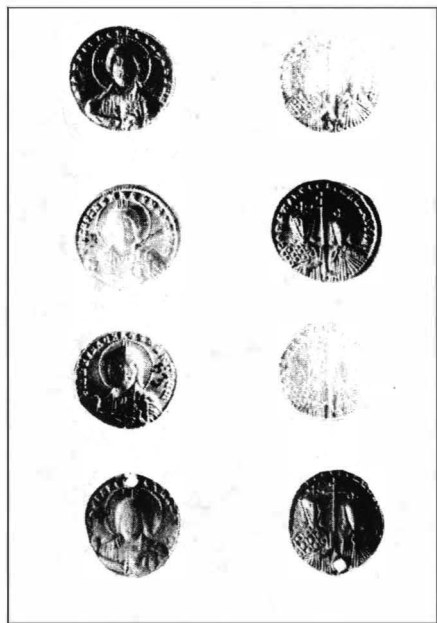
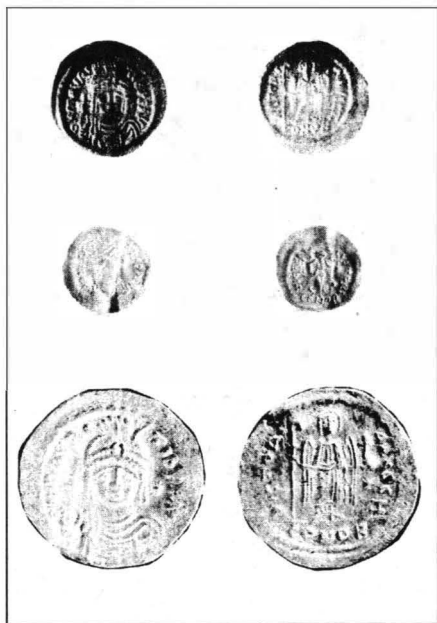
En tant que centre commercial, dans la zone de cette cité, une intense circulation monétaire s'est déroulée, spécialement pendant l'époque romano-byzantine. Comme centre militaire on a attesté avec des ateliers locaux: cohors I Claudia Sugabriorum veterana equitata, alla I Gallorum Flaviana, alla I Pannoniorum, cohors II Chalcidenorum Sagittariorum; c'est toujours ici qu'on a attesté Leg. XI Ponticae et Leg. V Macedonicae.

La cité romaine et romano-byzantine a déreçu un rôle important, en tant que point militaire et de douane; à partir du IVe s.av. J.-C., et surtout pendant les deux siècles qui ont suivi, l'ancienne localité a connu une période de développement devenant peu à peu un centre urbain prospère.

Localizarea Sucidavei (Moesia Secunda).

Monede romano-bizantine descoperite pe malurile Dunării în importantele centre ale epocii

**DOBROGEA
MEDIEVALĂ ȘI MODERNĂ**

PREMISE PENTRU DESCIFRAREA RUINELOR DE LA BASARABI

Cercetarea privitoare la datarea complexului rupestru de la Basarabi s-a oprit practic în anii '60¹, când deja s-a ajuns la acele concluzii ce constituie repere de bază ale istoriografiei până astăzi.

După anii '60 nici abordarea amplă și meticulozitatea din DID III², nici altele mai mult sau mai puțin ample³, nu au revoluționat punctele de vedere anterioare.

În ceea ce privește datarea - desigur, având în vedere în primul rând prezența acelor inscripții chirilice⁴, care, evident, furnizează un termen **post quem** - s-a apreciat întâi că este vorba de o perioadă ce nu poate fi mai veche de secolul al IX-lea; apoi dată fiind exploatarea carierei de cretă în legătură cu construcția „valului mare”, pe fondul ultimei expansiuni bizantine la Dunăre, s-a conchis că ansamblul monastic a fost construit și folosit în secolele X-XI⁵, poate mai exact între 976 și 1025⁶.

Este de înțeles că atare datare a complexului a dirijat premisele referitor la inscripțiile incizate, corespunzând uneia și aceleiași perioade.

Trec în revistă foarte succint principale puncte de vedere. Germanologul Mihai Isbășescu⁷ a afirmat că inscripțiile sunt gotice. Damian P. Bogdan⁸ credea că în intervalul de 50-60 de ani, cât ar fi funcționat complexul în secolele X-XI, se pot distinge totuși trei etape ale scrierii, prima identificând rune de tip protobulgar sau geto-dacic; a doua, rune amestecate cu litere glagolitice și chirilice; a treia, corespunzătoare scrisului chirilic. Istoricul Ion Barnea⁹ evidențiază caracterul turcic, dar și nordic, vareg, al inscripțiilor. Cercetătoarea Maria Comșa¹⁰ spune că este vorba de rune turcice - protobulgare sau pecenege -, însă o parte dintre inscripții ar putea să aparțină „unui grup nordic; anume normanzilor. Istoricii Petre Diaconu și Petre Năsturel, în studiul semnat împreună¹¹, afirmă că inscripțiile sunt scrise cu rune gotice și anume aparținând unei populații gote, rămase aici după plecarea semenilor lor în dioceză Tracia - rămășițe ale goților în Dobrogea fiind consemnate de Iordanes sau Walafrid Strabo și atestate de diverse descoperiri arheologice. Preotul Alexandru Stănciulescu¹², care face și tentativa descifrării a șapte dintre inscripții, spune că avem de-a face cu o locuire neîntreruptă din secolul al IV-lea, până în secolul al XI-lea, inscripțiile corespunzând unei perioade de limbă gotă, de început, apoi unei perioade de tranziție goto-veche-germanică, acesteia urmându-i perioada corespunzătoare limbii vechi germanice propriu-zise. La acestea se adaugă și texte în limba protobulgară - cu toatele

folosind aceleași semne, în cuvinte scrise prescurtat. Eroarea fundamentală a cercetătorului stă în afirmația că limba unei comunități izolate ar fi putut evolua parcurgând etape identice, cu limba poporului din care s-a desprins, trăitor pe alte meleaguri. În sfârșit, medicul și orientalistul Constantin Daniel¹³, care propune la rândul-i descifrarea totală sau parțială a câtorva inscripții, găsește în inscripțiile runice cuvinte turanice, slave, grecești și chiar românești. Diverși cercetători bulgari¹⁴ au abordat de asemenea problema, insistând pe originea protobulgară a runelor de la Basarabi, fără însă a furniza și descifrările corespunzătoare.

Pe fondul acestei treceri în revistă, trebuie spus că în formula de abordare implicată există un neajuns major, generat de ignorarea unui aspect esențial legat de însuși statutul complexului monahal, așa cum este perceput el pentru perioada în care a fost datat. Astfel, în secolele X-XI, aici funcționează un așezământ cenobit; bisericuțele slujesc ca **loc de referință** sufletească, dar și ca **loc de închinare** pentru cei care lucrează la cariera de cretă, așa cum s-a arătat¹⁵; lăcașul dobândește o prestanță deosebită printre contemporani, dovadă că este vizitat de un fruntaș local, numit Simeon - așa cum arată una dintre inscripțiile slavone¹⁶ - probabil însoțit de suita sa, iar aici poposește un călugăr pelerin - cum arată o altă inscripție slavonă¹⁷ -, călugăr dornic nu doar de un adăpost, ci și de luminare. Toate acestea deci dau lăcașului statut de așezământ **recunoscut și oficial**. Aceasta înseamnă: un așezământ ce nu posedă taine proprii, singurele taine fiind cele euharistice, un așezământ deschis credincioșilor, în spiritul exoteric cerut de canoane.

Or, în atari condiții, ce semnificație pot avea inscripțiile așa-zise runice? Cercetătorii care au afirmat caracterul turcic sau germanic al inscripțiilor au putut argumenta doar că în cadrul uneia și aceleiași inscripții, unele dintre semne seamănă cu anume caractere vizate, dar nu trebuie uitat că nici sistemele de rune protobulgare, cele pecenege sau alte rune turcice cunoscute și inventariate în inscripții răspândite din Bulgaria până în zona Enisei, la fel cum, respectiv, nici una dintre variantele **futhark**-ului sau alte scrieri ale vechilor populații germanice - nu au folosit în fapt la descifrarea scrierii de la Basarabi.

De altfel, prin „rune” - așa cum se știe - se desemnează un anume duct al semnelor bazat pe linia frântă, categorie în care sunt încadrate scrieri fără nici un fel de legătură între ele, precum cele gotice și cele protobulgare, dar care, ca aspect exterior, desigur seamănă.

Nu poate fi vorba pe de altă parte, că anumiți etnici turcici sau germanici și-au marcat prezența prin scrijelirea unor inscripții care evocă originea lor, pentru că aceasta **tocmai nu se „probează”** astfel, de vreme ce un nou venit aici de aceeași origine n-ar fi perceput defel mesajul. Și în plus, este greu să ne imaginăm că unii dintre călugări aveau îngăduința - **dat fiind caracterul lăcașului** - să scrie inscripții pe pereți - ba chiar într-un număr atât de mare, și chiar în locurile cele mai la vedere - inscripții necunoscute celorlalți.

Deci, o primă observație pe care o consider esențială este că inscripțiile în discuție nu sunt adaptări ale unor scrieri consacrate pe alte meleaguri, ci constituie un sistem coerent de **scriere cu caracter secret**.

Apoi, nu trebuie scăpat din vedere că - dat fiind perioada secolelor X-XI - complexul cenobitic **recunoscut și oficial**, cum spuneam, deci ortodox - în sensul griji față de canoanele sfintelor concilii - nu putea agreea alt înscris decât cel într-o limbă sfântă, cum este cazul inscripțiilor grecești sau slavone. Având asta în vedere, înțelegem că chiar dacă o parte - mai mică sau mai mare - dintre călugări aparținea unui anume grup etnic, misiunea acestora era de a se integra unui popor unic, „poporul lui Dumnezeu“, de a se face înțeleși de ceilalți folosind o limbă „plăcută“ lui Dumnezeu, adică una sfântă.

Repercursiunea faptului că aveam de-a face cu o scriere secretă este logic următoarea: avem de-a face cu o comunitate secretă, ce folosea un astfel de sistem grafic pentru a-și păstra tainele față de intruși. Iar fiind vorba despre un așezământ monahal, o comunitate secretă reprezintă o sectă.

Prin urmare, scrierea așa-zis runică de la Basarabi nu poate aparține perioadei secolelor X-XI, perioadă de locuire căreia însă îi aparțin inscripțiile slavone. Aceasta este a doua observație ce mi se pare esențială și care implică două etape: prima etapă - vom vedea îndată când poate fi ea încadrată în timp - de construire și folosire a complexului cenobitic; și o a doua etapă, de descoperire, luare în primire și, posibil, completare a mănăstirii, încadrabilă în secolele X-XI.

De altfel, trebuie spus că cercetarea anterioară - încadrând strict complexul în secolele X-XI - a trebuit totuși să remarce aspecte „ciudate“, care ar viza o perioadă mai veche. Și anume: planul basilical cu contraabsidă al bisericuțelor B3 și B4, care este caracteristic primelor secole ale creștinismului¹⁸; aceleași perioade fiindu-i caracteristice și scobiturile dreptunghiulare din zid - așa numitele **thallasidia** - ce serveau la spălări liturgice¹⁹ prezența unui **cancelus**, păstrat parțial, în bisericuța E5²⁰ forma unor cruci²¹, mai ales cea greacă cu marginile lătite, care nu se mai folosește în decorații după secolul V-VI; sau sistemul de cioplire și construire a mormintelor, care se încadrează unui anume tipic roman din secolele IV-V, având pe cantul părților verticale așezate câte un rând de blocuri orizontale²². La acestea se adaugă reprezentările de ornate cu palmele ridicate lateral²³, care sunt caracteristice primei perioade creștine, de când datează multiple reprezentări, în special din catacombe, atitudine care a fost înlocuită în secolul al VI-lea cu ce actuală²⁴.

În consecință - dată fiind prezența elementelor la care m-am referit - prima etapă de locuire a complexului de la Basarabi se încadrează într-o perioadă pe care, conform argumentelor expuse deja o putem plasa într-un interval, care, desigur nu se poate întinde mai jos de sfârșitul secolului al III-lea, când se naște monahismul²⁵, și nici mai sus de secolul al VI-lea. În această perioadă - în anume interval al ei - a funcționat aici o comunitate secretă, o

sectă creștină, care, pentru a-și păstra secretele față de intruși, a inventat și folosit o scriere secretă.

În mod cert, desenele de pe pereți trebuie privite în raport cu inscripțiile, „lectura” desenelor putând duce la descifrarea inscripțiilor, dar și, așa cum vom vedea, pot constitui argumente pentru identificarea comunității secrete care le-a realizat²⁶.

Revenind, construcția ansamblului și inscripțiile așa-zis runice cred că aparțin **sectei audienilor**, care au fost exilați în Scythia Minor, în secolul al IV-lea, din dispoziția împăratului Constanțiu II, așa cum relatează pe larg marele ereziolog Sfântul Epifaniu²⁷.

Audienii ²⁸ - numiți așa după inițiatorul sectei, Audios²⁹ de origine din Mesopotamia - au fost condamnați de Conciliul de la Niceea, din 325, conciliu la care au fost condamnați și arienii, fără a avea legături cu aceștia, dovadă că nu împăratul Constantin i-a exilat, ci acesta s-a făcut doar câțiva ani mai târziu, tocmai sub un împărat arian, Constanțiu II, deci după 337.

Epifaniu, principala sursă, se referă la morala profesată de Audios, la castitatea din mănăstirile audiene, precizând că ruptura cu biserica oficială s-a produs dat fiind că Audios era foarte urât de cler, deoarece îl acuza de tendința spre lux și abdicarea de la desăvârșirea morală. Se pare că Audios a fost un conservator neîmpăcat, un „fundamentalist” și asta nu doar pe fondul moralității, deoarece **din aceeași discreție** se alimentează și erezia sa, condamnată la Niceea. Astfel, o linie a ereziei îi încadrează pe audieni în tabăra **quatordecimanilor**, adică a celor ce serbau Paștele pe 14 nisan, la dată fixă, o dată cu evreii. Nu este cazul să insist acum, dar, la vremea respectivă, creștinii orientali, **tocmai invocând nume tradiție**, pentru care îl vizau pe Sf. Ioan Evanghelistul, serbau Paștele la acea dată - conciliul stabilind modalitatea de calcul de astăzi. A doua linie a ereziei îi încadrează pe audieni taberei **antropomorfiștilor**, adică a acelor care, interpretând **ad literam** o serie de pasaje biblice, în primul rând din **Facerea**, afirmau că, o dată ce Dumnezeu l-a făcut pe om „după chipul și asemănarea „ lui, atunci Dumnezeu are chip și formă umană, cu tot ce decurge din atare stare.

Exilat în Scythia Minor împreună cu adepții său, Audios a întemeiat mănăstiri³⁰, încercând să câștige noi adepți și nerenunțând la nimic din ceea ce constituia erezia sa. Tot Epifaniu furnizează detaliul că audienii refuzau cu obstinație contactul cu alți creștini, trăind izolați, în secret, în mănăstirile lor. Aceasta poate fi o explicație pertinentă pentru **scrierea secretă** de la Basarabi.

Un detaliu - furnizat ereziologul Theodoret³¹ - privește un ritual propriu audienilor, în cadrul cărui adeptul trecea printre două șiruri de cărți sfinte, trebuind să țină drumul drept, în timp ce își mărturisea păcatele. Este interesant de corelat descrierea acestui ritual cu simbolul labitintului, având în vedere că pe pereții de la Basarabi sunt desenate trei labirinturi.

Audios a murit în țara exilului său. Urmaș i-a fost aici episcopul Silvanus;

după dispoziția acestuia din urmă, pe fondul mării prigoane a regelui got Athanaric, din 372, declanșată împotriva oricărui fel de creștini, audienii care nu au pierit, spune Epifaniu, au luat drumul spre Asia, unde vor mai activa până spre secolul al IV-lea. Posibil ca anul 372 să fie momentul final al prezenței audienilor în Dobrogea, precum posibil este ca o mănăstire de genul celei de la Basarabi, izolată și ascunsă, să-i mai fi găzduit pe audieni o vreme oarecare, poate până spre sfârșitul secolului.

Conform unor surse siriene mai târzii³², din secolul al VIII-lea și următoarele³³, doctrina audiană va fi cunoscut o evoluție, în sensul contaminării cu detalii de sorginte gnostică. Sursele respective nu spun în ce moment s-a făcut aceasta, dar pun totul pe seama lui Audios, pe care îl numesc chiar autor al cărților apocrife **Apocalipsul lui Abraham**, **Cartea întrebărilor și Apocalipsul străinilor**³⁴, ceea ce ar însemna că respectiva contaminare a avut loc încă din timpul vieții lui. Cert este că însuși Epifaniu,, care este contemporan cu audienii, scriind la sfârșitul secolului al IV-lea, afirmă că aceștia foloseau și texte apocife, pe care ereziologul nu le numește însă.

Dacă această contaminare a doctrinei lui Audios s-a produs încă pe vremea exilului dobrogean, atunci într-adevăr o serie de desene de animale simbolice, ba chiar desenele în care apare bărbatul și femeia, care ar putea fi reprezentări ale „Tatălui vieții” și Mamei vieții”, tratați antropomorfic - trimitând la **Apocalipsul străinilor** - ar căpăta o funcționalitate precisă.

Cuvântul final însă îl va avea descifrarea scrierii secrete de la Basarabi.

NOTE

1. Ion Barnea și Virgil Bilciurescu, „Materiale și cercetări arheologice”, 6, 1959, p. 541-562; I. Barnea, **Studii teologice**, seria II, an XII, 1960, nr. 3-4, p. 211-219; Dorin Popescu, **SCIV**, 13, 1, 1961; Damian P. Bogdan, AUB, seria Științe sociale. Istorie, 9, 1961, p. 31-49; I. Barnea, **SCIV**, 13, 1962, 2, p. 349-367; I. Barnea, în *Cahiers archeologiques*, Paris, 13, 1962, p. 187-208; I. Barnea, *Dacia*, NS, 6, 1962, p. 293-316; Maria Comșa, *Dacia*, NS, 7, 1963, p. 413-436; I. Barnea, **SCIV**, 14, 1963, 1, p. 189-193; Maria Comșa, *Dacia*, NS, 8, 1964, p. 363-370; I. Barnea, **Studii teologice**, an XVII, 1965, 3-4, p. 160-172; Petre Diaconu și Petre S. Năsturel, *Mitropolia Olteniei*, Craiova, XX, 1968, 11-12, p. 937-946 (reprodus apoi în versiune franceză în *Dacia*, NS, 13, 1969; Radu Florescu, **Ghidul arheologic al Dobrogei**, Buc. 1968, p. 49-54.

2. I. Barnea și Ștefan Ștefănescu, **DID**, III, p. 180-233.

3. Adrian Rădulescu și Ion Bitoleanu, **Istoria românilor dintre Dunăre și Mare - Dobrogea**, Buc., 1972, p. 163-165; G. Mihăilă, **Contribuții la istoria culturii și a literaturii române vechi**, Buc., 1972, p. 78-103; Răzvan Teodorescu, **Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)**, Buc., 1974, p. 87-97; I. Barnea, **Bisericițele rupestre de la Basarabi**, în: **De la Dunăre la mare. Mărturii istorice și monu-**

mente de artă creștină, Galați, 1977; I. Barnea, **Christian art in Romania**, vol. II, Buc., 1981, p. 17-20, 46-89; Romulus Vulcănescu, **Mitologie română**, Buc., Ed. Acad., 1987, p. 512.

4. Și una posibil glagolitică.

5. I. Barnea și Ștefan Ștefănescu, **DID**, III, p. 181.

6. **Enciclopedia arheologică a României**, vol. I, Buc., 1994, p. 163.

7. Vd. **DID**, III, p. 231.

8. Damian P. Bogdan, **op. cit.**, p. 40-41.

9. I. Barnea, *Cahiers archéologiques*, 13, 1962, p. 206-208.

10. Maria Comșa, **Dacia**, NS, 8, 1964, p. 370.

11. Petre Diaconu și Petre S. Năsturel, **op. cit.**, p. 940-946

12. Pr. Alexandru, N. Stănciulescu, **Contribuții la descoperirea inscripțiilor de la Murfatlar (Basarabi)**, Buc., 1977 (extras din „Biserica Ortodoxă Română”, Buc., nr. 9-12, 1977, p. 1024-1034). Punctele sale de vedere sunt împărtășite de Mircea Păcurariu, **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, vol. I, Buc., 1980, p. 153-156.

13. Constantin Daniel, **Prima atestare scrisă a limbii române**, în „Istории neelucidate - Almanah estival al revistei Luceafărul”, Buc., 1987, p. 35-40.

14. V. Beșevliev, **Vestnic na Narodnaja Muzej**, Varna, 13, 1977; Kăzimir Popcostandinos, **Za nadpisite k datev ot stolinia monastir pri Murfatlar**, Sofia, 1984.

15. Vd. **DID**, III, p. 223.

16. Reprodusă și tradusă în **DID**, III, p. 212; „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, s-a închinat nedestoinicul rob Simeon prima dată în biserică, în luna lui august, în 31”. Probabil și jupân Gheorghe, pomenit în altă inscripție (**ibid.**) este tot un fruntaș local în legătură cu mănăstirea.

17. Vd. **DID**, III, p. 211: „A venit părintele aici, în acest loc ... luna octombrie, 4. A venit la noi ... a scris ... luna ianuarie”.

18. **DID**, III, p. 228. Vd. și Grigore Ionescu, **Istoria arhitecturii în România**, vol. I, Buc., 1963, p. 57.

19. **DID**, II, p. 228.

20. I. Barnea, **Monumente ...**, p. 169; Răzvan Teodorescu, **op. cit.**, p. 87.

21. **DID**, III, p. 228, Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu și Lucian Roșu, **Dicționar enciclopedic de artă veche a României**, Buc., E.S.E., 1980, p. 123.

22. **DID**, III, p. 222

23. **Ibid.**, p. 228.

24. Louis Brehner, **L'art chrétien, Son développement iconographique des origines à nos jours**, ed. II, Paris, Laurens, 1928.

25. André Piganiol. **L'Empire chrétien (325-395)**, ed. II, Paris, P.U.F., 1972, p. 412.

26. Trebuie precizat că nu poate fi vorba despre continuarea unei locuiri, ci de două locuiri între care a intervenit un hiatus. O dovadă că într-o etapă

ulterioară - adică cea a secolelor X-XI la pereții bisericuțelor au avut acces oameni care nu au mai putut descifra vechile inscripții existente, devenite pentru ei inutile, este faptul că aceștia, incizând - la rândul-le - pe pereți diverse figuri nu au avut scrupule" în a le trasa chiar peste unele inscripții runice. Pe de altă parte și-au lăsat „amprenta slavă”, nu au recurs - ca acțiune generală - la curățirea pereților de inscripțiile runice și desenele vechi probabil din respect, căci oricum era evident caracterul creștin și vechi al ansamblului. Deci, chiar dacă nu înțelegeau inscripțiile, le apărea ca fiind cert că ele fuseseră lăsate de monahi cu frica lui Dumnezeu, în timpuri de mult trecute.

27. S. Epiphanius, **Adversus haereses**, 811-818; J.P. Migne, **Patrologiae cursus completus** ... Series Graeca, tom. XLII, 1853, col. 314-374; câteva pasaje din Epifaniu sunt reproduse în **Fontes Historiae Daco-Romanae**, vol. II, Buc., Ed. Acad., 1970, p. 173-175

28. Ch. J. Hefele, **Histoire des conciles**, vol. I, Paris, Letouzei, 1907, p. 479-488; L. Duchesne, **La question de la Pâque en concile de Nicée**, în: „*Révue des questions historiques*”, tome 28, Paris, Victor Palme, 1880, p. 5-42; H.-Ch. Puech, **Fragments retrouvés de L' „Apocalypse d'Allogéne”**, în: „*Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves*”, tome IV, Bruxelles, 1936, p. 935-962; Ioan Rămureanu, **BOR**, 9-10/1978, p. 1053-1070.

29. Audios în textele grecești: **Audeus**, în cele latine și **Odi**, **Udi** sau **Udai** și alte variante, în textele siriene.

30. Costel Chiriac, **Pontica**, 21-22, 1988-1989, p. 249-268, lansează ipoteza conform căreia așezămintele - reprezentând cinci microzone de descoperiri arheologice - de la Casian, Basarabi, Dumbrăveni și, în Bulgaria, Kanaghiol și Suha-Reka (în enumerarea de la nord spre sud) trebuiesc privite în corelație toate prezentând o utilizare în secolele X-XI. Interesant este că, referitor la așezămintele de la Casian, Dumbrăveni, Kanaghiol și Suha-Reka, cercetătorii lor au argumentat ideea unei prime utilizări în secolele IV-V (ibid., p. 259-264, cu bibliografia respectivă). Pentru furnizarea unor detalii suplimentare, nepublicate încă, privitor la datarea primei utilizări a complexului de la Dumbrăveni în secolul al IV-lea, mulțumesc cercetătorului Tudor Papisima, unul dintre descoperitorii așezământului. Deci, dacă respectiva corelație între cele cinci așezăminte va primi, pe fondul cercetărilor viitoare, o confirmare și referitor la perioada secolelor IV-V atunci imaginea noastră asupra sistemului de mănăstiri construite de audieni în Dobrogea va fi mai complexă.

31. Theodoret, **Haeres**, IV, 10; J.-P. Mihne, **Patrologiae** ... Series Graeca, tom. 83, col. 429.

32. Theodor bar Konai, Agapius din Menbidji și Grigore bar Hebraeus.

33. H.-Gh. Puech, **op. cit.**, p. 925 și 936.

34. **Ibid.**, p. 936.

PREMISES FOR DECIPHERING THE BASARABI RUNAE

The author proposes a new hypothesis regarding the Basarabi Runic inscription significance; they would be a coherent writing system of secret character. As a result we would here deal with a secret community, using such a graphic system; under the circumstances of a monastic settlement, this secret community represented a sect. This would be the Audian sect, exiled to Scythia Minor in the 4th cent. A.D. The first settlement stage of the complex would be placed in a period between the end of the 3rd and 6th cent. A.D.

CONSIDERAȚII PRIVIND DEMOGRAFIA DOBROGEI DIN SECOLUL AL XI-LEA PÂNĂ LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XIX-LEA

Cercetarea problematicii demografice dobrogene s-a realizat ținându-se seama de condițiile social-economice ale epocii, de repartizarea administrativ-teritorială și de regimul special avut de Dobrogea în perioada secolelor XV-XIX. Astfel, istoria populației Dobrogene se poate împărți în două perioade distincte: perioada românească, care ține până în secolul al XV-lea și perioada otomană care se termină în anul 1878. Pentru aceste două perioade există o trăsătură comună și anume prezența și permanența elementului românesc în Dobrogea, de sine stătător care va fi readus în vatra străbună după câștigarea independenței de stat a României, în anul 1877.

1. Printre primele mențiuni documentare despre locuitorii Dobrogei în secolul al XI-lea, sunt însemnările referitoare la populația dintre Dunăre și Pontul Euxin¹. Cercetările arheologice au dovedit existența unui număr mare de așezări și necropole din epoca de început a feudalismului. Uneori așezările s-au dezvoltat la adăpostul vechilor cetăți și orașe romane sau romano-bizantine, cum este cazul Capidavei, Dinogetiei, Novidom-ului sau Troesmis-ului și multe altele, unde își continuă existență o numeroasă populație românească. Deasupra sau la adăpostul ruinelor fostelor cetăți romane târzii, ale căror incinte au fost refăcute, s-au dezvoltat repede noi așezări omenești, dintre care unele cu aspect de târg sau oraș, care au avut legături comerciale cu diferite centre economice ale vremii și în primul rând cu capitala Imeriului bizantin².

Mărturii bogate pentru perioada la care ne referim găsim la cronicarii bizantini, francezi, germani și la călătorii misionari.

Ana Comnena amintește pe românii - vlahi - pentru anii 1086-1091, organizați în formațiuni politice sub conducerea unor conducători locali: Tatos în părțile Silistrei, Satza în părțile Vicinari, Chalis și Seslav. Nicolae Șorga vede în aceste căpetenii locale „șefii unor formațiuni statale ale populației băștinașe dominante de români”³. Acest fapt presupune existența unei numeroase populații în această zonă, populație cu ocupații specifice, cu un statut social bine definit care a permis cristalizarea primelor formațiuni statale feudale de pe teritoriul Dobrogei. Această populație era alcătuită din români, „urmași ai coloniștilor italieni de odinioară”, - menționează cronicarul **Kinnamos** referindu-se la luptele lui Manuel Comneanul cu ungurii din anul 1164⁴. Același cronicar ne relatează că valahii pontici sunt așa de numeroși, încât dau un mare contingent de soldați armatei imperiale. **Nicetas**

Choniates, martor ocular al epocii Asăneștilor, ne menționează în nenumărate rânduri rolul important al românilor în răscoala lui Petru și Asan, ei înșiși vlahi de origine⁵.

Știri referitoare la românii care locuiau în Dobrogea avem și de la cronicarii francezi ai Imperiului latin de răsărit (1204-1261), **Geoffrov de Villehardouin** și **Henri de Valenciennes**, care vorbind despre evenimentele de la finele secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIII-lea din părțile răsăritene ale peninsulei Balcanice recunosc în părțile Moesiei Inferioare o Vlahie, locuită în cea mai mare parte de vlahi⁶. Folosindu-se de știrile lui **Ansbertus**⁷ cronicarul expediției cruciate a lui Frederic Barbarosa, putem estima aproximativ numărul populației Dobrogei din această perioadă. În anul 1188, când pornește expediția cruciaților, teritoriul dintre Dunăre și Balcani era stăpânit de Petru, iar poporul, - ne povestește același autor - era format din români și bulgari. În această perioadă armata lui Petru era formată din români și cumani. Deci, populația ținutului era formată din români, cei mai vechi pe acest teritoriu, din bulgari care locuiau în zona apuseană și cumani, prezenți aici mai ales din motive militare, alcătuind o parte din armata lui Petru. Acesta se oferise să dea ajutor de 40.000 de ostași, români și cumani, lui Frederic Barbarosa. Astfel, faptul că românii erau cei mai numeroși reiese și din cifra menționată. În evul mediu oastea era apreciată la a 10-a parte a populației unei țări (un ostaș la zece locuitori). Eliminând elementul cuman se poate face o estimare cifrată aproximativă de 200.000-250.000 de locuitori, pentru sfârșitul secolului al XII-lea. Această cifră ar reprezenta o numeroasă populație românească, formată, după cum aprecia C. Brătescu, din: „Războinici care stăpâneau cetățile de la clisurile Balcanilor răsăriteni ... ciobanii sprinteni ce se cățarau pe coaste ... și marea mulțime de plugari care locuiau podișul dintre Dunăre și Balcani și pescarii din lungul marelui fluviu”⁸.

Știri despre prezența populației românești în Dobrogea în secolul al XIII-lea deținem de la călugărul franciscan misionar **Wilhelm Rubrrius**. Acesta, trimis în misiune de regele francilor, Ludovic al IX-lea în anul 1253 la Hanul tătar din Crimeea, a vizitat Dobrogea. În timpul celor doi ani cât a durat călătoria, a notat minuțios tot ce a văzut prin ținuturile locuite azi de români. Autorul vorbește despre „țara lui Asan” ... „situată la sud de Dunăre”. „Dincolo de Dunăr, lângă Constantinopol, este Valahia, care e țara lui Asan, mica Bulgaria și Slavonia, care plătesc tribut tătarilor⁹. Deci, întinderea până la Mare a voievodatelor românești ce apar în Carpați în secolul XIII se explică prin prezența vlahilor pontici la gurile Dunării.

Mărturiile scrise din prima jumătate a secolului al XIV-lea ne prezintă o populație amestecată în Dobrogea. Prezența elementului creștin fără indicarea naționalității este menționată într-o listă a posesiunilor patriarhului de Constantinopol din anul 1320, în care sunt notate șase castele patriarhale, două la Dunăre - Chilia și Silistra - și patru pe Coasta de Argint a Mării

Negre. Potrivit informațiilor deținute, o parte a populației vorbea grecește mai ales în orașele dunărene, dar la sate trăiau românii, despre care avem știri încă din secolul al XI-lea¹⁰.

Prin anii 1334-1335 un geograf arab **Ibn Batutah** trece prin Dobrogea spre Constantinopol, însoțit de o principesă bizantină. Călătorul ne dă știri despre orașul Babadag numit Baba Saltuc, „cel din urmă pe care îl stăpâneau tătarii”. La acea dată Dobrogea de est și de nord până la Babadag se afla sub stăpânirea tătarilor, Între bizantini și tătari existau relații de bună vecinătate, pecetluite adesea prin tratate de căsătorie. Din mărturiile sale aflăm că în stepele pontice populația era rară (călătoria a făcut-o iarna) și numai în cetățile comerciale genoveze se desfășura o intensă viață europeană¹¹. Rezultă deci că la începutul secolului XIV, Dobrogea era locuită de populații de religii diferite, creștini și musulmani. Țaratul bulgar și regatul ungar concureau spre a obține aciolo sfere de influență, stabilindu-se un episcopat la Vicina, lângă Isaccea..

Istoricul și geograful **Abulfeda**, contemporan și concetățean cu Batutah, vorbind de orașul Isaccea situat pe malul drept al Dunării în Dobrogea septentrională, zice că Isaccea e un oraș din țara valahilor cu o populație în majoritate turcească, depinzând de Constantinopol¹². Prin „țara valahilor”, el nu putea înțelege că Țara Românească posedea Dobrogea, dar că acest ținut era locuit de români

În anul 1345 are loc expediția ungaro-română împotriva tătarilor, eveniment cu urmări importante pentru situația politică din zonă. În acest an, ținutul de la nord și răsărit de Prahova și Ialomița este eliberat de sub tătari și incorporat țării Românești. În anul 1359 Moldova ajunge independentă iar Muntenia consemnează stăpânirea directă a gurilor Dunării și a ținutului numit „părțile tătarești”. Dobrogea, după alungarea tătarilor peste Nistru cunoaște o perioadă de stabilitate în care elementul românesc se afirmă. Prin numirea mitropolitului de Vicina ca arhiepiscop al Țării Românești în anul 1359, Dobrogea intră în strânse legături politice și religioase cu acestea¹³. În sudul Dobrogei se afla Despotatul cu capitala la Caverna al urmașului lui Balica, Dobrotici¹⁴.

Organizarea statelor românești de sine stătătoare în secolul al XIV-lea a creat condiții de securitate populației, favorabile creșterii numerice a acesteia. Din lipsa datelor statistice documentare, fenomenul de creștere demografică, manifestat în secolul acesta în cele două țări române nu poate fi evaluat cu exactitate numerică. Efectele lui s-au simțit însă prin înmulțirea așezărilor în ținuturile de câmpie, mai expuse năvălirii popoarelor nomade și uneori dominației acestora și de aceea mai slab populate. Acest fenomen este valabil și pentru Dobrogea. Prezența factorului uman românesc în Dobrogea a influențat în cadrul economic și strategic al ținutului, politica marilor domni față de acesta mai mult, pe timpul lui Mircea cel bătrân se înregistrează un puternic aflux de populație românească în provincia trans-

danubiană. De altfel, estimările demografiei istorice evaluează populația Țării Românești și a Dobrogei pentru această perioadă la peste 500.000 locuitori¹⁵. După moartea lui Mircea, statul românesc trece printr-o criză politică. Venirea turcilor în Dobrogea după 1416-1417, va determina depopularea regiunii, românii trecând Dunărea sau adăpostindu-se în zonele păduroase dinsudul și nordul Dobrogei. Astfel, în urma dezastrului de la Varna din anul 1444, cronicarii vremii zugrăvesc stepele dobrogene ca un „desertum”, dar semnificativ pentru componența demografică a provinciei este faptul că singurii care s-au putut orienta prin aceste locuri după retragerea armatei au fost românii¹⁶. Marea majoritate a populației provinciei s-a retras mai ales în satele aflate pe malul Dunării, acesta oferind un loc de refugiu mai sigur, în urma transformării ținutului dobrogean într-un adevărat câmp de luptă.

II. Dobrogea a fost ocupată de turci și inetgrată administrației otomane din secolul al XV-lea până la 1877, având regim de pašalâc. În comparație cu celelalte provincii românești care au avut regim de autonomie, teritoriul românesc dintre Dunăre și Mare s-a aflat până la războiul pentru independență la frontierele politice și administrative ale statului otoman, guvernat direct de Poartă. Ca urmare, dobrogenii erau considerați rayale față de Imperiul otoman, avânt o situație cu totul diferită de cea a românilor din cele trei provincii carpato-dunărene¹⁷. Diferența de regim politic între provinciile românești de-a lungul secolelor a determinat în mod natural, decalaje și deosebiri la dezvoltarea economică, socială, politică, culturală și demografică a societății românești din provincia transdanubiano-pontică. Dar, **elementul românesc a constituit de-a lungul secolelor factorul de permanență, care s-a menținut în ciuda vicisitudinilor vremii și a dominației otomane.**

Populația Dobrogei cu elemente musulmane s-a realizat din motive administrativ-militare, în mod treptat; un prim început ar putea fi socotit anul 1263, când vreo zece mii de turci, sub conducerea lui Bab Saltuk-Dede, s-a stabilit în părțile de nord ale Dobrogei. La câțiva ani după acest eveniment, turcii se retrag lăsându-ne cel mai vechi topic turcesc care se păstrează și astăzi - Babadag¹⁸. După pierderea Dobrogei în anul 1417, turcii întăresc cetatea Enisala, aducând aici garnizoane turcești¹⁹, dar o colonizare intensă cu elemente musulmane va avea loc mai târziu, și va fi continuată cu unele intermitențe până în ultimele decenii de stăpânire otomană în Dobrogea. Populația musulmană colonizată aici avea în primul rând obligații militar-administrative și era cea mai legată de cultivarea pământului. Marea masă a producătorilor o constituie populația românească. În însemnările călătorilor străini care au străbătut acest ținut abia din a doua jumătate a secolului al XVI-lea se menționează că Dobrogea este o provincie bogată, iar constatările lor favorabile în general, asupra economiei acestei provincii spre mijlocul secolului al XVII-lea, i-au determinat pe unii dintre ei să asocieze chiar denumirea Dobrogei cu aceea de „bună seară”²⁰. Astfel, prezența elementelor

otomane este menționată în anul 1590 de **Paul Giorgio**, alături de elementele creștine din orașele de pe malul mării²¹. De altfel, câțiva ani mai tâziu se vor așeza aici aproximativ 40.000 de tătari, alături de turci și românii autohtoni.²² Despre acești români vorbește raguzanul **Aloisio Redibrat**, trimis în anul 1599 într-o misiune secretă la Mihai Viteazul. Din însemnările sale aflăm că „Nu erau alți locuitori pe malul Dunării decât în satul care se cheamă Dăieni și pe care îl putem compara cu un adevărat oraș unde s-au adunat mii de români cu familiile lor, refugiindu-se din cauza tiraniei domnilor care au domnit în Moldova și Valahia²³. Poposind mai mulți ani prin țările române el străbate și Dobrogea care - scria acesta - „se întinde între capătul munților Balcani și gurile Dunării și este locuită toată de turci și de tătari”²⁴. Un alt italian **Tommaso Alberti**, negustor din Bologna trece prin Dobrogea în 1612, vorbindu-ne despre vama turcească din satul Măcin. El observa că marele sat dobrogean Dăieni are populația în majoritate românească „Villa grendissima abitata la piu parte de Valachi”²⁵

Pentru studiul fenomenului demografic dobrogean din secolul al XVII-lea sunt de o deosebită importanță informațiile călătorului **Evlia Celebi** care de-a lungul celor patru călătorii efectuate în acest ținut în anii 1652, 1656, 1659 și 1667 s-a dovedit a fi un bun observator al realităților locului.²⁶ Aspectul demografic înregistrat de Evlia Celebi ne prezintă o imagine apropiată situației reale din provincie. Potrivit informațiilor sale în Dobrogea trăiau: elementele colonizatoare tătare, masa compactă de populație românească mai ales pe malul dunărean care era întărită de elemente românești prin procesul de intermigrație a populației de pe o parte și alta a Dunării, evreii, grecii, armenii (mai ales negustori) și citakii, - un amestec care l-a uimit pe călător. Evlia Celebi explică împrejurările în care s-a format în Dobrogea această categorie de populație, care alcătuiă o parte din contingentul de oaste neorganizată al akânjiilor. Citakii proveneau din conviețuirea tătarilor mai ales, așezați de Baiazid I în Dobrogea cu elemente creștine valahe și moldovenești. Citakii sunt întâlniți de călător chiar în interiorul Dobrogei, la Ghivenlia - azi comuna Chirnogeni din județul Constanța.²⁷ Despre citakii ospitalieri ai Dobrogei va vorbi mai târziu și domnitorul **Dimitrie Cantemir** în „Istoria Imperiului Otoman”²⁸. Din relatările lui Evlia Celebi reținem date importante despre răspândirea satelor, târgurilor și prașelor dobrogene, despre numărul caselor, al familiilor, al școlilor și al prăvăliilor, toate ajutându-ne să ne facem o estimare aproximativă asupra numărului populației. Astfel sunt menționate satele indicându-se și numărul caselor, de exemplu: Bazargic (2000 de case), Karasu (1000 de case), Karamurat (1000 de case), Ester Abad (azi dispărut, 1500 de case), Babadag (cel mai mare oraș, 3000 de case). Hass-ul dinspre Bazargic număra 70-80 de case iar în jurul Babadagului se găseau aproximativ 100 de case, ale căror nume sunt menționate de autor.²⁹

Pornind de la aceste cifre și folosind indicele demografic pentru secolul al

XVII-lea, de 5 membri de familie și 100 locuitori pentru o așezare³⁰, putem estima populația localităților dobrogene la aproximativ 60.000-70.000 de locuitori pentru această perioadă. La aceasta se poate adăuga populația din satele care nu au fost menționate de călător. Coroborând datele existente se poate estima populația Dobrogei pentru mijlocul secolului al XVII-lea la peste 150.000 de locuitori.

Un alt document care întregeste imaginea lăsată de Celebi este un act al fiscului otoman intitulat „**Dafter Karasu vacıbsene 1105**” (Condica kazalei Karasu cu obligația anului 1693-1694), rezultat al recensământului fiscal al populației nemusulmane din zona centrală a Dobrogei, începând de la Dunăre și până la mare. Sunt menționate 1891 de contribuabili nemusulmani, care trăiau în cele 16 localități ale kazalei Karasu.³¹ Având în vedere principiile financiare otomane care scuteau de impozite femeile, copiii, invalizii și anumite categorii bisericești, rezultă că au fost înregistrați la plată numai bărbații valizi. Ținând seama de normele demografiei istorice, mai sus menționate, precum și de cvasiunile inerente în asemenea împrejurări, se constată că întreaga kaza Karasu avea în vremea respectivă peste 10.000 de locuitori nemusulmani, marea majoritate români, după abundența onomasticii de formă specifică românească. Așa cum rezultă din situația financiară totalizată la finele defterului, 20% dintre acești locuitori dispuneau de o situație materială superioară, 60% de una medie și 20% trăiau în condiții de sărăcie. Valoarea istorică a acestui document este de o deosebită importanță, prin atestarea preponderenței elementului etnic românesc, în cadrul populației nemusulmane care trăiește aici. Se constată o compoziție eterogenă în localitățile așezate de-a lungul căilor de comunicație în timp ce în satele îndepărtate de ele, elementele neromânești sunt puține. Deci rezultă că elementul românesc avea un caracter stabil, fiind ocupat îndeosebi cu agricultura, pe când cel alogen se distingea printr-o mobilitate mai mare, ocupându-se mai ales cu o comerț. În cele trei localități ale kazalei Karasu aflate pe malul Dunării, Rasova, Bogaz (Cernavoda) și Seimeni era concentrată mai mult din jumătatea populației nemusulmane. Acest fapt se explică atât prin importanța economică a fluviului cât și prin vecinătatea imediată a statului autohton Țara Românească.

În perioada otomană, tabloul demografic dobrogean va fi modificat și de românii veniți din stânga Dunării. În timpul tulburărilor politice care au avut loc în țările române la mijlocul secolului al XVII-lea s-au desfășurat unele mișcări de populație, în special din Țara Românească în dreapta Dunării. Pentru că populația otomană era mai puțin legată de cultivarea pământului, această obligație a venit, prin repetate dispoziții ale Porții, secerătorilor furnizați de țările române³². Unii dintre aceștia au rămas definitiv în Dobrogea, preferând obligațiile fiscale otomane, mai ușoare în comparație cu excesele fiscale ale regimului turco-levantin din țara de baștină a celor veniți³³. Acești „băjenii” s-au așezat în imediata apropiere a țării de unde

plecaseră, venirea și statornicirea lor aici continuând până la reforma lui Cuza din 1864, când situația lor se va îmbunătăți.

Un alt aspect cu profunde implicații în demografia dobrogeană este statornicia definitivă a mocanilor, păstori transilvăneni care au valorificat secole de-a rândul, dar mai ales după anul 1800 bogatele și întinse pășuni ale provinciei, în cadrul străvechiului proces al transumanței³⁴. Tot în această perioadă, pe fondul autohton al dicienilor români vechi - cum își ziceau ei înșiși după numele dăcilor străbuni -, au continuat să se stabilească și locuitorii din Principate, numiți cojani, agricultori din județele limitrofe ale Țării Românești și Moldovei. În acest fel, s-a creat în Dobrogea o nouă sinteză românească, înmănuchind înfățișarea în miniatură a tuturor românilor din celelalte provincii românești³⁵. Ca urmare a acestui îndelungat proces istoric, românii au rezistat nu numai în așezările din zona Dumării, care reprezentau mai multă siguranță, dar și în interiorul Dobrogei sau pe țărmul mării.

Războaiele ruso-turce derulate în secolul al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea pe teritoriul dobrogean, transformat în adevărat câmp de luptă, au dus la distrugerea de numeroase așezări precum și la depopularea relativă a regiunii dintre Dunăre și Mare³⁶. O hartă rusească din anul 1838 evalua numărul locuitorilor de aici la aproximativ 40.000 de suflete cu o densitate de 5 locuitori pe km², un mare număr de sate fiind menționate ca pustii, dovadă că erau părăsite³⁷. După război, mulți locuitori se reîntorceau și se așezau în mătcile vechilor sate sau înființau altele noi, de multe ori în preajma celor părăsite³⁸.

Un alt aspect care trebuie semnalat pentru secolul al XIX-lea mai ales de mijloc este menținerea și amplificarea compoziției etnice eterogene a Dobrogei. În anul 1841 vizitează Dobrogea cu scopul de a efectua studii istorice și etnografice în provinciile nordice ale Imperiului otoman, agentul polon M. Czaykowski. Din rațiuni asupra cărora nu stăruie considera Dobrogea doar zona care se întindea la nord de linia Cernavoda-Constanța și cuprindea districtele: Küstenge, Babadag, Tulcea, Isaccea, Măcin și Hârșova. Din informațiile sale sărace despre populație reținem ideea că românii, în număr de aproximativ 25.000-30.000 alcătuiau grupul etnic cel mai numeros dintre creștini și locuiau în ținuturile din apropierea Dunării³⁹. Alte documente ale vremii au în vedere populația orașelor dobrogene, înregistrând creșterile sau descreșterile demografice. În perioada 1837-1844 cele două orașe mai importante ale provinciei, Silistra și Babadag, aveau 20.000 și respectiv 10.000 de locuitori. Numărul populației musulmane pentru anul 1843 era de aproximativ 100.000 în toată regiunea⁴⁰. În anul următor populația orașelor mai importante din zonă înregistra următoarele cifre: 12.000 locuitori în Silistra (deci în scădere) cifra maximă atinsă în secolul XVIII fiind de 60.000). Hârșova menționată ca un mic fort avea 5.000 locuitori, Babadagul cu populația de asemenea în scădere avea numai 7.000 de locuitori⁴¹. O notiță apărută în „Jurnal des Österreichischen Lloyd“ din Triest

din anul 1847 informa că populația orașelor dobrogene Silistra, Hârșova și Babadag era formată în egală măsură din creștini și musulmani iar cea din Tulcea era predominant creștină. În cazalele dunărene locuiau: turci, tătari, români, bulgari, cazaci zaporojeni, lipoveni, greci, la care se adăugau câteva sute de negustori unguri, dalmațieni, italieni și sași din Transilvania⁴².

Cea mai importantă relatare referitoare la populația Dobrogei la mijlocul secolului al XIX-lea a fost întocmită de inginerul agronom român Ion Ionescu de la Brad. La cererea autorităților otomane de la Constantinopol, acesta a efectuat împreună cu inginerul hotarnic Gr. Ioranu un studiu sistematic în Dobrogea fără superficialitate prin 388 de sate și localități din cazalele Tulcea, Isaccea, Măcin, Hârșova, Babadag care aparțineau sangeacului Tulcea și cazalele Küstenge și Mangalia care aparțineau de sangeacul Silistra. Aspectul divers al populației înregistrate de Ion Ionescu de la Brad va fi motivat de faptul că „în sânul Dobrogei s-au refugiat ... din nevoia de a-și găsi un locaș și o bucată de pâine ... douăsprezece naționalități”⁴³. Tabelul sinoptic al populației găsite în Dobrogea de Ionescu de la Brad se ridică la peste 150.000 locuitori. La sfârșitul acestui recensământ și credem că nu greșim dacă îl apreciem astfel intrucât este primul întocmit în această manieră în Dobrogea până la aceea dată, autorul subliniază următoarele aspecte: românii sunt cei mai numeroși împreună cu turcii; dar românii în număr de 28.000 de suflete sunt cei mai vechi locuitori ai Dobrogei. Ei locuiesc mai ales în zona Dunării iar turcii în teritoriul dinspre mare. Tătarii, veniți din Crimeea au părăsit provincia în trei rânduri și ocupă teritoriul din interiorul Dobrogei. Bulgarii erau veniți la data călătoriei lui Ionescu de la Brad de vreo 20 de ani, prin 1829-1830 și alcătuiau câteva insule pe teritoriul dobrogean, fiind mai numeroși în zona Babadagului și a Silistrei. Cazacii zaporojeni veniți pe aceste meleaguri după 1719 și lipovenii pe timpul țarului Petru cel Mare continuau să se așeze mai ales în zona lacului Razelm și a Deltei, ocupându-se cu pescuitul. Grecii, evreii și armenii se ocupau cu comerțul și locuiau mai ales la orașe; Tulcea, Sulina, Babadag, Küstenge, Măcin. Germanii stabiliți în Dobrogea proveneau din Odesa numărând vreo 59 de familii în satele Malcoci lângă Tulcea și Techirghiol lângă Hârșova. Inedită era prezența a 149 de familii arabe așezate în șase sate, populații care s-au risipit curând nelăsând nici o urmă în regiune. Țiganii, numiți de Ionescu de la Brad egipteni, numărau 212 familii.⁴⁴ Recensământul realizat după metode moderne, prin împărțirea populației după naționalități și importanță numerică estima populația românească din Dobrogea la aproximativ 28-30.000 de locuitori, cifră pe care o acceptă și celelalte surse străine⁴⁵ Ion Ionescu de la Brad a întocmit o statistică amănunțită a românilor dobrogeni, repartizați după vârstă și sex. Astfel aflăm că în cele 71 de sate românești familiile românești erau mai numeroase decât media demografică de 5 membrii de familie, cuprinzând în medie 7 membrii de familie⁴⁶. La numărul de familii românești menționate mai sus trebuie adăugați românii

din zonele necercetate de autor, respectiv ținutul Turtucaia și o parte din cel al Silistrei precum și unele orașe ale provinciei. Zonele cele mai populate de români erau cazaua Tulcea, Babadag, Măcin, Silistra. Reputatul agronom a ținut să sublinieze faptul că a găsit aici romni veniți din celelalte provincii românești și nu este sat în care să nu vezi în miniatură Dacia și înfățișarea tuturor românilor⁴⁷.

Mărturiile prezentate contribuie la întregirea imaginii care subliniază permanența și prezența românilor în Dobrogea medievală și modernă. Aceasta prezență nu este întâmplătoare ci ea este consecința naturală a faptului că aici a existat o veche populație românească băstinașă, urmașă a populației romanice, care a fost continuu alimentată cu elemente etnice românești din cele trei țări române care și-au păstrat conștiința descendenței comune, a unității de neam și de limbă.

NOTE

1. Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, **Din istoria Dobrogei**, Editura Academiei, București, 1971, vol. III, p. 169.

2. Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, **Istoria românilor dintre Dunăre și Mare - Dobrogea**, Editura științifică și enciclopedică, București 1979, p. 166-175.

3. Ana Comnena, **Alexiade**, VI, 14, I, în „Fontes Historiae Daco-romaniae”, 3, p. 80.

4. Nicolae Iorga, **Drepturi naționale și politice ale românilor în Dobrogea** în „Analele Dobrogei”, III, 1922, nr. 4, p. 26.

5. C. Brătescu, **Nume vechi ale Dobrogei, Vlahia lui Asan. Vlahia Albă** în „Arhiva Dobrogei”, vol. II, 1919, p. 10-11; Alexandru Elian și Nicolae Șerban Tanașoca, **Izvoarele istoriei României**, București, 1975, p. 89.

6. C. Brătescu, **Populația Dobrogei**, în „Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească”, București, 1928, p. 215.

7. **Ibidem**, p. 217.

8. **Ibidem**, p. 218.

9. Idem, **Itinerariul Fratelui Wilhelm de Rubruquis din ordinul fraților minoriți în anul mântuirii 1253, în părțile răsăritene**, în „Analele Dobrogei”, 1921, an. II, nr. 1, p. 509.

10. Idem, **Populația Dobrogei**, p. 220. N. Dobrescu, **Întemeierea Mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară**, București, 1906, p. 36-41; Radu Ciobanu, **Puncte de vedere asupra formațiunilor politice din Dobrogea în secolul XI**, în „Peuce”, II, 1971, p. 245.

11. xxx **Călători străini despre țările române**, Editura științifică, București, 1968, vol. I, p. 4-8; Ion Bitoleanu, **Unele aspecte despre comunitățile negustorești din Dobrogea**, în „Anuarul institutului de istorie și arheologie A.D. Xenopol, XIX, 1982, p. 542.

12. C. Brătescu, **Populația Dobrogei**, p. 220.
13. Radu Ciobanu, **Evoluția, rolul și însemnătatea mitropoliei de Vicina**, în „Peuce”, VI, 1975, p. 235-241.
14. C. Brătescu, **Contribution à la question de la Dobrogea in La Dobrogea roumaine**, București, 1919, p. 85.
15. Ștefan Pascu, **Demografie Istorică**, în „Populația și societatea”, vol. I, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 46/
16. C. Brătescu, **Dobrogea la 1444. Lupta de la Varna**, în „Arhiva Dobrogei”, vol. II, 1919, p. 115.
17. Anca Ghiată, **Contribuții privind unele asoecte ale societății românești din Dobrogea în secolul XV-XIX**, în „Memoriile secției de științe istorice”, seria IV, tom, I, 1975-1976, p. 71-76.
18. Al. A. Arbore, **Contribuții la studiul așezării tătarilor și turcilor în Dobrogea**, în „Arhiva Dobrogea”, an. II, 1919, p. 213-260.
19. P.P. Panaitescu, **Mircea cel Bătrân**, București, 1944, p. 342-343, Mustafa A. Mehmet, **Istoria turcilor**, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 145.
20. Idem, **Aspecte din istoria Dobrogei sub dominația otomană în veacurile XVI-XVIII (Mărturiile călătorului Elvia Celebi)**, în „Studii”, tom. 18, 1965, nr. 5, p. 1106.
21. Al. A. Arbore, **Informații etnografice și mișcări de populație în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII-XIX, cu privire specială la coloniile bulgărești din aceste regiuni**, în „Analele Dobrogei”, anul X, 1930, fasc. 1-12, p. 5; **Călători străini despre țările române**, vol. III, p. 392-414, „În fiecare din orașe numărul românilor este mai mare decât al turcilor”.
22. Al. A. Arbore, **Contribuții la studiul așezării tătarilor**, p. 24.
23. xxx, **Călători străini despre țările române**, vol. IV, 1972, p. 274.
24. **Ibidem**.
25. Nicolae Iorga, **Călători, ambasadori și misionari în țările noastre în „Buletinul Societății Geografice române”**, an. XIX, 1898, II, p. 58-63.
26. Mustafa A. Mehmet, **Aspecte din istoria Dobrogei sub dominația otomană**, p. 1098-1099.
27. xxx, **Călători străini despre țările române**, vol. VI, 1974, p. 393.
28. Dimitrie Cantemir, **Istoria Imperiului otoman**, vol. I, București, 1876, P. 309.
29. xxx, **Călători străini despre țările române**, vol. VI, p. 385-391.
30. Ștefan Pascu, **op. cit.**, p. 60
31. Thasin Gemil, **Considerații privind aspectul demografic al zonei centrale a Dobrogei la sfârșitul secolului XVII**, în „Comunicări de istorie a Dobrogei, I. Constanța, 1980, p. 70 și urm.
32. Tudor Mateescu, **Țăranii din Țara Românească și Moldova la munci agricole în Dobrogea, secolul al XVIII-lea - prima jumătate a secolului al XIX-lea** în „Analele institutului de istorie și arheologie A.D. Xenopol, Iași, IX,

1972, p. 243.

33. Al. A. Arbore, **O încercare de reconstituire a trecutului românilor în Dobrogea**, în „Analele Dobrogei”, an III, 1922, nr. 2, p. 36.

34. D. Șandru, **Mocarii în Dobrogea**, București, 1946, p. 32.

35. Victor Slăvescu, **Correspondența dintre Ion Ghica și Ion Ionescu de la Brad (1846-1874)**, București, 1943, p. 71.

36. C. Valichi, **Emigrări la nordul și la sud de Dunăre în perioada 11828-1834**, în „Romanoslavica:”, XII, București, 1965, p. 71-1103.

37. Al. A. Arbore, **Noi informații etnografice, istorice și statistice asupra Dobrogei și a regiunilor basarabene învecinate Dunării**, în *Analele Dobrogei*”, X, 1930, fasc. 1-12, p. 75.

38. M. D. Ionescu-Dobrogianu, **Dobrogea în pragul veacului XX**, București, 1904, p. 349; C. Velichi, op. cit., p. 72-97.

39. Ghe. Platon, **Informații noi privind teritoriul și populația Dobrogei în prima jumătate a secolului al XIX-lea**, în „Anuarul institutului de istorie și arheologie A.D. Xenopol, Iași, V, 1969, p. 203.

40. Al. A. Arbore, **Noi informații etnografice, istorice și statistice**, p. 76.

41. *Ibidem*, p. 73.

42. *Ibidem*, p. 74.

43. Ion Ionescu de la Brad, **Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja**, Constantinopol, 1850, p. 78-80.

44. *Ibidem*, p. 87.

45. Anca Ghiață, **Les roumaine en Dobrodja au milieu de XIX-ème siècle d'après Ion Ionescu de la Brad**, în „Revue des études sud-est européennes, XV, nr. 1, p. 140-141.

46. Ion Ionescu de la Brad, op. cit., p. 86.

47. C. C. Giurescu, **Știri despre populația românească din Dobrogea în hărți medievale și moderne**, Muzeul de arheologie, Constanța, p. 7; Victor Slăvescu, op. cit., p. 74.

CONSIDÉRATION CONCERNANT LA DÉMOGRAPHIE DE DOBROUDJA DU XI-E S. JUAQU'À LA MOITIÉ DU XIX-S.

- Résumé -

L'évolution démographique en Dobroudja pendant les XI-e-XIX-e siècles (1850) a eu un caractère sinueuz. Les périodes de développement économique et social, conséquence de la stabilité et de L'augmentation de la population ont alterné avec celles de déclin regrés et dépeuplement temporaire de la région.

Les sources de données sur l'affectif de la population dans le territoire de Dobroudja sont pauvres. C'est seulement en 1850 qu'apparait la première statistique officielle, le „premier recensement“ de la population de cette région, par les efforts de l'agronome Ion Ionescu de Brad.

Pour les XI-e - XIII-e siècles, les chroniqueurs et les voyageurs étrangers nous donnent des informations sur les richesses et les villes pleines d'abondance de Dobroudja.

Au XIV-e s., après la période plutôt agitée à cause de l'invasion des tatars (1241), la Dobroudja allait connaître une période de relative stabilité économique et démographique favorisée par l'influence politique et militaire des marchands génois de l'embouchure du Danube. Cette situation devait se maintenir jusqu'à la fin du règne de Mircea le Vieux, au temps de qui la population de la Valachie, y compris celle de Dobroudja, était d'environ 500.000 habitants. Après 1417, le territoire de Dobroudja deviendra champ de bataille et de destructions; à la suite des attaques turques, une partie de la population roumaine va se retirer dans les zones abritées du bord du Danube, ou bien on va traverser le fleuve dans la Valachie.

V'est à peine à partir de la deuxième moitié du XVI-e s., que les constatations des voyageurs étrangers sur la situation économique et démographique sont favorables et cela continue le siècle suivant culminant avec les vastes témoignages d'Evila Celebi sur les aspects: économique, social, démographique, politique et culturel en Dobroudja, à la suite de ses voyages.

Le recensement de 1693 relatif à la zone Carasu nous aide à faire une estimation sur l'effectif de la population de Dobroudja qui touchait 150.000 habitants. Les guerres fréquentes de la fin du XVIII-e s. et du début du XIX-e s. ont conduit à de grandes destructions et au dépeuplement de la province. Les chiffres alternent en relation avec les périodes de paix ou de guerre, de 40.000 habitants après la guerre de 1828-1829, jusqu'à environ 150.000 habitants en 1850, conformément aux données fournies par Ion Ionescu de Brad à l'occasion de son bien connu périple dobroudjien, source documentaire de première importance. Toutes ces sources mettent en évidence - au-delà de certaines non-concordances, insignifiants d'ailleurs, au niveau des chiffres - la continuité de la population roumaine, autochtone en Dobroudja, à côté de laquelle s'établissant aussi des éléments appartenant à d'autres nationalistes chrétiens (Bulgares, „Lipoveni“ population d'origine russe habitant au nord de la Dobroudja, Grecs, Arméniens, Allemands) ou musulmanes (Turcs, Tatars).

Du point de vue numérique, économique, culturel et national, au XIX-e s. on a assuré non seulement la permanence de l'élément roumain mais aussi son épanouissement surtout par la réintégration de la Dobroudja dans les frontières du pays.

UN NEGUSTOR ROMÂN DIN TURTUCAIA ÎNAINTE DE 1877 - VLAD IORDACHE

În timpul stăpânirii otomane asupra Dobrogei, orașelul Turtucaia, situat în partea de sud-vest a provinciei, pe malul Dunării, a avut, probabil totdeauna, o populație predominant românească. La 1850, reputatul agronom Ion Ionescu de la Brad găsea acolo peste 400 de case „lăcuite de români”. Ei se ocupau în principal cu pescuitul și erau la curent cu tot ce se întâmpla „în Moldova și Valahia prin relațiile lor și prin meseria de păscari”¹. Este remarcabilă contribuția lor la aprovizionarea cu pește a capitalei Țării Românești, atestată de la începutul-secolului al XIX-lea², dar care data, în mod sigur, mai demult. Relațiile comerciale dintre Turtucaia și orașul București, care, după 1830, cunosc un curs ascendent, au fost favorizate și de apropierea geografică și accesibilitatea căilor de comunicație. Pe lângă pește și derivate din pește, negustorii turtucăreni duceau pe piața marelui oraș și alte produse locale: piei de animale, ceară, scumpie, tutun, rogojini, fructe ș.a.³, aducând în schimb produse industriale de tot felul și, nu în ultimul rând, cărți religioase și școlare⁴, diverse articole alimentare⁵ etc.

Dintre negustorii români din Turtucaia participanți la schimburile comerciale ale Dobrogei cu Țara Românească în deceniile 5-6 ale secolului al XIX-lea, deosebit de activi au fost Iorga Enciu, zis și „logofătul”, Dobre Ienipava, Mitu Iabrașu, Dumitru Tănase, Vasile Vaboiu, Radu Boiangiu, Stoian Călimoceanu, Hristea Alexandru ș.a.⁶. De la ultimul, cunoscut și pentru faptul că, în 1853, achiziționa o cantitate de cerș și făină de la stânga Dunării⁷, a rămas un document autograf, o adeverință în favoarea altui turtucăian, Ion Rôșu, semnat Hristea a Licsandri⁸. La aceștia se adaugă și câțiva negustori turci din același oraș dobrogean: Ahmet Banghi, Suleiman Dasmemet, Hasan Aga, Hağı Iomer ș.a.⁹

Mai mult decât toți aceștia se remarcă Vlad Iordache, atestat de numeroase documente ca având cea mai mare frecvență în comerțul practicat de negustorii din Turtucaia cu Țara Românească în deceniile amintite¹⁰. Într-un raport din iulie 1852 al punctului Oltenița se consemna că, la 5 ale lunii, fusese înregistrat acolo supusul otoman Vlad Iordache, „negustor, cu pașaport otomanesc, în termen de una lună, din Turtucaia, din Orașul Turtucaia”, venit pentru capitala București, cu treburi de negoț. I se făcea, totodată, următoarea descriere: „de ani 30, statul de mijloc, la față oacheș, ochi căprui, nasul, gura potrivită, părul, sprâncenele și mustățile negre, barba rade”, precizându-se și faptul că „au fost de multe ori în prințipat”¹¹.

Era născut, așadar, în 1822 sau, având în vedere imprecizia datelor de stare civilă pe atunci, într-un an apropiat de acesta.

Este menționat pentru prima oară, din câte cunoaștem până acum, în octombrie 1846, când, la carantina Oltenița figurează „Vlad sin Iordache ciorbagiu, rumân din Turtucaia”¹². Numele tatălui său era deci Iordache, transmis apoi urmașilor ca nume de familie. La 1830, între românii turtucăreni refugiați la stânga Dunării apar trei capi de familie numiți Iordache, fără alt adaus la nume¹³. S-ar putea ca unul dintre ei să fie tatăl personajului de care ne ocupăm în rândurile de față.

Într-un document din decembrie 1858, emis de vama Oltenița, este trecut Vlad Hagi Iordache¹⁴, ceea ce arată că tatăl sau realizase, între timp, o călătorie la locurile sfinte, devenind pelerin. În iunie 1844 era înregistrat, tot la Oltenița, Nicolae Iordache, „rumân, brașovean din Turtucaia”¹⁵, așadar un negustor de brașovenie, termen care cuprindea o gamă foarte largă de mărfuri¹⁶. Este vorba, credem, de fratele lui Vlad, el însuși implicat mai târziu, parțial, în comerțul cu astfel de articole. În septembrie 1848 intrau în curățenia cantinei Oltenița „Vlad sin Iordache, cu doi copii ai săi, Tănase și Ivan, rumâni din Turtucaia”¹⁷. Avea deci, la data aceea, doi băieți destul de mari dacă puteau să-l însoțească într-o călătorie, fără îndoială, cu treburi de negoț, în Țara Românească.

În ceea ce privește termenul de „ciorbagiu”, acesta, pus de regulă, după nume, desemna, în localitățile din provinciile europene ale Imperiului otoman, pe primarul comunității creștine, ales de locuitori în fiecare an. Titlul era menținut și după expirarea mandatului, dar avea numai semnificația de notabil, fiind aplicat creștinilor bogăți¹⁸. În anul 1846 sau, poate mai înainte, Vlad Iordache a deținut, în mod sigur, funcția de ciorbagiu la Turtucaia. El își păstrează acest titlu și după aceea, bineînțeles cu sensul schimbat, așa cum îl găsim în numeroase documente. Apare, de pildă, ca ciorbagiu, și în anul 1850¹⁹, când, în această funcție, este înregistrat, la Turtucaia, „Caraivan ciorbagiu”²⁰ despre care Ion Ionescu de la Brad spune că era român și că se bucura, ca și preotul Tănăsă, și el român, de un mare respect²¹. Tot în anul 1850, într-o condică a carantinei Oltenița este înscris „Vlad sin ciorbagi Iordache”²², ceea ce dovedește că tatăl său se număra printre notabilii orașului Turtucaia. În același document, se găsește semnătura lui Vlad Iordache și o însemnare a sa autografă, cu litere chirilice²³, fiind, așadar, știutor de carte, condiție, de altfel, absolut necesară pentru profesiunea pe care o exercita.

Prima știre despre participarea lui Vlad Iordache la schimburile comerciale dintre Dobrogea și Țara Românească, deși acest lucru nu este specificat ca atare, datează din octombrie 1846, când este înscris între pasagerii aflați în curățenia carantinei Oltenița²⁴. La fel, în august 1847, când este arătat ca „negustor”²⁵ și îl găsim, de asemenea, însoțit de cei doi fii ai săi, în septembrie 1848²⁶. În luna august 1849 este înregistrat, tot la carantina Oltenița,

împreună cu Hristea Alecsandru²⁷, celălalt negustor turtucaian amintit mai sus, fiind venit „pentru negoț”, pe termen de două săptămâni²⁸. În noiembrie același an, era din nou prezent acolo²⁹

Anul următor, la 8 martie, printre negustorii din Turtucaia veniți la Oltenița figura și Vlad Iordache, care aducea, pentru București, 3000 ocale de scumpie³⁰. Este vorba de frunzele și coaja ramurilor arbustului cu acest nume, folosite la tăbăcitul pieilor și la vopsitul unor țesături. Era mult căutată pe piața orașelor mari de la stânga Dunării, ca, de pildă, la Brașov, unde, în anii 1792-1794, se importau cantități însemnate de la Șiștov și Turtucaia³¹. La 21 martie 1850 el trecea din nou la Oltenița mai multe articole de îmbrăcăminte și încălțăminte, destinate satului Chirnoși din județul Ilfov: o ghebă scurtă, o pereche poturi de aba, o pereche cisme mici și trei perechi papuci galbeni³².

În luna aprilie era înregistrat iarăși la carantina Oltenița, cu mențiunea „neguțător din Turtucaia”, fără indicarea mărfurilor cu care venise³³. La 22 mai se preciza însă că aducea, pentru București, 6150 bucăți scumpie³⁴ (desigur, bucăți de crengi ale acestui arbust).

La 23 aprilie 1851, carantina Oltenița raporta la Comitetul Carantinelor că „doi neguțători din Turtucaia, anume Vlad Iordache și Hristea Alecsandru” făcuseră cerere pentru a li se primi acolo în curățenie („la termen”), „o cătățime piei de bivol netăbăcite, ținute în saramură, spre a le importa pentru București”³⁵. Peste două zile „Vlad ciorbăgiul ot Turtucaia” trecea în același loc și cu aceeași destinație 8600 ocale scumpie³⁶, iar la 26 august 6400 ocale³⁷. În octombrie, în urma altei călătorii de negoț în Țara Românească, aducea la Turtucaia, de la Chirnoși, 300 ocale fasole³⁸. La 18 noiembrie mergea din nou la București cu 3780 ocale scumpie³⁹, fiind însoțit, în acest drum, de fiul său Tănase⁴⁰. În luna decembrie ducea tot acolo 6550 ocale scumpie și 30 piei de bivol neargăsite, luate de la Rasova⁴¹, la întoarcere aducând următoarele mărfuri achiziționate de pe piața marelui oraș: 10.00 păpuși sfoară mare de Sibiu, 5 coleturi brașovenie și 71 vedre rachiu-sacâz⁴².

La începutul lunii ianuarie 1852, Vlad Iordache expediă la București, prin Oltenița, 1450 ocale scumpie⁴³ revenind la Turtucaia cu 6300 păpuși sfoară mare de Sibiu, 54 coți pânză de Brașov, 4 lăzi mici de lemn și 2 pripoane⁴⁴. În februarie era din nou prezent cu 64 piei de bivol netăbăcite, 52 piei de oaie crude și 5000 ocale scumpie⁴⁵. Pe data de 2 martie se întorcea de la București cu mai multe mărfuri: 12 ocale anason, 4 ocale buruiană anghelică (folosită ca medicament pentru boli de stomac), 3 ocale coji de portocale (desigur, reexportare), 38 1/2 ocale arnici de bumbac, 1000 păpuși sfoară traincă de Sibiu, 100 de păpuși sfoară subțire morun, 100 păpuși sfoară morunaș gros, 1 ladă „de mijloc”, 53 coți pânză de Brașov petice⁴⁶

La 8 iulie era înregistrat la Oltenița cu alte produse, destinate, de asemenea, pieții orașului București: 66 piei de bivol netăbăcite, 6 piei de malaci (viței de bivol), 13 piei de vacă, 8 piei de bou, 5 piei de mânzat și 1850 ocale

scumpie⁴⁷ Cu acești prilej i se face descrierea reproducă mai sus, menționându-se că venise „în negoț de scumpie”⁴⁸, ceea ce evidentiază faptul că acesta era principalul obiect al activității sale comerciale. Pe data de 19 iulie revenea la dreapta Dunării cu 2 colete brașovenie, în valoare de 915 lei⁴⁹ ocazie cu care i se face din nou descrierea fizică, repetându-se că era „supus otoman, neguțător, cu pașaport otoman, cu termen de o lună”⁵⁰ În august trecea, tot pentru București, cantitatea apreciabilă de 10.562 ocale scumpie⁵¹

La începutul lunii septembrie este prezent iarăși la Oltenița cu alte articole, având aceeași destinație: 19 piei de bivol netăbăcite, 23 piei de bou, 11 piei de vacă și 4422 ocale scumpie⁵² Sunt reluate amănunțele cunoscute privind persoana sa, precizându-se încă o dată, că avea 30 de ani și că „au fost în prințipat de mai multe ori”⁵³. Pe 16 septembrie se întorcea la Turtucaia, aducând de la București 3 colete brașovenie, evaluate la 2113,26 lei⁴⁵. Spre sfârșitul aceleași luni revenea însă cu 167 piei de oaie netăbăcite, tot pentru capitala Țării Românești⁵⁵. La fel în noiembrie, când este înregistrat cu 700 piei de oaie și 800 ocale scumpie⁵⁶, ca și la 14 decembrie, cu alte piei netăbăcite: 58 de bivol, 48 de bou, 43 de vacă, 28 de capră și 11 de oaie⁵⁷. Pe 24 decembrie era înscris la vama Oltenița, la capitolul export, cu 4 colete brașovenie de la București, în valoare de 2035,13 lei⁵⁸.

Pentru anul 1853 s-au păstrat liste numai cu felul și cantitatea mărfurilor importate și exportate în cadrul comerțului Dobrogei cu Țara Românească, fără indicarea participanților la aceste schimburi. La Oltenița, în lunile ianuarie-septembrie, la capitolul import figurează aceeași gamă largă de produse, pe primele locuri situându-se peștele, pieile de vite și scumpia⁵⁹, iar la export cerealele, brașovenia, sfoara de Sibiu și fasolea⁶⁰ așadar, în mare parte, obiectele obișnuite ale activității comerciale a lui Vlad Iordache.

Odată cu izbucnirea războiului Crimeii, autoritățile otomane opresc schimbul de mărfuri de o parte și de alta a Dunării⁶¹. La 4 iulie 1853, trupele ruse trec Prutul, iar la 25 iulie ocupă Bucureștii⁶², apoi la 11 martie 1854 pătrund în Dobrogea, pe la Măcin⁶³. La Oltenița și Gura Ialomiței, activitățile de import-export încetează după luna septembrie 1853⁶⁴ ca și la Călărași de la mijlocul lui octombrie⁶⁵, ele continuându-se însă la Brăila până la sfârșitul anului⁶⁶, dar și în anul următor⁶⁷, deoarece nordul Dobrogei, aflându-se sub ocupație rusească⁶⁸, acest negoț s-a putut desfășura în voie.

Începând de la sfârșitul lunii mai 1854, odată cu retragerea armatelor ruse învinse din Dobrogea, are loc un adevărat exod la stânga Dunării al românilor, dar și al altor creștini din această provincie, înspăimântați de perspectiva unor represalii din partea turcilor⁶⁸ asemănătoare celor de la 1839. La Oltenița și în mai multe sate din județul Ilfov s-au refugiat, până la 12 iunie 1854, venind de la Turtucaia și împrejurimi, 536 de familii, toalizând 2050 de inși, aproape toți români⁷¹. Printre ei figura și Vlad Iordache, cu mama, soția și doi băieți⁷¹.

Încă din primele zile ale anului 1855, legăturile comerciale ale Dobrogei

cu Țara Românească sunt reluate. La 9 ianuarie, Vlad Iordache exporta pentru Turtucaia 300 ocale fasole, în primirea lui Nicolae Iordache⁷², așadar fratelui său, care rămăsese pe loc. Curând după aceea, pe 18 ianuarie, el importa, pentru piața orașului București, 6600 foi de scumpie⁷³, apoi alte 1100 foi la 9 februarie⁷⁴, iar la 13 exporta, în primirea turtucăianului Radu Boiangiu, 32 vedre rachiu-sacâz și 60 site⁷⁵. Pe data de 26 februarie, printre refugiații dobrogeni care treceau de la Oltenița la Turtucaia figura și Vlad Iordache, plecat de la Chirnoși⁷⁶, de unde, probabil, achiziționase mărfuri, nespecificate însă în document. La 1 martie el era din nou la Oltenița, de unde exporta pentru orașul său 2100 ocale tutun⁷⁷, apoi, la 18 ale lunii, 50 vedre rachiu-sacâz⁷⁸. La 5 aprilie aducea pentru București 2000 foi de scumpie⁷⁹.

La 6 mai el trimitea la Turtucaia, în primirea lui Velciu Abagiu, 70 ocale rachiu-sacâz⁸⁰, iar la 13 ale lunii 98 glugi de aba albă⁸¹. Pe data de 18 mai, el mergea iarăși personal „de la București la urma sa”, fără indicarea mărfurilor⁸², pe care, foarte probabil, le ducea cu el. La întoarcere, în ziua de 24 mai introducea pentru capitala Țării Românești 6500 foi de scumpie⁸³ după care exporta, peste patru zile, 2 „cailăzi” mici și 55 bucăți sfoară, în valoare totală de 228,20 lei⁸⁴. La 10 iunie trecea din nou la Turtucaia 3 „cailăzi” și 78 coți postav de Brașov⁸⁵. La 4 iulie importa tot pentru București, 950 foi de scumpie⁸⁶, iar la 9 iulie scotea din țară 7 „cailăzi”⁸⁷.

În ziua de 5 septembrie 1855, împreună cu alți români dobrogeni refugiați la stânga Dunării în anul precedent, era și Vlad Iordache, care mergea „la Turtucaia pentru totdeauna”⁸⁸. El se întorcea, așadar definitiv, cu întreaga familie, la căminul său, așa cum vor proceda, de altfel, până la urmă, aproape toți acești băjenari⁸⁹. El își continuă după aceea, nestingherit, activitatea de negoț. La 4 octombrie era prezent la Oltenița cu 55 saci de scumpie (3850 ocale), destinația fiind, ca de obicei, orașul București⁹⁰. La 12 octombrie 1855 trecea la Turtucaia un butoi cu rachiu-sacâz (426 vedre), 113 coți zeghe „de mijloc” și 300 păpuși sfoară mare⁹¹. Aflat probabil în Dobrogea, el primea, la 21 ale lunii, de la Hagi Husein, 2788 ocale fasole uscată⁹², apoi, la 24, exporta din nou, pe la Oltenița, 5620 ocale fasole și 2250 verze albe⁹³, iar la 19 decembrie 400 coți pânză de Brașov⁹⁴. Pe data de 21 decembrie este înscris, la același punct, printre cei care mergeau la Turtucaia, fără specificarea vreunei mărfi⁹⁵.

Pentru anul 1856, documentele îl arată pe Vlad Iordache desfășurând o activitate comercială intensă, pe ruta obișnuită Turtucaia-București, prin Oltenița. La 26 ianuarie, el introducea pentru piața capitalei Țării Românești 40 piei de bivol, 12 piei de turlaci (junci de bivol) și 345 piei de oaie⁹⁶. La 7 februarie, foarte probabil la întoarcere, aducea la Turtucaia un butoi cu rachiu-sacâz și 2 lăzi „cu mărunțișuri marfă de brașovenie”⁹⁷. Apare din nou la stânga Dunării, la 8 martie, cu 9 piei de bivoliță⁹⁸, revenind, la 1 aprilie, cu 400 păpuși sfoară, din care 200 sfoară „trainică”, 29 coți postav, 18 coți petice, 1 frânghie și 10 vedre rachiu-sacâz⁹⁹. La 1 mai aducea iarăși la București 6 piei

de bivoliță¹⁰⁰ de unde achiziționa, peste câteva zile, 25 vedre rachiu-sacâz, 30 site, 6 „cailăzi” și 12 colete cu „felurime mărfuri” mărunțișuri¹⁰¹. La 21 iunie venea pentru piața obișnuită cu 5 piei de bivoliță¹⁰², luând de acolo, peste trei zile, 15 colete „mărunțișuri de mărfuri de Brașov”¹⁰³. Efectua apoi un nou import, la 15 iulie, cu 116 piei de iezi, 2 piei de bivol și 2 piei de bivoliță¹⁰⁴, iar la întoarcere, la 17 ale lunii, aducea 25 vedre rachiu-sacâz și 2 colete „mărunțișuri de brăsovenie”¹⁰⁵.

În continuare, există informații numai pentru ultimele două luni ale anului 1856, ele referindu-se însă exclusiv la mărfurile exportate de Vlad Iordache de la stânga Dunării la Turtucaia. Astfel, în cursul lunii noiembrie, el introducea, pentru piața orașului său, o multitudine de articole: 4940 ocale fasole, din care 400 ocale „de arac”, restul fasole „oloagă”, 4 coți postav de Brașov, 2 căciuli țărănești albe, 1 cojoc mic țărănesc, 25 roate sfoară subțire, 30 site de mălai, 100 „țiple de boi”, 3 „cailăzi”, 1 ladă țărănească și 20 lăzi cu fier englezesc¹⁰⁶. În luna decembrie, mărfurile pe care le-a adus au fost următoarele: 30 vedre rachiu-sacâz, 200 coți pânză de Brașov, 18 „roate sfoară paralăv pentru năvod”, 2 „cailăzi” și 2 „lăzi ordinare goale”¹⁰⁷.

Pentru anii 1857, 1858 și 1859, datele de care dispunem până în prezent privesc în exclusivitate exportul de articole de tot felul practicat de Vlad Iordache, prin vama Oltenița, la Turtucaia. Potrivit înregistrărilor acestei vămi pe anul 1857, el a trecut la dreapta Dunării, în cinci rânduri, în cursul lunilor martie-noiembrie, o gamă largă de produse: 100 vedre de rachiu-sacâz, 10 straie de lână, 124 coți pânză mocănească, 107 coți pânză de Ciuc, 56 coți petecărie, 8 1/2 ocale bumbac civit, 3 ocale arnici roșu, 1 frânghie de cânepă, 100 bucăți sfoară morunaș, 200 bucăți sfoară trainică, 150 bucăți sfoară „paralac”, 100 păpuși sfoară de Sibiu, 3 topuri hârtie ordinară de băcănie, 41 duzine chibrituri, 1 ladă, 5 „cailăzi”, 60 site pentru cernut mălai, 9 ocale pirostriei „de cuhnie”, 8 ocale vătraie „de cuhnie”, 30 ocale ceaune, 11 ocale clopote de tablă și 200 coase de fân mici¹⁰⁸.

În ziua de 16 decembrie 1857, așadar cu puțin înaintea Crăciunului, varietatea și cantitățile acestor mărfuri este de-a dreptul remarcabilă: 113 1/2 pânză de Ciuc, 90 coți pânză petecărie, 83 coți postav ordinar, 153 flanelă ordinară, 6 frânghii, 45 roate sfoară morunaș, 5400 bucăți sfoară morunaș, 400 bucăți sfoară trainică, 200 bucăți sfoară lunguiață, 100 bucăți sfoară groasă, 100 bucăți sfoară subțire, 5400 păpuși sfoară (fără altă indicație), 18 lăzi, cu mențiunea că 12 erau goale, 38 site de cernut, 70 ocale fier „oblu”, 40 ocale fier șină pentru cercuri, 50 ocale plumb nelucrat, 2 legături coarde de vioară, 1 duzină plaivasuri groase, 4 pacuri condeie de piatră, 2 duzine plăci de piatră (toate, desigur, pentru uz școlar), 5 ceasloave de Sibiu, alte 5 ceasloave fără precizarea locului de tipărire și 5 psaltiri de București¹⁰⁹.

În cursul anului 1858 au fost aduse de către Vlad Iordache la Turtucaia, pe aceeași cale, următoarele mărfuri: 30 ocale carne de rămător, 30 ocale ardei pisat, 55 vedre rachiu-sacâz, 2 straie albastre mici, 10 cămăși țărănești,

30 pălării negre țărănești, 420 coți pânză de Ciuc, 11 ocale bumbac vopsit, 18 ocale arnici vânăț, 5 ocale arnici roșu, 8 funți ață mocânească, 10 roate și, separat, 1000 bucăți sfoară trainică, 10 roate sfoară lunguiață, 77 bucăți sfoară de năvod, 200 bucăți sfoară morunaș, 400 bucăți sfoară de Mediaș, 100 ștreanguri, 200 chingi, 40 site pentru mălai, 30 mături „de mălai hângănesc”, 6 lăzi mici (nr. 2) și 15 ocale clopote¹⁰.

În 1858, această activitate de negoț a lui Vlad Iordache s-amaterializat în următoarele sortimente și cantități: 15 vedre rachiu-sacâz, 22 glugi, 1 găitan de lână, 60 coți postav civit de 3 peceti, 40 coți postav de 2 peceti, 225 coți aba albă, 156 coți pânză albă, 148 coți pânză groasă, 260 coți pânză de Ciuc, 15 ocale arnici albastru, 15 funți ață albă, 200 funți ață lunguiață, 2250 păpuși sfoară trainică, 200 păpuși sfoară lunguiață, 1900 păpuși sfoară de Sibiu, 100 păpuși și 2 roate sfoară morunaș, 3 roate sfoară morun groasă, 28 lăzi de diverse feluri, 135 site pentru mălai, 43 ocale ceaune, 100 mături de paie, 1000 bucăți cuie de sârmă, 73 ocale cuie de fier, 50 ocale cuie „sorturi”, 6000 ținte de sârmă, 6000 ținte mai mici, 10 legături pile „sorturi”, 2 legături curse mici, 3 legături lopeți de fier, 10 sape de fier¹¹.

Informațiile de care dispunem până în prezent referitoare la viața și activitatea lui Vlad Iordache încetează după anul 1859. Nu cunoaștem alte amănunte despre acest negustor român din Turtucaia, nici măcar data morții sale. De altfel, considerăm că activitatea sa a fost mai bogată decât ceea ce se oglindește în documentele de arhivă, acestea prezentând, în mod sigur, numeroase goluri. Trebuie să ținem seama de faptul că Oltenița a constituit, multă vreme, unul dintre principalele puncte prin care se realiza schimbul de mărfuri dintre cele două maluri ale Dunării¹² și, de aceea, credem că participarea lui Vlad Iordache la acest comerț s-a efectuat pe o scară mult mai largă, continuând și după anul 1859, când, datorită vârstei pe care o avea atunci, fiind născut, așa cum am văzut, în 1822, se afla în plină putere. Ca practicant deosebit de activ al acestui negoț, în care, pe primul plan, se situa legătura durabilă și permanentă dintre piețele orașelor Turtucaia și București, el reprezintă un pion al relațiilor economice, niciodată întrerupte, ale Dobrogei cu patria-mumă.

NOTE

1. Victor Slăvescu, **Corespondența între Ion Ionescu de la Brad și Ion Ghica, 1846-1874**, București, 1943, p. 76.

2. Constantin C. Giurescu, **Istoria pescuitului și a pisciculturii în România**, vol. I, București, 1964, p. 221.

3. Tudor Mateescu, **Din legăturile comerciale ale Dobrogei cu orașul București înainte de 1877**, în „București”. Materiale de istorie și muzeografie”, X (1980), p. 167-169.

4. Idem, **Știri noi despre circulația cărții românești în Dobrogea înainte**

de 1877, în „Revista Arhivelor“, anul LIX (1982), vol. XLIV, nr. 4, p. 342-343.

5. David Cohen, **Des relations commerciales entre les Principautés Roumaines et les terres bulgares au cours des années 40-70 du XIXe siècle**, în „Bulgarian historical review“, II, Sofia, 1974, nr. 3, p. 77.

6. Tudor Mateescu, **Însemnări despre burghezia și moșierimea română din Dobrogea otomană**, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A.D. Xenopol»“, XXIII, Iași, 1986, nr. 1, p. 278-279; Idem, **Din legăturile comerciale ale Dobrogei ...** p. 167-168; Idem, **Știri noi despre circulația cărții românești în Dobrogea ...** p. 342-343.

7. David Cohen, **op. cit.**, p. 77.

8. Tudor Mateescu, **Documente privind istoria Dobrogei (1830-1877)**, București, 1975, p. 155.

9. Idem, **Din legăturile comerciale ale Dobrogei**, p. 168.

10. Idem, **Însemnări despre burghezia și moșierimea română ...**, p. 279.

11. Arh. St. Buc., fond Secretariatul Statului, dosar CIV/101, f. 68.

12. Ibidem, fond Obștescul Control, dosar 122/1846, f. 32-33.

13. Ibidem, colecția Administrative vechi, dosar 271/1830, f. 10-15

14. Ibidem, fond Vistieria Țării Românești, dosar 1/1858, f. 435.

15. Ibidem, fond Obștescul Control, dosar 337/1844, f. 53-54.

16. Eugen Pavlescu, **Meșteșug și negoț la românii din sudul Transilvaniei (sec. XVII-XIX)**, București, 1970, p. 66-67.

17. Arh. St. Buc., fond Obștescul Control, dosar 758/1848, f. 66-67.

18. Tudor Mateescu, **Contribuții la istoria instituțiilor administrative ale românilor din Dobrogea în timpul stăpânirii otomane**, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie“ «A.D. Xenopol»“, XVII, Iași, 1980, p. 609-610.

19. Arh. St. Buc., fond Vistieria Țării Românești, dosar 11/1850, f. 682-683.

20. Tudor Mateescu, **Documente privind istoria Dobrogei ...** p. 155.

21. Victor Slăvescu, **op. cit.**, p. 77.

22. Arh. Sr. Buc., fond Obștescul Control, dosar 936/1850, f. 56-57.

23. Ibidem, f. 57.

24. Ibidem, dosar 122/1846, f. 32-33.

25. Ibidem, dosar 412.1847, f. 33-34.

26. Ibidem, dosar 758/1848, f. 66-67.

27. Ibidem, dosar 571/1849, f. 32-33.

28. Ibidem, fond Comitetul Carntinelor, dosar 1235, 1849, f. 607, 616.

29. Ibidem, fond Obștescul Control, dosar 571/1849, f. 36-37.

30. Ibidem, fond Visteria Țării Românești, dosar 10/1850, f. 640-641.

31. **Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la Brașov**, vol. I, București, 1958, p. 245 (rez, 865), vol. II, București, 1958, p. 610 (rez, 1963).

32. Arh. St. Buc., fond Visteria Țării Românești, dosar 10/1850, f. 641,

33. Ibidem, fond Obştescul Control, dosar 936/1850, f. 56/57.
 34. Ibidem, fond Vistieria Ţării Româneşti, dosar 11/1850, f. 682-683.
 35. Tudor Mateescu, **Documente privind istoria Dobrogei ...**, p. 161
 36. Arh. St. Buc., fond Vistieria Ţării Româneşti, dosar 6/1851, f. 209-210.
 37. Ibidem, dosar 8/1851, 34-35.
 38. Ibidem, f. 642, 665.
 39. Ibidem, dosar 9/1851, f. 319-320.
 40. Ibidem, fond Obştescu Contrrol, dosar 121/1851, f. 53-54.
 41. Ibidem, fond Visteria Ţării Româneşti, dosar 5/1851, f. 40-41.
 42. Ibidem, f. 39, 42.
 43. Ibidem, dosar 67/1851, f. 524-525.
 44. Ibidem, f. 429-430.
 45. Ibidem, dosar 58/1851, f. 343, 402.
 46. Ibidem, dosar 67/1851, f. 431-432.
 47. Ibidem, dosar 60/1851, f. 193, 218.
 48. Ibidem, fond Secretariatul Statului, dosar CIV/10I, f. 69.
 49. Ibidem,, fond Vistieria Ţării Româneşti, dosar 60/1851, f. 192, 218
- bis.
50. Ibidem, fond Visteria Ţării Româneşti, dosar 60/1851, f. 596, 627.
 52. Ibidem,, dosar 67/1851, f. 534-535.
 53. Ibidem, fond Secretariatul Statului, dosar CIV/10I, f. 135.
 54. Ibidem,, dosar CIV/10 II, f. 91; fond Visteria Ţării Româneşti, dosar 67/1851, f. 437-438.
 55. Ibidem, fond Visteria Ţării Româneşti, dosar 67/1851, f. 535-536.
 56. Ibidem, dosar 62/1851, f. 180-181.
 57. Ibidem, f. 546, 549.
 58. Ibidem, f. 547, 558.
 59. Ibidem, fond Comitetul Carantinelor, dosar 54/1853, f. 18, 53, 124, 188, 237, 309, 353, 495, 477.
 60. Ibidem, f. 17, 52, 125, 189, 236, 310, 352, 404.
 61. David Cohen, *op. cit.*, p. 79-80.
 62. L. Boicu, **Austria şi Principatele Române în vremea războiului Crimeii**, Bucureşti, 1972, p. 85.
 63. Jules Ladimir, **La guerre. Histoire complete des opérations militaires en Orient pendant les années 1853 et 1854**, Paris, 1854, p. 269; Eugéne Youve, **Guerre d'Orient. Voyage à la suite des armées alliées en Turquie, en Valachie et en Crimée**, vol I, Paris, 1856, p. 92.
 64. Arh. St. Buc., fond Comitetul Carantinelor, dosar 54/1853, f. 567.
 65. Ibidem, f. 508-509, 566.
 66. Ibidem, f. 540-541, 557-558, 560-561.
 67. Ibidem, dosar 43/1854; fond Visteria Ţării Româneşti, dosar

1296/1854, dosar 1297/1854, dosar 1298/1854.

68. Jules Ladimir, *op. cit.*, p. 269, 271; Hr. Hristov, V. Paskaleva, **Dokumenti za bălgarskăta istorija iz germanski arhivi. 1828-1877** (Documente privind istoria bulgară din arhivele germane. 1828-1877), Sofia, 1963, p. 183-184.

69. Tudor Mateescu, **Refugieri ale romănilor din Dobrogea la stânga Dunării în timpul războiului Crimeii**, în „Revista Arhivelor“, anul LXVII (1991), vol. LIII, nr. 1, p. 65-70.

70. Arh. St. Buc., fond Ministerul de Război, Departamentul orstășesc, dosar 246/1854, f. 73-80.

71. Ibidem, f. 80.

72. Ibidem, fond Visteria Țării Românești, dosar 70/1855, f. 6.

73. Ibidem, f. 20.

74. Ibidem, f. 58.

75. Ibidem, f. 39.

76. Ibidem, fond Obștescul Control, dosar 620 bis/1855, f. 4-4,

77. Ibidem, fond Visteria Țării Românești, dosar 70/1855, f. 72.

78. Ibidem, f. 81.

79. Ibidem, f. 113.

80. Ibidem, f. 212.

81. Ibidem, f. 209.

82. Ibidem, fond Obștescul Control, dosar 620/1855, f. 7-8.

83. Ibidem, fond Visteria Țării Românești, dosar 70/1855, f. 190.

84. Ibidem, f. 155.

85. Ibidem, f. 286.

86. Ibidem, f. 345.

87. Ibidem, f. 304.

88. Ibidem, fond Obștescul Control, dosar 620 bis/1855, f. 11-12.

89. Tudor Mateescu, **Refugieri ale romănilor din Dobrogea la stânga Dunării ...**, p. 71-73.

90. Arh. St. Buc., fond Visteria Țării Românești, dosar 70/1855, f. 474.

91. Ibidem, f. 568.

92. Ibidem, f. 592.

93. Ibidem, f. 600.

94. Ibidem, f. 676.

95. Ibidem, fond Obștescul Control, dosar 520 bis/1855, f. 40-41.

96. Ibidem, fond Visteria Țării Românești, dosar 39/1856, f. 28.

97. Ibidem, f. 53.

98. Ibidem, f. 80.

99. Ibidem, f. 117.

100. Ibidem, f. 156.

101. Ibidem, f. 150-151.

102. Ibidem, f. 227.

103. Ibidem, f. 243.
104. Ibidem, f. 270.
105. Ibidem, f. 258.
106. Ibidem, f. 540, 558-559, 562, 564, 566, 590.
107. Ibidem, f. 617, 644-645.
108. Ibidem, dosar 11/1857, f. 86, 141, 179, 289, 480.
109. Ibidem, f. 566, 571.
110. Ibidem, dosar 1/1858, f. 10, 39, 90, 373, 435.
111. Ibidem, dosar 10/1859, f. 178, 218, 399, 466, 468, 515.
112. Vladimir Diculescu și colab., **Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Peninsula Balcanică (1829-1858)**, București, 1970, p. 41, Tudor Mateescu, **Din legăturile comerciale ale Dobrogei ...**, p. 167-169.

UN COMMERÇANT ROUMAIN DE TURTUCAIA AVANT 1877 - VLAD IORDACHE

- Résumé -

Le long de plus de quatre siècles et demie de domination ottomane (1417-1877), la Dobroudja, territoire roumain situé entre la Danube et la Mer Noire, a conservé sur tous les plans des relations ininterrompues avec la patrie - mère dont on l'avait arrachée. Un tout premier rôle l'ont les relations économiques, intensifiées surtout après 1800. Dans le cadre de ces échanges commerciaux, pendant les 5-e et 6-e décennies du XIX-e siècle, se fait remarquer la figure du commerçant roumain de Tutrucaia, Vlad Iordache, très actif surtout dans la vente des marchandises provenant de Dobroudja sur le marché de la ville de Bucarest d'où il procurait d'autres marchandises pour les faire passer à la droite du Danube.

SCURTĂ ANALIZĂ ISTORICO-JURIDICĂ PRIVIND MODUL DE SOLUȚIONARE A DIFERENDULUI DE FRONTIERĂ DIN SUDUL DOBROGEI, URMARE A VICIULUI DE FORMULARE A ARTICOLULUI 46 DIN TRATATUL DE LA BERLIN - 1878

După Congresul de la Berlin configurația geopolitică în sud-estul european s-a modificat prin desprinderea totală a țărilor care fuseseră legate până atunci de Imperiul Otoman prin diferite grade, pe principiul autonomiei cât și formarea unor noi zone autonome de cele mai diferite forme¹.

Această realitate crea probleme politicii rusești, care în ciuda războiului câștigat în 1878 revenise la granițele din 1812 dar și cu influența știrbită în zonă sa de interes de la Marea Neagră.

Revigorarea ofensivei politice rusești s-a făcut încet și cu răbdare iar primele acțiuni au fost îndreptate, cum era și firesc, în vecinătatea apropiată - în care se afla și România.

Politica pragmatică a Rusiei a acționat, ca de obicei speculativ însă procedural și în conformitate cu normele și uzanțele diplomatice și juridice, profitând de un viciu de text, în lipsa unei precizări explicite a art. 46, referitoare la granița României. Articolul 46 stipula că „... Principatul - România mai primește în afară de aceasta (sangeacul Tulcei), ținutul situat la sudul Dobrogei până la o linie care plecând de la răsărit de Silistra răspunde în Marea Neagră, la miazăzi de Mangalia. Linia granițelor se va fixa la fața locului de Comisiunea Europeană instituită de delimitarea Bulgariei²; Nu erau înscrise în text precizări concrete referitoare la expresia „de la răsărit de Silistra“.

Fiind vorba doar de granița româno-bulgară, de drept Rusia nu era implicată. Însă, direct prin această „Comisie europeană“ și ulterior prin „Comisia tehnică“, sau în mod indirect (mai ales subteran), ea a lovit în interesele României și-n ale păcii, căutând discordia care să-i permită să intervină pentru a regla conturile româno-bulgare și să-și reia ofensiva politico-diplomatică în sud-estul european.

Susținerea Bulgariei aducea Rusiei:

- nevoia Bulgariei de un protector puternic;
- simpatia bulgarilor (pentru reluarea propagandei panslaviste și ofensiva ideologică în lumea slavă)³;
- teama României și eventualele concesiuni ale acesteia pentru stabilitatea din zonă;

- discordia româno-bulgară pentru a permite Rusiei ca oricând să redevină arbitru prin redeschiderea artificială a diferendului;

- posibilitatea Rusiei (în perspectivă) în caz de conflict armat să aibă un punct fortificat în zona Silistrei (n.a.);

- În fapt, acest „la est de Silistra” fusese delimitat deja, pe loc, la sfârșitul lui 1878 de către Comisia Europeană (stabilită de Congresul de la Berlin) și rezultatele lucrărilor sale au fost consemnate într-un act datat la 16 decembrie 1878; practic, aplicarea articolului 46 în teren era în totală ordine deoarece comisarii Germaniei, Austro-Ungariei, Franței, Marii Britanii, Italiei și Turciei își pusese răsemnăturile lor, cu excepția celui al Rusiei care pentru a submina lucrările comisiei (în interesul Rusiei) motivează că nu era autorizat să-și dea consimțământul care fixa (conform comisiei) granița la 800 metri de bastionul de nord-est al orașului Silistra (în fața localității Deyrmen-Tabia)⁴.

Comisia de experți stabilită inițial a încercat să țină cont și de condițiile esenței juridice de „delimitare a frontierei unde se întâlnesc conceptele de stat și suveranitate funcție de: a) tratatul politic, b) tratatul tehnic, c) activitatea comisiilor de demarcație”⁵. Ori ceea ce se încerca să se stabilească în această situație era o târguială și nu o activitate bazată pe principiile științifice ale dreptului internațional care precizau și atunci că „să se ia toate măsurile posibile de către statele interesate ...” După cum se observă măsurile care se luaseră nu se aplicau și nu toate statele erau interesate (Rusia și mai ales Bulgaria care nefiind încă independentă boicota deciziile reprezentantului Turciei suzerane)⁶.

Este în afară de orice îndoială că puterile semnatare ale Tratatului de la Berlin au înțeles prin art. 46, să îi dea României posibilitatea să stabilească o comunicare între cele două maluri românești ale Dunării prin amplasarea în aval a unui pod.

Rusia mai comitea încă o eroare, complicând și mai mult lucrurile prin faptul că guvernul său nu admitea ca delegații români și bulgari să ia parte la lucrările comisiei tehnice⁷(iar când la intervenția puterilor consemnare s-a luat decizia să se renunțe la propunerea rusă, delegatul român a fost pe picior de egalitate cu cel bulgar, ori fiecare reprezenta un stat cu statut politic și juridic diferit), egalitatea de tratament în această situație fiind nulă, de drept.

Între timp România încerca prin proaspătul trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, Generalul Iancu Ghica (10/22 octombrie 1878), la Petesburg, să intervină pe lângă cabinetul rus, în sensul de a susține interesele țării, prin aplicarea onestă a Tratatului de la Berlin, însă fără succes⁸.

În cea de-a doua ședință a Comisiei tehnice delegații ruși au prezentat niște crochiuri și niște hărți dar foarte incomplete și întocmite la o scară prea mică pentru a fi în mod util întrebuițate. Puțin mai târziu aceștia, cu un zel remarcat de comisie s-au angajat în noi operații pe teren dar în mod contra-

dictoriu cu inginerii români care au pus la dispoziție planuri și câteva profile cartografice. Comisia considerând documentația rusă ca inutilă a folosit un plan al împrejurimilor Silistrei întocmit de Comisia de delimitare (Comisia Europeană) a frontierei bulgare, în 1878, în fapt un extras dintr-o reușită hartă a României editată cu rigurozitate de Statul Major austriac pe timpul ocupației Principatelor Române din 1855. Pe aceasta din urmă au fost marcate diferitele amplasamente propuse în timpul dezbaterilor⁹.

Prin boicotarea lucrărilor comisiilor, Rusia întârzia cât putea deznodământul firesc. La 19/31 ianuarie 1879, Ministerul Afacerilor Străine de la București cere reprezentanților diplomați ai României să comunice că trupele române au trecut deja sub controlul lor teritoriul din sudul Dobrogei (16/28 ianuarie), până la linia de demarcație a frontierei româno-bulgare fixată de comisia instituită în acest scop și formată din reprezentanții statelor semnatare ale Tratatului de la Berlin (astfel armata română își motiva și legitima acțiunea sa) știindu-se că, cu majoritate de voturi comisia numită să rezolve situația, satisfăcuse cererea guvernului de la București (interesat în stabilirea unei frontiere cât mai favorabile din punct de vedere strategic) ca dealul Arab-Tabia să fie atribuit României iar cetatea Silistra, Bulgariei. Cum această decizie fusese contestată de Petesburg, întreaga problemă era în suspensie¹⁰.

Faptul a determinat un conflict diplomatic în care Austro-Ungaria s-a plasat de partea României, iar Rusia și Germania împotriva ei.

Rusia îndeosebi, care începuse organizarea Bulgariei s-a arătat foarte categorică, mergând până la ruperea relațiilor diplomatice (printr-o notă diplomatică, ministrul rezident al Rusiei la București a fost rechemat temporar).

Pentru a preveni un conflict, guvernul retrage detașamentul militar de la Arab-Tabia, comunicând aceasta Marilor Puteri (7/19 februarie), dar acționează în plan diplomatic¹¹.

Între timp cabinetul de la Viena făcuse probă de bunăvoință pornind o mediere și oferind soluția unui aranjament în acord cu Marile Puteri. Guvernul austro-ungar se însărcina să găsească el însuși o linie de frontieră favorabilă, cu ajutorul căreia să se stabilească viitorul acord și în decurs de trei ani să se construiască un pod aproape de Silistra¹².

Problema Arab-Tabia a făcut obiectul unei îndelungate negocieri între Marile Puteri, mai ales între Rusia și Austro-Ungaria. Practic Austro-Ungaria dându-și seama de nemulțumirea României, spera la rândul ei în câștigarea simpatiei guvernului de la București și atragerea acestuia în sfera ei de influență. Viena ar fi trebuit să joace același rol pentru România pe care îl juca Rusia pentru Bulgaria. Mai mult decât atât, Austro-Ungaria ar fi rezolvat măcar temporar liniștea de peste Carpați prin lipsa pretențiilor României privind conaționalii din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina.

Raționamentul austriac era logic deoarece o apropiere a României de Rusia nu putea fi favorizată nici de relațiile economice, întrucât economia

rusă prezenta în acel moment o mare asemănare cu cea a țării noastre¹³ Mediarea Austro-Ungariei a reușit iar guvernele consemnate (la Berlin) au acceptat-o¹⁴.

Interesele Rusiei în Bulgaria au pricinuit și ulterior momente de încordare între București și Petesburg. S-au adăugat campanii de presă și după cum sublinia istoricul rus Tatișev, lipsa de tact a diplomaților tariști¹⁵. Pe cale de consecință, în final se ajunge la un compromis cu Imperiul Rus (aprilie 1880): atribuirea colinei Arab-Tabia, României, în schimbul unei cesiuni teritoriale în Dobrogea, pentru Bulgaria. Diferendul este încheiat odată cu confirmarea Porții (în calitate de putere suzerană a principatului bulgar) a stăpânirii dealului Arab-Tabia de către România, dar întreaga problemă va influența negativ evoluția ulterioară a relațiilor româno-ruse și româno-bulgare, contribuind la orientarea politicii externe românești spre Puterile Centrale¹⁶.

Deasemenea s-a decis perfecționarea drumurilor și a mijloacelor de transport existente între Bulgaria și România așteptându-se construcția podului care urma să reunească și cele două căi ferate¹⁷.

Relațiile diplomatice între Rusia și România au fost reluate în iulie 1880.

NOTE

1. Mustafa Ali Mehmed, **Istoria turcilor**, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 383.

2. **Documente privind istoria României, Războiul pentru independență**, vol. 9, București, 1955, p. 383.

3. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 21, vol. 75, f. 294.

4. Léon Lalanne, **Questions relatives a l'establissement d'un pont sur le Bas-Danube et possession d'Arab-Tabia**, Paris, Editor Dunod, 1880, p. 2-3.

5. Georges Sofronie, **Frontiere et nation en droit international**, Sibiu, Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania, 1944, p. 28.

6. **Ibidem**, p. 30.

7. Le Prince Georges Bibesco, **Histoire d'une frontiere**, Paris, Editeurs-Imprimeurs E. Plem et C. 1883, p. 68.

8. Andrei Căpușan, **Generalul Iancu Chica** în Revista de istorie militară, nr. 2 (48), 1988, p. 23.

9. Léon Lalanne, **op. cit.**, p. 10-11.

10. **Politica externă a României**, dicționar cronologic, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 137.

11. **România în relațiile internaționale**, Iași, Editura Junimea, p. 311.

12. Le Prince Georges Bibesco, **op. cit.**, p. 81 și 83.

13. **România în relațiile internaționale ...**, p. 311.

14. Le Prince Georges Bibesco, **op. cit.**, p. 91.

15. **România în relațiile internaționale**, ... p. 311.

16. **Politica externă a României**, dicționar cronologic. ... p. 137-138.

17. Léon Lalanne, **op. cit.**, p. 2-3.

AROMÂNII ÎN PUBLICISTICA DOBROGEANĂ (I)

În volumul „Dobrogea: Cincizeci de ani de viață românească (1878-1928)”, publicat în 1928 cu prilejul aniversării reanexării provinciei la patria mamă, filologul Emanuil Bucuța, scriind despre istoria presei în acest spațiu, sublinia: „Una din preocupările Dobrogei, poate ca pământ din dreapta Dunării, legat de-a dreptul de peninsula Balcanică e ciudat că iese la iveală de pe acum. E vorba de problema Românilor macedoneni. Încă din 1879 „Steaua Dunărei” publica Statutele Societății de cultură macedo-româno, iar în 1883, printre daniile directorului foii se găsesc și 10 lei pentru școlile din Macedonia. Erau abia niște **semne prevestitoare** ...

Este vorba de fapt de cea mai veche publicație a acestui spațiu „**Steaua Dobrogei**”: „**Foie intereselor locale**” apărută la Tulcea între 22 iunie 1879 - februarie 1891, săptămânală, director semnându-se **Basile Brănișteanu**. Denumirea folosită de Emanuil Bucuța în studiul său, probabil că circula în epocă, în exprimarea orală, prin asocierea cu apariția revistei la Tulcea.

Aceste dovezi scrise există în colecțiile Bibliotecii Academiei Române care a reușit să salveze din prima publicație a Dobrogei, numai cele două numere ce cuprind referințe la macedo-români, semnalate mai sus (nr. 14 din 27 noiembrie 1879 și nr. 10 din 5 septembrie 1883), având astfel la îndemână un reper documentar important și pentru cercetarea fenomenului pe care-l abordăm.

Cercetarea publicațiilor care au continuat să apară în Dobrogea, din punct de vedere al prezenței macedo-românilor atât ca subiect și ca persoane prezente activ în publicistică, dovedește că acel fenomen „ciudat” constatat de Emanuil Bucuța nu a fost un simplu accident. Iar dacă ne referim la publicistica românească în general, putem spune că „semnele prevestitoare” în „Steaua Dobrogei” din 1879 apar destul de târziu datorită condițiilor istorice specifice acestei provincii abia trecută la viața românească. Astfel de semne pot fi căutate mult mai adânc în timp, în documentele scrise, încă de la „prima istorie” aceea a cronicarilor. Iar în domeniul presei putem începe chiar cu prima revistă literară „**Biblioteca românească**”: **întocmită în 12 părți, întâia oară tipărită pentru nația românească - prin Zaharia Carcalechi, ferlegeru de cărți a crăeștii și mai marei tipografii din Buda a Universității Ungariei**”

Revista a început să apară din anul 1821, lunar, până în 1834. În 1821, în această revistă Zaharia Carcalechi scria despre coloniile aromâne din Austria și Ungaria, oferind spre cunoaștere publicului românesc interesante informații despre unii aromâni, sprijinitori ai culturii: „Și macedo-românii din Pesta n-au fost și nu sunt străini a alerga întru ajutoriu pentru luminarea

românilor ...“

Este vorba în continuare, în text, despre cele trei personalități care s-au dăruit cauzei românismului: **Mitropolitul Andrei Șaguna**, **Alexandru Mocioni**, primul președinte al Partidului național al românilor din Banat și președinte al Astrei și juristul și omul politic **Emanoil Godju** a cărui avere imensă din Budapesta, a revenit, recent, în proprietatea României, după dorințele sale testamentare.

Despre Zaharia Carcalechi, „Acest hornic și răspânditor al cărții românești, știm numai atâta, că era macedo-român de origine și pe la începutul secolului XIX se afla în capitala Ungariei, unde venise din Bressovo (Sârbia)”, afirma istoricul ION LUPAS în „Contribuțiuni la istoria ziaristicii românești ardelenne”, 1926.

Întoarse și sucite oricum am vrea, astfel de întâlniri nu pot fi lăsate numai pe seama hazardului, chiar dacă se petreceau cu multe decenii înainte de asumarea conștientă a unității de neam. Astfel de împletiri ale destinului pot fi căutate însă în misteriosul fenomen al chemării naturale străvechi care le-a nutrit până la materializarea în fapte concrete încât astăzi putem afirma clar că istoria macedo-românilor nu se poate scrie fără implicarea României, iar istoria României nu ar fi obiectivă fără abordarea acestei ramuri a neamului.

*

Revenind la manifestarea fenomenului abordat, în publicistica dobrogeană, ne vom opri în acest studiu asupra principalelor reviste culturale, în ordine cronologică.

În anul 1898 apărea la Constanța prima revistă literară a Dobrogei „Ovidius”. Gesturile cele „dintâi” în primul strat al devenirii culturale românești, în acest spațiu, erau animate de directorul fondator **Petru Vulcan**. Reimprospătând memoria contemporanilor asupra acestui prim pian al Dobrogei, Constantin Sarry scria în „**Dobrogea Literară**” (nr. 7, iul. 1925) astfel: „Petru Vulcan - răsad din Pind - a fost ghiocelul sfios și plâpând, care, pătrunzând prin zăpada neștiinței și a nepăsării obștești din Dobrogea, a mijit cel dintâi pe ogorul literaturii românești în această provincie.

Pe străzile și în piețele unui oraș cosmopolit și realist, lovindu-se cu coatele de o lume interlopă de oameni de afaceri, el poetul „nemuritor și rece” încălzit numai de sfințenia idealului, s-a făcut cel dintâi apostolul cultului simțământului frumos, al simțământului rațional!

Biografia și activitatea sa sub toate aspectele, a fost suficient de comentată de intelectualitatea locală, elaborându-se interesante studii, în special despre revista „Ovidiu”. Un aspect mai puțin evidențiat este acela al deschiderii revistei către frații sud-dunăreni, într-o vreme în care, această populație era mai puțin cunoscută în Dobrogea. Spre paginile revistei vor fi atrași tineri creatori aromâni veniți la studii în „Vlahie” precum: Nuși Tulliu, George Murnu, George Ceară, Mia Adam, Marcu Beza. Nuși Tulliu, „marele liric al

aromânilor" cum îl numea Tache Papahagi, este cel mai publicat poet în această revistă, cu 27 de poezii în limba română, încercări ale începutului creator. Intuindu-i talentul Petru Vulcan îl va încuraja astfel încât Nuși Tulliu devenise o persoană cunoscută în acest spațiu, prin intermediul revistei. Din articolul „Serbarea unui triumf”: Un banchet național dat de colonia macedo-română din Constanța în onoarea lui Nuși Tulliu, cităm: „În persoana lui Nuși Tulliu aromânii au sărbătorit triumful aromânismului prin trei banchete consecutive, în marele salon al „Berăriei Regale” din Constanța ... „ ... nicăieri n-ar fi mai nimerit un banchet național decât la Constanța, unde elementul autohton grec este numeros și se silește să prepondereze în acțiunea vieții publice ... și unde românul e străin în țara lui”.

Entuziasmul înfrățirii este evident și prin lista autorităților care au participat la banchet precum și prin discursurile ținute în cinstea invitatului macedo-român. Menționăm astfel câteva nume: Părintele Schimachu, dr. Marinescu Sadoveanu, eminent chirurg și medic primar al spitalului comunal, dr. Tălășescu, medicul portului, Ion Roman, avocatul Ion Bănescu, Vasile Covata, delegatul studenților macedo-români, Constantin Belimace, autorul poeziei „Părinteasca Dimândari” devenită imnul național al aromânilor și alți profesori și funcționari de frunte ai urbei.

Alte contribuții, în paginile revistei „Ovidiu”, prezintă secvențe din trecutul etno-geografic al macedo-românilor prin nuvelele lui Nicolae Bațaria sau Petru Vulcan, pagini de istorie dar și informații curente, cu oameni și fapte în mișcarea de salvare etno-lingvistică a fraților sud-dunăreni. O informare completă asupra acestor aspecte o oferim prin bibliografia completă a acestor articole, din revista „Ovidiu” anexată acestei prezentări.

Abordând domeniul publicistic în Dobrogea trebuie să remarcăm și faptul că Petru Vulcan, cel ce semna „Picurarlu de la Pind” semn al simțirii de baștină, este și inițiatorul primei publicații de tip almanah. În anul 1900, împreună cu un grup de colaboratori elabora primul „**Almanah macedo-român**” subintitulat „**Pentru știința și cultura poporului macedo-român**”, urmat apoi de alte două în 1901 și 1902.

„Almanahul macedo-român” este prima publicație dobrogeană dedicată în întregime macedo-românilor și așezărilor lor din locul de baștină. Inițiatorii primului număr apărut la tipografia „Aurora” din Constanța erau dr. T. Sunda, director-fondator, T.G. Dabo, Petru Vulcan și Nicolae Tacit. Ținta lor a fost „ca Aromânii să aibă un dosar cu actele și faptele săvârșite timp de un an de străduință pe tărâmul chestiei lor naționale ...”

Am semnalat această publicație doar pentru caracterul ei de primat, prezentarea ei mai largă putând constitui obiectul unui alt studiu referitor la revistele aromâne apărute în spațiul românesc.

*

După primul război mondial, prezența aromânilor în publicațiile dobro-

gene va căpăta alte conotații. În urma Tratatului de Pace de la București din 1913, România va include în granițele sale partea din sudul Dobrogei, județele Durostor și Caliacra, unde s-au așezat mulți reprezentanți ai etniei aromânilor fie din Vechiul Regat fie din Peninsula Balcanică. După primul război mondial începe acțiunea de atragere a elementului românesc din Balcani, amenințat cu deznaționalizarea spre a fi colonizat în această provincie.

Pregătirea colonizării și desăvârșirea ei vor constitui subiecte permanente în presa locală cât și în cotidienele naționale. Intelectualitatea românească pregătea conștiința publică pentru acest proces evidențiind în paginile publicațiilor românești trecutul istoric al acestei populații cultura, obiceiurile, trăsăturile morale și pericolul de asimilare la care este supus acest element românesc înglobat în provinciile slave și grecești.

Un reper important în acest sens îl constituie și revista „**Analele Dobrogei**” (1920-1038). Constantin Brătescu, directorul revistei, a cărui activitate legată de Dobrogea, sub toate aspectele, constituie o bună cheazăsie de metodă științifică și dăruire sinceră, referindu-se la colonizările în Dobrogea își exprima astfel punctul de vedere: „Dacă se va atrage admirabilul element negustoresc al fraților Aromâni, risipiți prin toate centrele străine, în tot largul lumii și unde, mai curând sau mai târziu, prin forța împrejurărilor, vor trebui să se deznaționalizeze.

Să nu uităm că din această ramură plină de calități a poporului nostru s-a ridicat un ȘAGUNA și ei au dat atâția eroi și atâția bărbați de cultură străinilor, în special Grecilor, rămânând elemente și forțe pierdute pentru neamul nostru. Cu ei am putea crea în orașele noastre Dobrogene o puternică clasă mijlocie care nu ne poate fi decât de folos”.

Un colaborator consecvent al revistei a fost cunoscutul filolog și folclorist **Pericle Papahagi**, membru corespondent al Academiei Române. Studiile sale etimologice române, care au atras atenția înaltului for academic, au fost publicate și în paginile acestei reviste dobrogene cu cel mai înalt nivel științific și cultural în perioada interbelică. Deoarece ele sunt inedite și nu au mai fost restituite în volumele ce-i adună opera, le-am evidențiat în întregime în bibliografie.

*

Sub direcția lui Pericle Papahagi a apărut la Silistra și prima revistă „științifico-literară DUNĂREA”, în perioada martie 1923 - aprilie 1925. Colaboratorii săi erau în majoritate mecedo-români angajați să lucreze în acest colț de țară, în care au optat să trăiască, spre a-i imprima un caracter românesc.

Redăm din „Precuvântare” un fragment care explică alegerea acestei denumiri și scopul apariției.

„Județul Durostor ca aproape întreg Cadrilaterul, pe această pânză, pe acest fluviu își sprijină spatele și orașul cetate, Șilistra ce a dominat întreg ter-

itoriul, în toate timpurile, cu nume de **Durostorum**, sub romani, de **Dârstor** sub Mircea cel Bătrân, sau **Silistra** sub Turci ...

În dorința ce o are Silistra de a fi un centru cultural, în sufletul fiecăruia să găsească oglindirea trecutului ce ne-a lăsat atâtea relicve și explicarea situației de azi, ne-am grupat câțiva înși, care neprecupețind nimic, neurmărind nici un interes de ordin material, am pus la cale o acțiune culturală al cărei scop principal să fie editarea unei reviste fără caracter politic ... „

Revista a publicat articole de critică literară, istorie generală și culturală privind Dobrogea, studii de folclor și etnografie dobrogeană, creații literare originale și traduceri. Pe lângă studiile etimologice ale lui Pericle Papahagi se găsesc în paginile revistei și alte materiale referitoare la aromâni, precum și creații ale cunoscuților poeți de expresie aromână: Nuși Tulliu și Em. Papazissu. Au colaborat la această revistă: I. Gibănescu, Gh. Jianu, G. Murgoci, I. Neicu, M. Niazi, Pericle Papahagi, V. Pârvan, G. Profiru, A. Veru, G. Z. Zuca, I. Gibu, Mihai Pinetta.

După „**Analele Dobrogei**” care împlineau 4 ani de la apariție și după „**Limanul**” (Constanța, 1923), „**Dunărea**” era a treia revistă a Dobrogei care aducea câștig la mișcarea culturală atât de necesară în acest colț de țară.

Din păcate ea lipsește din evidențele bibliografice naționale cu toată amploarea pe care au luat-o aceste lucrări în anii comunismului, după cum lipesc, de fapt, toate publicațiile Cadrilaterului apărute între anii 1920-1940. În această perioadă au apărut peste 30 de titluri de ziare care au pregătit și desăvârșit romanizarea, în credința că răsplata dreaptă sosise pentru acest colț de pământ românesc.

Potențialul informațional al acestor publicații trebuia însă ținut „sub tăcere” la fel cum trebuia păstrată tăcerea asupra „vlăhiilor” înglobate în statele slave. De aceea considerăm că rămâne o datorie importantă pentru cercetători să acopere acest imens gol informațional și în acest sens am făcut o prezentare mai largă a revistei dincolo de tematica propusă.

Pentru subiectul pe care-l abordăm în acest studiu, această publicație constituie sursa cea mai consistentă de informații.

Dintre cotidienele Cadrilaterului ne vom opri asupra celui intitulat „**Cuvântul nostru**” deoarece reprezintă prima publicație de acest gen adresată cu precădere coloniștilor macedo-români. Ziarul a apărut la Bazargic în perioada 17 februarie 1928 - 1 februarie 1930, sub direcția unui comitet de redacție. La început avea subtitlul „**Ziar politic național pentru interesele Cadrilaterului**”, apoi, începând cu numărul 84 apare cu subtitlul „**Ziar pentru apărarea intereselor românești în Cadrilater**”.

O atenție deosebită se acordă, deci, problemei romanizării Cadrilaterului, iar în acest context cele mai multe articole tratează problema coloniștilor și a minorităților naționale. Iată câteva extrase din program: „De aceea astăzi mai mult ca oricând se simte nevoia unei publicațiuni pur românești; al cărui prim scop să fie frățirea elementului românesc, desbinat de uneltiri ascunse

și de intriga piolitice de partid ...

„Cuvântul nostru” a luat hotărârea de a strânge într-un singur suflet, puternic și curat, pe românii care voesc să lucreze întins pentru binele patriei

...

De fapt, cea mai mare parte a ziarelor apărute în Dobrogea de sud aveau în subtitlu scopul „pentru apărarea intereselor românești”, „pentru apărarea intereselor naționale” sau pur și simplu „de propagandă națională”.

Preponderența informațiilor referitoare la macedo-români este explicabilă. În acea perioadă ei erau numiți „străjerii românismului” la granița de sud a țării.

În ceea ce privește publicația la care ne-am oprit în această prezentare, ziarul „Cuvântul nostru” o imagine destul de sugestivă despre conținutul acestor articole și despre personalitățile implicate, ne putem forma parcurgând deasemenea descrierile exhaustive publicate în continuare.

Considerăm că numai semnalarea lor constituie un spor informațional necesar și benefic, „un îndreptar” cum spune un cărturar moldav pentru „foste adevăruri viitoare”.

NOTE

„Cuvântul nostru”, „Ovidiu”, „Analele Dobrogei”, „Dunărea”.

ADAM, Mia

Macedo-române Populare din Vlahoclisura/Mia Adam.

În: Ovidiu - An 2, nr. 2 (1 apr 1902), p. 28.

ARANJAREA situației militare a românilor macedoneni.

În: Cuvântul nostru - An 2, nr. 109 (7 aug 1929), p. 1.

ARGEȘ, Nicolae

Impresii de călătorie prin Durostor/Nicolae Argeș - Localitățile Gramostea și Cociular colonizate cu aromâni.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 53 (21 sept 1928), p.1.

BATZARIA, Nicolae

Blestemul lui Dumnezeu: Din viața românilor macedoneni: (Povestire)/ Nicoleta Batzaria.

În: Ovidiu - An 3, nr.10-11 (1 dec 1903), p. 154-156.

BATZARIA, Nicolae

Când am vrut să facem teatru: Amintiri din vremile apuse/Nicolae Batzaria.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 25 (20 mai 1928), p.1.

BATZARIA, Nicolae

Din povestirile lui Moș Zisu/ Nicolae Batzaria.

În: Ovidiu - An 4, nr. 2 (1 apr1904), p. 28-31.

BATZARIA, Nicolae

Grecul de la Crușova: (Povestire)/ Nicolae Batzaria.

În: Ovidiu An 3, nr. 9 (nov 1903), p. 133-135.

BATZARIA, Nicolae

La Pugunic: Din viața românilor macedoneni/Nicolae Batzaria.

În: Ovidiu - An 3, nr.7 (1 sept 1903), p. 102-104.

BATZARIA, Nicolae

Pan Stanislas de Sawiski: (Povestire)/Nicolae Batzaria.

În: Ovidiu - An 4, nr.1 (mar 1904), p. 8-11.

BATZARIA, Nicolae

Pățania lui Husein-Efendi: (Povestire)/ Nicolae Batzaria.

În: Ovidiu - An 3, nr.12 (1 feb 1904) p. 184-187.

BIBLIOTECA națională din Gopeși (Macedonia).

În: Ovidiu - An 2, nr. 5 (iul 1902), p. 74-75.

BRĂTESCU, C.

Două probleme dobrogene: Colonizare; Toponomie/C. Brătescu - Referiri la necesitatea atragerii elementului macedo-român în Dobrogea.

În: Analele Dobrogei - An 2, (1921), p. 127-139.

BRĂȚIANU, Vintilă

Grija pentru elementul macedo-român - Constatările prim-ministrului Vintilă Brățianu privind colonizarea Cadrilaterului.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 39 (12 iul 1928), p. 2.

CAPIDAN, Theodor

Locurile unde se găsesc Românii/ Theodor Capidan - Orașe din Albania.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 52 (14 sep 1928), p. 1.

CE vor. - Publicația bulgărească „Kurierul” și propaganda împotriva coloniștilor macedo-români din Cadrilater.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 80 (6 ian 1929), p. 1.

CEARĂ, George

Cărăvânarii: (Versuri)/George Ceară

În: Ovidiu - An 4, nr. 4 (1 iun 1904), p. 60.

CIOMU, Vanghele

Opera de românizare a Cadrilaterului/ Vanghele Ciomu.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 22 (mar 1928) p. 1.

COLONIȘTII macedo-români la Alba Iulia - Delegație din Cadrilater, în costume naționale la sărbătoarea Unirii.

În: Cuvântul nostru - An 2, nr. 98 (20 mai 1929), p. 2.

COLONIȘTII macedoneni cer ocrotire - Articol reprodus din publicația „Lupta”, privind manifestările elementelor bulgare contra populației românești.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 1 (25 nov 1928), p.1.

D-I N. Papahagi primarul orașului Balcic a demisionat din acest post.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 47 (22 aug 1928), p. 1.

DE CE emigrează aromânii din Macedonia bulgărească?

În: Cuvântul nostru - An 2, nr. 111 (21 aug 1929), p. 2.

DE unde vin comitații - Organizațiile iredentiste bulgare distrug elementele românești colonizate în Cadrilater.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 80 (6 ian 1929), p. 1.

DIAMANDI, Vasile

Istoria Aminciului: (Mețovei, oraș în Macedonia grecească)/ Vasile Diamandi.

În: Ovidiu - An 4, nr. 6-7 (1 sept 1904), p. 95-96.

FIE bine veniți! - Sosirea cu vaporul „Constanța” a 110 familii de români macedoneni spre a fi colonizați în Dobrogea Nouă.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 77 (19 dec 1928), p. 1.

FRAȘARI - cuib de coloniști macedo-români - Inaugurarea satului din județul Durostor, în 1927.

În: Cuvântul nostru - An 2, nr. 109 (7 aug 1929), p. 1.

GOLOGAN, G. I.

Să vie frații/G.I. Gologan - Necesitatea românizării Dobrogei cu populație macedo-română. Articol reprodus din publicația „Ardealul”

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 58 (7 oct 1928), p. 1.

INSPECȚIA d-lui senator V. Băncilă în Macedonia: Corespondență din Salonic - Cercetarea nevoilor culturale și naționale ale populației românești.

În: Cuvântul nostru - An 2, nr. 101 (12 ian 1929), p.2.

ION I. C. Brătianu și colonizarea aromânilor în Dobrogea de sud - Articol reprodus după ziarul „Universul”.

În: Cuvântul nostru - An 2, nr. 94 (23 apr 1929), p. 1.

IORGA, Nicolae

D-l Nicolae Iorga despre românii macedoneni/Nicolae Iorga - Referiri la colonizarea în Cadrilater.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 81 (14 ian 1929), p. 1.

LAZĂR Duma-inspectorul școalelor române din Macedonia: (Date biografice).

În: Ovidiu - An 4, nr. 4 (iun 1904), p. 49.

MACEDO-românii în Cadrilater.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 43 (2 aug 1929), p. 2.

MIHALACHE, I.

D-l I. Mihalache și colonizările: (în Cadrilater)/I. Mihalache - Articol preluat după cotidianul Curentul, 23 aug 1929.

În: Cuvântul nostru - An 2, nr. 112 (28 aug 1928). p. 1

MINISTRUL Agriculturii (I. Mihalache) și coloniștii macedoneni.

În: Cuvântul nostru - An 2, nr. 116 (25 sep 1929), p. 1.

„MISTERELE Cadrilaterului”: (cotidian din Bazargic) - Combaterea acuzațiilor aduse Coloniștilor macedo-români privind unele asasinate din zonă.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 43 (2 aug 1928), p. 1.

MURNU, George

Miha: (Baladă)/ George Murnu.

În: Ovidiu - An 3, nr. 2, (1 apr 1903), p. 27-28.

MURNU, George

Xenitorlu: (macedo-română): (Versuri). George Murnu.

În: Ovidiu - An 3, nr. 5, (1 iul 1903), p. 76-77.

PAPAHAGI, Pericle

„A-și face mendrele“: (Explicarea etimologică a expresiei)/ Pericle Papahagi.

În: Analele Dobrogei - An 3, nr. 4 (oct-dec 1922), p. 540-543.

PAPAHAGI, Pericle

Balș Balica: (Studiu etimologic)/ Pericle Papahagi - Raporturi lingvistice dacoromâne-macedoromâne.

În: Dunărea - An 2, 1925, p. 29-32.

PAPAHAGI, Pericle

Bobotează la români/ Pericle Papahagi.

În: Dunărea - An 1, nr. 5-8 (dec 1923), p. 95-97.

PAPAHAGI, Pericle

„Căpsala“; Arsa; Pârleandza; Afumata; Aruncu: (Etimologie aromână)/ Pericle Papahagi.

În: Analele Dobrogei - An 4, nr. 1 (ian-mar 1923), p. 68-74.

PAPAHAGI, Pericle

Cuvinte rare în aromână/ Pericle Papahagi.

În: Dunărea - An 1, nr. 5-8 (sep-dec 1923) p. 125.

PAPAHAGI, Pericle

„Diabolus“: În aromână: (Studiu lingvistic)/ Pericle Papahagi.

În: Dunărea - An 1, nr. 5-8 (dec 1923) p. 101-104.

PAPAHAGI, Pericle

Din toponimia aromână: Smixe; Cardîșa;

Gulugavra; Turia .../ Pericle Papahagi.

În: Dunărea - An 2, (1925), p. 22.

PAPAHAGI, Pericle

Din trecutul aromânilor/ Pericle Papahagi.

În: Dunărea - An 1, nr. 9-12 (ian-apr 1924), p. 187.

PAPAHAGI, Pericle

Dovezi din studiul limbei noastre despre continuitatea Românilor în Dacia/ Pericle Papahagi - Toponimie și istorie cu referiri și la românii sud-dunăreni.

În: Dunărea - An 1, nr. 5-8 (dec 1923), p. 112-125.

PAPAHAGI, Pericle

Dunărea: (Etimologia cuvântului la daco-români și macedo-români)/Pericle Papahagi.

În: Analele Dobrogei - An 3, nr. 2 (apr-iun 1922), p. 229-235.

PAPAHAGI, Pericle

Dzâru: (Studiu etimologic)/ Pericle Papahagi.

În: Dunărea - An 3, nr. 2 (1925), p. 87.

PAPAHAGI, Pericle

Etimologii/Pericle Papahagi.

În: Dunărea - An 1, nr. 5-6 (sept-dec 1923) p. 124.

PAPAHAGI, Pericle

Etimologii: (Din lexicul aromân)/ Pericle Papahagi.

În: Analele Dobrogei - An 4, nr. 3 (iul-sep 1923) p. 371-375.

PAPAHAGI, Pericle

Ileana Cosânzeana: (Studiu etimologic)/ Pericle Papahagi - Comparații cu forme lingvistice din aromână.

În: Dunărea - An 1, nr. 1 (mai 1923), p. 3-7.

PAPAHAGI, Pericle

Notițe etimologice/Pericle Papahagi - Explicarea unor cuvinte din graiul aromân.

În: Analele Dobrogei - An 4, nr. 1 (ian-mar 1923), p. 89-93.

PAPAHAGI, Pericle

Saciște: (Din toponomia aromână)/ Pericle Papahagi.

În: Dunărea - An 2, nr. 9-12 (ian-apr 1924) p. 201-203.

PAPAHAGI, Pericle

„Sâmbure“ : (Studiu etimologic)/ Pericle Papahagi - Raporturi lingvistice dacoromâne-macedoromâne.

În: Dunărea - An 2, p. 79-85.

PAPAHAGI, Pericle

Sulumbria: (Proză): Din viața aromânilor/ Pericle Papahagi.

În: Analele Dobrogei - An 3, nr. 1 (ian-mar 1922), p. 213-221.

PAPAHAGI, Pericle

„Sumedru“ : Un nou element aromânesc în daco-română: (Studiu lingvistic)/ Pericle Papahagi.

În: Dunărea - An 1, nr. 2-4 (aug 1923) p. 64-67.

PAPAHAGI, Pericle

Tulcea; Isaccea; Vrancea: (Studiu toponimic)/ Pericle Papahagi - Raportări la evoluții lingvistice din graiul românilor sud-dunăreni.

În: Dunărea - An 1, nr. 2-4 (aug 1923), p. 31-38.

PAPAHAGI, Pericle

Un amănunt despre Andrei Șaguna/ Pericle Papahagi - Text reprodus din ziarul „Progresul” din Oravița, cu referiri la sorgintea aromână și a altor personalități.

În: Dunărea - An 1, nr. 5-8 (sep-dec 1923) p. 131.

PAPAHAGI, Pericle

Vlăhuț: (Din studiul „Numiri etnice la aromâni”/ Pericle Papahagi.

În: Analele Dobrogei - An 4, nr. 4 (oct-dec 1923) p. 65-67.

PAPAZISSU, Em.

Armatorul: (Versuri)/ Em. Papazissu.

În: Dunărea - An 1, nr. 9-12 (ian-apr 1924), p. 54.

PAPAZISSU, Em.

Dunărei: (Versuri)/ Em. Papazissu.

În: Dunărea - An 1, nr. 1 (1 mai 1923), p. 2-3. 859.0-1.

PAPAZISSU, Em.

Pindul: (Versuri)/ Em. Papazissu.

În: Dunărea - An 1, nr. 1 (1 mai 1923), p. 12. 859.0-1

PETRAȘCU, N.N.

Elementul românesc din Cadrilater/ N.N. Petrașcu - Articol reprodus din Neamul românesc, 3 aug. 1929.

În: Cuvântul nostru - An 2, nr. 111 (21 aug 1929), p. 1.

POPA, I.

Frați coloniști!/ I. Popa - Apel pentru evitarea conflictelor provocate de elementele antiromânești din Cadrilater.

În: Cuvântul nostru- An 1, nr. 79 (31 dec 1928), p. 1.

POPESCU, I.

Nici un sac de pae românilor: Odioasa crimă din Ghiore (jud. Caliacra) / I. Popescu - colonistul aromân Zisi Hașoti, victimă a provocărilor antiromânești cultivate de publicația bulgară „Kurierul”.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 79 (31 dec 1928), p. 1.

POPULARE Macedo-române/ de Ioan N. Papahagi, T. Șunda - Culese din Gopeș și Crușova.

În: Ovidiu - An 2, nr. 2 (1 apr 1902), p. 64.

PUCEREA, Tașcu

Coloniștii aromâni/ Tașcu Pucerea - Cuvântarea d-lui Tașcu Pucerea, deputat de Durostor, cu ocazia aniversării semicentenarului anexării Dobrogei, 28 octombrie 1928.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 60 (8 nov 1928), p. 1.

ROMÂNII din Albania: (Studiu istoric).

În: Ovidiu - An 3, nr. 10-11 (dec 1903), p. 164.

ROMÂNII din Macedonia - Acțiunile de deznaționalizare în Peninsula Balcanică și necesitatea salvării populației aromâne prin colonizarea în România.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 44 (5 aug 1928), p. 1.

ROMÂNII macedoneni spre România - 100 de familii așteptând colonizarea în județele Caliacra și Durostor.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 49 (2 sep 1928), p. 1.

ROMANUS (ROMAN, I. N.)

O faptă lăudabilă/ Romanus - Donații de carte pentru constituirea unei biblioteci în folosul românilor din Macedonia.

În: Ovidiu - An 3, nr. 12 (12 feb 1904), p. 189.

SERBAREA unui triumf: Un banchet național dat de Colonia Macedo-română din Constanța în onoarea lui Nuși Tulliu - cu fotografie de grup.

În: Ovidiu - An 4, nr. 10 (1 dec 1904), p. 146-148.

STREINI în țara lor: Cum sunt batjocoriți și insultați coloniștii macedo-români (din Bazargic).

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 27 (27 mai 1928), p. 1.

TULLIU, Nuși

Macedoniei: (Versuri)/ Nuși Tulliu

În: Ovidiu - An 2, nr. 8, (1 oct 1902), p. 113-115.

TULLIU, Nuși

Paștele în Pind; Româncea de la Pind: (Versuri)/ Nuși Tulliu.

În: Dunărea - An 1, nr. 5-6 (sep-dec1923), p. 82-83.

VAMA bulgară față de coloniștii macedo-români - Sechestrarea grupului venit din regiunea Filopopolului și Rodopilor.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 76 (14 dec 1928), p. 1.

VENIT din țara sa este asasinat de comitajii - Colonistul macedo-român Hristu Vanghele din comuna Chiose-Aldin, jud. Durostor.

În: Cuvântul nostru - An 1, nr. 77 (19 dec 1928), p. 1.

VULCAN, Petru

Apostol Mărgărit: (Necrolog)/ Petru Vulcan - Inspector al școlilor românești din Macedonia, membru corespondent al Academiei Române.

În: Ovidiu - An 3, nr. 9 (1 nov 1903), p. 129-130.

VULCAN, Petru

Crăciunul în Macedonia/ Petru Vulcan.

În: Ovidiu - An 2, nr. 10 (dec 1902), p. 145 - nr. 11 (ian 1903), p. 147.

VULCAN, Petru

Din lumea poeziei: Scrisoare deschisă lui Nușiu Tulliu/ Petru Vulcan.

În: Ovidiu - An 1, nr. 11 (15 feb 1899), p. 170-171.

VULCAN, Petru

Dr. Leonte: (Președintele Societății de cultură macedo-română din București)/ Petru Vulcan.

În: Ovidiu - An 4, nr. 10 (dec 1904), p. 137-138.

VULCAN, Petru

Gheorghe Cârțan în Macedonia/ Petru Vulcan - Scrisoare de recomandare către românii din Pind.

În: Ovidiu - An 1, nr. 3 (oct 1898), p. 42-43.

VULCAN, Petru

Păstorii Pindului/ Petru Vulcan - Din viața și obiceiurile aromânilor din munții Pindului.

În: Ovidiu - An 2, nr. 5 (iun 1902), p. 71-72.

VULCAN, Petru

S.S. Protoereul Teodor Constantin din Bitolia/ Petru Vulcan - Note biografice.

În: Ovidiu - An 4, nr. 3 (mai 1904), p. 33-35.

VULCAN, Petru

Turnibuca: Nuvelă macedo-română/ Petru Vulcan.

În: Ovidiu - An 3, nr. 6 (aug 1903), p. 81-84.

VULCAN, Petru

Un cuvânt asupra „Aromânei“ (Roman din epoca Renașterii poporului de la Pind)/ Petru Vulcan.

În: Ovidiu - An 3, nr. 7 (sep 1903), p. 97.

ZUCA, George Z.

Prin vis la ideal: (Amintiri)/ George Z. Zuca - Elevii aromâni la Liceul românesc din Bitolia.

În: Dunărea - An 1, nr. 9-12 (ian-apr 1924), p. 158-161.

LES MECÉDO-ROUMAINS DANS LES PUBLICATIONS DE DOBROUDJA (I)

Résumé

Dans la presse doubroudjienne, on a publié des informations dès l'apparition de la première revue, „Steaua Dobrogei“ („L'Etoile de la Dobroudja“), (Tulcea, 1878-1891). D'ailleurs, dans la presse roumaine, on a publié de tels articles - informations à partir de 1821, dans la première revue roumaine publiée à l'étranger. Son nom était „Biblioteca Românească“ („La Bibliothèque Roumaine“) et on l'imprimait à Buda à l'initiative de l'éditeur Zaharia Caracalechi.

La première revue littéraire de Dobroudja, „Ovidiu“ parue à Constantza en 1898, entretient dans ses pages des relations avec de nombreux intellectuels macédo-roumains du pays et des lieux d'origine de Macédo-Roumaine. Cela s'explique également par le fait que l'écrivain et poète Petru Vulcan, directeur fondateur de la revue, était macédo-roumain né en Bitolie (la Macédoine serbe), venu pour faire les études en Roumanie et, puis, établi à Constantza.

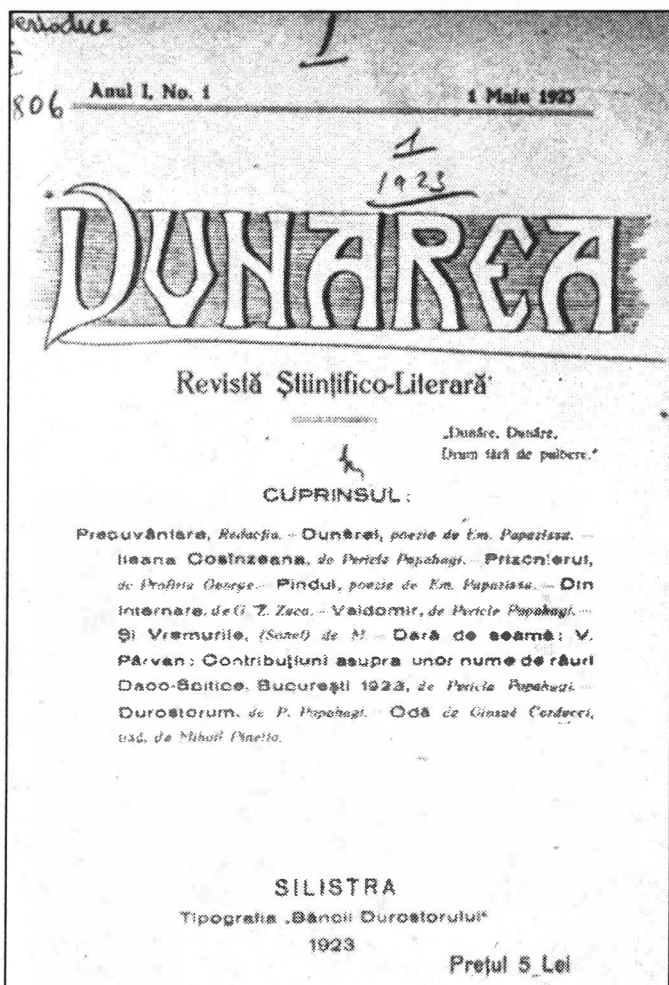
Dans la revue „Ovidiu“, on a publié des créations littéraires appartenant à des auteurs comme Nuși Tulliu et N. Batzaria, et, également, des articles sur l'histoire, la culture, l'enseignement et les traditions des Roumains balkaniques.

Dans la première revue culturelle et scientifique „Analele Dobrogei“ le linguiste et folkloriste PERICLE PAPAĞAGI, membre correspondant de l'Académie Roumaine, se remarque avec des études linguistiques sur les Macédo-Roumains.

Pericle Papahagi est aussi le directeur fondateur de la première revue cul-

tuelle et littéraire du Quadrilatère qui s'appelait „Dunărea” et qui a été publiée entre 1923 et 1925. La plupart des collaborateurs étaient macédo-roumains, parmi lesquels on peut citer des poètes comme Nuși Tulliu, Em. Papazissu.

Pendant le processus de colonisation des Macédo-Roumains dans le Quadrilatère, la majorité des journaux de cette région allaient aborder ce sujet. Parmi les premiers journaux qui se remarquent dans ce sens, nous rappelons le quotidien „Cuvântul nostru” paru à Bazargic, pendant les années 1928-1930.

„Dunărea”, revistă științifico-literară

Pericle Papahagi (1872 - 1943)

FACTORUL NAVAL ÎN POLITICA LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN PRIVIND APĂRAREA DOBROGEI ȘI ASIGURAREA CONTROLULUI ASUPRA LITORALULUI VEST-PONTIC

Sfârșitul marilor invazii suportate timp de un mileniu de către români, urmate de constituirea statelor medievale, au favorizat o puternică înviorare a circulației la Dunărea de Jos și pe Marea Neagră. În porturile românești de pe litoralul vest-pontic veneau pentru a desface și procura mărfuri negustori din Imperiul bizantin, din ținuturile Mediteranei orientale, din marile orașe maritime italiene, Genova și Veneția, de la Barcelona, din îndepărtata Catalonie. Acest intens trafic maritim continua pe calea fluvială a Dunării și pe uscat, urmând două importante drumuri comerciale ale timpului, cel care pornea de la Brăila spre Nord-Est prin pasul Branului în direcția Transilvaniei și de aici în Ungaria și centrul Europei și altul ce pleca din cetățile-port ale Moldovei spre Nord, în direcția regatului Poloniei și Baltica. În această conjunctură în care domnii au înțeles importanța traficului comercial de la Dunăre și din Marea Neagră și a creării unor mijloace de luptă pe apă pentru a-l apăra, se poate vorbi de începuturile unei marine românești.

Aceste începuturi se leagă, în mod deosebit de unele evenimente petrecute în secolul al XIV-lea când marele voievod al Țării Românești, Mircea cel Bătrân și Petru Mușat al Moldovei au izbutit să-și întindă stăpânirea până la Marea cea Mare.

„Dacă ținem seama de stăpânirea lui Mircea în toată moștenirea lui Dobrotici, de posesiunea Chilieii insulare, a Vicinei, însemnătatea comercială a Brăilei, de stăpânirea trecătoare a Vidinului, de banatul Severinului, constatăm întinderea autorității muntene de la acest Severin și până la Gurile Dunării și de la Chilia, pe o insulă a Dunării până la Varna. Se adaugă Turda ce și-a dat-o Mircea ca să întărească și malul stâng al nostrul Giurgiu ajuns o puternică cetate cu praful sării din ocnele lui și Nicopolul Mic adică Turnul de la vărsarea Oltului în fluviu. Dacă ținem seama de toate acestea înțelegem - spunea marele istoric român Nicolae Iorga - în istoria noastră puterea poziției românești la Dunăre în apropierea lui 1400”¹ De altfel, perioada de maximă înflorire a Țărilor Române în evul mediu a corespuns prezenței lor politico-economice în aceste străvechi teritorii românești a căror pierdere, la un moment dat, le-a întârziat în mod considerabil dezvoltarea.

Marele pericol pentru țările române l-a constituit, în acele vremuri, înaintarea otomană în Peninsula Balcanică inclusiv de-a lungul țărmului de

Vest al Mării Negre. Înaintare care spre sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul veacului următor devenise din ce în ce mai amenințătoare. Stăpânirea Dunării și a gurilor ei trebuia să asigure Porții o cale de comunicare strategică de prim ordin spre centrul Europei, iar cucerirea cetăților-porturi ale Moldovei avea menirea să pună la dispoziția armatelor sultanului bazele de operații necesare înaintării spre Nord și Răsărit. În aceste împrejurări, voievozii români s-au folosit de propriile ambarcațiuni în lupta pentru independență. Unii chiar au organizat adevărate flotile militare care au participat la războaie de apărare.

La nivel tactic flotilele maritime acționau atât în mare deschisă cât și în lungul litoralului și era pus în valoare procedeul de luptă numit abordaj, prin forța de lovire de aproape a infanteriștilor și a marinarilor români. Pe Dunăre, se recurgea de obicei la operațiuni combinate în care se foloseau flotele de monoxile, cetățile-porturi și artileria forțelor terestre.² În Țara Românească, în Moldova și în Dobrogea, care aveau ca hotar Dunărea și Marea Neagră, marina a ajuns în anumite situații la o dezvoltare deosebită.

Atingerea litoralului pontic de către Mircea în urma unei campanii peste fluviu la 1388 când îi învinge și îi alungă din Dobrogea pe turcii conduși de marele vizir Ali-pașa și zdrobește apoi la Dunăre o oaste trimisă de sultan să prade țara, a încheiat procesul istoric al constituirii statelor feudale românești.

Întinderea stăpânirii sale reiese clar din documnete. De pildă, în hrisovul din 1402-1408 referitor la mănăstirea Cozia, Mircea apare cu următoarea titulatură: „Eu cel întru Hristos Dumnezeu binecredinciosul și bine cinstitorul și de Hristos iubitorul și singur stăpânitor Io Mircea, mare Voievod și Domn, cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpânind și domnind toată Țara Ungrovlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărești și Amlașului și Făgărașului, Herțeg și Banatului de Severin, Domn și pe amândouă părțile pe toată Podunavia până la Marea cea mare și cetății Dârostorului stăpânitor”.³

Marea Neagră reprezenta capătul drumului ce realiza totodată, deschiderea necesară dezvoltării ascendente a poporului român.⁴ Orizontul politic atât de larg, al lui Mircea, orientarea în problematica apărării atât de complexă, nu puteau exclude preocupările de specific naval.⁵ Cu atât mai mult cu cât moștenirea rămasă de la Dobrotici presupunea și navele comerciale ale Dobrogei din Marea Neagră.⁶

Mircea cel Bătrân exercita un control cvasinelimitat asupra Dunării de Jos, gurilor fluviului și în lungul țărmului occidental al Mării Negre pe o distanță considerabilă, de la Nord la brațul Chilia și până dincolo de Varna. Administrarea și apărarea acestui spațiu cu mare valoare economică - aflându-se aici capetele mai multor drumuri comerciale care asigurau legăturile dintre Centrul și Nordul Europei, bazinul Mării Negre și Orient - presupunea constituirea unor structuri militare adecvate, marina având un

rol bine conturat.⁷ Cuvintele istoricului C.C. Giurescu sunt concludente în acest sens: „Mircea cel Bătrân, stăpânitorul Dobrogei, voievodul care a zidit și a cucerit cetăți pe ambele maluri și a cărui politică a fost în general, atât de strâns legată de apărarea marelui fluviu nu se poate să nu-și fi avut o flotilă pe Dunăre și vase de mare“.⁸

Cu aceste nave este probabil să fi acționat Mircea, în cooperare cu oastea de uscat, în anii 1390-1391, cu prilejul unor incursiuni otomane la Nord de Balcani în zona Vidinului; situația s-a agravat în intervalul 1391-1393 când cete otomane au pus stăpânire pe Nicopole și au încercat să ocupe Silistra. Mai mult decât atât, în 1393 Baiazid a executat o campanie împotriva Bulgariei ocupând Târnovo și transformnd țara în pašalâc în aceleași circumstanțe s-a instalat o garnizoană otomană și în Silistra. În replică, Mircea cel Bătrân, în 1393-1394, trece Dunărea, eliberează Silistra și-i lovește pe turci. Primăvara lui 1395 aduce și ea o mare victorie românească obținută de Mircea în bătălia de la Rovine, cea dintâi înfrângere pe teritoriul românesc a unui sultan, aflat în fruntea unei mari oști de invazie.⁹

În 1396 a avut loc faimoasa campanie încheiată cu bătălia de la Nicopole în care mijlocele de navigație muntenești se pare că au avut un rol important. La sfârșitul verii trupele aliate ale regatului Ungar, contingentele cavalerilor apuseni și flota românească care a acordat tot sprijinul la transportul trupelor, cailor, tunurilor, proviziilor pe Dunăre, au traversat fluviul, „cruciații“ pe la Orșova iar românii în apropiere de Turnu. Armatele au înaintat spre răsărit, în așteptarea flotei venețiene, compusă din 30 de galere și care trebuia să pătrundă prin strâmtoarele Dardanele și Bosfor în Marea Neagră.¹⁰ După dezastrul de la Nicopole, adversarul a urmărit flota aliată - ce cuprindea și corăbii românești - Sigismund retrăgându-se către Chilia, de unde s-a refugiat la Constantinopol, iar Mircea scapă cu ajutorul unui vas românesc „căci voievodul avea solid organizată și flota de pe Dunăre“.¹¹

În aceste împrejurări misiunea apărării Dunării de Jos și a litoralului vest-pontic a fost asumată în continuare de voievodul muntean. În concepția sa strategică, la loc central se situa menținerea controlului asupra cetăților de pe malul fluviului și asupra Dobrogei. Ținând cont de faptul că inamicul nu dispunea de o flotă puternică în Marea Neagră, domnitorul și-a concentrat atenția asupra forțelor lui terestre. Totuși, conștient de consecințele pe care le putea avea apariția unei flote navale otomane pe mare și pe Dunăre, Mircea s-a străduit să interzică accesul oricărei nave adverse la gurile fluviului prin continuarea relațiilor de alianță cu venețienii. De altfel, relațiile lui Mircea cel Bătrân cu venețienii se concretizau și în existența raporturilor comerciale, aceștia din urmă lăsând mari cantități de grâu pe piețele românești transportat încă din 1382 cu nave catalane de comerț,¹² dar și cu galere muntenești.

Existența unor nave de comerț și de luptă pe care Mircea, domn „pe amândouă părțile, pe toată Podunavia, încă și până la Marea cea Mare“, era obligat să le posede este confirmată de unele izvoare. De pildă, o inscripție

găsită la Silistra arată că voievodul a trecut Dunărea și a „izbăvit” orașul de primejdie.¹³ Un alt document, de această dată o cronică bulgară, afirmă că o parte din oastea lui Murad, sultanul otoman, care se îndreaptă spre Țara Românească a fost bătută de „vlahi” pe Dunăre și „toți s-au inecat în fluviu”¹⁴. În „Istoriile dinastiei otomane”, Mehmed Nesri scria că după ce sultanul Baiazid a făcut o incursiune în Țara Românească, Mircea cel Bătrân s-a răzbunat trecând Dunărea și devastând ținuturile otomane, „apoi s-a întors din nou în Țara Românească după ce a trimis în rândurile martirilor pe unii musulmani”.¹⁵

În politica ofensivă a Imperiului otoman, așa cum am mai spus, Dobrogea ocupa o poziție strategică de excepție, asigura o legătură permanentă cu Hanatul Crimeii și deschidea calea pentru pătrunderea spre Europa Centrală.

Cu toate acestea, de-a lungul întregii perioade a dominației ptomane instaurate la sfârșitul domniei lui Mircea cel Bătrân (1418), legăturile Dobrogei cu teritoriile românești din stânga Dunării s-au menținut sub toate aspectele. De altfel, urmașii lui Mircea nu se vor împăca cu pierderea importantului ținut ce oferea ieșirea la mare, inițiând numeroase acțiuni ce aveau drept scop redobândirea acestuia. Așa au procedat Dan al II-lea în 1423, Vlad Dracul, două decenii mai târziu, Vlad Țepeș în 1462, Mihai Viteazul în 1594-1596. În august 1601 domnul exprimând chiar intenția de a „cuprinde” și Dobrogea în granițele statului român unitar.¹⁷ Treptat otomanii și-au consolidat stăpânirea dintre Dunăre și Mare păstrând teritoriul smuls Țării Românești timp de 450 de ani, contractele cu statele românești neotomane, în special fluxul uman și economic, nefiind, însă, niciodată întrerupte.

NOTE

1. Nicolae Iorga, **Chestiunea Dunării - istorie a Europei răsăritene în legătură cu această chestie**, Editura Societății „Vălenii de Munte”, 1913, p. 157.

2. G. Petre, I. Bitoleanu, **Tradiții navale românești**, Editura Militară, București, 1991, p. 72.

3. C.C. Giurescu, **Istoria românilor**, Fundația regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, I, p. 463; vezi și **Documenta Romaniae Historica**, București, Țara Românească, I, p. 64.

4. V. Ciorbea, C. Atanasiu, **Flota maritimă comercială română. Un secol de istorie modernă (1895-1995)**, Editura Fundației „Andrei Șaguna”, Constanța, p. 21.

5. I. Bornea, Șt. Ștefănescu, **Din istoria Dobrogei**, Editura Academiei, București, 1971, III, p. 358.

6. N. Iorga, **Veneția și Marea Neagră**, București, 1914, I, p. 15.

7. P. George, I. Bitoleanu, op. cit., p. 51.

8. C.C. Giurescu, **Construcții navale în Principatele române în secolele XVII și XVIII**, în „Omagiu lui P. Constantinescu - Iași”, Editura Academiei RSR, București, 1965, p. 317.

9. I. Anastasiu, **Din viața marinei noastre**, p. a II-a, în „Marea Neagră”, 1941, nr. 3-4, p. 49.

10. P.P. Panaitescu, **Mircea cel Bătrân**, București, 1944, p. 264.

11. I. Anastasiu, **op. cit.**, p. 49.

12. V.A. Urechea, **Arhivele din Barcelona**, în „Informații bucureștene”, 1871, III, nr. 284, p. 2-3.

13. **O inscripție despre Mircea cel Bătrân (1408)**, în „Studii”, Revistă de istorie, nr. 3, 1952, p. 210.

14. Nicolae Bârdeanu și Dan Nicolaescu, **Contribuții la istoria marinei române**, vol. I, **Din cele mai vechi timpuri până în 1918**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 62.

15. M. Nesri, **Tarih-i Al-i Osman (Istoriile dominației otomane)**, in M. Guboglu, M. Mehmet, **Cronici privind țările române**, I, Editura Academiei, București, 1966, p. 113.

16. V.A. Urechia, **Arhivele din Barcelona**, în „Informații bucureștene”, 1871, III, nr. 284, p. 2-3.

17. Gh. Andronic, Marin Neatu, Adrian Rădulescu, Stoica Lascu, **Litoralul românesc al Mării Negre**, Editura Sport-Turism, București, 1989, p. 17.

THE NAVAL FACTOR OF MIRCEA THE OLD POLICY REGARDING THE DEFENCE OF DOBROGEA AND THE SUPERVISION OVER THE WEST PONTIC SEASIDE

- Abstract -

The reaching of pontic seaside as result of the campaign across the Danube from the time of Mircea The Old reign (1388) in view of territorial unification between Wallachia and Dobrogea, ended the historical proces of the romanian countries foundation.

In such circumstances, the political horizon of prince Mircea, the orientation in the complex problem of the defence, couldn't exclude the concerns of naval specific.

The Black Sea represented the end of the way which materialized in the same time the necessary opening for the upward development of the romanian people.

REGIMUL OCUPAȚIA MILITARE LA CONSTANȚA

(oct. 1916 - dec. 1918)

La 9 octombrie 1916, cavaleria bulgară și trupele de infanterie germane și bulgare, intrau în Constanța, evacuată cu câteva ore înainte de autorități și o mare parte din populația civilă, mai ales cea de naționalitate română.¹ Pentru orașul de la malul mării, principalul port maritim al României, începea acum o perioadă dificilă care, deși scurtă la dimensiunea istoriei sale milenare, va avea efecte importante, ce se vor resimți mulți ani după război. Evitată de obicei, sau redusă la enumerarea jafurilor și silniciilor comise de trupele de ocupație, mai ales de cele bulgare, analiza acestei perioade se impune însă. Dincolo de sentimentele naționaliste, de orgoliile și ambițiile individuale ce se desfășoară din plin în vremurile tulburi, viața orașului se derula însă mai departe, iar cei însărcinați cu administrarea lui vor căuta să găsească mai întotdeauna căile potrivite pentru a menține la un nivel cât de cât normal viața locuitorilor săi. Deși redusă cantitativ și compusă în cea mai mare parte din acte de contabilitate, arhiva Primăriei Constanța din această perioadă ne permite să ne formăm o imagine aproape completă a acelor ani din istoria orașului Constanța.

Administrarea comunală a fost, până la sfârșitul anilor 1916, bulgară, apoi, până în iulie 1917, austro-ungară, de atunci până în luna noiembrie 1918, germano-bulgară și apoi, până la 2 Decembrie, doar bulgară.² Personalul primăriei este format, la început, din cinci funcționari, toți bulgari (Anastase Arvantof - secretar, N. Mihailoff - casier). În locul școlii primare de băieți nr. 1, se instalează Comandamentul bulgar³, iar limba bulgară devine limba oficială a administrației. Pe clădirile instituțiilor apar inscripții în limba bulgară, se folosesc imprimate noi și ștampile confecționate tot acum, cu text în limba bulgară. V. Nicolau, registrator la Primărie, achiziționează de la librăria bulgară din localitate, un dicționar româno-bulgar, necesar „față de actualele împrejurări”, funcționarul, deși cunoștea limba bulgară, întâmpina dificultăți, „cu deosebire publicațiunile și corespondența autorităților bulgare, care au reclamat urgență și exactitate”. Se folosesc și timbre fiscale bulgărești, care, în luna martie 1917 sunt interzise de Comandatura germană, pentru recuperarea banilor timbrele sunt apoi vândute comerciantului Vasile Petrof, care le va desface în Bulgaria.⁴ Autoritățile bulgare interzic funcționarea școlilor românești, iar monu-

mentele românești sunt distruse, între ele amintim monumentul Reintegrării Dobrogei din fața Palatului Regal și statuia lui Ovidiu, pe care doar intervenția germanilor a salvat-o de distrugere.⁵ Propaganda naționalistă bulgară se desfășoară nestânjenit, condițiile în care Poliția comunală era condusă de Athanasie Athanasoff și toți cei 17 agenți ai ei erau bulgari.⁷

Instalarea autorităților germane și austro-ungare, la începutul anului 1917, aduce și schimbarea structurii personalului administrativ. Se întorc acum unii din funcționarii români refugiați la Brăila, de unde sunt aduse și vitele comunei.⁷ Încă din decembrie 1917, Primăria se mutase într-un sediu nou, o casă particulară (C. și N. Frangopol) fost hotel, pentru amenajarea căreia se cheltuiesc apoi sume importante⁸; față de mărimea clădirii (50-60 camere) suma de 75 lei pe lună, plătită drept chirie, era considerată de primarul de mai târziu V. Andronescu, ca ridicolă.⁹ În localul Băncii de Credit, din str. Cantacuzino funcționa acum casieria de război (Feldkriegskasse), prin care se făceau plățile și încasările curente.¹⁰ Cu tipicul cunoscut, administrația austro-ungară condusă de Sidorovitz (care folosea limba română) și apoi cea germană, condusă de căpitanul Papentin, trece la organizarea tuturor serviciilor comunale necesare. Se urmărește o impunere strictă a contribuabililor pe categorii (diferită de sistemul unic aplicat de noi înainte), folosindu-se formulare bilingve (germană-română), unele dintre ele fiind tipărite la Tipografia „Mercur” - G.B. Enzer-Brăila.¹¹ Limba administrației este din nou limba română, la Primărie funcționând acum și diverși traducători; amintim aici și de un dosar cu stenograme scrise de d-ra Frida von Moos, nedescifrat încă. Personalul crește numeric, odată cu activitățile; personalul interior era de 18 funcționari (St. Vlădoianu - secretar, Th. Niculescu - contabil, Șt. Basarab - casier etc.)¹², la serviciul exterior lucrau 9 funcționari, iar la cel sanitar - 7.¹³

Personalul percepției comunale, condus de G. Rădulescu, avea 8 salariați¹⁴, iar la serviciul alimentar, lucrau 15 persoane, toți români, angajați din noiembrie 1917.¹⁵ Aprovizionarea orașului cu pâine se făcea prin intermediul a trei distribuitori de bonuri și a 12 distribuitori de pâine. Administrația bulgară organiza și o ospătărie populară ce funcționa în str. Kogălniceanu 29 și era condusă de preotul Ioan Grigorescu, ce îndeplinea și funcția de confesor la spitalul civil.¹⁶ Tot pentru aprovizionarea populației, se încheie un contract între Primărie și pescarii din Palaz și Năvodari (Caracoiu)¹⁷ ce va asigura prezența unui aliment de bază pe piața Constanței. Prin Feldprociemtant (serviciul de aprovizionare al Etapei germane) se cumpără 4000 kg sare „pentru îndestularea populației”, în iunie 1917, ce se adăugau la cele 5450 kg furnizate pe aceeași cale, în lunile aprilie și mai 1917.¹⁸

În intervalul de la 1 noiembrie 1916 la 16 aprilie 1917, Primăria a primit 250.000 kg de făină de grâu, 20.925 kg mălai și 53.070 kg porumb, pentru care a plătit suma de 78.740,68 lei.¹⁹ În perioada mai 1917-31 martie 1918, brutarii

din Anadolchioi au furnizat Constanței: 103.500 kg făină și 57.975 kg mălai, pentru care s-au plătit 63.896,42 lei.²⁰ Tot din Anadolchioi Etapa germană a obținut în noiembrie 1917 o cantitate de orz, pentru care a plătit 8414,80 mărci.²¹ În perioada 17 aprilie 1917 - 1 aprilie 1918 s-au distribuit 10.519 cartele gratuite de pâine, de care au beneficiat 3437 persoane.²² Încă de la 1 noiembrie 1917, Ecat. Vișinescu și M. Șerban, lucrau la sevicul de control al vânzării cărnii; ordonanță a primăriei punea în vedere a măcelarilor să facă tăieri de trei ori pe săptămână și să se respecte prețurile maximale.²³ Autoritățile germane trec, în luna august 1917, la verificarea autorizațiilor de funcționare ale diverșilor comercianți; astfel multe cafenele sunt acum închise, autorizații date cu două luni în urmă, sunt acum anulate.²⁴ Pentru asigurarea populației cu lemne de foc, Primăria încheie contracte cu antreprenorii I.D. Xantopol și Ioana Beiner, care primesc începând cu 20 decembrie 1917 sume importante drept acot pentru furnizarea lemnului în iarna 1917-1918²⁵; cu această ocazie, Primăria face și un depozit de lemne în gara Constanța, unde soseau lemnele aduse de la Caramurat și din alte părți, costul transportului pe căile ferate militare, fiind plătit de Primărie (ex. 7791 lei pe luna noiembrie 1917)²⁶.

Orașul Constanța suferise distrugerii importante de pe urma bombardamentelor din august 1916; cu micile fonduri aflate la dispoziția Primăriei se execută totuși reparații la casele fraților Lascaridis (pe care le folosea Primăria), se plătesc în continuare polițele de asigurare la Societatea „Dacia-Română”. Pentru repararea pavajului străzilor din oraș, se alocă lunar sume importante (ex. 368 lei, în august 1917²⁷ ; în luna decembrie 1917 se foloseau 32 de măturători la curățenia orașului ²⁸, iar în ianuarie 1918, 31 de măturători și 13 căruțași la ridicarea gunoaielor.²⁹

În ceea ce privește activitatea de întreținere a școlilor putem spune că aceasta se îmbunătățește abia din toamna anului 1917, pentru școlile românești; astfel, la 18 februarie 1918 se alocă suma de 8000 lei „costul cărților ce urmează a se procura pentru liceul din localitate”³⁰. Cât despre școala germană, aceasta beneficia cam tot atunci, de 5250 lei, subvenție acordată de guvernul german³¹. Alături de aceasta funcționau și cele ale altor comunități: greacă, turcă, albaneză și bulgară; toate figurează pe un tabel al instituțiilor ce primiseră lemne de la Primărie, până la 15 aprilie 1918. (am mai adăuga: Prefectura bulgară, căminul ofițerilor, al domnișoarelor, consulatul austriac etc.³²).

În februarie 1918, când finanțele Primăriei se mai îmbunătățiseră și se achitau mai multe plăți restante, se alocă și 530 lei, „costul întreținerii surorilor de caritate de la spitalul prizonierilor, (Deutsche Ortslazaret Constantza), de la 13.10.1917 - 23.12.1917³³. Continuă să funcționeze și spitalul civil din oraș, al cărui medic era dr. Baer, cu 400 lei lunar; știm de asemenea că și localul Curții de Apel servea de spital trupelor de ocupație³⁴, iar la Anadolchioi funcționa un lazaret pentru cai. Toate acestea existau pe banii comunei, iar

trei agenți sanitari erau detașați pe lângă Comandamentul German³⁵. Nu cunoaștem date concrete despre activitatea Misiunii de Cruce Roșie de la Constanța. Știm însă că era compusă din dr. Blank, dr. Benhas, trei infirmieri și șapte surori, mai știm că era cazată la Hotel Britania, servind masa la restaurantul Continental; ea apare menționată de la 28.02.1917³⁶.

În măsura în care acest lucru a fost posibil, autoritățile locale au încercat să ajute populația nevoiașă, greu încercată de vremuri. Astfel, Matilda Pătărău, femeie săracă având cinci copii și soțul mobilizat în armata română, primește în martie 1917, 30 lei³⁷, iar Elena Vlădescu primește ajutor lunar „pentru orfenii lui Sterie Ionescu, fost comandant de pompieri³⁸”. Și cazurile nu sunt singulare.

Tot de la bugetul local erau plătiți și cei șapte agenți de poliție, ce formau personalul poliției de sub comanda germană³⁹. Asemenea se cheltuiesc sume importante pentru aducerea unor piese necesare uzinei electrice, unde este angajat montorul Giesberg, din București, între 9 iunie și 27 iulie 1917⁴⁰ Se cumpără și unele obiecte necesare Cimitirului ortodox din oraș⁴¹.

Cu toate aceste încercări de mai bună administrare, nu s-au putut împiedica abuzurile, jaful practicat pe scară largă de toate armatele de ocupație. Rechizițiile făcute de armatele străine au inclus bani, cărbuni, porumb, motoare, motociclete, biciclete și trăsuri, lemne, animale, cărămizi și altele, cantități însemnate, unele cu bon de rechiziție, altele fără. A suferit nu numai avutul particular ci și cel al comunei. Conducta de alimentare cu apă a orașului de la Dunăre, a fost stricată și părăsită de trupele germane, pentru alimentarea orașului folosindu-se pe o lungime de zece km., conducta C.F.R. de petrol⁴². La întoarcerea autorităților române, acestea au fost nevoite să închirieze o trăsură de la un particular, toate vehiculele comunei fiind furate⁴³. În casieria comunală s-au găsit 58.303 leva monedă de hârtie bulgară și care nu avea un curs oficial la noi⁴⁴. Nici instalațiile de băi de la Mamaia nu au scăpat distrugerilor⁴⁵, după cum nici Băile Moderne din oraș, ale lui Morfi Papastavru. Importante pagube au înregistrat și instalațiile portuare, iar digurile, la care timp de trei ani, nu s-au făcut lucrări de întreținere, s-au ruinat simțitor. La plecarea lor, ocupanții „au furat și devastat toate corpurile de iluminat de pe străzile orașului”⁴⁶. Catedrala orașului, care servise ca lăcaș de rugăciune pentru germani, scria preotul paroh Ioan Grigorescu primarului, cerând decontarea cheltuielilor făcute de el pentru refacerea bisericii⁴⁷. Tot de la acea biserică se furaseră trei clopote. Nu scăpaseră nici alte lăcașuri de cult: biserica Adormirea și Templul evreiesc, fuseseră profanate de bulgari și respectiv, nemți. Distrugeri imense au suferit casele din noul cartier românesc al orașului, unde între 600 și 1000 de locuințe au fost complet distruse. Întregul material de construcție ce s-a putut lua, cherestea, uși, ferestre, acoperiș, a fost cărat de trupele inamice. Mare parte a mobilierului din casele particulare, a fost vândută în Bulgaria și Turcia, în folosul Crucii Roșii bulgare⁴⁸. Aproape întreg mobilierul Primăriei, al tribunalului și Curții de Apel,

a fost luat de trupele de ocupație; cu această ocazie a dispărut în întregime arhiva unor instituții (Poliția, Prefectura, Camera de comerț, Jandarmeria) iar cea a Primăriei, întoarsă de la Brăila, a fost în mare parte vândută comercianților locali, drept hârtie de ambalaj. Cazinoul comunal, care suferise din plin efectele bombardamentelor inamice, pe când funcționa ca spital militar a continuat să fie ruinat, din el furându-se întregul mobilier, până și instalațiile de calorifer. Un raport întocmit de comisia tehnică a Primăriei în noiembrie 1918, găsea toate școlile din oraș în lipsă de sobe, ce fuseseră demontate și cărate de trupele de ocupație.

Primele zile ale ocupației bulgare, au fost și cele mai negre; populația orașului și mai ales femeile, bătrânii și copiii, au suferit sute de agresiuni fizice, silnicii și violuri, greu de descris, simpla lor înșiruire umplând mai multe pagini ale unui raport al Primăriei Constanța, întocmit în vederea lucrărilor Conferinței de Pace, de la Paris⁴⁹.

Primăria a fost obligată să suporte cheltuielile de întreținere ale trupelor de ocupație, de reparare a cazărnilor lor, de plată a tălmăcilor folosiți de comandatura germană, de întreținere a școalei germane etc.⁵⁰ Se introduce sistemul corvezilor, de care nu scapă decât bătrânii și personalul primăriei⁵¹. În intervalul 01.04.1917-01.11.1918, orașul a fost considerat din punct de vedere administrativ, ca o secție a Etapei germane 262 (Deutsche Etappenverwaltung in der Dobrudsca), din partea română, administrator delegat fiind Ion Dimitrescu, acesta acționând ca ajutor de primar. Treptat, din septembrie 1918, autoritățile germane trec puterea locală în mâinile unei comisii cetățenești, formată din 15 membri, comercianți de vază și funcționari ai primăriei, care să preia administrarea treburilor comunei, după așteptata retragere a trupelor germane. (Ea era condusă de Vl. Radeff și avea printre membri pe: B. Companietz, Omer Hagi Izet, I. Xantopol, I. Dimitrescu, G. Ressler ș.a.). Comandantul german a autorizat această comisie să emită un împrumut comunal privilegiat, până la suma de 250.000 lei, cu 6% dobândă anuală. În proclamațiile acestei comisii către cetățenii Constanței, se face apel la toți cetățenii, fără nici o deosebire, să contribuie la salvarea orașului. Tot ea înființează și o poliție cetățenească, condusă de un turc, plătind 60 de cetățeni, ca sergenți de oraș.⁵²

Sosit în oraș la sfârșitul lunii noiembrie, prefectul N. Negulescu, numea pe I. Manolescu, ca primar delegat, până la venirea în oraș a celui titular. A doua zi, 02.12.1918, la catedrala orașului, avea loc un serviciu divin. „După terminarea serviciului religios - se arată în adresa prefectului - va urma solemnitatea instalării autorităților administrative și judecătorești, în localul Palatului de justiție de aici. Este rugată toată populația orașului să asiste la această solemnitate”⁵³. Se încheie astfel, o perioadă grea din istoria orașului Constanța; urmele ei se vor resimți mulți ani, dar, ca și după alte asemenea clipe grele din destinul său, el va găsi puterea să renască.

NOTE

1. C. Kirițescu, **Istoria războiului pentru reîntregirea României (1916-1918)**. Ed. științifică și enciclopedică, vol. II, Buc., 1989, p. 278-280.
2. **fond Primăria Constanța**, d. 46/1919, f. 154.
3. *ibidem*, f. 154.
4. *idem*, d. 2/1917, f. 28.
5. *idem*, d. 46/1919, f. 158.
6. d. 8/1918, f. 121.
7. d. 3/1917, f. 10.
8. d. 2/1917, f. 1.
9. d. 6/1918, f. 9.
10. d. 1/1917, f. 35.
11. d.46/1919, f. 155.
12. d. 5/1917, f. 35.
13. *idem*, f. 36-39.
14. d. 9/1917, f. 18.
15. d. 8/1917, f. 11-12.
16. d. 14/1918, f. 10.
17. d. 2/1917, f. 45.
18. d. 10/19017, f. 34; 99.
19. *idem*, f. 60.
20. d. 1/1917, f. 4.
21. *idem*, f. 35.
22. *idem*, f. 15.
23. d. 3/1918, f. 40.
24. d. 10/1917, f. 127.
25. d. 10/1917, f. 161-164.
26. *idem*, f. 158.
27. d. 6/1917, f. 11.
28. d. 9/1917, f. 52.
29. d. 8/1918, f. 96-99.
30. d. 8/1918, f. 21.
31. d. 8/1918, f. 43.
32. d. 19/1918, f. 2.
33. d. 7/1918, f. 10.
34. **fond Curtea de Apel Constanța**, d. 8/1919, f. 17.
35. **fond Primăria Constanța**, d. 4/1917, f. 24.
36. d. 10/1917, f. 1, 5, 7.
37. d. 2/1917, f. 32-33.
38. *idem*, f. 59.

39. d. 8/1918, f. 147-148.
40. d. 7/1918, f. 124.
41. d. 10/1017, f. 35.
42. d. 6/1918, f. 22.
43. d. 6/1918, f. 32.
44. d. 6/1918, f. 58.
45. idem, f. 22.
46. idem, f. 2.
47. d. 30/1918, f. 1-2.
48. d. 46/1919, f. 161.
49. idem, f. 159-161.
50. d. 10/1917, f. 68.
51. idem, f. 77.
52. d. 19/1919, f. 2.
53. d. 29/11918, f. 17.

LE RÉGIME D'OCCUPATION MILITAIRE À CONSTANTZA (oct. 1916 - déc. 1918)

- Résumé -

Le 9 octobre 1916, la Cavalerie bulgare et les troupes d'infanterie allemandes et bulgares faisaient leur entrée à Constantza, où l'on venait d'évacuer quelques heures plus tôt les autorités et une grande partie de la population civile, celle de nationalité roumaine en principal.

Le régime de l'occupation militaire à Constantza (octobre 1916 - décembre 1918) a représenté une période difficile qui, bien que brève par rapport aux dimensions de son histoire millénaire, aura des conséquences importantes ressenties des années et des années après la guerre.

D'habitude évitée ou réduite à l'énumération des pillages et des violences commis par les troupes d'occupation, celles bulgares en particulier, l'analyse de cette période s'impose. En dépit des temps troubles, la vie de la ville allait continuer, tandis que les officiels chargés de son administration devaient trouver les moyens convenables pour maintenir à un niveau tant soit peu normal la vie de ses habitants. Néanmoins on n'a pas pu empêcher les abus et le pillage pratiques sur grande échelle par toutes les troupes d'occupation.

La 2 décembre 1918, une période difficile prend fin dans l'histoire de cette ville qui va trouver la force de renaître.

ARTILERIA DE COASTĂ A MARINEI ROMÂNE

Până în anul 1920 când în Comandamentul marinei militare se creează unitățile Apărarea Fixă Fluvială și Apărarea Fixă Maritimă, artileria de coastă a marinei a fost organizată în funcție de necesitățile desfășurării operațiunilor militare, fără a constitui o unitate distinctă, în organizările succesive ale marinei. Atât în războiul pentru independență cât și în primul război mondial piesele de artilerie, care au format bateriile de coastă, au fost cedate fie de artileria unităților terestre ale armatei fie de pe navele dezarmate, dar de fiecare dată deservite de marinari instruiți pentru ducerea unor astfel de lupte.

Apărarea Fixă Fluvială și Apărarea Fixă Maritimă, înființate la 11.03.1920, dispuneau pe lângă serviciul de mine, torpile, stații T.F.S. și de „tunurile de coastă” sau bateriile de coastă ale marinei.¹

Apărarea Fixă Fluvială avea în componența sa, Grupul Șlepurilor armate constituit în 17 noiembrie 1920 în Regimentul Artileriei Fluviale.²

Bateriile flotante, cum mai erau numite, aveau în anul 1920 următoarea compunere: 8 șlepuri cu câte un tun de calibru 152,4 mm, 4 șlepuri cu câte un tun de 120 mm, 2 șlepuri a câte 2 tunuri de 101,6 mm fiecare.³

Tunurile de mare calibru, Obukov de 152,4 mm, au fost capturate în anul 1918 de la ruși împreună cu șlepurile la bordul cărora se aflau.

Aceste șlepuri armate, constituite în baterii de coastă plutitoare, mobile, erau dislocate în porturile Galați, Brăila dar majoritatea la Sulina, care în perioada interbelică continuă să rămână un punct întărit cu importante unități navale și artileristice ale marinei.

Apărarea Fixă Maritimă cu sediul la Constanța, avea de apărat litoralul maritim de la Balcic la Limanul Nistrului, zonă împărțită în sectoare și subsectoare astfel: Sectorul maritim nr. 1 Sud, care se întindea de la Balcic la Gura Portiței, avea în componența sa și bateriile de coastă care încep să fie montate pe litoral începând cu anul 1926.

Astfel, în acest an, tunurile de 152,4 mm Armstrong de la distrugătoarele „Mărăști” și Mărășești” au fost demontate pentru a fi înlocuite cu altele mai moderne și amplasate în orașul Constanța în punctul numit TATAIA, pe platforme și cazemate construite de germani în primul război mondial.

În această primă baterie de coastă de pe litoralul maritim au fost instalate 4 tunuri de 152,4 mm Armstrong și 2 de 76 mm Armstrong. În bateria „Tataia” care ulterior va lua numele de „Tudor” se aflau în cazemate beto-nate, depozitele de muniții ale Diviziei de Mare, aprovizionate de la Hinog iar mai târziu de cele de la Țândărei care aprovizionau întreaga marină.

Pe litoralul mării se întreprind acțiuni pentru montarea altor baterii de

coastă în diferite puncte în funcție de modul de încrucișare a focului artileriei pentru a cuprinde întregul litoral românesc, precum și a obiectivelor de apărare.

În punctul Capul Midia, în anul 1929 încep lucrările de construcție a amplasamentelor de beton pentru 2 baterii de 152,4 mm Obukov. Cele 4 tunuri Obukov de pe șlepurile armate, au stat mulți ani depozitate în incinta bateriei „Tataia” până în octombrie 1939 când au fost montate în amplasamentele betonate deja construite.

Pentru apărarea A.A., bateria „Mircea”, cum a fost numită, avea și o secție de 20 mm. O altă baterie de coastă instalată pe litoral a fost cea de la Agigea. Lucrurile încep în anul 1932 pentru amplasarea unei baterii de 120 mm Sf. Chamond, dar mult mai târziu, în anul 1939, se instalează 3 tunuri de 150 mm Armstrong, de la crucișătorul „Elisabeta”, folosite și în fortificațiile de la Turtucaia în anul 1916. Bateria „Elisabeta”, cum a fost numită, era organizată ca un punct fortificat, cu șanțuri, postamente și depozite betonate. În timpul celui de al doilea război mondial această baterie este desființată ca urmare a instalării în apropiere, la Movila Sara a bateriei germane Tirpitz, cu tunuri de 280 mm calibru.⁴

În scopul apărării A.A. și navale a portului și a orașului Constanța în cartierul Viile Noi, pe locul actualei unități a Diviziei IX Infanterie în luna mai 1939 se instalează o baterie formată din 4 tunuri calibru 75 mm Skoda.

În același scop sunt instalate în august 1939 în punctul din apropierea portului și al Școlii de Industrie Casnică de pe Str. Traian (monumentul eroilor) o baterie de 4 tunuri calibru 76 mm A.A. Armstrong.⁵ Aceste tunuri au fost amplasate anterior în anul 1927, în curtea Școlii Navale (Muzeul Marinei) în scopul folosirii lor ca artilerie de salut.

Pentru apărarea A.A. și navală a portului pe lângă aceste 2 baterii, „Brâncoveanu” și „Vulturul”, cum au fost cunoscute, se mai instalează în noiembrie 1939, pe digul de la fostul far roșu al portului, bateria „Rareș”, formată din 4 tunuri de 66 mm Skoda, iar la hotel „Carol” (clădirea Comandamentului Marinei). Secția „Graur” formată din 2 tunuri A.A. de 37 mm.⁶

În cadrul organizării Apărării Fixe Maritime, Sectorul maritim nr. 2 Nord, întins de la Gura Portiței la Limanul Nistrului avea în compunerea sa Stațiunea Sulina și Stațiunea Liman (Cetatea Albă). În aprilie 1939 la Sulina se afla o Secție de 101,6 mm Obukov formată din 2 piese și o secție de 152,4 mm plutitoare. În mai 1939 la Sulina se aduc 3 tunuri de 101,6 mm Obukov în vederea montării lor pentru apărarea canalului.⁷ Comandamentul Stațiunii Liman de la Cetatea Albă, nu dispunea de artilerie de coastă, în schimb avea în dotare post T.F.S., remorchere, depozite de mine și torpile.

În anii premergători intrării României în cel de-al doilea război mondial Apărările Fixe sunt desființate prin Înalt dictat regal nr. 635 din 25 martie 1940 „nefiind adaptate necesităților operative și nici celor de instrucție”,⁸ și

înființându-se la 1 aprilie 1940.

Regimentul de Geniu Maritim cu sediul la Brăila;
Batalionul de Infanterie Marină cu sediul la Tulcea;
Divizionul Artilerie de Coastă cu sediul la Constanța;

Prin Decretul Lege nr. 3052 din 5 septembrie 1941, Divizionul de Artilerie de Coastă se transformă în Regimentul Artilerie Marină cu sediul la Constanța.⁹

Se înființează noi baterii în Sectorul de apărare al portului Constanța. Astfel, în anul 1942, în punctul zis Gruher (azi farul de la abator) sunt amplasate 3 tunuri navale și A.A. de 105 mm, care au purtat numele de bateria „Carol”. La 1 km N de această baterie, pe malul portului se instalează în anul 1942 bateria „Mihai” formată din 3 tunuri de 170 mm Krupp. Pe țărmul mării la cota 22 (actual IRCM) se amplasează 4 tunuri de 152 mm Obukov care au format bateria cu numele „Ovidiu”.¹⁰

Aceste forțe artileristice erau dirijate din Comandamentul Artileriei de Coastă (aflat pe bd, Tomis colț cu str. T. Vladimirescu) unde exista o planșetă pe care se urmărea mișcarea navelor inamice, putându-se ca prin cablu telefonic subteran să se ordone ce baterii să deschidă focul.

La 23 August 1944, Artileria de Coastă a marinei subordonată Comandamentului Litoralului Maritim și Fluvial se prezenta astfel:¹¹

1. Regimentul Artilerie Marină

a) Gruparea Artilerie de Coastă Constanța

- Bateria „Mircea” 4/152 mm Obukov;
- Bateria „Ovidiu” 4/152 mm Obukov;
- Bateria „Tudor” 3/152 mm Armstrong;
- Bateria „Vultur” 3/76 mm Armstrong;
- Bateria „Mihai” 3/170 mm Krupp;
- Bateria „Carol” 3/105 mm Rheihtmetall.

b) Gruparea Artilerie de Coastă Mangalia

- Bateria „Elisabeta” 3/150 Armstrong;
- Bateria „Vlaicu” 4/121,9 mm Rus;
- Bateria „Aurora” 3/152 mm Armstrong;
- Bateria „V. Lupu: 4/75 mm Kamel.

c) Comandamentul port-zona Constanța

- Bateria „Rareș,, 4/66 Skoda;

d) Gruparea Artilerie de Coastă - Sulina

- Batalionul 16 Infanterie Marină:

- Bateria „Ștefăniță” 4/121,9 Rus;
- Bateria „Ștefan” 4/120 mm Skoda;
- Bateria „Țepeș,, 3/101 mm Obukov;
- Bateria „Șoimul” 3/76,2 mm Armstrong;
- Secția „Mărăcineanu” 2/47 mm Hotchkiss.

- Zona Sfântul Gheroghe:

- Bateria „Corvin“ 3/76,2 mm Rus;
- Secția „Lăstunul „ 2/46 mm Japonez;

Insula Șerpilor:

- 2 piese A.A. de 36 mm;
- 2 piese A.C. de 45 mm.

e) Detașamentul Maritim Vâlcov:

- Batalionul 17 Infanterie Marină:
 - 2 piese A.C. de 45 mm;
 - 1 secție plutitoare de 47 mm;
 - 1 secție plutitoare de 120 mm;
- Bateria câmp 4/76 mm;
 - 1 secție „Cuza“ - Periprava;
 - 1 secție „Săgeata“ - Cordon.

- Bateria Munte 4/75 mm

f) Detașamentul Fluvial Chilia Veche

- Batalionul 15 Infanterie Marină;
- Bateria Munte 4/75 mm.

g) Detașamentul Fluvial Dunărea de Sus - T. Severin:

- 1 pluton pușcași marină;
- Bateria Vir - 4/47 mm.

După 23 August 1944 Comisia Aliată de Control în România și Statul Major al Marinei hotărâsc în ziua de 23.03.1945, desființarea Regimentului Artileriei Marină și înființarea Divizionului de Artilerie Marină în care a fost prevăzut efectivul Baterie de instrucție format din 56 oameni din care 5 ofițeri, 9 subofițeri și 42 trupă.¹²

În memoriul redactat de Statul Major al Marinei referitor la organizarea de pace a marinei în anul 1946 se preciza că „în ideea amplificării posibilităților defensivei marinei s-a prevăzut și reorganizarea artileriei de coastă. În actualul Divizion de Artilerie Marină compus din cinci baterii cu tragere navală și două baterii A.A. fixe, sunt dotate cu piese demodate și posibilități tehnice reduse. Unitatea de artilerie de coastă va primi denumirea de Regiment Artilerie de Marină”.¹³

Pentru întărirea capacității de apărare a litoralului, se spunea în Sinteza anului 1949 al Comandamentului Regimentului Artilerie de Marină, în luna august 1949 încep lucrările de punere în stare de eficiență a tuturor bateriilor de coastă prin repararea tunurilor de 150 mm și 152 mm. Se precizează că aceste baterii „nu au mai funcționat din anul 1944”. Conform aceluiași document, prin ordinul Comandamentului Marinei Militare, din 28.07.1949 cu începere de la 01.08.1949 au intrat în vigoare noile denumiri ale unităților Marinei militare, astfel: Apărarea Litoralului Maritim schimbându-se în Comandantul Forțelor Maritime și Regimentul Artilerie de Marină în Sectorul Maritim Nr. 3.¹⁴

Prin noua organizare, Artileria de Coastă a marinei era reprezentată prin

două baterii, amplasate la Midia și Comorova în funcție de posibilitatea încrucișării focului a tunurilor de 152,4 mm (Midia) și 150 mm (Comorova), amplasate la această distanță, care permitea acoperirea unei zone de litoral cât mai mare și în mod deosebit a zonei Constanța.

În anul 1953 are loc o nouă organizare a Artileriei de Coastă, constând în existența a două Divizionare: 1) **Constanța Sud** care apăra zona de litoral de la 2 Mai la Agigea, cu punct de comandă la Sara, dispunând de două baterii a câte patru tunuri de 130 mm, sovietice în punctele 2 Mai și Agigea (Sanatoriu); 2) **Constanța Nord** acoperind zona Constanța - Cap Midia, dispunând de două baterii la „Uzină” (Soveja-Constanța) și Midia, fiecare cu câte 4 tunuri de 130 mm, sovietice, având punct de comandă al divizionului la bateria de la „Uzină”.

În anul 1956 este reînființat Regimentul Artilerie de Coastă având în subordine cele patru baterii de 130 mm, sovietice, prezentate mai sus. Această organizare se menține până în anul 1960, când Regimentul Artilerie de Coastă este desființat, iar tunurile au fost tăiate pentru a fi trimise la topit.

NOTE

1. Arh. M.Ap.N., fond C.M.M., dosar 388, p. 20-21.
2. Ibidem, dosar 290, p. 26.
3. Ibidem, dosar 308, p. 160.
4. Relatările Plut. Adj. Marin Tănase, activ la bateria „Tataia: din anul 1926 până în anul 1946.
5. Jurnalul istoric al Apărării Fixe MAritime, p. 66.
6. Arh.M.Ap.N., fond C.M.M., dosar 1453/1941, p. 147.
7. Arh.M.Ap.N., fond C.M.M., dosar 994, p. 338.
8. Arh.M.Ap.N., fond C.M.M., dosar 1140/1940, p.1.
9. Arh.M.Ap.N., fond Diviziei de Mare, dosar 3, p. 167.
10. Relatările Cp. Cdor (r) Stănescu Haralambie, comandant al Divizionului Artilerie Marină în anul 1948.
11. Arh.M.Ap.N., fond C.M.M., dosar 771, p. 1.
12. Arh.M.Ap.N., fond C.M.M., dosar 1400, p. 219.
13. Arh.M.Ap.N., fond C.M.M., dosar 5/1946, p. 26.
14. Ibidem, dosar 13/1950, p. 243.

L'ARTILLERIE CÔTIÈRE DE LA MARINE ROUMAINE

- Résumé -

L'artillerie côtière de la marine roumaine a été constituée en tant qu'unité distincte par le Haut Edit Royal n^o, 635 du 26 mars 1940, et, le 1er avril 1940,

on l'a consacrée comme Division Artillerie Côtière, ayant le siège à Constantza.

Avant cette date, il y a eu des batteries côtières de la marine: Défense Fluviale Fixe et Défense Maritime Fixe, créées le onze mars 1920.

Pendant l'entre-deux-guerres, le long du littoral, d'autres batteries côtière ont fonctionné dans différents points, en relation directe avec le croisement du feu de l'artillerie pour comprendre l'ensemble des objectifs à défendre situés sur tout le littoral roumain connues sous les noms de „Tataia“, „Mircea“, „Elisabeta“, „Brâncoveanu“, „Vulturul“, montées dans des emplacements bétonnés, on les a utilisées pour la défense A.A. (antiaérienne) et navale du port et de la ville de Constantza. Ces effectifs d'artillerie se développent pendant la deuxième guerre mondiale et après, ayant en vue le renforcement de la capacité de défense du littoral.

**EVOLUȚII
ECONOMICE, SOCIALE ȘI POLITICE**

PROIECTE ROMÂNEȘTI DE REALIZARE A UNEI CĂI NAVIGABILE ÎNTRE DUNĂRE ȘI MAREA NEAGRĂ

Începând din prima jumătate a secolului al XIX-lea, economiști și oameni politici români și străini au evidențiat necesitatea construirii unui canal care să străbată Dobrogea de la Cernavodă la Constanța, ideile lor concretizându-se într-o serie de încercări de realizare a unei căi navigabile, ce urma să scurteze drumul ambarcațiunilor spre Marea Neagră. Printre primele proiecte de canal se evidențiază cele inițiate de companii austriece, între anii 1837-1844, proiecte abandonate, însă, datorită implicațiilor de ordin tehnic și material. Câțiva ani mai târziu, în 1851, diplomatul englez David Urouhardt, secretar al ambasadei britanice la Constantinopol, elaborează un memoriu cu privire la Canalul Dunăre-Marea Neagră, dar și aceasta este respins.

În anul 1855, Austria încearcă întemeierea unei societăți pentru realizarea unui proiect de canal între Dunăre și Mare, dar, în condițiile restabilirii navigației internaționale pe Dunăre, ca urmare a înființării Comisiei Europene a Dunării, se renunță și la acest proiect.

Printre oamenii politici români care au avizat favorabil construirea unui canal între Dunăre și Marea Neagră se numără și revoluționarii pașoptiști, în a căror concepție acest proiect putea servi progresului economic al țărilor române. Astfel, Ion Ghica, referindu-se la importanța construirii unui canal între Dunăre și Marea Neagră, releva faptul că "drumul Orientului s-ar scurta cu jumătate și punctul unde acest canal ar da în Dunăre ar fi capitala firească a țărilor române".

Primul proiect românesc pentru un canal între Cernavodă și Constanța a fost propus de Ion Ionescu de la Brad, care în urma călătoriei de documentare pe care a întreprins-o în anul 1850 în Dobrogea a evidențiat faptul că în urma construirii unui canal "foloasele imediate ce ar rezulta pentru comerț și industrie în general ar fi de cea mai mare importanță". Costul aproximativ al proiectului s-ar fi ridicat la circa 23 milioane piaștri, cost în care intrau și cheltuielile necesitate de modernizarea portului Constanța.

Problema construirii unui canal între Dunăre și Marea Neagră este reluată la sfârșitul secolului al XIX-lea, când este întocmit un nou proiect românesc de construire a legăturii navigabile ce urma să traverseze Dobrogea de la Cernavodă la Constanța. Autorii acestui proiect, elaborat în martie 1883, sunt Grigore Em. Lahovary și belgianul James Van Drunen. În viziunea celor doi ingineri, realizarea canalului de-a lungul Văii Carasu prezenta mari avantaje economice pentru România, soluția realizării acestei căi între Dunăre și Marea Neagră rezolvând problema "legăturilor directe

între producătorul român și cumpărătorul străin". Alte avantaje evidențiate de autorii proiectului se refereau la rapiditatea comunicației pe apă, la posibilitatea fertilizării terenurilor agricole din centrul Dobrogei și desecării mlaștinilor, la intensitatea activității din portul Constanța, care va putea să devină "un centru activ al României și va rivaliza cu marile porturi ale Europei". De asemenea, cei doi ingineri își exprimau convingerea că există reale posibilități practice de traversare a unui canal între Dunăre și mare, întrucât săparea lui "nu comportă dificultăți decât pe un sfert din lungimea totală, ceea ce este încă puțin, și aceste obstacole - pe care nu trebuie să le exagerăm își pierd în mod absolut gravitatea în comparație cu marea utilitate a operei". În concepția autorilor, proiectatul canal "va putea să devină o arteră importantă de tranzit pentru comerțul general, datorită debușeului asigurat de această mare cale de navigație care, prin mijlocirea canalului de pe Main, merge de la Marea Nordului la Marea Neagră".

Cu toate că la sfârșitul secolului trecut, construirea unei căi navigabile în inima teritoriului dobrogean era privită de statul român ca o chestiune cu soluționare de perspectivă, studiile întreprinse de o serie de specialiști români în această perioadă evidențiază importanța construirii unui canal între Dunăre și Marea Neagră; sunt semnalate atât avantajele economice, cât și faptul că în acest fel va fi posibilă înlăturarea concurenței puterilor europene, care acționau în direcția rănirii comerțului cu cereale românești la gurile Dunării.

Luând în considerare aceste aspecte, inginerul român B. G. Assan propune, în anul 1897, scurtarea drumului între Cernavodă și Constanța prin construirea unui canal de tip fluvial; se renunța la ideea săpării unui canal maritim "cum se înțelegea de fiecare dată când se punea chestiunea utilității unui drum pe apă între Dunăre și Mare". În concepția inginerului Assan, canalul urma să aibă o lungime de 53 km, o lățime de 16m și 2,5m adâncime. Conform calculator, devizul aproximativ al lucrărilor s-ar fi ridicat la 20 milioane de franci, defalcați astfel: 5 milioane pentru primii 33km, 12 milioane pentru ultimii 20 km până la mare, și 3 milioane pentru cheltuieli diverse. Lucrările urmau să dureze 4-5 ani, canalul putând fi inaugurat în același timp cu portul Constanța. Pe parcursul vieții sale, inginerul român a urmărit cu consecvență materializarea construirii acestui drum de apă în centrul Dobrogei, mai mult chiar, a lăsat prin testament suma de 85.000 lei pentru facerea studiilor la fața locului, pentru construirea canalului navigabil între Cernavodă și Constanța.

În perioada interbelică, apar câteva proiecte de canal elaborate tot de ingineri români. În acest sens, consemnăm publicarea, în anul 1922, a unui studiu intitulat "Canalul navigabil Cernavoda-Constanța. Pretenția de a realiza această lucrare", autorul fiind inginerul constănțean Jean Stoenescu-Dunăre. Conform acestui proiect, cel mai complet până la acea dată, canalul urma să măsoare 60,2 km pe traseul Cernavoda-Saligny-Medgidia-Basarabi-

Valu lui Traian-Constanța Sud; din această lungime, 47,4 km puteau fi executați în deschizătură liberă, iar pe ultimii 12,8 km canalul urma să se construiască în subteran, prin două tunele maritime. Proiectul mai prevedea 4 bazine-porturi localizate la Cernavoda, Medgidia, Basarabi, Valu lui Traian, precum și construirea a 6 poduri metalice și a unei uzine electrice la Medgidia. După calculele inginerului constănțean, cheltuielile pentru construirea canalului s-ar fi ridicat la aproximativ 3,4 miliarde lei, repartizate astfel: 1,162 miliarde pentru zidăria și pavaje 406 milioane lei pentru săpături, 868 milioane lei pentru construirea portului de la mare, 486 milioane lei pentru celelalte porturi, poduri, uzina electrică, 12 milioane lei pentru prizele-stăvilă de la Dunăre. Asemenea predecesorilor săi, Jean Stoenu-Dunăre atrage atenția asupra importanței pe care o va putea dobândi portul Constanța în condițiile construirii unui canal. În acest sens, se preciza: "Însemnătatea canalului este o adevărată operă de propășire națională. O asemenea lucrare pusă în ființă va deschide porți noi pentru activitatea comercială a țării".

Un alt studiu, publicat în anul 1929 de către inginerii timișoreni Aurel Bărglăzan și Octavian Smilgelschi, cuprinde în cele peste 130 de pagini ale sale o serie de considerații generale asupra importanței construirii canalului, cât și calculele ingineresti de specialitate privind execuția propriu-zisă a lucrărilor. În mare parte, traseul canalului prevăzut în acest proiect coincidea cu cel din studiul inginerului Jean Stoenu-Dunăre, deosebirea vizând doar locul de captare a fluviului. Inginerul constănțean considera că acest loc ar trebui să fie lângă Fabrica de ciment, în timp ce Aurel Bărglăzan și Octavian Smilgelschi optau pentru soluția captării în amonte de Cernavoda, pe Valea Mare, la nord de Cochirleni. În viziunea inginerilor timișoreni, canalul urma să aibă o lărgime de 100 m - cea mai mare propusă până atunci - și o adâncime de 8 metri; conform calculelor efectuate, volumul total de săpătură s-ar fi ridicat la 193 milioane m.c. Față de proiectele anterioare, apare plasarea la km 42 a unei centrale hidroelectrice, cu o putere de 80.000 C.P. și o producție medie anuală de circa 340 milioane KW/oră. Susținând necesitatea realizării canalului dintre Dunăre și Marea Neagră, autorii proiectului evidențiau importanța lui pentru economia țării, punând accent pe faptul că energia electrică propusă de centrală va putea asigura dezvoltarea industriei din nordul Dobrogei.

În deceniul al patrulea al secolului nostru, preocupările pentru construirea unui canal între Dunăre și Marea Neagră continuă. Astfel, între anii 1930-1933, se poartă discuții între reprezentanții diplomați ai guvernului român și cei ai Amiralității engleze referitoare la problemele de ordin politic, militar și financiar ce le-ar implica lucrările pentru construirea la Tașaul a unei baze militare navale, a unui port comercial, precum și a unui canal pe traseul Cernavoda-Tașaul.

În anul 1930, Consiliul superior al Apărării Naționale este de acord cu

proiectele Amiralității britanice de creare la Tașaul a unui port modern, care, împreună cu Constanța, să formeze un sistem sau un "ansamblu de triaj care să nu fie egalat de nici un port din Mediterana sau de pe glob". Referitor la realizarea unei căi navigabile, se propune "deschiderea canalului Cernavoda-Constanța-Tașaul, menit nu numai să intensifice traficul țărilor dunărene cu Orientul, dar să se și înlesnească ocolirea diferendelor cu Comisiunea Europeană a Dunării".

Spre sfârșitul anilor '30, ca urmare a faptului că interesul pentru îmbunătățirea căilor de comunicație crește considerabil, Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor începe efectuarea unor studii preliminare pe traseul Văii Carasu, care au în vedere că acest canal constituie "o soluție pentru ieșirea la mare, care să dubleze pe cea de la guri, nu s-o înlocuiască".

Ținând seama de faptul că mijloacele financiare și materiale depășeau, în acel moment, posibilitățile construirii unei căi de navigație între Dunăre și Marea Neagră, cercurile economice constănțene oferă, în anul 1939, o soluție intermediară: este vorba de începerea lucrărilor de asanare a Văii Carasu, până la Basarabi, printr-un canal de drenaj conceput modest și ușor de realizat cu efortul locuitorilor din regiune.

În perioada interbelică, au existat preocupări ale specialiștilor pentru realizarea unui canal navigabil între Dunăre și Marea Neagră, dar investițiile necesare depășeau cu mult posibilitățile țării noastre: de aceea, aceste studii au rămas de fiecare dată în stadiul de proiectare.

Aceste proiecte au devenit viabile prin construirea Canalului Dunăre-Marea Neagră (1984) și a ramurii sale Poarta Albă - Midia Năvodari (1987), care a legat principala poartă maritimă Constanța de principalul port european, Rotterdam, scrutând distanța pe mare cu circa 4.000 km, portul Constanța devenind unul din marile porturi din lume.

Proiectarea lucrărilor canalului într-o concepție modernă pe un traseu diferit - în cea mai mare parte - de cele propuse anterior, cu ieșirea la mare în alt port terminus și bazat pe tehnologii noi de execuție, a început în anul 1973 la Institutul de Proiectări Transporturi Auto, Navale și Aeriene - I.P.T.A.N.A., din Ministerul Transporturilor, șef al proiectului fiind numit ing. Chiriac Avădanei. Pentru execuția lucrărilor a fost înființată Centrala de construcții a canalului - cu sediul la Medgidia, având ca director general al centralei, până în anul 1980, pe ing. Ion Baicu, iar în continuare pe generalul Vasile Ionel.

Canalul are, potrivit proiectului realizat de specialiștii români, următoarele caracteristici tehnice:

- lungimea	54,2 km
- lățimea șenalului în aliniament	90,0 m
- adâncimea apei min.	7,0 m
- capacitatea maximă de trafic a canalului	80 mil. t/an

Canalul are două ecluze, una amplasată la Cernavodă și alta la Agigea. Camerele de ecluzare au lungimea utilă de 310 m și lățimea de 25 m.

Pe canal au fost realizate trei porturi: Cernavodă, Basarabi și Medgidia.

Cele trei porturi ale canalului dispun de gări fluviale, dane speciale pentru pasageri, magazine de mărfuri generale, ateliere pentru întreținerea și repararea utilajelor de pe platforme.

Construcția Canalului Dunăre - Marea Neagră a impus realizarea unei puternice stații de pompare amplasate la nodul hidrotehnic de la Cernavoda, cu un debit instalat de 211,5 m.c. /s, prin care se asigură nivelul constant al apei în bieful II cuprins între cele două ecluze, precum și a unor puternice stații de transformare. La ecluza de la Agigea s-au construit și două centrale hidrotehnice, având puterea instalată de 10 MW.

Canalul nu făcea doar legătura portului Constanța cu o cale navigabilă de prim ordin în Europa, cum este Dunărea, ci are și funcțiuni complexe, asigurând apa pentru: irigarea unor suprafețe însumând circa 220 mii ha, consumul de apă potabilă și industrială pentru localitățile limitrofe și parțial pentru orașul Constanța, apa necesară răcirii agregatelor nucleare-electrice de la Cernavodă și debite necesare celor două hidrocentrale din ecluza de la Agigea.

Lucrările canalului au impus construcția a 36 poduri cu lungimea totală de 3.650 m.

Construcția canalului navigabil între Cernavoda și Constanța a implicat un mare volum de lucrări, concretizat în: 294 mil. m.c. excavații, 3,5 mil. m.c. betoane și 8,7 mil. m.p. de protecții și apăsări de taluzuri.

În anul 1982, s-a stabilit ca Ministerul Transporturilor, prin același proiectant general, să elaboreze studiile și Documentațiile pentru realizarea canalului Poarta-Albă - Midia Năvodari.

Această cale navigabilă poate asigura, în condiții economice avantajoase, transportul de calcar din cariera Luminița de pe malul lacului Tașaul la Combinatul de Lianți de la Medgidia, o parte din calcarul necesar industriei siderurgice, cărbuni pentru unitățile energetice și se asigură sursa de apă pentru irigarea zonei Nazarcea-Poiana - Ovidiu - Mihail Kogălniceanu și alimentarea cu apă potabilă și industrială a combinatelor Năvodari și Midia - și legătura cu platformele combinatului și port.

Principalele caracteristici tehnice ale canalului Poarta Albă - Midia Năvodari sunt:

- lungimea	31,2 km
- lățimea senatului navigabil în aliniament	50,0 m
- adâncimea apei în canal	5,50 m
- capacitatea de trafic a canalului	25 mil. to/an

Pe canal sunt realizate două ecluze, una la Ovidiu, la ieșirea din zona de platou și alta la Midia, la intrarea în portul maritim cu același nume.

Pe canal au fost amenajate două porturi, și anume: la Ovidiu și la cariera

Luminița, în lacul Tașaul, pentru un trafic de calcar de până la 6 milioane tone pe an.

Principalele volume de lucrări executate pentru realizarea canalului Poarta-Albă - Midia Năvodari au fost: excavații - 87 mil. m.c., betoane și betoane armate - 1,5 mil. m.c., lucrări de susținere și consolidare - 1,3 mil. m.p.

Toate lucrările pentru realizare au fost proiectate și executate în întregime de specialiști români. Tot în țară, au fost produse toate echipamentele, utilajele și mașinile necesare, inclusiv cele pentru execuția lucrărilor. Experții B.I.R.D., care au asigurat fondurile în valută pentru realizarea obiectivului, au subliniat calitatea deosebită a proiectului și a lucrărilor realizate.

Terminarea principalelor lucrări ale canalului între Cernavodă și Constanța a avut loc la 26 mai 1984, iar pe ramura de nord, între Poarta Albă și Midia la 21 noiembrie 1987.

Prin realizarea acestor lucrări, distanțele de transport și costul tonei de marfă transportată, respectiv costurile de carburanți, s-au micșorat, iar condițiile de asigurare cu apă a zonelor aride ale Dobrogei s-au îmbunătățit radical.

Aceste obiective, visate și gândite de oameni iluștri ai României, au prins viață în perioada 1976-1987, când nivelul de dezvoltare atins de economia națională a permis efortul financiar necesar și a putut fi asigurată baza tehnico-materială și umană pentru execuția unor lucrări de asemenea volum și tehnicitate.

NOTE

1. Ion Ionescu de la Brad, **Excursion agricole dans la plaine de Dobroudja**, Constantinopole, 1850
2. Jean Stoenescu Dunăre, **Canalul navigabil de la Dunăre la Mare, Cernavoda-Constanța și perspectiva unei Baze Navale la lacul Tașaul**, Analele Dobrogei, an XI, 1930, p. 175-180
3. Idem, **Analele Dobrogei**, an VIII, 1927, p. 150-161
4. Idem, **Canalul navigabil de la Cernavodă-Constanța. Putința de a realiza această lucrare**, Analele Dobrogei, an III, nr. 1, 1922, p. 388-406
5. Nicolae Ștefan, **Probleme economice**, Biblioteca Academiei Populare din Constanța, nr. 5, 1927
6. **Proiectul inginerului Jean Stoenescu Dunăre, publicat în 1922, îmbunătățit în 1927, 1928, 1930**, Dobrogea economică nr. 6/1922 și nr. 1-2/1924
7. **"Marea Neagră"**, din 25 iulie 1930
8. **Construirea unui canal între Dunăre și Marea Neagră, propunere a ing. Gh. Popescu**, "Buletinul Camerei de Comerț" 8/1924

9. Buletinul Camerei de Comerț Constanța, nr. 8/1924
10. Buletinul Municipal Constanța, nr. 2/1924
11. "Dacia" din 7 noiembrie 1923
12. "Marea Neagră" din 2 noiembrie 1938, "Un Canal Cernavoda-Constanța"
13. "România de la Mare", din 11 octombrie 1938, "Canalul Cernavoda-Constanța"
14. "Voința Dobrogei", din 26 mai 1935
15. "Dacia", din 26 aprilie 1929
16. "Dobrogea Jună", din 6 noiembrie 1923
17. "Liberalul Constanței", din 9 decembrie 1923
18. "Dobrogea Jună", din 12 decembrie 1924
19. "România de la Mare", din 2 decembrie 1935
20. "Dobrogea Jună", 7 martie 1941
21. "Farul", din 30 octombrie 1921
22. "Dobrogea Jună", din 25 octombrie 1940

Proiecte românești de realizare a unei căi navigabile între Dunăre și Marea Neagră

Un canal între Dunăre și Marea Neagră

Unu de mijloc de transport și înactivitatea portului nostru, care din 20000 tonați nu pot fi deservite decât de-a treburile, în raport cu capacitatea de lucru de numai, de fapt și de drept, de 10000 tonați. Aceasta este cauza principală a pierderii de venituri în România și Constanța — aceste fiind singurii mijloci care au putut să fie folosiți în Dobrogea, în timpul războiului și în timpul de pace.

Construirea acestui canal este de interes național și de interes local, deoarece el va permite o mai bună dezvoltare economică și socială a regiunii și va contribui la dezvoltarea comerțului și a industriei locale.

AM-1 TELE-GRAPH

Canalul Cernavoda-Constanța

In discuția congresului Camerelor de Comerț, D-l George I. Georgescu, președintele Camerei de Comerț din Constanța în ziua a doua a congresului ce se ține în Oradea-Mare, a vorbit cu privire la criza transporturilor, arătând modalitățile pentru rezolvirea acestei crize și propunând autonomia căilor ferate; să se creze silozuri regionale în centrele de producție; să se completeze materialul rulant; să se dubleze liniile care merg spre frontieră și să se deschidă canalul Cernavoda-Constanța.

Conferența a ales a comisiune de lucru care să realizeze un plan de lucru în acest sens.

Construirea unui canal între Dunăre și Marea Neagră, "Buletinul Camerei de Comerț", nr. 8/1924

Un canal între Dunăre și Marea Neagră, "Dobrogea Jună", 11 decembrie 1923

BANCA FEDERALĂ "DOBROGEA" DIN OSTROV (1913-1926)

Cel care încearcă să cunoască și să înțeleagă structura organizatorică a agriculturii românești, mai ales în perioada interbelică, este frapat de numărul mare al instituțiilor cu scopuri și mijloace de acțiune aproape identice.

Pentru a rămâne în perimetrul impus de tema anunțată ne amintim că după obiectul operațiunilor existau: cooperative de credit, de consum și aprovizionare, cooperative de producție (în care se includeau obștile sătești), cooperativele forestiere și cele cu producție diversă¹⁾.

Potrivit studiilor efectuate până în prezent, în 1927, peste 51% din totalul formelor îmbrăcate de cooperăția agricolă îl reprezentau băncile populare care dețineau 71% din totalul membrilor asociați și 99% din capitalul social²⁾.

Această situație o putem înțelege reamintindu-ne că dezvoltarea agriculturii era posibilă numai prin oferirea capitalului necesar în condiții cât mai avantajoase. În România acest lucru se resimțea și mai acut din cauza menținerii unui nivel tehnic depășit și pulverizării loturilor peste limitele exploatării lor raționale³⁾. În plus, statul nu făcerea eforturi pentru a rentabiliza mica gospodărie agricolă. De exemplu, în 1924, prin ridicarea taxei de export la 4500 lei/vagon s-a asigurat acoperirea a 1/6 din bugetul național.

De asemenea, Banca Națională și celelalte instituții specializate nu erau dispuse să crediteze pe agricultori, categorie socio-profesională care putea deveni oricând insolubilă.

Motivele enunțate mai sus explică apariția federațiilor de bănci agricole care primeau între asociați obști de arendare și cumpărare de pământ, cooperative cu profituri diferite.

Potrivit statutelor adoptate, pentru mărirea fondurilor proprii se primeau și depuneri spre fructificare⁵⁾. Cu toate acestea, se dispunea de sume insuficiente pentru acoperirea numeroaselor cereri de creditare. Așa se explică permanenta preocupare a băncilor și federațiilor pentru a îndeplini condițiile cerute în vederea obținerii creditelor de la Centrala băncilor populare sau Centrala cooperativelor de producție și consum sau la creditul de reescont al Băncii Naționale⁶⁾.

În ceea ce privește Dobrogea, revenirea în granițele firești ale țării i-a permis o dezvoltare economică fără egal prin punerea în valoare a resurselor naturale și a unui program de investiții deosebit. Inaugurarea podului de la Cernavodă (14 septembrie 1895) și a portului Constanța (27 septembrie 1909)

au permis economiei românești să se plaseze la locul convenit în sistemul european.

O intensă activitatea legislativă a urmărit organizarea și dezvoltarea agriculturii. "Legea pentru reglementarea proprietății imobiliare din Dobrogea" (3 aprilie 1882) ⁷⁾ a delimitat domeniile statului (din care au fost vândute loturi între 10-50-100 ha.), vetrele satelor, izlazurile și pădurile comunale, terenului care urmau a fi acordate instituțiilor școlare și așezămintelor religioase pentru întreținere ⁸⁾.

Urmând să asigure o creștere demografică rapidă în imensul spațiu pe care-l reprezenta Dobrogea la 1880 și acoperirea sumelor necesare pentru modernizarea regiunii, statul a vândut sub preț real tuturor celor care doreau să se stabilească aici. Între anii 1888-1906 au fost acordate 49.256 ha. la 9012 veterani ai războiului din 1877 și înșurăței, cererile provenind de la locuitori din județele Vlașca, Putna, Tecuci, Covurlui, Tutova, Muscel, Dolj, Mehedinți, Rm. Sărat, Buzău ⁹⁾.

Dar aplicarea acestei legi a creat nenumărate nemulțumiri deoarece nu toate loturile erau în suprafață de 8 ha. (cât prevedea legea), aveau potențial productiv scăzut, înmânarea titlurilor de proprietate a trenat ani de zile, iar scutirea de impozit pe cinci ani nu s-a respectat ¹⁰⁾.

Această situație a favorizat crearea unui număr apreciabil de bănci populare: 1908-139 cu 12955 de membrii, 1927-168 cu 25.535 membrii și 42.470.373 lei capital. Media capitalului depus de fiecare societate a crescut de la 140 lei, în 1907, la 1062 lei, în 1926. Ca structură profesională, în mod firesc, micii proprietari agricoli reprezentau 90%, urmași de comercianți și meseriași (2,4 - 3%) ¹¹⁾.

Ne-am propus să vă prezentăm câteva dintre elementele care individualizează activitatea desfășurată de federala "Dobrogea" a băncilor populare între anii 1913-1926 din mai multe motive și anume:

- potrivit fondului arhivistic existent până în prezent, ea a desfășurat activitatea cea mai îndelungată (1914-1940);

- colțul sud-vestic al Dobrogei reprezintă o zonă în care, pe lângă agricultură se practica viticultura pe dealurile Oltinei și pescuitul (Dunăre, lacul Oltina și Bugeac);

- plasa Ostrov a reprezentat un spațiu de contact între estul câmpiei Bărăganului și nordul podișului Cadrilater;

- experiența pe care ne-o transmite prin intermediul documentelor rămase de la această instituție, nu este de neglijat.

Federala "Dobrogea" s-a constituit la 13 octombrie 1913 prin asocierea a zece bănci populare și a cooperativei de pădure "Viitorul" (comuna Carvân) cu un capital subscris de 77.000 lei și 25.495 lei capital depus. De fapt, activitatea se va derula din 6 februarie 1914.

Distrugerea arhivei în timpul primului război mondial a obligat comitetul de conducere să reconstituie unele documente care oglindesc

preocupările majore, mijloacele concrete de acțiune aplicate până în 1916.

Rolul important pe care l-a avut federala "Dobrogea" în cadrul comunităților sătești din plasa Ostrov ne-o demonstrează creșterea permanentă a numărului instituțiilor afiliate; astfel, în 1924, erau 20 bănci și șapte cooperative.

Cum era și firesc, consiliul de administrație era format din învățători, preoți, proprietari de pământ cu știință de carte.

În conformitate cu statutele adoptate în 1913 și 1922, scopul asocierii a fost foarte bine sintetizat într-unul dintre documente: " ... să ofere sătenilor muncitori, astăzi și proprietari ai pământului pe care-l muncesc, mijlocul de organizare sistematică a producției și să înlesnească circulația mărfurilor prin vânzarea în comun a cerealelor scăpând pe săteni de speculații" 13). " (Federala) să intervină pe toate căile și cu toate mijloacele ca să poată procura orice fel de aricole de îmbrăcăminte, de încălțăminte și alimente cu care să se îndestuleze populația din orașul și plasa Ostrov" 14), prin - adăugăm noi - asigurarea alimentelor de primă necesitate, acordarea de împrumuturi în cont deschis, vânzarea cerealelor în comun, deschiderea conturilor destinate acordării de ajutoare instituțiilor culturale din plasa Ostrov, deschiderea școlii de contabili.

Bulversarea vieții economice, distrugerile provocate de armata inamică în 1916, administrația de etape menținută până în toamna anului 1918 au impus procurarea unor apreciable cantități de făină, zahăr, sare, orez, halva, paste făinoase, mii de metri de pânză și bumbac englezesc, produse evaluate la două milioane lei.

Până în 1922 se folosea sistemul preluării de marfă în comision prin intermediul Federalei cooperativelor sătești, iar după aceea, avansurile cu gaj pe recolta anului respectiv. La prețul de cumpărare federala adăuga 2-5 lei, pentru produsele alimentare și 14-20 lei pentru stofe.

Documentele mai menționează preocuparea pentru a se aduce de la Brăila cantitățile necesare de cherestea pentru refacerea gospodăriilor și a sulfatului de cupru pentru stropitul viilor 15).

Deschiderea conturilor curente ale băncilor și cooperativelor afiliate se făcea prin alimentarea contului federalei de către Casa centrală a băncilor populare și prin Banca Națională, filiala Silistra. Documentele contabile indică o creștere permanentă a sumelor solicitate - de la 500.000 lei, în 1919, la 10 milioane, în 1925. Dar, centrala nu acordă mai mult de 4,5 milioane lei deoarece și unitățile federate cereau sume tot mai mari pentru cumpărarea de semințe, vite, unelte agricole din conturile proprii. Acest sistem golea foarte rapid contul federalei care nu era alimentat la timp; băncile populare încercau să păstreze bani lichizi și peste plafonul stabilit (10.000 lei). Interesele generale ale filialei fiind grav afectate, s-a hotărât ca unitățile care practicau curent acest sistem neloyal să li se blocheze contul 16).

Creșterea cantităților de cereale obținute în anii 1922, 1923 a permis

creșterea permanentă a sumelor acordate în cont curent. Astfel, dacă în 1919 se acorda echivalentul a trei capitaluri depuse, în 1924 ele reprezentau zece capitaluri depuse, plus fondul de rezervă ¹⁷⁾. Cu toate acestea, consiliul de administrație aproba noile conturi curente sub rezerva acordării de împrumuturi în sume mici, cât mai multor săteni.

O importantă sursă de venituri a reprezentat-o sumele depuse spre fructificare pentru care federala acorda dobânzi de peste 4-4,5% pentru depunerile pe termen de cel puțin șase luni ¹⁸⁾.

Foarte avantajos s-a dovedit a fi sistemul vânzării cerealelor în comun. Unitățile afiliate acordau sătenilor bani avans pentru cerealele obținute și înmagazinate până la vânzarea lor la prețuri mai mari. Un bun dețineu s-a dovedit a fi bursele din Brăila și Galați, Casa Sassu din Brăila, Banca Sindicatului Morarilor din București, Banca federală "Constanța" care ofereau prețuri mai avantajoase decât oboarele din Silistra și Călărași ¹⁹⁾.

Totodată, federala a încercat să acopere pagubele cauzate de grindină sau inundații, băncile cu recoltele afectate primind câte o bonificate în valoare de 1000 lei ²⁰⁾.

Obținând beneficii tot mai mari federala și-a putut permite să acorde, din fondul cultural, ajutoare școlilor din Coslugea și Almalău pentru repararea imobilelor; internatul Școlii normale din Ostrov a fost înzestrat cu veselă și pături în valoare de 15.357 lei; elevilor Școlii normale din Silistra li s-au cumpărat costume de haine și tricouri. În anul 1925 a fost cumpărat porumb destinat populației din Basarabia, zonă grav afectată de secetă ²¹⁾.

Creșterea numerică a unităților afiliate a impus formarea unui personal specializat care să primească statutul de funcționar de bancă permanent și salariat. Pentru aceste motive a fost înființată Școala de contabili "Ion Mihalache", la 15 februarie 1920. Bugetul era alimentat prin taxa de școlarizare (300 lei/elev), cotele stabilite în funcție de capitalul fiecărei bănci afiliate (200, 300, 600 lei) și subvenția acordată de federală (10,000-21.000 lei).

Programa școlară, aprobată de Casa centrală a băncilor populare, prevedea transmiterea unor cunoștințe minime din domeniul contabilității, corespondenței comerciale, dreptului comercial; la ele se adăugau ore de aritmetică, limba română, geografie, științele naturii care completau suma informațiilor obținute pe parcursul celor cinci luni de școlarizare.

Erau admiși elevii care aveau vârsta între 14-18 ani și 23-30 ani.

Deși avea un număr redus de elevi școala s-a confruntat cu numeroase greutăți materiale; băncile asociate, federalele "Constanța", "Bazargic" și "Silistra" (care își pregăteau elevii tot aici) nu-i alimentau bugetul pe măsura cerințelor. De aceea, conducerea instituției a făcut numeroase apeluri la prefecturile Constanța și Durostor ²²⁾.

Schimbările de ordin administrativ determinate de legea din 1925 ca și problemele de natură materială au impus, în 1925, unificarea cu federala din

Silistra. Nu a fost o simplă schimbare de sediu; creșterea numerică a băncilor afiliate, extinderea teritorială vor determina probleme specifice care marchează o etapă diferită în existența federației "Dobrogea" din Ostrov.

După cum menționăm mai sus, am încercat să vă prezentăm activitatea desfășurată de această instituție bancară și pentru valoarea experienței pe care ne-o transmite.

Recensământul populației din 1992 indică în așezările în care au funcționat băncile afiliate la federala din Ostrov cam același număr de locuitori (cu excepția orașului Negru Vodă și a comunelor Ion Corvin, Băneasa, Ostrov unde se constată o creștere numerică firească, ele dezvoltându-se sub raport economic). Numărul mare al celor tineri (20-35 ani) structurile socio-profesionale constatate ne face să credem că reorganizarea unor forme asociative de credit este absolut necesară și posibil de realizat în etapa de tranziție pe care o parcurgem.

NOTE

1. Lucia Drăghia, **Ideea de cooperare în agricultură - trecut, prezent, viitor** în al XIV-lea Simpozion național de istorie și retrologie agrară a României, Bacău, 1994, p. 293.
2. Ioan Fruja, **Tradiții ale cooperăției agricole în România interbelică** în loc. cit., p. 293.
3. Ion Bitoleanu, **Din istoria României moderne. 1922-1923**, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, p. 137-138; D. Sandru, **Presiunea demografică rurală și orașul românesc interbelic** în "Historia urbană", 1993, nr. 1, tom I, p.37.
4. Ion Bitoleanu, **op. cit.**, p. 138, 141.
5. Arhivele Naționale. Direcția generală a Arhivelor Istorice Centrale (în continuare se va cita A.N.A.I.C.), fond Federala "Dobrogea" Silistra, dosar 36/1921-1926, fila 1.
6. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, **România după Marea Unire**, vol. II, partea I-a, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, p.404.
7. I. Nedelceanu, **Legi și regulamente privitoare la proprietatea imobiliară în Dobrogea**, f. a., p. 25-44.
8. Direcția județeană Constanța a Arhivelor Naționale, Fond Inspectoratul cadastral Constanța, *passim*; vezi pe larg, Toma Ionescu, **Asupra proprietății și colonizărilor în Dobrogea** în Dobrogea - cincizeci de ani de viață românească, București, 1928, p. 263-279; Marian Vicol, Gh. Dumitrașcu, **Legea agrară din Dobrogea și implicațiile ei naționale** în Comunicări de istoria Dobrogei, vol. II, Constanța, 1983, p. 71-85; Liviu P. Marcu, **Reforme agrare din Dobrogea de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în context sud-est european** în loc. cit., p. 89-124.
9. Marian Vicol, Gh. Dumitrașcu, **op. cit.**, p. 80; Liviu P. Marcu, **op. cit.**, p.

113.

10. **Fraudele cu pământurile în Dobrogea** în "Dacia", an II, 1916, nr. 55, 27 mai, p. 1; nr. 56, 28 mai, p.1.

11. Liviu P. Marcu, **op. cit.**, p. 114.

12. A.N.A.I.C., fond Federala "Dobrogea" - Silistra, dosar 3/1919, fila 1.

x. Este vorba de beneficiarii reformei agrare din 1921.

13. A.N.A.I.C., fond Federala "Dobrogea" - Silistra, dosar 1/1919-1922, fila 87 v.

14. **Idem**, fila 38.

15. **Ibidem**, filele 1-4, 12-13, 19-20, 33 v, 64 v, 81; dosar 73/1923-1926, filele 4, 31 v.

16. **Loc. cit.**, dosar 1/1919-1922, filele 8-10, 27, 28, 30-31, 34, 37, 39-40, 68 v, 71 v, 79, 82-83, 94 v-95.

17. **Idem**, fila 95; dosar 73/1923-1926, filele 7-8, 10, 12, 13, 17, 23, 29 v.

18. **Loc. cit.**, dosar 3/1919-1922, fila 4-5; dosar 6/1919 *passim*.

19. **Loc. cit.**, dosar 1/1919-1922, filele 29, 31 v, 51-55, 57, 60; dosar 73/1923-1926, fila 20.

20. **Loc. cit.**, dosar 1/1919-1922, fila 70 v, 92.

21. **Idem**, filele 56, 72, 87-88.

22. **Ibidem**, filele 30, 60, 70, 83-85, 95; dosar 73/1923-1926, filele 30, 37, 56.

La Banque Fédérale "Dobroudja" d'Ostrov

- Résumé -

L'auteur a l'intention de présenter l'activité de la Banque Fédérale "Dobroudja" d'Ostrov pendant les années 1913-1926, s'appuyant sur des données importantes historiques et d'archive.

Créée au 13 octobre 1913 par l'association de 10 banques populaires et de la coopérative qui administrait les forêts "Viitorul", commune de Carvân, ayant un capital de souscription de 77.000 lei et 25.485 lei capital déposé, celle-ci allait jouer un rôle important, démontré par l'accroissement permanent des institutions affiliées.

L'ouverture des comptes courants des banques et des coopératives affiliées s'effectuait par l'alimentation du compte de la fédération par la Maison Centrale des banques populaires et par la Banque Nationale, filiale de Silistra.

Les changements d'ordre administratif intervenus par la loi de 1925 ainsi que les problèmes financiers ont mené, en 1926, à l'unification avec la fédérale de Silistra. La Banque Fédérale "Dobrogea" a déployé une activité exemplaire et a transmis une valeur expérimentale concrétisée par le recensement de la population de 1922, lequel indiquait, pour les localités où les banques affiliées à la fédérale d'Ostrov avaient fonctionné, environ le même nombre d'habitants.

CUM AU SĂRBĂTORIT DOBROGENII ÎNCORONAREA DE LA ALBA IULIA - 15 OCTOMBRIE 1922

Încoronarea regilor Ferdinand I și Maria la Alba Iulia în 15 octombrie 1922, a fost un eveniment plin de semnificații. Din punct de vedere politic a constituit consacarea statului român unitar, din punct de vedere diplomatic s-a confirmat în mod festiv recunoașterea internațională a statului român deplin constituit prin participarea celor 22 delegații străine la ceremonia încoronării, iar din punct de vedere istoric a fost marcată împlinirea idealului național al românilor.

Din țară au participat membrii familiei regale, membrii senatului și adunării deputaților, reprezentanți ai armatei, academiilor române, universităților, delegațiile comunale urbane și rurale din toată țara, reprezentanții tuturor cultelor, iar din străinătate delegați din țările europene, din SUA și Japonia ¹. Se poate spune că a fost o demonstrație politică prin care s-a urmărit "să se consfințească pentru vecie unirea tuturor românilor sub sceptrul regelui Ferdinand I" ².

Un eveniment cu astfel de conotații și de o mare amploare din punct de vedere organizatoric a avut desigur reverberații în conștiința contemporanilor. De la un capăt la celălalt al țării s-a declanșat în opinia publică o puternică reacție evident favorabilă în majoritatea covârșitoare a straturilor sociale, etnice, confesionale. Nu au lipsit însă nici reacții de respingere cauzate de acel politicianism îngust de care au suferit oamenii politici în mai toate timpurile și care are ca sursă orgolii exacerbate, ambiții, interese sectare.

A fost cu adevărat o stare de emulație la scară națională. Autoritățile centrale și locale s-au întrecut în organizarea în condiții cât mai bune a festivităților. La aceasta s-a adăugat și prestața protagoniștilor, cele două figuri nobile ale dinastiei române - regele Ferdinand I și regina Maria.

Cât a fost de mare entuziasmul poporului român o putem dovedi și cu modul în care locuitorii provinciei dintre Dunăre și mare, dobrogenii, au sărbătorit încoronarea de la Alba Iulia. Presa locală a relatat pe larg tot ce s-a produs pe scena încoronării la Alba Iulia, București și în țară. Profesionalismul ziariștilor din acea vreme fac posibilă o reconstituire completă a tuturor festivităților consacrate evenimentului încoronării regilor României Mari, cu o putere de sugestie aproape cinematografică pentru cel care răsfoiește ziarele dobrogene din 1922. Ziarul "Donbrogea Jună" își informa cititorii asupra unor măsuri pregătitoare. Astfel, aflăm că Prefectura

Constanța a întocmit un tablou cu decorațiile parlamentarilor dobrogeni ce urma să fie înaintat Ministerului de Interne în vederea acordării de noi decorații³. În același ziar, ediția de seară informează cu privire la suspendarea transportului CFR și a încărcării de mărfuri în porturile maritime și dunărene în zilele încoronării⁴. Față de această măsură Camera de Comerț Galați a protestat pe lângă ministrul liberal al industriilor, Tancred Constantinescu, cerând să fie deschisă circulația vagoanelor de cereale⁵.

Ziarele dobrogene au prezentat deasemenea, Mesajul Tronului citit de primul ministru la deschiderea corpurilor legiuitoare și în care se vorbește numai despre încoronare⁶.

La 15 oct. 1922, editoriale însoțite de portretele suveranilor României ocupau prima pagină a tuturor ziarelor. Cel mai sugestiv editorial intitulat "Dobrogea la încoronare" merită a fi citat ca o pledoarie despre atitudinea dobrogenilor față de actul încoronării de la Alba Iulia: "Cu o deosebită emoțiune dobrogenii iau parte cu toată bucuria la marea sărbătoare a românismului - încoronarea suveranilor. Desigur că Dobrogea este provincia care a suferit cel mai mult pe urma războiului cel crâncen care ne-a dus la închegarea României Mari: căminele noastre au fost pângărite și ruinate de cotropitori sălbateci, Hârșova este încă o ruină iar floarea și vigoarea populațiunii ei a fost secată la Mărășești unde regimentele dobrogene au făcut minuni de vitejie înscriind cele mai frumoase pagini ale istoriei noastre. Și dacă Dobrogea a dat atât de mult din sângele și din avutul ei pentru realizarea idealului sfânt al întregirii neamului, cum să nu ia parte cu tot entuziasmul sufletelor oțelite în nevoi și durere la sărbătoarea înălțătoare de astăzi, merită să pecetluiască pentru vecie adunarea tuturor românilor sub un sceptru și cârmuire românească. Dobrogeanul are un merit ce îi e specific, în zilele de sărbătoare știe să se dezbrace de toate grijile și nevoile lui pentru ca în deplină seninătate de suflet să cinstească așa cum se cuvine memoria unor clipe sublimе. Dobrogea ridică rugile cele mai fierbinți pentru cei care astăzi au pe cap coroana României Mari. Trăiască suveranii României Mari!"⁷.

În continuare întâlnim și note critice la adresa cărmuitorilor care nu au știut sau nu au vrut să ajute Dobrogea la refacerea ei după război. Cu toate acestea dobrogenii au înțeles importanța actului încoronării și nu au întunecat cu numic "aureola ce trebuie să împrăștie încoronarea suveranilor" Presa dobrogeană a dat publicității Proclamația regelui Ferdinand I cu prilejul încoronării de la Alba Iulia⁸.

Un alt editorial dezbătând tema unirii la români "Unirea de azi, unirea de mâine" evidențiază importanța unirii sub domnia regelui Ferdinand I "Unirea s-a făcut la Alba Iulia. De trei sute și ceva de ani nimănui din cei care au cărmuit peste țara asta nu i-a fost dat să se poată intitula rege al tuturor românilor. Mihai Viteazu a plătit cu viața fericirea de a fi strâns sub sceptrul domniei sale o Românie Mare, fărâmițată în urmă-i fie prin lupte interne fie prin ura de moarte a vecinilor noștri ... Veacuri întregi câte o gărlă secată pe

timpul verii sau un șir de munți cu nume românești trăgeau hotare între frați de același sânge. Prin încoronarea de la Alba Iulia unirea tuturor românilor de la Tisa la mare și la Nistru este astăzi fapt împlinit" ⁹. După părerea editorialistului, egoismul politic a făcut ca realizarea unui ideal național să fie monopolizat de o colectivitate restrânsă, aluzie, desigur, la PNL sub guvernarea căruia s-a desfășurat festivitatea de la Alba Iulia. Ziaristul reproșază liberalilor că au greșit la împărțirea rolurilor, cu adresă la reprezentanții Ardealului care meritau prin contribuția lor la unire un rol de frunte.

Până pe 21 oct. 1922 au fost publicate pe larg toate manifestările sărbătorești ale încoronării. Au fost descrise procesiunile de la Alba Iulia din 15 oct. și din ziua următoare de la București: sosirea trenului regal la Alba Iulia, întâmpinarea suveranilor de către membrii guvernului și câțiva dintre invitați, drumul cu trăsăturile până la Catedrală - numită de atunci "Catedrala încoronării" - serviciul religios, scena încoronării însoțită de sunetele clopotelor și salve de tun, punerea coroanelor în Baldachinul încoronării, de către Ferechide și Orleanu, dejunul din Sala Unirii, cel din sala Teatrului, masa populară în aer liber, parada militară de trei ore, plecarea familiei regale la ora 18,00, sosirea a doua zi la București, primirea în gara Mogoșoaia, deplasarea în ovații la Arcul de Triumf, Te-Deum-ul de la Mitropolie, parada militară, defilarea delegațiilor din țară la statuia lui Mihai Viteazul, prezența străinilor și a unui public numeros ¹⁰. "În epoca în care înalte capete încoronate nu au putut rezista nevoilor căzute pe capul popoarele lor, MSR Ferdinand I a reușit să închege într-un singur mănunchi pe toți românii sub un singur sceptru ... În numele tuturor dobrogenilor de toate riturile și de toate naționalitățile strigăm din toată inima "Trăiască MLRR suveranii României Mari" ¹¹.

Dobrogenii au fost elogioși îndeosebi cu regele Ferdinand I "Regele a știut să fie mai român decât toți românii ... vor veni copiii noștri care neinfluențați decât de rezultate vor proclama pe MSR Ferdinand I al României drept cel mai mare suveran pe care l-au avut românii, care a intrunit și vitejia și iubirea de popor și înțelepciunea" ¹².

La Constanța, orașul a fost pavoazat din timp, astfel încât în duminica încoronării, la colțurile străzilor, în balcoane și la unele magazine falfăiau steaguri tricolore. În câteva vitrine erau expuse tablourile suveranilor înconjurate de faldurile unor panglici cu culorile naționale. În pofida vremii nefavorabile (vânt și burniță) numeroși cetățeni s-au îndreptat spre locul festivităților și au asistat la Te-Deum-ul de la Catedrală în prezența autorităților civile și militare. După Sfânta Liturghie s-a citit Cartea Pastorală a Mitropolitului Primat și Proclamația regelui Ferdinand I. La Biserica greacă, sinagogă, moschee și la celelalte biserici din oraș s-au ridicat rugăciuni pentru MLRR. La ora încoronării, clopotele bisericilor și 101 salve de tun au anunțat marele act de la Alba Iulia. A urmat parada militară pe B-dul

Elisabeta, în fața Cazinoului, pregătită de gen. Tomescu, lt. col. Georgescu și prefectul de poliție Ștefu, care s-a ocupat de trupele din garnizoană. Regimentele au fost reprezentate de câte o companie sau baterie și au dat onorurile cu prestața obișnuită. Au defilat: Divizia de mare, Reg. 34 Infanterie, Reg. 13 Artilerie, Reg. 18 Obuziere iar ținuta trupelor a fost ireproșabilă. După-amiaza la ora 16,00 s-au desfășurat serbări școlare în cinstea evenimentului, iar seara la ora 20,00 retragerea cu torțe în sunete de trompetă prin centrul orașului și pe străzile principale au încheiat ziua încoronării ¹³.

În aceeași notă de entuziasm și la Medgidia, marea sărbătoare a românilor a avut aceeași consistență. Un Te-Deum oficiat de preotul paroh C. Georgescu, serbare școlară în cursul după-amiezii și seara retragerea cu torțe ¹⁴.

La Tulcea, muftiul Ț a dresat o telegramă regelui Ferdinand I și în toate bisericile s-au rostit rugăciuni pentru țară și rege ¹⁵.

La Silistra, clădirile publice și particulare, precum și navele din port au fost împodobite cu verdeată și drapele tricolore. În fața Palatului Administrativ și pe strada principală Carol I au fost ridicate arcuri de triumf. La Catedrala orașului s-a oficiat serviciu divin în prezența prefectului Tașcu Petrescu, iar la ora încoronării au fost trase 101 salve de tun. A urmat o defilare a școlilor și trupelor din localitate, pregătită de col. Botea. Recepția oficială a avut loc în sala Prefecturii fiind deschisă de prefect cu un frumos discurs ce a elogiat momentul și a dat asigurări de credință și devotament tronului și suveranilor. După-amiaza, în parcul Carol a cântat fanfara iar seara s-a organizat tradiționala retragerea cu torțe și iluminatii. Comunitatea israelită din localitate a oficiat în Templu un serviciu religios în cinstea evenimentului ¹⁶.

În tumultul lor, festivitățile încoronării au stârnit și unele patimi locale. Astfel, Miltiade Cutava-directorul ziarului "Strălucitorul" și-a exprimat nemulțumirea că nu a fost invitat la Alba Iulia deși a avut meritul de a fi susținut încă din apr. 1916 intrarea României în război alături de Antantă pentru realizarea unității naționale și încoronarea suveranilor, și cu atât mai mult cu cât fratele soției sale, subl. de marină Ioan Ghiculescu a fost primul ofițer mort pentru România la 24 aug. 1916 pe vedeta Grigore Ioan" ¹⁷. Asemenea reacție poate fi privită, în perspectiva timpului ca naivă sau fermecător desuetă, dar ea ne dă mărimea trăirilor contemporanilor față de un eveniment la care au ținut.

Ca un omagiu adus unirii tuturor românilor sub sceptrul regelui Ferdinand I, revista "Analele Dobroge" a publicat un studiu intitulat "Dobrogea, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea față de pretențiile Bulgariei asupra ei" de I. N. Roman, doctor în drept și senator de Constanța, în care se reafirmă drepturile istorice ale românilor asupra teritoriilor pe care locuiesc ¹⁸.

În zilele încoronării de la Alba Iulia, Dobrogea a fost conectată la tensiune maximă iar locuitorii ei și-au exprimat prin toate modurile de manifestare devotamentul față de coroană și țară. Strădania autorităților locale și entuziasmul populației au făcut din sărbătoarea încoronării un eveniment deosebit.

NOTE

1. M. Mușat, I. Ardeleanu, România după marea unire, vol. II/2, p.313
2. "Dobrogea Jună", XVI, nr. 250, 13 oct. 1922
5. Ibidem
6. Ibidem
7. Idem, nr. 254, 15 oct. 1922
8. Ibidem
9. Idem, nr. 255, 18 oct. 1922
10. "Dobrogea Jună" și "Dacia" din 15-21 oct. 1922
11. "Dacia", IX, nr. 172, 15 oct. 1922
12. Ibidem
13. "Dobrogea Jună", 21 oct. 1922, "Dacia", IX, nr. 173, 18 oct. 1922
14. "Dobrogea Jună", 21 oct. 1922
15. Ibidem
16. Ibidem
17. "Strălucitorul", nr. 37-38, 1-9 nov. 1922
18. "Analele Dobrogei", nr. 4/1922

Résumé

Le couronnement des Rois Ferdinand I et Maria en 15 octobre 1922, a été célébré avec enthousiasme dans tout le pays, fait qui a transformé la festivité de Alba Iulia dans un événement particulier.

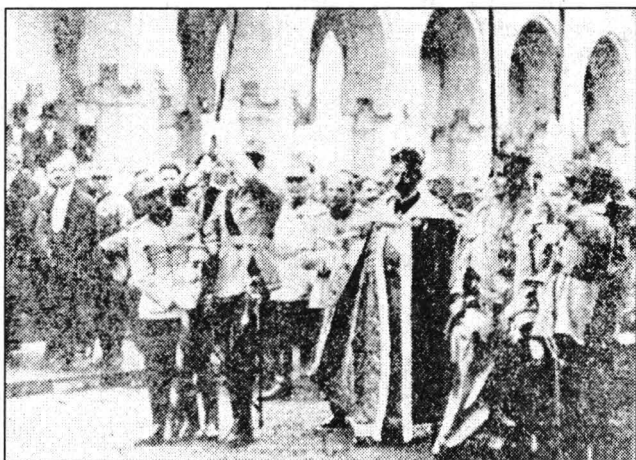
Les habitants de la Dobroudja ont participé nombreusement aux manifestations cérémonieuses organisées par les autorités locales.

À Constantza, Medgidia, Toultscha, Silistra a été vraiment un état d'enthousiasme national. Les citoyens de la Dobroudja ont exprimé par les fêtes dédiées à couronnement, leurs dévotement pour la Couronne et la patrie.

Regele Ferdinand (1865-1927)

**Scena încoronării
de la Alba Iulia,
15 octombrie 1922**

Regina Maria (1875-1938)

MIȘCAREA LEGIONARĂ ÎN DOBROGEA, ÎN CONTEXTUL ANULUI 1933

Apariția și evoluția structurilor "Gărzii de Fier" în Dobrogea, începând cu anul 1933, s-a realizat pe fondul acumulării și escaladării tensiunilor generate de efectele unei profunde crize economice, sociale și a mentalităților manifestate la nivel național.

Nemulțumirile în creștere ale unor categorii socio-profesionale locale diverse față de ineficiența soluțiilor oferite de cercurile guvernante pentru stoparea degradării condițiilor lor de trai au determinat radicalizarea concepțiilor și atitudinilor politice și sociale la nivelul acestora. Sentimentul de insecuritate socială s-a accentuat ca urmare a corupției și disputelor sterile ce marcau activitatea unei anumite părți a clasei politice autohtone, în condițiile ofensivei comunismului și revizionismului bulgar ce amenințau interesele naționale.

Influențele exercitate în aceste condiții pe plan intern - prin relansarea acțiunilor organizatorice și propagandistice legionare - și extern - ca urmare a instaurării dictaturii naziste în Germania - au determinat orientarea la începutul anului 1933 a unor categorii de tineri intelectuali locali spre intrarea în rândurile Mișcării legionare și spre asumarea soluțiilor politice, sociale și morale radicale promovate de aceasta.

Ezitățile și indeciziile guvernărilor români, care nu au avut un plan bine articulat de recuperare a macedo-românilor din afara granițelor, mai ales a aceluia din Macedonia grecească, supuși deznaționalizării și presiunilor economice și sociale de către statul grec pe toată perioada deceniului al treilea, au determinat vii nemulțumiri în rândul celor deja repatriați între 1925-1933. În contextul necesității exprese a întăririi elementului românesc în Dobrogea de Sud pentru susținerea politicii economice și sociale a statului român, dezinteresul autorităților pentru protecția economică și socială a macedo-românilor așezați în zonă a determinat apropiere unora dintre aceștia de Mișcarea legionară.

Profitând și de divergențele create din anumite interese politice la nivelul guvernului Vaida-Voevod, dintre primul ministru și subsecretarul de stat de la interne, Armand Călinescu, cu privire la rolul autorităților statale în controlarea acțiunilor "Gărzii de Fier" - organizație politică a Mișcării legionare -, elementele legionare au reușit, în 1933, întemeierea unor puncte de sprijin în diferite medii socio-profesionale din Dobrogea, folosite ulterior ca baze de expansiune în mediile urbane și rurale.

În baza ordinelor conducerii "Gărzii de Fier", în martie 1933, emisari ai

organizațiilor legionare din Brăila și Galați au luat inițiative de răspândire a legionarismului în Dobrogea Veche (județele Tulcea și Constanța). În acest sens, sub influența organizației legionare din Galați, în primăvara anului 1933 s-au înființat primele cuiburi legionare în comunele I.C. Brătianu, Pisica, Luncavița și Jijila din județul Tulcea 1. Ele vor constitui adevărate baze de răspândire a legionarismului în zonele învecinate. Propaganda legionară se realiza utilizând sistemul racolării de aderenți prin discuții "de la om la om", dar și prin organizarea de întruniri, întemeiate pe simpatia unor elemente din rândul țăranilor sau meseriașilor, care asigurau preluarea și multiplicarea mesajului propagandistic legionar.

Mijloacele scrise, respectiv manifestele sau ziarele legionare, aduse din zone învecinate (ziarul "Biruința" ce apărea la Galați sau revista "Pământ strămoșesc", adusă prin membri ai structurilor legionare din același oraș) aveau rolul de a completa și dezvolta propaganda orală. Cuiburile legionare s-au extins astfel și în alte zone rurale tulcene - Pecineaga, Topolog, Dăeni, Regina Maria, Enisala, Chilia, Chilia Veche etc. ²

Între categoriile socio-profesionale reprezentate în organizațiile legionare tulcene din această perioadă erau și muncitorii din mici fabrici din zonele urbane și chiar unii marinari din porturile de la Dunăre ³.

Penetrarea legionarismului în Dobrogea s-a realizat sub coordonarea de ansamblu a lui Corneliu Codreanu și în baza unei strategii gândite de acesta pentru acoperirea unei zone rămasă într-un oarecare con de umbră, în 1933, față de alte regiuni din țară. În județul Tulcea, strategia codrenistă în privința fundamentării organizației legionare, a fost pusă în aplicare de Nicolae Arnăutu și Victor Silaghi, avocați formați la școala educației legionare ieșene în timpul studiilor universitare. Au fost aduse în sprijin și elemente legionare constănțene, al căror demers s-a întemeiat pe experiența proprie acumulată în activitatea organizatorică și propagandistică ⁴.

În județul Constanța organizația legionară s-a structurat și în baza unor fenomene de interferență cu cea tulceană, dar și ca urmare a inițiativelor organizatorice ale studentului macedo-român Ion Caratânase, de la Academia comercială din București. Instruirea specifică dobândită în Frăția de Cruce "Dunărea" din Galați ⁵ și în cadrul Cercului legionar studentesc din București a avut un rol precumpănitor în formarea în spirit legionar a lui Ion Caratânase. O anumită parte a studenților originari din Dobrogea, mai ales macedo-români, ce studiau în București și s-au aflat constant sub influența codrenistă, au devenit cu timpul adevărați emisari ai legionarismului în această zonă.

Fenomenul era întreținut de conducerea Mișcării, interesată de infuzia de naționalism și tărie morală, pe care o aduceau macedoromânii în rândurile legionare; se manifesta, însă, și o anumită grijă de a-i proteja deocamdată față de acțiunile represive din partea autorităților la care s-ar fi expus, în cazul situării lor în primele rânduri. Corneliu Codreanu avea să evedențieze în

cartea sa "Pentru legionari", cu referire la acest aspect: "Macedonenii se apropie tot mai mult de noi printr-un tineret sănătos, curat ca lacrima și viteaz. Ne gândim totuși că nu e bine ca masa macedonenilor din Cadrilater să fie încadrată în Gardă, deoarece, abia venită de peste hotare, am expune-o la prea multe asupri. Tineretul universitar se înrolează însă în întregime" ⁶.

Împreună cu câțiva tineri localnici ce aveau preocupări legionare și cu care stabilise relații în cadrul Centrului studentesc București, Caratânase a pus, în primăvara anului 1933, bazele unor cuiburi legionare, mai întâi în zona adiacentă orașului său natal, Hârșova (Ciobanu, Ghindărești, Dulgheru, Gârliciu, Saraiu etc.) ⁷. Cu timpul, organizațiile locale vor cuprinde persoane din diferite medii socioprofesionale, respectiv intelectuali, țărani, meseriași, mici funcționari, elevi din cursul superior de liceu, recrutare de studenți legionari originari din Dobrogea.

Obținerea unor funcții de conducere în cadrul comitetelor studentești din marile centre universitare de către legionari, a reprezentat efectul unei strategii vizând controlarea masei studentești, ale cărei baze au fost re-lădite de conducerea "Gărzii de Fier" între 1930-1932, după perioada de eclipsă din 1926-1929.

Chiar dacă erau încă în minoritate în mediile studentești, legionarii reprezentau grupări disciplinate și dinamice, cu misiunea promovării ideologiei lor nu numai printre studenții neînregimentați, dar și la nivelul altor categorii sociale din zonele de reședință. Studenții legionari dobrogeni, organizați în grupuri distincte în centrele universitare unde studiau, au acționat în acest sens, mai ales pe timpul vacanțelor, pornind de la rude și cunoștințe apropiate și lărgind ulterior sfera de cuprindere a aderenților "Mișcării" ⁸. În calitate de emisari ai conducerii centrale, studenții legionari macedo-români din București, originari din Durostor și Caliacra, au acționat în vara anului 1933 pentru crearea primelor structuri legionare în sudul Dobrogei. Întâlnirile cu simpatizanții "Gărzii de Fier", din rândurile cărora urmau să fie recrutați viitorii membri se realizau, de regulă, în afara localităților (în păduri sau alte locuri care ofereau condiții de securitate), dar și la domiciliile unor elemente macedo-române din localitățile rurale, animate de convingeri legionare sau apropiate acestora ⁹. Se încerca astfel valorificarea, în interesul Mișcării, a sentimentelor naționale, robuste și trainice, a loialității și credinței cu care filonul macedo-român îmbogătea idealul promovării românismului.

Primăvara și vara anului 1933, au fost folosite pentru derularea primelor acțiuni mai reprezentative ale legionarilor în Dobrogea. Câștigând rapid încrederea lui Codreanu și acționând împreună cu alte câteva elemente macedo-române din zonă pentru "cucerirea" Dobrogei, studentul Ion Caratânase s-a preocupat în această perioadă de aducerea în diferite localități a unor propagandiști consacrați, care să asigure o anume forță și prestigiu mesajului legionar. Intervenția organelor de ordine la Hârșova nu a putut

impiedica decât în parte desfășurarea unor întruniri și marșuri legionare organizate de Ion Carătănase, la care au participat, printre alții: prof. Ion Zelea Codreanu (tatăl liderului "Gărzii de Fier", devenit în urma alegerilor parlamentare din iulie 1932, deputat de Tutova al organizației și câțiva tineri intelectuali bucureșteni din grupul "Axa" care se apropiaseră în ultima vreme de Mișcare. Printre aceștia se găseau Mihail Polihroniade, Vasile Marin, Al. Cristian Tell, Vasile Cristescu; ei întemeiaseră la începutul lui 1933, în București, revista "Axa", în care erau publicate și articole cu conținut legionar 10.

Manifestări similare, la care au participat elemente legionare locale, printre care și câțiva simpatizanți din rândul etnicilor turci, împreună cu legionari bucureșteni, au mai avut loc la Hârșova la mijlocul lunii iunie 1933. Forțele de ordine au operat arestări printre participanții la marșuri în formațiuni și uniforme legionare 11.

Studentii legionari dobrogeni au efectuat numeroase deplasări în zonele Murfatlar, Ciocârlia, Cobadin și Negru Vodă din județul Constanța, dar în egală măsură și în zone din județul Tulcea (Babadag, Enisala, Casimcea, Ciucurova etc.) și din Cadrilater pentru recrutarea de aderenți. Au fost câștigate în această perioadă unele simpatii legionare în rândul intelectualilor și preoților. În unele din cele mai citite ziare legionare în județele nord-dobrogene, "Garda Tecuciului" și "Biruința" din Galați, au început să fie publicate și o serie de articole întocmite de simpatizanți dobrogeni 12.

Ațiunile legionare au devenit tot mai incisive și în județul Tulcea. Prin răspândirea de manifeste, cu sprijinul unor simpatizanți, conducerea gardistă a județului încerca inducerea unor curente de opinie cu caracter antisemit și antipoliticianist, sub auspiciile "luptei sfinte" legionare.

În vara lui 1933 echipa de propagandiști legionari locali au participat la diverse întruniri cu simpatizanți în mai multe localități din Delta Dunării. La începutul lui octombrie, Ion Zelea Codreanu, împreună cu o echipă legionară din Brăila, era semnalat la Sulina, unde participa la acțiuni propagandistice 13. Au fost create în aceste condiții cuiburi legionare și au fost numiți șefii acestora.

Ca structura legionară de bază, în cadrul căreia se urmărea realizarea unui program complex de educație politică și ideologic-spirituală, cuibul avea funcții de șef, casier, curier. Intrarea unui viitor legionar în cuib se făcea pe baza unui jurământ ce presupunea asumarea executării întocmai a ordinelor primite de la șefii ierarhici și a luptei pentru cucerirea puterii de către Legiune. Era prevăzută, de asemenea, participarea la ședințe săptămânale, abonarea la publicațiile legionare, activități de racolare de noi adepți. Situațiile statistice întocmite cu prilejul construirii cuiburilor cuprindeau datele personale ale membrilor, iar modificările survenite pe parcurs erau comunicate cu operativitate eșaloanelor superioare.

Dacă în prima parte a anului 1933 anumite statistici întocmite de organele

de siguranță nu evidențiază existența unor structuri legionare semnificative în Dobrogea (în timp ce în țară era semnalată existența a 48 batalioane de legionari 14 (un batalion era constituit din 1000 legionari), în partea a doua a anului au fost sesizate unele rezultate pozitive pe linia apariției și dezvoltării acestora în zonă. Situații statistice referitoare la structurile organizatorice legionare, intrate în posesia referitoare la structurile organizatorice legionare, intrate în posesia agenților poliției de siguranță cu prilejul unor percheziții, evidențiază existența, la sfârșitul lui decembrie 1933, a 23 cuiburi legionare în județul Constanța, cu 224 membri (din care, 7 cuiburi cu 79 membri în mediul rural) ¹⁵ și a 279 membri ai "Gărzii de Fier" în județul Tulcea ¹⁶. Componentii acestora erau, în majoritate, tineri până la 30 ani - elevi, studenți, meseriași, funcționari comerciali, în mediul urban și țărani, elevi, intelectuali, în mediul rural ¹⁷.

Conducerea legionară s-a preocupat activ în această perioadă de cucerirea unor poziții importante în organelor de decizie ale centrelor studențești.

În vara anului 1933 a avut loc la Constanța un congres al Federației studenților dobrogeni - constituită mai ales din reprezentanți ai tinerilor din zonă ce studiau în Centrul universitar București. Congresul, menit a dezbate și adopta o linie de conduită comună a participanților față de problemele sociale cu care se confruntau studenții, a evidențiat o implicare semnificativă a elementelor legionare, care au utilizat acest context pentru promovarea propriilor interese de extindere a curentului legionar în masa studențească. Președintele congresului, Victor Dușa - ce manifesta pe atunci simpatii legionare - a avut inițiativa de a-l invita să participe la lucrări, în calitate de președinte, pe subsecretarul de stat la Președinția Consiliului de Miniștri, Virgil Viorel Tilea ¹⁸. În acest mod se dădea curs unei practici de câștigare a încrederii guvernului față de astfel de manifestări studențești, cu atât mai mult cu cât primul-ministru Vaida-Voevod încerca de mai multă vreme direcționarea curentului gardist din autointitulata poziție de "părinte spiritual" al acestuia.

La congres au participat, între alții, Ion Caratânase și Puiu Traian, inițiatori ai răspândirii legionarismului în județul Constanța, Nicolae Arnăutu din partea legionarilor tulceni, reprezentanți ai studenților legionari din Durostor și Caliacra, dar și delegați ai celor din centrele universitare București și Chișinău ¹⁹.

Interesul conducerii "Gărzii de Fier" de a-și mări baza de reprezentare în Parlament - în comparație cu cea obținută în urma alegerilor din iulie 1932 - pe măsura extinderii structurilor sale teritoriale, dar și necesitatea autoverificării creditului de care se bucura în anumite segmente sociale, au determinat măsuri organizatorice specifice pentru participarea la alegerile parlamentare din decembrie 1933.

Conducerea legionară a decis începerea campaniei electorale cu două luni înainte de datele fixate pentru desfășurarea acestora și anume 20 decembrie,

pentru Adunarea Deputaților și 28-29 decembrie, pentru Senat. O atenție specială a fost acordată Dobrogei, regiune în care "Garda de Fier" se prezenta pentru prima dată în alegeri, în condițiile în care susținătorii acesteia erau încă puțin reprezentați. Strategia politică, conturată de Corneliu Codreanu încă de la începutul anului 1933, prevedea, între altele, atragerea rapidă de noi aderenți pe "întreaga margine a Dunării de Jos", în Oltenia și Bucovina, pentru a se depăși situația reprezentării gardiste numai în câteva județe din Moldova, Bucovina și Muntenia ²⁰.

În opinia lui Codreanu, răspândirea legionarismului în Dobrogea ar fi putut crea posibilități pentru spargerea monopolului electoral al P.N.Ț. și P.N.L. în zonă și pentru valorificarea, în interesul Mișcării, a importantului potențial de energie naționalistă pe care-l reprezenta segmentul de populație macedo-română de aici.

Un element specific al propagandei legionare a fost marșul - adesea pe distanțe de zeci de kilometri, însoțit de cântece prin care echipele electorale gardiste încercau sensibilizarea sătenilor prin evidențierea unor motive eroice ale istoriei naționale în mesajul electoral legionar.

Echipele de propagandă electorală, conduse de persoane fondatoare ale primelor structuri organizatorice în zonă, care se bucurau astfel de un anume prestigiu și autoritate morală, au parcurs diferite itinerarii în județele Constanța (cu accent pe zonele Basarabi, Medgidia, Cobadin, Cernavoda, Mangalia, Negru-Vodă), Durostor (unde au fost vizate mai ales Silistra și Turtucaia), Caliacra (cu deplasări în zonele Balcic și Cavarna), Tulcea (o direcție de acțiune a vizat litoral și o alta centrul județului) ²¹.

Literatura memorialistică legionară referitoare la această perioadă face trimitere la câștigarea treptată a interesului și simpatiei unei părți a populației rurale dobrogene pentru discursul electoral legionar, în contextul manifestării cu o anumită constanță a deja structuratelor opțiuni politice pentru P.N.L., P.N.Ț. sau P.N.L. - Brătianu, la nivelul majorității acesteia ²².

Strategia politică legionară a vizat și atragerea anumitor grupuri minoritare etnice reprezentate zonal, ținând spre depășirea tradiționalei lor atitudini de a sprijini politic forțele aflate la guvernare, în vederea susținerii intereselor de conservare a specificității etnice. Memorialistica legionară evidențiază în acest sens receptarea de o manieră pozitivă a mesajului electoral legionar de către o parte a populației de etnie turcă și tătară, în județul Constanța - unde s-a apelat la puterea de convingere a câtorva instructori legionari de aceeași origine etnică ²³. Această atitudine nu a fost însă caracteristică pentru etnicii menționați, cantonându-se mai ales în sfera dezideratului unei strategii legionare locale, decât în cea a realității efective. Canoanelor unei doctrine axate preponderent pe promovarea naționalismului românesc și-au găsit în aceste medii o susținere fără un ecou autentic cu toate încercările legionare de captare a lor într-un context preponderent electoral.

O mare atenție a fost acordată macedo-românilor colonizați în Dobrogea de Sud, asupra cărora s-a acționat și acum, mai ales prin elemente locale din rândul studenților, aflați sub înrăurirea liderilor legionari din centrele universitare în care studiau.

Echipele propagandistice legionare ce acționau pe diferite itinerarii în mediul rural, organizau întruniri la domiciliile unor lideri locali sau în diferite localuri publice, ai căror proprietari simpatizau cu Mișcarea. Participau membri ai organizației, simpatizanți sau - pur și simplu - curioși, atrași de naționalismul și radicalismul social-politic al ideologiei legionare. Era utilizat, în egală măsură, contextul prezenței credincioșilor în biserici sau mănăstiri, cu prilejul unor sărbători religioase, când se sconta pe valorificarea efectului psihologic produs de asumarea de către Mișcare a mesajului creștin-ortodox.

Manifestele legionare distribuite în timpul campaniei electorale în Dobrogea erau aduse, de regulă, din Capitală, prin curieri anume desemnați, dar erau tipărite și pe plan local cu sprijinul unor simpatizanți. Măsurile prevăzute de un manifest în 12 puncte ce conținea un adevărat "program politic" erau caracteristic pentru extremismul legionar: introducerea pedepsei cu moartea pentru dușmanii națiunii și ai statului; dizolvarea partidelor politice; retragerea României din Societatea Națiunilor; dizolvarea societăților secrete (trimitere la structurilor masonice) apreciate a fi vândut țara unor interese străine ostile; crearea statului totalitar legionar ²⁴.

Cu toate eforturile propagandistice întreprinse în această perioadă de echipele legionare dobrogene, identificarea unui suport real și de o anume anvergură în rândul opiniei publice era doar un deziderat dificil de atins în condițiile unor opțiuni politice pentru P.N.L. și P.N.Ț. deja structurate. În memoriile sale scrise, în perioada 1950-1953, comandantul legionar dobrogean Puiu Traian, devenit în 1954 Secretar General al Mișcării legionare din exil, avea să evidențieze cu referire la această situație din 1933: "O reacție a claselor de mijloc, negustori sau meseriași, funcționari sau militari, prinse între două pietre de moară, politicianismul celor prea avuți și foamea de dreptate a celor prea lipsiți, avea să se producă cu mult mai târziu. Până atunci, toți acești oameni cumsecade, liniștiți și mulțumiți, trăiau fără probleme. Până mai târziu, participarea lor la toată frământarea generației noastre a fost numai de ordin sufletesc" ²⁵.

Noul guvern liberal constituit la 14 noiembrie 1933, prezidat de I.G.Duca, a fost primit cu ostilitate de "Garda de Fier", ca urmare a angajamentelor primului ministru luate față de puterile europene occidentale încă din vară de a întreprinde măsuri severe împotriva legionarilor ²⁶.

Alarmat de intensificarea activității "Gărzii de Fier" în diferite medii socio-profesionale, care, chiar dacă nu dispunea încă de o forță reală, putea să capteze militanți ce părăsiseră P.N.Ț. sau alte partide și să devină un adversar greu de controlat - guvernul liberal a întreprins măsuri ferme de

obstrucționare a propagării mesajului electoral legionar. În județele dobrogene forțele de poliție și jandarmerie au realizat sistematic dispozitive întărite, care au intrat în dispute, inclusiv violente, cu echipele de propagandă gardiste. Interzicerea desfășurării activităților electorale, sub motivația tulburării liniștii și ordinii publice, a fost apreciată de liderii echipelor propagandistice legionare ca îngrădiri ale unor drepturi constituționale și tratată prin nesupunere și apel la violență. La Eschibaba - județul Tulcea, Nisipari - județul Constanța, dar și în alte localități dobrogene, legionarii au folosit arme de foc pentru a intimida autoritățile, au dat naștere la ciocniri cu jandarmii și au proferat amenințări, inclusiv cu moartea, la adresa unor factori politici de decizie în stat, situații soldate cu răniți de ambele părți și cu arestări în rândul legionarilor.

La 22 noiembrie, în timpul unei altercații produse între agenții de ordine și legionarii ce lipeau afișe electorale, a fost ucis la Constanța, studentul Virgil Teodorescu. Propaganda legionară a dat o semnificație aparte evenimentului: Teodorescu, absolvent al Frăției de Cruce "Dunărea" din Galați, a fost considerat primul martir căzut în luptă pentru afirmarea legionarismului ²⁷. Conducerea Mișcării legionare a ținut să participe la funeraliile desfășurate la Hârșova: au fost atunci prezenți - Corneliu Zelea Codreanu, generalul Gh. Cantacuzino-Grănicerul, Ion Zelea Codreanu, Ion I. Moța, care și-au luat angajamentul de a-l răzbuna ²⁸. Teodorescu a fost avansat post-meortem la gradul de comandant legionar și decorat de Codreanu cu Crucea Albă. Pe adresa familiei, în semn de solidaritate cu lupta legionarilor constănțeni, au fost trimise telegrame de condoleanțe din partea Centrului studentesc București, Societății studenților în medicină din București, studenților teologi din București, studenților constănțeni, Cercului studentesc Arad, legionarilor din Tutova etc. ²⁹.

Unitatea elementelor legionare în fața ofensivei autorităților pentru contracararea, inclusiv prin măsuri dure, a acțiunilor propagandistice gardiste, s-a manifestat prin atitudini protestatatoare, uneori violente, în mai multe localități din țară. La Iași, grupuri de studenți legionari adunați inițial pentru organizarea unui parastas în memoria lui Virgil Teodorescu, s-au dedat la acțiuni anarhice, atacând forțele de poliție și armata ce interveniseră pentru ținerea sub control a demonstranților ³⁰.

Fruntașii legionarii s-au preocupat de exploatarea nemulțumirilor macedo-românilor din Dobrogea de Sud față de politica autorităților, de limitare severă, după noiembrie 1933, a stabilirii în țară de noi coloniști de aceeași origine și a împroprietăririi celor deja veniți. Lipsa unui sprijin real și eficient pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale coloniștilor macedo-români ajunși să trăiască, uneori, la limita sărăciei, lipsa de reacție față de acapararea de către etnicii bulgari a unor importante pârghii în administrație și comerț și, în egală măsură, lipsa de resurse alocate pentru protejarea coloniștilor față de crudele și repetatele atacuri ale bandele de comitagii bulgari, au determi-

nat creșterea nemulțumirilor față de implicarea autorităților în rezolvarea problemelor cotidiene cu care se confruntau macedo-românii ³¹. Unii dintre ei au aderat la Mișcarea legionară cu convingerea că în radicalismul politic al acesteia se află soluția grijilor și speranțelor lor.

Apariția și proliferarea în această perioadă a structurilor legionare în județele dobrogene a fost și o reacție la adresa pericolului comunist ce se făcea tot mai prezent. Acțiunile organizației DRO (Dobrujansca revolutionna organizatia) și cele ale Federației Comuniste Balcanice - adevărate centrale ale asociațiilor iredendiste bulgare, care promovau dezvoltarea mișcării comuniste în toată Dobrogea, urmăreau - sub acoperirea revendicărilor sociale - subminarea și destabilizarea statului român. Sprijinite cu fonduri și dirijate politic de cercuri extremiste din Moscova și Sofia, DRO, Federația Comunistă Balcanică și alte organizații comuniste, ce acționau pentru desprinderea unor provincii istorice, inclusiv a Dobrogei, dintre hotarele românești, constituiau o amenințare reală la adresa stabilității și siguranței naționale ³²; ele au determinat reacții pe măsură din partea celeilalte extreme a spectrului politic românesc: cea dreaptă.

Acțiunile anarhice și disputele violente cu autoritățile în care fusese implicată până atunci "Garda de Fier" în campania electorală, au determinat guvernul liberal să ia măsuri radicale. Printr-un Jurnal al Consiliului de Miniștri din 9 decembrie 1933, "Garda de Fier" a fost dizolvată, pentru a treia oară în ultimii trei ani ³³.

Principalele acuzații formulate împotriva organizației legionare, în baza referatelor întocmite de Ion Inculeț - ministrul de interne și Victor Antonescu - ministrul de justiție, erau următoarele: Garda de Fier, "... prin programul și prin acțiunea sa din ultimul timp ... urmărește, pe de o parte, schimbarea pe cale revoluționară a ordinii legale în stat și, pe de altă parte, intronarea unui regim social și politic contrar celui statornicit atât prin Constituție, cât și prin tratate;le de pace"; "... mijloacele de acțiune ale acestei grupări sunt teroarea și violența..."; "... prepararea unor astfel de mijloace teroriste are loc la reuniuni clandestine și cu caracter conspirativ..."; "... executarea lor se face prin formațiuni de luptă înarmate ..."; "... funcționarea acestei grupări constituie o primejdie pentru liniștea publică și pentru existența statului ..." ³⁴.

Drept urmare, s-a decis închiderea sediilor organizației legionare, confiscarea arhivelor și corespondenței identificate cu prilejul efectuării de percheziții, interzicerea purtării de orice fel de semne distinctive ale acesteia, interzicerea desfășurării de adunări și de acțiuni politice sau de propagandă, declararea drept nule a tuturor listelor de candidați depuse de "Garda de Fier" pentru alegerile parlamentare din decembrie 1933, în 68 din cele 71 județe ale României, inclusiv în cele 4 județe dobrogene.

Dizolvarea Gărzii de Fier în ultima zi de depunere a listelor electorale a eliminat orice șansă de participare a acesteia la alegerile parlamentare, inclusiv sub o altă denumire - practică uzitată anterior - sau în cartel cu alte

formațiuni politice ³⁵.

Măsura interzicerii Gărzii de Fier fusese anticipată de I.G. Duca încă din vara anului 1933, când, în calitate de președinte al P.N.L. - partid aflat atunci în opoziție - promisese cercurilor occidentale, cu prilejul unei deplasări efectuate la Paris și Londra, adoptarea de măsuri ferme împotriva organizației legionare.

Duca optase pentru dizolvarea "Gărzii de Fier" prin Jurnal al Consiliului de Miniștri și nu prin Decret Regal; inițiativa fusese agreată și de rege, care era preocupat astfel să nu atragă asupra sa unele eventuale acțiuni de răzbunare din partea legionarilor și să le canalizeze, în situația în care acestea se puteau produce, asupra lui Duca - oponent al instaurării unui regim de autoritate monarhică ale cărui baze Carol al II-lea încerca încă de pe acum să le pună.

Represiunea guvernului, începută încă din noaptea de 9/10 decembrie, s-a manifestat prin arestări în masă la nivelul structurilor legionare din Capitală și din teritoriu. Numai în județul Constanța au fost operate aproape 1.000 arestări de persoane suspecte; în urma trierii, au fost reținute numai anumite elemente legionare și depuse în arestul Chesturii Poliției Constanța și în diferite cazărmi de jandarmi ³⁶. În urma descinderilor întreprinse de organele de poliție și jandarmerie, ca peste tot în țară, sediile legionare din Dobrogea au fost închise, au fost ridicate arhivele și corespondența, au fost confiscate mai multe arme de foc, cu muniția aferentă și arme albe. În general, ca urmare a rapidității intervenției și numeroaselor efective cu care au acționat forțele de ordine, legionarii dobrogeni nu au putut opune o rezistență violentă ³⁷.

Preocuparea principală a autorităților a fost anihilarea organizatorilor structurilor legionare teritoriale și a canalelor de legătură între acestea. Au fost arestați astfel majoritatea liderilor legionari locali (inclusiv cei ce candidaseră pe listele Gărzii de Fier pentru alegerile parlamentare - avocatul Nicolae Șeitan și preotul Ioan Chivu, în județul Constanța, Victor Silaghy în județul Tulcea etc.) ³⁸.

Forțele politice din opoziție au criticat atitudinea guvernului față de legionari. Dacă liderul național țărănist Iuliu Maniu a blamat doar adoptarea de măsuri de "agresiune și opresiune" în locul unor demersuri politice pentru temperarea caracterului anarhic al unor acțiuni legionare ³⁹, Gheorghe Brătianu evidenția că era vorba de o știrbire adusă corpului electoral în preajma alegerilor prin "suprimarea samavolnică" a voturilor ce se îndreptau spre o mișcare naționalistă, "de înnoire a moravurilor vieții publice", de către un guvern calificat drept "executor politic și financiar al patronilor din străinătate" ⁴⁰.

Dizolvarea "Gărzii de Fier" a determinat intense reacții negative la nivelul tuturor mediilor legionare dobrogene. Presa apropiată organizației legionare, inclusiv cea controlată de elemente simpatizante, a luat atitudine

fermă împotriva guvernului liberal, acuzat de a fi fost "aservit străinilor și unor interese înguste de partid" și de a fi eliminat de pe scena politică singura grupare ce dorea ca "România să fie exclusiv a românilor". Avocatul Cola Ciumetti folosea în context ziarul "Legionarii" din Bazargic, al cărui director era, pentru a-i determina pe aceștia la continuarea în clandestinitate a acțiunilor lor organizatorice - întrucât dizolvarea "Gărzii de Fier", numai în formă, i-ar fi consolidat fondul, "generalizând în întreaga țară curentul salutar legionar" ⁴¹.

Unele elemente ale camarilei regale au intervenit pentru a valorifica, în interese proprii, starea de fapt tensionată existentă. Prin intermediul lui Virgil Ionescu - ce candidase în fruntea listei electorale legionare pentru județul Constanța, apropiat al cercurilor Palatului - Codreanu fusese în prealabil informat despre iminența actului de dizolvare a "Gărzii de Fier" și a măsurilor represive antilegionare ce-i vor urma. În noaptea de 9/10 decembrie 1933, Codreanu și Virgil Ionescu s-au ascuns la diferite gazde conspirative din București, aflate sub influența camarilei, și au plănuit, alături de alte elemente legionare, actul asasinării lui I.G. Duca ⁴². Legăturile comandantului legionar Virgil Ionescu cu camarila se realizau în contextul cooperării sale ca membru în consiliile de administrație ale mai multor societăți ce aparțineau grupului "Malaxa".

La 10 decembrie 1933, imediat după dizolvarea Gărzii de Fier, generalul Gh. Cantacuzino - Grănicerul, care preluase comanda structurilor legionare aflate în clandestinitate, a emis un ordin prin care se stabileau formațiunile politice către care urmau să se îndrepte voturile legionarilor în apropiatele alegeri. În Dobrogea, ca și în celelalte ținuturi din vechiul regat, se dăduse indicația votării cu P.N.L. - Brătianu, a cărui doctrină politică - chiar dacă nu era apropiată de cea legionară - era considerată preferabilă celei a L.A.N.C., de care acum organizația legionară era despărțită prin rivalități politice ireconciliabile ⁴³.

Preocupările liderilor legionari erau de a menține unitatea de atitudine și acțiune a Mișcării, chiar în condițiile dificile ale scoaterii "Gărzii de Fier" în afara legii și de a pedepsi la momentul oportun pe cei considerați a se fi vândut intereselor iudeo-masoneriei și a fi acționat, din această perspectivă, pentru dizolvarea Gărzii de Fier. Erau vizați, în primul rând, I.G. Duca, Nicolae Titulescu, Victor Iamandi, Ion Inculeț, Eugen Cristescu ⁴⁴.

Amenințări cu moartea la adresa lui I.G. Duca formulase și studentul constănțean legionar Mircea Rizescu, în timpul campaniei electorale; el își declarase intenția de a-l împușca cu prima ocazie pe primul ministru, atitudinea sa, apreciată ca asumare a unei datorii de onoare, nefiind singulară ⁴⁵.

Alegerile parlamentare din decembrie 1933 au fost câștigate de P.N.L. cu 50,99% din voturi, care a obținut 300 din cele 387 de mandate în Adunarea Deputaților, iar pe locul următor s-a situat PNȚ cu 13,92% din voturi ⁴⁶.

În județele dobrogene, P.N.L. a obținut, de asemenea, o victorie categorică. P.N.L. - Brătianu, spre care se îndreptaseră voturile elementelor gardiste din Dobrogea, potrivit ordinului din 10 decembrie 1933 al generalului Gh. Căntacuzino-Grănicerul, s-a situat pe pozițiile a treia sau a patra în județele Constanța, Tulcea, Durostor și Caliacra ⁴⁷.

Asasinarea lui I.G. Duca, la 29 decembrie 1933, pe peronul gării din Sinaia, de către o echipă legionară condusă de studentul Nicolae Constantinescu de la Academia comercială din București, a produs o vie consternare în opinia publică internă și internațională. Motivul declarat de acesta în fața organelor de anchetă, imediat după arestare, a fost pedepsirea, din proprie inițiativă, a principalului vinovat pentru actul dizolvării "Gărzii de Fier" la 9 decembrie 1933, act care a adus organizația în imposibilitatea de a participa la alegerile parlamentare și pentru represiunea antilegionară declanșată imediat după dizolvare. Ceilalți doi legionari implicați în asasinat erau macedo-românii Ion Caranica și Doru Belimace, ambii studenți ai Facultății de litere a Universității din București.

O cercetare atentă a evenimentelor evidențiază însă, potrivit "Memoriilor" lui Nichifor Crainic, "o complicată și rafinată punere la cale": implicarea camarilei regale în canalizarea actului de răzbunare legionară spre satisfacerea intereselor ei politice de înlăturare a lui Duca ⁴⁸.

În acest sens, neglijarea cu bună știință de către Ion Incuț, ministrul de interne, a măsurilor pentru asigurarea protecției fizice a primului ministru, în condițiile în care legionarii anunțaseră deschis că-l vor suprima, găzduirea lui Codreanu în timpul represiunii antilegionare (ce a urmat dizolvării "Gărzii de Fier") de către cercuri apropiate Elenei Lupescu în imobile aflate sub controlul camarilei (în care se pregăteau detaliile atentatului) audiențele lui Codreanu la Palat sub atenta supraveghere a prefecturii poliției Capitalei - sunt tot atâtea elemente ce atestă manevrele camarilei pentru patronarea și controlarea acoperită a asasinatului politic ⁴⁹. Ministrul de interne, răspunzător în primul rând de totala neglijență manifestată pentru protejarea primului ministru, a rămas mai departe în funcție. Nici în aparatul polițienesc nu s-a produs vreo schimbare.

Adept convins al regimului parlamentar constituțional și adversar, prin urmare, al planurilor autoritare și dictatoriale ale lui Carol al II-lea, Duca devenise un om politic incomod, ce trebuia îndepărtat. A fost relativ simplu să fie dirijat în acest sens clopotul de mânie și revoltă legionară, determinat de recentele măsuri adoptate împotriva "Gărzii de Fier".

Unele elemente legionare dobrogene s-au implicat activ în intermedierea legăturilor conducerii Mișcării cu Palatul prin secretarul particular al regelui - Puiu Dumitrescu. De la acesta obțineau cu anticipație informații prețioase ce-l puneau pe Codreanu în gardă cu privire la măsurile de urmărire ce-l vizau (ing. Virgil Ionescu), făceau oficiul de curierat între capii legionari din București sau între aceștia și provincie (studenta Constanța Stănciulea) sau îl

însoțeau chiar pe Codreanu la întâlniri conspirative unde s-au convenit detaliile asasinatului (Victor Silaghi).

La 30 decembrie 1933, guvernul a decis introducerea stării de asediu, organele de poliție și jandarmerie au făcut numeroase descinderi la sediile organizațiilor legionare și domiciliile liderilor lor și au arestat peste 2.000 de membri ai acestora. printre cei în cauză se aflau frunțașii Mișcării - mai puțin Corneliu Codreanu, care stătea ascuns în București - dar și simpatizanți ai "Gărzii de Fier" - Nae Ionescu, Nichifor Crainic, bănuți a fi sprijinit moral asasinatul.

La nivel național au fost suspendate mai multe publicații, printre care "Calendarul" și "Cuvântul", considerate a fi promovat și propagat manifestările legionare de tip extremist și anarhic.

Mai multe zeci de legionari au fost arestați și în Dobrogea (numai în județul Constanța peste 60) - inclusiv conducerile organizațiilor județene - majoritatea fără să fi avut vreo legătură directă cu asasinatul ⁵⁰.

Ca urmare a violențelor ce au marcat campania electorală, de care, la nivelul unui anumit segment al opiniei publice, se considera că se face vinovat guvernul liberal, mai multe persoane, mai ales țărani și intelectuali, își exprimau, într-o formă sau alta, satisfacția pentru asasinarea lui Duca. Este unul din motivele pentru care au continuat să se facă arestări și procese ⁵¹.

Măsurile represive întreprinse de guvernul liberal la adresa legionarilor după asasinarea lui Duca, depășiseră cu mult necesitățile legate de documentarea și probarea vinovățiilor în cazul instrumentat de Consiliul de Război al Corpului II Armată. Ele creaseră în opinia publică, dar și în modul de raportare la evenimente al unor influenți oameni politici - precum Iuliu Maniu -, convingerea unei grave erori și a unor persecuții de natură politică, ce urmăreau intimidarea populației ⁵².

Inclusiv la nivelul unor grupuri ale opiniei publice dobrogene, consternarea și disprețul inițiale față de asasinatul ce curmase destinul politic al lui Duca ajunseseră să fie înlocuite cu victimizarea legionarilor, ca grupare politică - fenomen aparent paradoxal, dar favorizat de excesele măsurilor represive ale autorităților ⁵³.

Era epoca unor complicate jocuri politice de culise, în care Carol al II-lea și camarila urmăreau cu obstinție strategia intimidării, contrapunerii și discreditării partidelor pentru crearea condițiilor instaurării unui regim monarhic autoritar. Asasinatul politic era folosit cu dibăcie de cercurile de interese obediente Palatului ca un avertisment adresat guvernării prin partide; reacțiile adesea anarhice și violente ale Mișcării legionare începeau să fie "stimulate" pentru inducerea unei situații de instabilitate și insecuritate politică, căreia regimul parlamentar - constituțional nu i-ar fi putut face față și care ar fi impus intervenția de mână forte a unui regim autoritar. Este și motivul pentru care, interesându-se nu de mult, de programul politic al "Gărzii de Fier", ce clama necesitatea desființării partidelor și parlamentului,

Carol al II-lea identifica în Codreanu "un admirabil spirit organizatoric" ⁵⁴.

Strategia codrenistă de creare și dezvoltare a structurilor legionare în spațiul dobrogean, începând cu 1933, publicată la 1 ianuarie același an în ziarul "Pământul strămoșesc", se materializase până acum numai în parte.

La sfârșitul anului 1933, în Dobrogea existau, potrivit unor statistici întocmite de poliția de siguranță locală, cel mult 500 de legionari, în contextul în care numărul acestora trecea de 28.000 în majoritatea celor 71 județe ale țării. Legionarii dobrogeni își desfășurau activitatea într-un sistem organizat, respectiv în cuiburi - singurul în măsură să evedențieze date precise despre situația lor numerică reală - numai în județele Constanța și Tulcea. În județele Durostor și Caliacra elementele de care dispunem nu evedențiază un sistem organizat de activitate și nici aspecte concludente în legătură cu numărul legionarilor existenți. În condițiile în care, în decembrie 1933, existau în țară 3.495 de cuiburi legionare, numărul de aproximativ 50 - câte funcționau la acea vreme în Dobrogea - evedențiază un început modest pentru ambițioasa strategie codrenistă. Cauzele acestei situații pot fi identificate în inconsistența mijloacelor umane și materiale care au fost angajate în activitatea de propagandă legionară, măsurile de contracarare întreprinse de poliția de siguranță și jandarmerie și rezistența opusă de opinia publică locală - ce manifesta în mare parte clare simpatii politice pentru P.N.L. sau P.N.Ț. - față de dezvoltarea structurilor legionare.

NOTE

- 1 - ASRI Constanța, Fond D, Dos. 202, vol. 2, ff. 286-288.
- 2 - **Ibidem**.
- 3 - **Ibidem**, vol. 1, f. 276.
- 4 - **Ibidem**, vol. 4, f.98.
- 5 - Gheorghe Istrate, **Frăția de Cruce**, Colecția "Omul Nou", 1991, p. 26;
- 6 - Corneliu Zelea Codreanu, **Pentru legionari**, Editura "Gordian", Timișoara, 1994, p. 438.
- 7 - ANC, Fond Parchetul General al Curții de Apel Constanța, Dos. 4/1934, f. 11.
- 8 - ASRI Constanța, Fond D, Dos. 202, vol. 3, f. 84.
- 9 - Puiu Traian, **Începuturi de viață legionară. Amintiri**, Editura Mișcării Legionare, Madrid, 1991, p. 52.
- 10 - **Ibidem**, p.45.
- 11 - "Dacia", Constanța, anul XX, nr. 52 din 14 iunie 1933.
- 12 - ASRI Constanța, Fond D, Dos. 202, vol. 3, f. 150.
- 13 - **Ibidem**, vol. 2, f. 286.
- 14 - Dragoș Zamfirescu, **Legiunea Arhanghelul Mihail de la mit la realitate.**, Editura Enciclopedică, București, 1996.
- 15 - ASRI Constanța, Fond D, Dos. 202, vol. 2, ff.322-330.

- 16 - *Ibidem*, f. 287.
- 17 - *Ibidem*, ff. 322-330.
- 18 - ASRI Constanța, Fond D, Dos. 202, vol. 3, f.84.
- 19 - **Ibidem**.
- 20 - Dragoș Zamfirescu, *op. cit.*, pp. 174-175.
- 21 - Puiu Traian, *op. cit.*, pp. 57-60.
- 22 - **Ibidem**, p.59.
- 23 - *Ibidem*, p. 57.
- 24 - Francisco Veiga, **Istoria Gării de Fier (1919-1941). Mistica ultranaționalismului**, Editura "Humanitas", București, 1993, p. 195-196.
- 25 - Puiu Traian, *op. cit.*, p.52.
- 26 - Ioan Scurtu, **Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură**, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1996, p. 129;
- 27 - Nicolae Roșca, **Ce este frăția de cruce. Origine, organizare, doctrină**, Editura "Gordian", Timișoara, 1996, p. 23.
- 28 - Puiu Traian, *op. cit.*, pp. 62-66.
- 29 - "Biruatorii", Constanța, anul I, nr. 3 din 24 noiembrie 1940.
- 30 - Dragoș Zamfirescu, *op. cit.*, pp. 182-183.
- 31 - "Legionarii", Bazargic, anul I, nr. 35 din 20 octombrie 1933.
- 32 - "Dacia", anul XX, nr. 28 din 15 martie 1933; vezi amănunte la Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *Sociologia și geopolitica*, vol. II, Editura "Floarea albastră", București, 1995, pp. 277-279.
- 33 - Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, **Documente privind istoria României între anii 1918-1944**, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1995, p. 404; vezi și Nicolae Roșca, **Cronica unor violențe politice**, Editura Mișcării Legionare, Madrid, 1991; p. 16.
- 34 - **Ibidem**.
- 35 - Ioan Scurtu, *op. cit.*, p.129.
- 36 - "Dobrogea Jună", Constanța, anul XXIX, nr. 151 din 13 decembrie 1933.
- 37 - **Ibidem**.
- 38 - ASRI Constanța, Fond D, Dos. 202, Vol. 3, f. 86.
- 39 - Apostol Stan, **Iuliu Maniu. Naționalism și democrație. Biografia unui mare român**, Editura "Saeculum I.O.", București, 1997, p. 303.
- 40 - "Dobrogea Jună", anul XXIX, nr. 152 din 15 decembrie 1933.
- 41 - "Legionarii", anul II, nr. 4 din 20 decembrie 1933.
- 42 - Armand Călinescu, **Însemnări politice. 1916-1939**, Editura "Humanitas", București, 1990, p. 293.
- 43 - Corneliu Zelea Codreanu, **Circulări și manifeste. 1927-1928**, Colecția "Europa", Munchen, 1981, p. 17.
- 44 - **Ibidem**, pp. 14-15.
- 45 - Dragoș Zamfirescu, *op. cit.*, p. 181.
- 46 - Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 130.

- 47 - "Dobrogea Jună", anul XXIX, nr. 155 din 22 decembrie 1933; vezi și "Dacia", anul XX, nr. nr. 82 din 24 decembrie 1933.
- 48 - Nichifor Crainic, **Zile albe, zile negre. Memorii**, Casa de editură "Gândirea", București, 1991, pp. 278-279.
- 49 - Armand Călinescu, **op. cit.**, pp. 200, 285; vezi și Dragoș Zamfirescu, **op. cit.**, pp. 189-190.
- 50 - "Dacia", anul XX, nr. 83 din 31 decembrie 1933; vezi și ASRI Constanța, Fond D, Dos. 202, vol. 3, f. 252.
- 51 Armand Călinescu, **op. cit.**, p. 206; vezi și Horia Sima, *Istoria Mișcării legionare*, Editura "Gordian", Timișoara, 1994, p. 83.
- 52 - Apostol Stan, **op. cit.**, p. 303.
- 53 - *Ibidem*; vezi și Horia Sima, **op. cit.**, p. 84.
- 54 - Armand Călinescu, **op. cit.**, p.217.

- Résumé -

The appearance and development of the legionary structures in Dobruja, in 1933, outlined one of the capital objectives settled by the leaders of the Iron Guard, the political organization of the Legionary Movement: the thriving of legionarism to the national level. These local structures followed the policy imposed by the central leadership of the organization who aimed not only at developing their organization, but also at getting the necessary support from an important part of the population in Dobruja, in the parliamentary election in december³³.

The dissemination of the legionary ideology in Dobruja was achieved mainly by involving the students from this region, who were devoted to the movement. They acted towards spreading the legionary concepts among different social and professional categories (e.g. workers, office wokers, peasants, clergymen, military, pupils), following precise orders given to them by their central leaders, being supported by the legionary local representatives in accomplishing their tasks. Some important elements that led the above mentioned social categories to join the legionary structures were: the discontent towards the deficiencies of the democratic regime, the corruption and inefficiency of the public administration system, the sterile disputes among local representatives of the important political parties. Another important element was, on the one hand, the threat of an offensive on behalf of the bulgarian revisionist organizations from South Dobruja and the lack of concern of the central authorities in the matter of repatriation of the romanians from the South Danube, who wer confronted to forced disnationalization in the Greek Macedonia.

Many times, the radicalism, the social and political intolerance of the members of legionary structures in Dobruja led to anarchical and violent acts, to conflicts with the local authority representatives, which determined a

climate of tension and the deterioration in the social and political situation in the region. The ambiguity in the attitude of the local authority representatives, their incapacity in taking the necessary counteracting measures did nothing else but to encourage the violence of legionary acts.

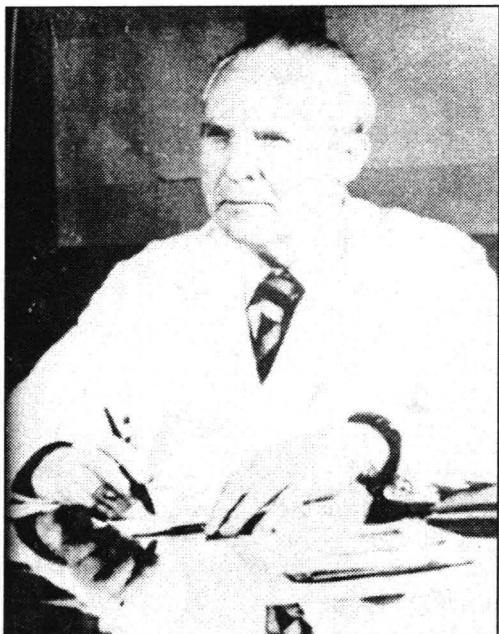
The disbandment of the Iron Guard, on the 9-th of December 1933, determined the guardist organizations to approach the surreptitious policy. In the following period, the nuclei of the guardist organizations in Dobruja succeeded to recover due to the fact that their activity was organized on conspiracy basis and also to the fact that they managed to get support by recruiting new members coming from different social categories and yet with a specific common feature: social discontent.

CULTURĂ - ȘTIINȚĂ

ACADEMICIANUL MIHAI BĂCESCU LA CEA DE A 90-a ANIVERSARE

Profesorul Mihai Băcescu - personalitate științifică de mare cuprindere și forță din domeniul biologiei - se află în pragul venerabilei vârste de 90 de ani. Apropiata sa aniversare ne oferă plăcutul prilej al evocării vastei sale activități închinată propășirii științei și care a avut o influență benefică asupra dezvoltării cercetărilor de ecologie marină la Constanța.

Născut la 28 martie 1908 la Broșteni, jud. Suceava, în familia unui funcționar comunal, urmează școala primară la Fălticeni, studiile medii la liceul B.P.Hasdeu din Chișinău, iar cele superioare la facultatea de Științe Naturale a Universității din Iași unde-și ia licența în 1933. În 1938

obține titlul de doctor în științe, cu teza publicată apoi integral (în 1940) "Les mysidaces des eaux roumain". În 1963 obține și titlul științific de doctor docent.

Activitatea profesională și-o începe din anii studenției (1930-1933) când lucrează ca asistent la laboratorul de morfologie animală a Universității unde ulterior ocupa postul de șef de lucrări (1934-1940). În aceeași perioadă a desfășurat și activitatea de cercetător la Stațiunea Zoologică de Cercetări Marine Agigea, sub conducerea profesorului Ioan Borcea.

Efectuează stagiul de specializare la stațiunile marine franceze din Banyuls-sur-Mer și din Roscoff, la Muzeul de istorie Naturală din Paris, și la Muzeul Oceanografic din Monaco (1938-1939).

Remarcat de Grigore Antipa, este invitat apoi să lucreze la Muzeul de Istorie Naturală din București, unde a fost șef de secție (1940-1945), apoi director adjunct, iar din 1964 până la pensionare în 1988, a fost directorul acestei prestigioase instituții muzeale și științifice.

A fost de asemenea, directorul Institutului de Cercetări Piscicole București (1954-1957) și președintele Consiliului Muzeelor din România (1964-1967).

Din 1954 până în martie 1970 a funcționat (prin cumul de funcții) și ca șef al Laboratorului de Biologie Marină Constanța al Institutului de Biologie al Academiei Române unde a inițiat și dezvoltat cercetările de ecologie marină cantitativă și taxonomie ale ecosistemelor Mării Negre.

Este creatorul școlii moderne de ecologie marină, activitatea sa prodigioasă de formare a diverșilor specialiști derulându-se nu la catedra universitară (de altfel obținută prin concurs în 1948 la Universitatea din Cluj, dar pe care în fapt nu a ocupat-o), ci în decursul muncii practice de cercetare desfășurată în laborator, pe mare sau pe teren.

Din 1963 conduce doctorantura în oceanologie, formând până în prezent cca 20 doctori în știință (o importantă parte dintre aceștia, conștanțeni, pe care îi găsim și în prezent ca cercetători la Institutul Român de Cercetări Marine, sau cadre didactice la Universitatea "Ovidius" din Constanța).

Opera sa științifică numără cca 300 titluri de lucrări științifice din domeniile biologiei marine, ecologiei, ihtiologiei, herpetologiei, limnologiei, etnozologiei, între care trei volume din colecția "Fauna României" editată de Academia Română ("Cumacee", "Mysidacee", "Decapoda"), contribuția ecologică "Les sable à *Corbulomya maeotica* - base tromphique de première ordre pour les poissons de la mer Noire" (1957) și cea etnozologică "Peștii, așa cum îi vede țărânul român" (1947), (ultimele două lucrări fiind distinse cu premiile Academiei) etc., etc.

A elaborat împreună cu colaboratorii săi din cadrul Laboratorului de Biologie Marină din Constanța seria "Ecologie marină" în cinci volume editată de Academia Română în perioada 1965-1976.

Ca specialist în pești, crustacei și alte numeroase grupe de animale a descris cinci familii și două triburi noi, apoi 56 genuri și peste 300 specii noi pentru știință.

De numele academicianului Mihai Băcescu este strâns legată perioada de remarcabil progres în cercetarea de ecologie marină din România, desfășurată de fapt în orașul nostru în anii 1950-1960.

Această puternică personalitate științifică și organizatorică a avut atunci inițiativa investigării ecologice aprofundate a sectorului românesc al mării, după un plan prin care s-a abordat **întregul** complex de condiții biotice și abiotice ale acvatoriului respectiv până la limita platoului continental. Polarizând în jurul său un important colectiv de tineri cercetători (în primul rând de la Laboratorul de Biologie Marină al Academiei, dar și de la Stațiunea de Cercetări Piscicole Marine Constanța, Muzeul de Istorie Naturală "G. Antipa" și Stațiunea Zoologică Marină Agigea), profesorul Mihai Băcescu i-a îndrumat chiar în cursul procesului de cercetare să se formeze ca specialiști în studiul calitativ și cantitativ al fiecăruia dintre com-

partimentele ecosistemului reprezentate de verigile corespunzătoare ale lanțului trofic.

Profesorul Mihai Băcescu a înțeles mai bine ca oricare altul că ecologia marină nu se poate dezvolta fără buna cunoaștere a taxonomiei hidrobionților, fără precisa lor determinare până la specie, varietate și formă și, în consecință a acționat ca fiecare ecolog marin să devină în același timp un specialist în taxonomia grupului sau grupelor de organisme care alcătuiesc compartimentul de ecosistem pe care-l studiază. S-a format astfel o pleiadă de specialiști în microalge, macroalge, ciliate, briozoare, nemerți, polichete, moluște, ostracode, cladocere, copepode, tanaidacee, isopode, cumacee, halacaride și pești, specialiști ale căror investigații au fost orientate nu atât în scopuri taxonomice, ci în scopul pur ecologic al studiilor aprofundate ale compoziției și cantității fito-, zoo- și ichtioplanctonului, micro- și macrofitobentosului, zoobentosului și nehtonului.

Transpunerea acestei concepții în practica cercetării marchează renunțarea la abordările diletantiste "globale" ale studiului ecosistemului "pe grupe taxonomice mari", fără definirea precisă de către investigator a speciilor sale componente și deci fără posibilitatea cunoașterii exacte a însemnătății cantitative a fiecăreia dintre aceste specii.

Totodată, aplicarea în activitatea colectivului constănțean de cercetători marini a concepției profesorului Mihai Băcescu de studiere a dinamicii și distribuției cantitative a fiecărui component taxonomic din cadrul fiecărui compartiment de ecosistem a avut efect în epoca dată, propulsarea biologiei marine românești în avangarda oceanologiei mondiale: cercetătorii români îndrumați de marele lor maestru au fost printre primii din lume care au abordat și au prezentat în publicații și în reuniuni științifice internaționale rezultate privind cantitățile globale și pe speciile componente asupra fitoplanctonului, microfitobentosului, zooplanctonului și zoobentosului, contribuind astfel la o mai bună cunoaștere a structurii ecosistemelor și a volumului resurselor vii ale sectorului nostru de mare și, totodată, la afirmarea oceanologiei românești.

Urișa activitate de cercetare a profesorului Mihai Băcescu a fost permanent dublată de munca organizatorică în domeniul științei, muncă în care se includ organizarea în perioada 1954-1970 a colectivului de cercetare marină de la Constanța, ca și perfecționarea structurii Muzeului de Istorie Naturală "Grigore Antipa" unde a funcționat ca director timp de 25 ani. În același cadru se înscriu contribuția sa esențială la desfășurarea la București și Constanța (în 1966) a unei mari și deosebit de reușite reuniuni științifice care a fost cel de-al XX-lea Congres al Comisiei Internaționale pentru Exploatarea Științifică a Mării Mediterane, ca și organizarea importantei expediții românești pentru exploatarea ecosistemelor recifilor coralieri de la coastele Tanzaniei (1974). De altfel, participările la expediții științifice de unde a colectat imense și valoroase materiale biologice bogate în noutăți științifice a

fost una dintre importantele aspecte ale prodigioasei sale activități de cercetare. Academicianul Mihai Băcescu a străbătut practic Oceanul Mondial pe o serie de mari nave oceanografice americane, rusești și franțuzești pe care a fost invitat de specialiștii străini, colectând probe biologice și exponate pentru Muzeul Antipa din Pacific, Atlantic și Oceanul Indian, materiale a căror investigare au permis Domniei Sale și colaboratorilor săi numeroase noi descoperiri științifice.

Opera și activitatea științifică a profesorului Mihai Băcescu s-a bucurat de o largă recunoaștere a comunității științifice naționale și internaționale.

Din martie 1963 a devenit membru corespondent, iar din ianuarie 1990 membru titular al Academiei Române.

Este membru marcant a numeroase societăți academice străine, cum sunt Societatea Zoologică Franceză (din 1946), Societatea Senkerbergiana din Germania (din 1962), Academia "Ligura" din Bologna, Italia (din 1968), Academia de Științe din New-York (din 1995), Institutul Ecuatorian de Științe Naturale (din 1979), Societatea Internațională de Hidrologie a Academiei Ruse (din 1974), Consiliul Internațional al Muzeelor - ICOM (în cadrul căruia a fost o îndelungată perioadă, din 1965 până în 1974, președinte al Comitetului Internațional al Muzeelor de Științe Naturale), membru pe viață în Comitetul de perfecționare al Institutului Oceanografic din Paris (din 1971), membru, iar în perioada 1963-1994 și vicepreședinte al Comisiei Internaționale pentru Exploatarea Științifică a Mării Mediterane - CIESM (în cadrul căreia timp de două legislaturi consecutive a fost și Președintele Comitetului de Bentos, apoi vicepreședintele acestuia până în 1994), unul dintre cei trei membri fondatori ai Asociației Internaționale pentru Studiul Dunării, membru al Comitetelor de redacție a unora dintre cele mai prestigioase periodice oceanologice și biologice ("Acta Oceanologica" Franța, "Marine biology" Anglia, "Haliotis" Italia, "Vie et Milieu" Franța, "Revue Roumain de Biologie" - ser. Biologie animale, "Traveau du Museum d'Historie Natural Grigore Antipa", "Ecologie marină" ș.a.).

În semn de prețuire pentru bogata sa activitate științifică numeroși cercetători străini și români au descris specii și genuri noi dându-le numele său (*Bacescuella pontica*, *Neopilina bacescui*, *Bacescomysis*, *Bacescopeudes* etc., între care și microalga din grupul diatomeelor *Amphora bacescui* descrisă de autorul prezentei note).

Recunoașterea valorii marelui savant este reflectată și de numeroase ordine, medalii și premii românești și străine cu care a fost distins până în prezent, între care "Meritul Cultural" cl. I-a (1970), "Meritul Științific" cl. I-a (1978), medalia "Prince Albert I-er de Monaco" ("Prix Manley - Bendall") conferită de Franța (1978), premiul "Trégouboff" pentru cercetări în Mediterana (1982), precum și premiile pentru anii 1947 și 1957 ale Academiei Române.

Este prezentat într-o serie dintre marile monografii biografice ale personalităților științifice ale lumii, cum sunt "Who's Who in Science Europe", "The

Internațional Directory of Distinguished Leadership", "American Biographical Institute", "Dictionary of International Biography", "European Biographical Directory".

Considerația deosebită de care reputatul savant se bucură pentru prodigioasa sa activitate închinată propășirii științei românești este marcată și de recente semnale de prețuire pornite din zone diferite ale țării. Ne referim la manifestările dedicate academicianului Mihai Băcescu cum sunt conferirea titlului de doctor honoris causa al Universității din Iași (1977), alegerea ca membru de onoare al Consiliului Științific al Institutului Român de Cercetări Marine din Constanța (1997), conferirea titlului de cetățean de onoare al orașului Fălticeni împreună cu atribuirea numelui său Muzeului Apelor din aceeași localitate (1993).

Suntem onorați să ne alăturăm acestor manifestări de prețuire și, cu prilejul aniversării sale, să urăm și pe această cale academicianului Mihai Băcescu ani mulți și fericiți în deplină sănătate.

L'ACADÉMICIEN MIHAI BĂCESCU À SON 90e ANNIVERSAIRE (Résumé)

La fête de la 90-ème anniversaire de l'académicien Mihai Băcescu constitue une occasion particulièrement agréable d'évoquer la prestigieuse œuvre de l'illustre biologiste, dont la vaste activité a eu une très grande influence dans le développement des recherches d'écologie marine à Constanța.

La vocation et l'amour de la nature constituent les sources inépuisables d'énergie qui soutiennent d'environ 70 années le dynamisme inégalable du savant dans la recherche des êtres vivants de n'importe quel environnement, mais surtout ceux des bassines aquatiques. Cette recherche s'est prouvée prodigieuse dès son début, pendant qu'il était encore étudiant, puisque le professeur Mihai Băcescu avait déjà, au moment où il finissait les cours de la Faculté des Sciences Naturelles de l'Université de Jassy, un nombre de 13 travaux publiés; son érudition et la passion pour la science l'avaient fait remarquer par ses éminents professeurs, Ioan Borcea et Paul Bujor qui l'ont fait engager, pendant qu'il était étudiant, en tant qu'assistant à la chaire de Morphologie animale. Ultérieurement (1934-1940), il travaille comme maître de travaux à la même chaire et comme chercheur scientifique à la Station Zoologique Marine d'Agigea, soutient son doctorat (en 1938 - et en 1963 obtient aussi le titre de docteur agrégé) et effectue un stage de spécialisation de deux ans dans une série d'unités prestigieuses de recherches de biologie marine de France. Depuis 1940 et jusqu'au moment de sa retraite, en 1988, il travailla au Muséum d'Histoire Naturelle "Gr. Antipa" de Bucarest, où il devint directeur pendant la période 1964-1988 (et où nous les trouvons

encore fréquemment, penché sur les collections et les échantillons biologiques, ou absorbé par la rédaction des travaux scientifiques, occupations desquelles il ne peut pas être séparé par la retraite). Il a également accompli les tâches de directeur de l'Institut de Recherches Piscicoles de Bucarest (1954-1957), président des Conseils de Musées de Roumanie (1964-1967), et pendant l'intervalle 1954-février 1970, par cumul de fonctions, chef du Laboratoire de Biologie Marine de L'Académie Roumaine.

Son oeuvre comprend environ 300 titres de travaux dans les domaines de la biologie marine, l'écologie, l'ichtyologie, l'herpétologie, la limnologie, l'ethno-zoologie, sur lesquels citons trois volumes de la collection "Faune de la Roumanie" éditée par l'Académie Roumaine ("Cumacés", "Mysidacés" et "Décapodes"), la contribution écologique "Les sables à *Corbulomya maeotica* - base trophique de premier ordre pour les poisons de la mer Noire" (1957) et celle ethnozoologique "Les poissons, vus par le paysan roumain" (1947), ainsi que la série de cinq volumes d'"Ecologie marine" (rédigée durant la période 1965-1976 avec ses collaborateurs du Laboratoire de Constantza, mentionné plus haut) etc., etc.

Il a participé à nombreuses campagnes scientifiques, parcourant l'Océan Planétaire sur une plusieurs navires américaines, russes ou françaises, ce qui lui a permis d'effectuer bon nombre de découvertes scientifiques. En tant que spécialiste en poissons, crustacés et beaucoup d'autres groupes d'animaux, il en a décrit cinq familles, 56 genres et plus de 300 espèces nouvelles pour la science.

La création du professeur Bacescu jouit d'une large reconnaissance de la communauté scientifique nationale et internationale. En mars 1963 il devint membre correspondant, et en janvier 1990 membre titulaire de l'Académie Roumaine. En même temps, il est membre actif de nombreuses sociétés académiques étrangères, et bénéficiaire d'un grand nombre de distinctions, ordres, médailles et prix roumains et étrangers. En guise d'hommage pour sa considérable activité scientifique, bon nombre de chercheurs roumains et étrangers ont dédié son nom à certains genres ou espèces nouveaux pour la science (*Bacescuella pontica*, *Neopilina bacescui*, *Bacescomysis*, *Bacescopsedes*, *Achnanthes bacescui* etc.)

L'Académicien Mihai Bacescu est le fondateur de l'école moderne roumaine d'écologie marine. Depuis l'année 1963 il conduit des doctorats dans ce domaine, formant jusqu'à présent environ 20 docteurs en sciences, dont une partie importante travaillent à Constantza, comme chercheurs scientifiques à l'Institut Roumain de Recherches Marines ou en tant qu'enseignants à l'Université "Ovidius" de Constantza.

Le nom du professeur Mihai Bacescu est étroitement lié à la période de remarquable progrès dans les recherches d'écologie marine de Roumanie, des années 1950 et 1960, déroulée principalement à Constantza. Cette puissante personnalité scientifique et organisatrice a eu alors l'initiative de l'inves-

tigation approfondie du secteur roumain de la mer selon un plan par lequel on approchait son **entier** complexe de conditions biotiques et abiotiques. Concentrant autour de lui un groupe de jeunes chercheurs de Constantza, le professeur Mihai Bacescu les a poussés et dirigés sur la voie de la spécialisation dans chacun des compartiments de l'écosystème représenté par le chaînon correspondant de la chaîne des relations trophiques en mer. Saisissant le fait que l'écologie marine peut se développer seulement par la connaissance exacte de la taxonomie des hydrobionts, et donc par leur détermination précise jusqu'à l'espèce, la variété et la forme, le professeur Mihai Bacescu a agi de manière que chaque écologiste devienne en même temps un spécialiste dans la taxonomie des groupes d'êtres qui forment le compartiment étudié de l'écosystème. On assiste ainsi à la formation d'une pléiade de spécialistes en divers groupes d'organismes végétaux et animaux, chercheurs dont les investigations ne furent pas orientées seulement vers des buts taxonomiques, mais purement écologiques, d'étude approfondie de la composition et de la quantité de phytoplancton, zooplancton, ichtyoplancton, microphytobenthos, zoobenthos et necton.

La mise de cette conception dans la pratique de la recherche a mis fin à toute approche dilettante, "globale" de l'écosystème, sans que l'investigateur possède la connaissance exacte des espèces qui le composent. En même temps, l'application de la conception du professeur Mihai Bacescu dans le groupe des chercheurs marins de Constantza dans l'étude de la dynamique et de la distribution quantitative de chaque compartiment de l'écosystème a eu comme effet, pendant la période respective, la propulsion de la biologie marine roumaine dans l'avant-garde de l'océanologie mondiale: les chercheurs roumains ont été parmi les premiers au monde à présenter, en publications et en réunions scientifiques internationales, les résultats concernant les quantités globales et par espèces composantes du phytoplancton, microphytobenthos, zooplancton et zoobenthos, contribuant ainsi à la meilleure connaissance de la structure de l'écosystème et du volume des ressources vivantes de notre secteur de mer, et en même temps à l'affirmation de l'océanologie biologique roumaine.

La renommée qu'a aujourd'hui l'écologie marine roumaine, à laquelle le savant a directement contribué surtout pendant son activité en tant que chef du Laboratoire de Biologie Marine de Constantza de l'Académie Roumaine, est maintenant cultivée et poursuivie par le travail passionné des collectifs de recherche de l'Institut Roumain de Recherches Marines, la Faculté de Biologie de l'Université "Ovidius" et de l'Institut de Géologie et Géoécologie de notre ville.

Bibliografie selectivă

BĂCESCU M., 1992. I. **Omagiu celor ce m-au îndreptat spre Oceanologie.**
II. **Izvoarele hidrotermale.** Discurs de recepție la Academia Română rostit la 17 octombrie 1991. Editura Academiei Române, București, 28p.

BODEANU N., 1995. **Achievements and perspectives in the romanian marine ecology research.** În *Cercetări românești la Marea Neagră* (eds: S. Nicolaev et al): 22-35, IRCM Constanța, 81 p.

DUMITRESCU D., (coordonator), 1979. Le Professeur dr. doc. Mihai Băcescu a son 70-ème anniversaire. *Trav. Mus. d'Hist. nat. "Grigore Antipa"*, **20**: 545-622.

MARCU P., (coordonator), 1995. Băcescu Mihai - zoolog, oceanolog. În *Nemuritorii. Academicieni români 1995*: 24-26, Agenția Națională de Presă - Rompres, București, 446p.

POPESCU-GORJ A., 1994. Academician Mihai Băcescu - ichthyologist and director of the Piscicultural Researching Institute. *Trav. Mus. Hist. nat. "Grigore Antipa"*, **34**: 591-593.

PROMOVAREA IDEII DESPRE UNITATEA ȘI CONTINUITATEA NEAMULUI ROMÂNESC ÎN PREDOSLOVIILE "MINEELOR" DE LA RÂMNIC (1776-1780), AFLATE ÎN COLECȚII DIN JUDEȚUL CONSTANȚA

Activitatea cărturarilor și tipografilor râmniceni constituie un element de referință al dezvoltării culturii românești în secolele XVII-XVIII. Numărul însemnat al lucrărilor tipărite, precum și calitatea traducerilor, eleganța literelor, execuția grafică ireproșabilă și bogăția elementelor decorative au impus tipăriturile de la Râmnic, ele răspândindu-se pe întreg teritoriul locuit de români, constituindu-se într-un veritabil simbol al unității culturale românești.

Alături de Școala Ardeleană, aici, la poalele Carpaților, Școala râmniceană avea să aducă o contribuție deosebită la susținerea acestor nobile idealuri, folosind ca argument incontestabil, cuvântul scris.

Continuitatea și unitatea națională au devenit idei scumpe cărturarilor acestor vremuri, cartea râmniceană fiind editată pentru întreaga "semenție" românească.

Timp de două secole, activitatea centrului râmnicean a dominat întreaga țară. Secolul al XVIII-lea va reuși să contureze cu mai multă claritate originalitatea culturii noastre.

Considerăm că este necesară o privire de ansamblu asupra răspândirii în județul Constanța, a unei cărți de dimensiuni monumentale și rezonanță deosebită în cultura noastră: Mineele lui Chesarie. ¹⁾ De fapt, Nicolae Iorga numea această perioadă a secolului al XVIII-lea, "epoca lui Chesarie", deoarece numele său este legat pentru totdeauna de marea epocă a Mineelor care s-au tipărit pentru prima dată în românește. El editează din acestea șase volume. Primul, pentru luna octombrie apare în 1776. Este menționată această lună în amintirea tratatului de la Kuciuk-Kainargi, care, după cum sublinia autorul în predoslovie "într-această lună au luat începere rânduialele țării cele prin pace s-au așezat". ²⁾ Celelalte volume se tipăresc în 1778 (pentru luna noiembrie) și în 1779 (pentru lunile decembrie, ianuarie, februarie, martie).

Chesarie va fi urmat de Filasret, care va continua tipărirea "Mineelor": "au tâlmăci și au tipărit și pe celelalte șase luni de s-au plinitu Mineiulu". ³⁾

Cu acest monument de cultură, limba românească va înlocui definitiv limba slavonă din viața politică și administrativă a țării.

Așa cum menționa marele istoric Nicolae Iorga, "Mineele" râmnicene, tipărite între 1776-1780 ne prezintă "însemnătatea lucrărilor pe temeuri istorice ... scoate la iveală datinile de obârșie romană păstrate de poporul nostru, arată întâmplările mai de seamă din fiecare lună".⁴⁾

"Mineele" apar la o analiză atentă, o operă de colaborare ce reunește mai multe generații, începând cu mitropolitul Damaschian, cu Lavrentie Ieromonahul și încheindu-se cu școala de cărturari râmniceni, patronată de Chesarie. Urmărind modul în care au fost însumate contribuțiile tuturor, se poate vedea, continuitatea limbii române vechi, osmoza lingvistică dintre provinciile patriei noastre, separate politicește la acea dată.

Predosloviile acestor "Minee", desprinse de textul religios propriu-zis sunt prilejuri pe care Chesarie le folosește făcând din ele un instrument de afirmare și popularizare a ideii de unitate, latinitate și continuitate.

În predoslovia "Mineiului pe luna ianuarie" - 1779, Chesarie menționează faptul că limba poporului român își are originea în slăvitul "neam al romanilor": "Ci ori de la Traian sau de la marele Constantin de să trag cu urmarea aceste obiceiuri, nu fac filonichie. Însă eu dintru acestea descoper lucruri minunate aflu linia neamului românesc din vechi trăgându-se din slăvitul neam al romanilor".⁵⁾

Nu sunt uitate nici vremurile de glorie ale trecutului. În lunga sa istorie, Țara Românească a fost asemuită cu "Pasărea Phönix": "Țara Românească s-au asemănat cu pasărea ce se numește Finix, carele cu ale sale aripi aprinzând foc se aprinde și arde pre sineși și făcându-se cu totul cenușă iarăși, din pulberea cenușii se naște și crește".⁶⁾

Aceste încercări de prezentare a istoriei patriei, de evocare a unor momente importante din existența sa milenară au adus o contribuție deosebită la dezvoltarea istoriografiei române.

De asemeni, în predosloviile "Mineelor" lui Chesarie se face o periodizare a istoriei românilor, se dau relații despre evenimentele de seamă din Europa acelor "vremi nestatornice" și se dă un înțeles nou cuvintelor "patrie" și "patriot".

În alte predoslovii, cum este cea a "Minieiului pe luna noiembrie" - 1778, Chesarie stabilește câteva momente reprezentative pentru dezvoltarea istoriei culturii poporului nostru: "Trei epohas adecă veacuri însemnate au avut Țara Românească: un veac au fost carele s-au luptat cu războaie; altul întru carele s-au început zidirea mănăstirilor celor domnești, altul întru carele s-au început tălmăcirea cărților duple slavonice pre limba rumânească".⁷⁾

În continuare sunt descrise războaiele dintre daci și romani, evocând eroismul neînfricaților locuitori ai acestor meleaguri care, deși înfrânți au cerut să nu fie strămutați să nu-i înstrăineze din pământul Dachiei, ci să-i lase slobozi".⁸⁾ Se amintește, că în această perioadă, când Țara Românească avea războaie cu "împărații rimleni", se numea Dachia, iar locuitorii ei dachi și gheți". Dachia "a avut războaie cu Domițian și cu Traian împăratul". Ca

mărturie a acestor vremi stau "picioarele podului de piatră ... care până acum stau pe marginile Dunării". Victorioși romanii străbat întregul pământ al Dachiei. O parte din aceștia au trecut și prin Râmnic, continuându-și drumul pe Valea Oltului, lăsând urme care amintesc până astăzi de existența lor. În acele vremi îndepărtate, spune Naum Râmniceanu în prefața "Mineiului pe luna noiembrie" - 1778, romanii "au venit în jos de Râmnic și au tăbărit sub dealul ce se zice Traian până astăzi". 9)

Calitățile deosebite ale locuitorilor vechii Dacii, oameni pașnici și talentați, luptători neînfricați pentru apărarea gliei strămoșești sunt subliniate cu mare artă de către Naum Râmniceanu: "O! Patrioții noștri niciodată n-au ieșit din hotarele patriei noastre, Dachiei, care din Marea Neagră începându-se, precum am arătat, și până la apa Tisa întinzându-se, coprinde în mijlocul acestei părți Transilvania, Banatul, ținutul Craiovei, Țara Românească și Moldova". 10)

Ideea romanității străbate filele cărților, folosindu-se argumente istorice, lingvistice, folclorice. Cu privire la romanitatea limbii române, în prefața "Mineiului pe luna mai" se amintește că "limba noastră românească" "se trage din cea latinească". Pentru dovedirea latinității limbii noastre, Naum Râmniceanu se folosește de argumente istorice: "După mărturia pisaniilor patriei, din care amestecată s-au născut această nouă limbă a Dachilor, care o întrebuițau și cu care ne slujim și noi astăzi întru aceeași firesci dachicești nenumărate cuvinte". 11)

Asemenea cărți corespundeau unor necesități și unui moment cultural distinct, societatea românească fiind acum pregătită să înțeleagă ideile exprimate în prefetele Mineiilor lui Chesarie sau Naum Râmniceanu.

Pe lângă aceste merite, ele rămân un adevărat monument de limbă românească a vremii, reprezintă efortul unor generații întregi de cărturari de a crea o limbă a cărților bisericești, bazată pe limba populară. Prin folosirea unor cuvinte de largă răspândire, remarcabile și prin noutate, plasticitate și varietate, vocabularul Mineelor lui Chesarie are un vădit caracter popular. De aceea, pe drept cuvânt se poate spune că opera sa reprezintă "o contribuție de seamă la procesul de îmbogățire a limbii literare române". 12)

Specificăm că din Mineele râmnicene se păstrează în județul Constanța un set complet (12 volume, câte unul pentru fiecare lună), la Protoeria din Medgidia. Unele exemplare conțin însemnări, care ne-au ajutat la stabilirea provenienței lor, a schimbului de valori culturale a românilor de pretutindenii. Am putut stabili astfel, că unele exemplare au avut o circulație indirectă, provenind din alte localități decât cea din care au ieșit de sub teasurile tipografiei, altele o circulație internă, adică în interiorul provinciei cuprinsă între Dunăre și Marea Neagră-Dobrogea.

Este vorba deci, de o politică culturală conștientă, care urmărea cu perseverență răspândirea cărților în limba română, pe tot teritoriul locuit de români, la toți "patrioții acestei limbi". 13)

Această politică este încurajată și de domnie, care-i ajută pe românii din alte părți, prin donații de cărți, granițele dintre cele trei țări românești neconstituind piedici în răspândirea cărților.

Deci, existența unui contact spiritual între românii de pretutindeni a fost confirmată de prezența acelorași preocupări spirituale și manifestări culturale transmise până în zilele noastre. Un rol important în strângerea relațiilor culturale în țările române, în unificarea limbii și în asigurarea unității culturale a poporului român l-a jucat circulația cărților. Nicolae Iorga, subliniind importanța acestui proces spunea că "marele merit al acestor cărți e că trecând hotarele, au adunat sufletește prin viața culturală pe toți românii laolaltă".¹⁴⁾

De fapt, întreaga activitate desfășurată de cărturarii râmniceni a contribuit tot mai mult la dezvoltarea și cimentarea legăturilor dintre locuitorii tuturor provinciilor românești.

NOTE

- 1) Minei (sl. mineja), carte în care sunt orânduie slujbele sfinților din toate zilele. Este împărțită în 12 părți, pentru cele 12 luni ale anului.
- 2) Minei luna lui octombrie, Predoslovie, Râmnic, 1776.
- 3) D. POENARU, Contribuții la bibliografia românească veche, Muzeul județean Dâmbovița, 1973, p. 230.
- 4) N. IORGA, Istoria bisericii românești, vol. II, București, 1930, p. 251.
- 5) AL. DUȚU, Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII, Editura pentru literatură, București, 1968, p. 182.
- 6) IBIDEM, p. 184.
- 7) IBIDEM, p. 175.
- 8) ST. BEZDECHI, Cronica inedită de la Blaj a protosinghelului Naum Râmnicianu, partea I, 1944, p. 32.
- 9) IBIDEM, p. 30.
- 10) AL. PIRU, Literatura română premodernă, Editura pentru Literatură și Artă, 1964, p. 183.
- 11) AL. DUȚU, Op. cit., p. 166.
- 12) IBIDEM, p. 117.
- 13) I. BIANU, N. HODOȘ, Bibliografia românească veche, vol. IV, București, 1904, p. 100.
- 14) N. IORGA, Istoria literaturii religioase a românilor, București, 1909, p. 84.

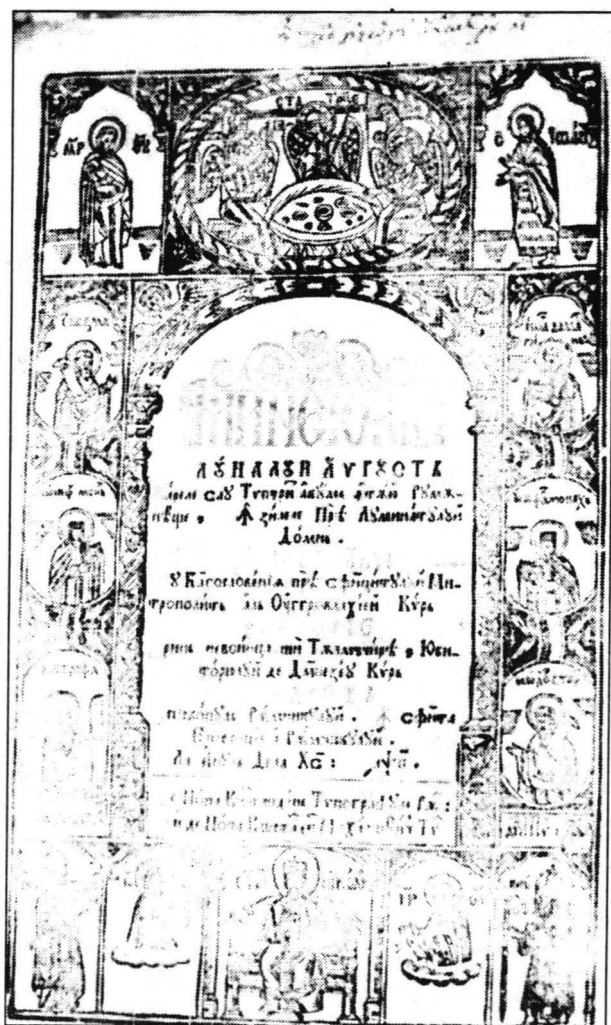
LA PROMOTION DE L'IDÉE CONCERNANT L'UNITÉ ET LA CONTINUITÉ DU PEUPLE ROUMAIN DANS LES AVANTPROPOS DES "MINEE" DE RÂMNIC (1776-1780), QUI SE TROUVENT DANS DES COLLECTIONS DU DÉPARTEMENT DE CONSTANTZA

- Résumé -

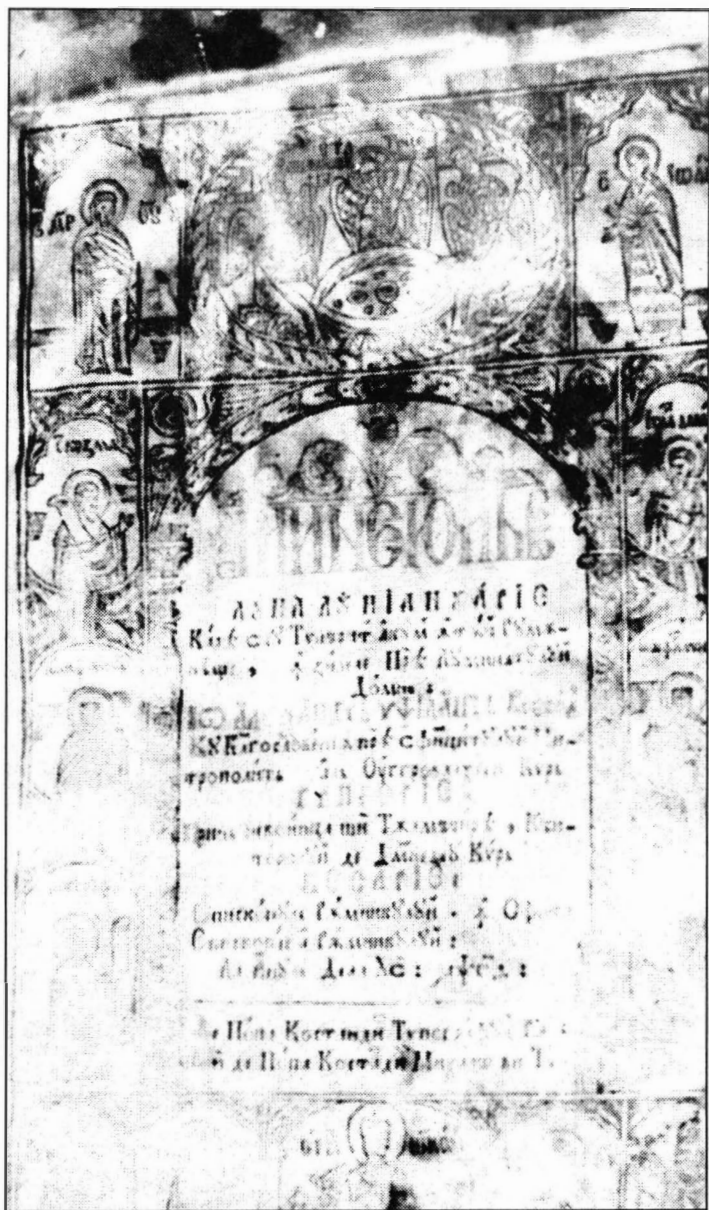
Parmi les représentants de premier plan de l'École de Râmnic il y a aussi les évêques Chesarie et Filaret. Leur nom est lié à l'impression des "Minee",

oeuvre qui allait marquer une contribution importante au développement de la langue roumaine, qui se distingue non seulement par la valeur documentaire et linguistique, mais aussi par un aspect graphique accompli, réalisé par le maître typographe Popa Constandin Mihailovoici.

Les préfaces de ces "Minee" sont de véritables pages d'histoire autant d'occasions dont les auteurs se servent pour affirmer et reepandre l'idée de l'unité, de la latinité et de la continuité du peuple roumain.

Minea luna lui august,
Râmnic, 1780

Minei luna lui ianuarie, Râmnic, 1779

ÎMPRUMUTURI LEXICALE DE ORIGINE LATINĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ

0. Considerăm că este necesar ca să facem întâi câteva precizări referitoare la abrevierile folosite în cadrul acestui studiu:

DN = Florin Marcu și Constant Maneca, *Dictionar de neologisme*, Ediția a III-a, București, 1978.

DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975.

DLR = *Dicționarul limbii române*, București, 1907-1994.

DILR = Gheorghe Chivu, Emanuela Buza, Alexandra Roman-Moraru, *Dictionarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)*, București, 1992.

TRDW = H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, vol. I-III, București, 1988-1989.

1. Conceptul de împrumut lexical (cu specială referire la neologisme)

1.0. Studiul de față pornește de la distincția care se face între împrumut lexical, neologism și latinism. Raportul dintre aceste concepte este unul între general și particular, în sensul că orice neologism este un împrumut sui generis, iar orice latinism este, la un moment dat, un neologism. O serie de termeni fiind, la o anumită dată, neologisme, ajung să dispară din limbă (de exemplu, *admonălu*) sau să-și piardă caracterul de „cuvânt nou” (de exemplu, *apărea*, *ocazie*). Altele sunt concurate, uneori chiar înlocuite, de dublete etimologice (de exemplu, *adamască*–damasc, *coxa*–coapsă) sau pot avea o etimologie multilpă, intrând în lexic din mai multe limbi, fie în același timp, fie la momente diferite (de exemplu, *familie* continuă formal și semantic lat. *familia*, it. *famiglia*, fr. *famille*).

1.1. În lingvistica românească (cf. Bibliografia), sunt socotite neologisme în special împrumuturile pe care româna le-a făcut din limbile apusene ori direct din latină, pe cale savantă.

1.2. Unii cercetători consideră că putem vorbi despre neologisme numai în perioada de timp acoperită de conceptul de limbă română contemporană și numai dacă „vorbitorii au conștiința că sunt cuvinte noi”.¹

Conform criteriului cronologic și al frecvenței, caracterul de neologism al unui cuvânt cunoaște anumite gradații, în sensul că un împrumut vechi și cu o circulație largă își pierde aspectul de inovație. Din această categorie fac parte aproape exclusiv neologismele latino-romanice. Ele cunosc nuanțări de tipul neologism recent / neologism mai vechi.² Printre asemenea împrumuturi vechi, cu o largă circulație și explicabile exclusiv prin limba latină se

numără: *apărea* (sec. XIX), *cauză* (sec. XVII), *cupru* (sec. XIX), *poet* (sec. XVII), *superior* (sec. XVIII) etc. De asemenea, *patrie*, explicabil prin latină și italiană, este atestat la 1680 și continuă să aibă statut de neologism.

1.3. O serie de împrumuturi lexicale consemnate în DILR nu mai sunt atestate în DN, ceea ce înseamnă că au dispărut din limbă, deși a existat o perioadă în care au fost considerate neologisme: *acates* „agat”, *alamani* „germani”³, *cumân* „chimen”⁴, *optimate* „nobilime, aristocrație”, *repondie* „despărțire, divorț”, *tract* „ținut, regiune” etc.

1.4. Sunt considerați neologisme o serie de termeni internaționali, indiferent de vechimea lor în limbă: *filosof* și *filosofie* sunt atestați în românește în secolul al XVII-lea, respectiv în secolul al XVIII-lea. Sunt neologisme, deoarece se întâlnesc sub o formă identică sau foarte asemănătoare, „în franceză, italiană, germană, engleză, rusă și în multe alte limbi de cultură și de civilizație”⁵.

1.4.1. Alexandru Graur consideră că 93 de neologisme internaționale au pătruns în fondul principal, dintre care 70 au ca origine îndepărtată latină: *act*, *arta*, *capitol*, *corp*, *culoare*, *contra*, *proba*, *servi* etc.

1.5. Nefiind, la început, motivate structural, neologismele de origine latină pot deveni, cu timpul, analizabile și chiar productive, dacă se încadrează într-un microsistem de motivare structurală, preexistent în vocabular.

De exemplu, neologismele *dictator* și *comentator* sunt deja motivate, pentru că se încadrează în rândul numelor de agent derivate cu sufixul *-tor*. Tot o structură motivată au și *corectitudine*, *crudelitate*, *cult*, *-ă*, *intim*, *-ă*, *manual*, *-ă* etc.

1.5.1. Neologismele care își păstrează statutul fonetico-morfologic și lexical avut în limba latină nu sunt multe. Majoritatea se grupează în clase lexicogramaticale „potrivit distribuției și, deci, valorii lexicale și gramaticale, adaptarea având caracter sistematic, după normele limbii române”⁷.

1.5.2. În adaptarea cuvintelor străine, un rol important îl are analogia, adică apropierea de aspectul formal al cuvintelor existente în limba care împrumută. Durata perioadei de adaptare este direct proporțională cu frecvența neologismului.⁸

1.6. Stabilirea etimonului unui cuvânt ridică uneori probleme, după cum o dovedesc soluțiile diferite, propuse de dicționare. Aceste neconcordanțe de opinie se explică prin faptul că unele neologisme au o etimologie multiplă: latino-franceză (*anihila* < fr. annihiler, cf. lat. nihil; *obsesie* < cf. fr. obsession, lat. obsessio), latino-italiană (*clementa* < cf. lat. *clementia*, it. clemenza; *deponent*, *-a*, < cf. lat. deponens, it. deponente), latino-franco-italiană (*cauza* < lat. causa, it. causa, cf. fr. cause), latino-germană (*extract* < lat. extractum, cf. germ. Extrackt), latino-franco-germană (*humus* < lat. humus, cf. fr. humus, germ. Humus), latino-franco-engleză (*incunabul* < lat. incunabulum, cf. engl. incunabulum, fr. incunable).

1.6.1. Pe de altă parte, există situații în care trebuie „să acceptăm părerea conform căreia unele neologisme se explică formal prin latină, iar semantic prin franceză ori și prin această limbă (cf. *efect, impozit, spirit, virtute* și altele care, sub raportul formei, seamănă cu lat. *effectus, impositum, spiritus, virtus,-utis* etc., dar din punct de vedere semantic corespund mai ales substantivelor franțuzești *effet, impôt, esprit, vertu* ș.a.m.d.)”.⁹

1.6.2. Ultima problemă la care ne oprim, pe scurt, este cea a etimologiilor unor cuvinte considerate când împrumuturi, când elemente moștenite din latină. Este vorba despre dubletele etimologice, care au pătruns în limba română la date diferite și cu sensuri și/sau forme diferite.¹⁰ Spre exemplu, adjectivul *pedestru*, moștenit din lat., *pedester, -tre*, se păstrează dialectal, în aria vestică a țării. El a reintrat în limbă ca neologism, mai ales în domeniul militar, deși nu este atestat ca atare în DN. În limba latină, *pedester*, pe lângă sensurile concrete de „în picioare, pedestru, de infanterie, pe uscat”, îl avea și pe cel de „prozaic, comun”¹¹ Acest sens abstract este atestat indirect la articolul *pedestritate*, glosat „caracter pedestru, prozaicitate”, ceea ce ar fi presupus tratarea ca articol separat a adjectivului *pedestru*, ca element moștenit și ca neologism.

1.6.3 Substantivul *fimbrie* apare în DN cu sensul de „formație anatomică în formă de ciucure”, explicat prin lat. *fimbria* „ciucure”. El trebuie consemnat ca articol separat față de substantivul *fimbrie*, atestat în DLR și TDW, cu sensul de „frânghie”, păstrat dialectal. Este vorba, așadar, despre dublete etimologice identice formal, care nu se pot confunda și care trebuie tratate, în dicționare, ca două unități lexicale distincte.

1.7. Împrumuturile lexicale de origine latină savantă trebuie opuse cuvintelor *moștenite* de limba română din latină. Acestea (în număr de aproximativ 2000) fac parte din fondul principal lexical și se caracterizează printr-o circulație largă și prin capacitatea de a forma familii lexicale și frazeologice extinse.

2. Considerații de ordin metodologic

2.0. Materialul, organizat cronologic, este rezultat din selecționarea tuturor împrumuturilor lexicale făcute de limba română direct din latina savantă. În această operație am folosit, în primul rând, datele oferite de DN și DILR, la care s-au adăugat completări din DEX, DLR și TRDW. Materialul astfel obținut a fost analizat din punctul de vedere al pătrunderii cuvintelor în limba română de-a lungul unei perioade foarte lungi: secolul al XVI-lea – secolul al XX-lea, deși latina savantă a influențat limba română cu mult timp înainte.

2.1. Analiza diacronică a termenilor a fost îngreunată de faptul că, pentru foarte mulți dintre ei, dicționarele ne ofereau atestările intrării lor în limbă. Pentru a soluționa această problemă, am recurs la următorul raționament: dacă primul dicționar-tezaur al limbii române a apărut la începutul secolului nostru (1907), acest lucru înseamnă că toate cuvintele neînregistrate la acea

dată au apărut după 1907 pentru că, în caz contrar, ar fi fost consemnate. De exemplu, dacă în volumul consacrat literei O, apărut în 1969, nu au fost înregistrate *opera omnia, ordeolum, orientalia, orion, oscicul, ostree*, înseamnă că acestea au apărut în lexicul neologic al limbii române după data apariției acestui tom.

2.2. Am pornit de la premisa că *relatinizarea*¹² nu este un fenomen declanșat de Școala Ardeleană, ci începuturile sale sunt mult mai vechi, ele datând din perioada medievală, fără de care activitatea latinistilor din secolele al XVIII-lea – al XX-lea nu ar fi avut, poate, aceeași putere de penetrare în cultura românească.

2.2.1. Am considerat că perspectiva onomasiologică este o soluție potrivită pentru un studiu asupra dinamicii pătrunderii împrumuturilor lexicale în limba română.

2.2.1.1. Această cercetare are în vedere o perioadă de timp îndelungată, deoarece o semantică diacronică nu se poate realiza decât prin raportarea la „limba funcțională, privită din interiorul limbii istorice, luată în ansamblul său”.¹³

2.2.2. Analizei pe domenii de activitate i s-a adăugat și o cercetare statistică din perspectiva lexicală, ceea ce a dus la concluzii interesante.

2.2.2.1. Statistica nu a luat în considerare latinismele, ci numai cuvintele adaptate la sistemul fonetic și morfologic al limbii române. Problema latinismelor merita un studiu separat și aprofundat, mai ales că numărul lor în limba română este destul de mare și în creștere de-a lungul timpului.

3. Perspectiva onomasiologică

3.1. În secolul al XVI-lea, intrau în lexicul românesc patru substantive, dintre care trei (*acátes, adamáscă* și *castor*) sunt clar legate de activitatea comercială a epocii.

3.2. Pentru secolul al XVII-lea, se observă faptul că cel mai afectat domeniu, în ceea ce privește împrumuturile lexicale din limba latină, este cel al vieții psihice, urmat de acela al vieții materiale. Pătrund, în această perioadă, un mare număr de substantive care denumesc popoare, mai ales cu referire la antichitate (*dac, gheti, got, roman, samaritean, sarmat, schit* etc.).

3.2.1. Foarte slab reprezentate sunt științele exacte, ca și categoria „obiecte”. Se constată, însă, creșterea interesului pentru filosofie (*dialectica, filosofie, stoic, teorie* etc.) și pentru stilistica (*fabulă, iambicesc-ească, poet, retorică* etc.). Bogăția terminologiei istorice, filosofice și filologice se datorește mai ales lui Varlaam, Dosoftei, Miron Costin, Dimitrie Cantemir care sunt preocupați de emanciparea culturală a poporului român.

3.2.2. Modernizarea vieții noastre politice este reflectată și în împrumuturi ca: *democrație, deputat, gubernat, urmat de nație, politic, publică*, intrate în limba în veacul următor.

3.3. În secolul al XVIII-lea, se păstrează întăietata domeniului vieții politice, multe dintre împrumuturi păstrându-se până astăzi în aceeași formă

și cu aceeași semnificație: *obliga, opune, opinie, rebel, scandal, superior, temperament*, în timp ce altele au evoluat din punct de vedere formal: *confidenție* (cf. *confidenta*), *contradicăluí* (cf. *contrazice*), *gheștălúire* (cf. *gesticulare*), *heroicesc*, – *ească* (cf. *eroic*, –a), *sucșesiv* (cf. *sucsesiv*) etc.

3.3.1. Ceea ce caracterizează secolul al XVIII-lea este îmbogățirea terminologiei juridic-administrative, mai ales în Transilvania, după cum o demonstrează fonetismul maghiar, și în Oltenia, aflată un timp sub ocupație austriacă, de aici fonetismul german al împrumuturilor¹⁴: *aprobăluí, cvietanție, eșmășie, iurist-conzultus, perțepelui, perțeptor, proțesuş, testamonialiş, vidimuluí* etc.

3.3.2. În domeniul istoriei, continuă să pătrundă foarte multe denumiri de popoare, dar nu aproape exclusiv denumiri de popoare antice, ca în secolul trecut, ci și medievale și moderne: *african, anglican, asienesc, belghi, burgundi, dhun,ani, ibari, medeolan, napolitan, ostrogoti, tilti, visegoti, volsci* etc.

3.3.3. În comparație cu secolul al XVII-lea, sunt mult mai bine reprezentate stilistica, teoria literară și lingvistica, fiind perioada în care se consolidează limba română literară și face un mare salt calitativ literatura artistică.

3.3.4. De asemenea, medicina se dezvoltă foarte mult și se îmbogățește cu multe neologisme de origine latină: *cataplasma, decocta, dieta, embrionat, laxativ, profilactica, pulsus, vomitoriu* etc. Terminologia din domeniul biologiei se diversifică iar viața materială continuă să fie slab reprezentată de neologisme latinești.

3.4. Influența limbii latine savante scade simțitor în secolul al XIX-lea, arătând o preocupare aproape exclusivă pentru Occidentul european modern, cum o dovedește pătrunderea masivă a neologismelor de origine franceză. Terminologia juridic-administrativă este slab reprezentată, ca și cea filosofică. Crește interesul pentru viața materială, mai ales pentru geologie și botanică. Primatul îl deține domeniul vieții psihice, în care pătrunde cel mai mare număr de neologisme latine, cele mai multe fiind adjective: *cert, -a, clar, -a, demn,-a dubios, -oasă, inamic, -a, incert, -a, invidios, -oasă, prepotent, -a, salvator, -oare* etc.

3.5. O puternică reorientare către neologismele de origine latină savantă caracterizează secolul nostru. Dacă în veacul trecut pătrunseseră în limba română circa 162 de cuvinte noi, acum s-au înregistrat 424 de neologisme latinești adaptate, în domenii variate. Cel al vieții materiale este foarte bine reprezentat, cu precădere botanica și zoologia, cu circa 20, respectiv 45 de termeni noi.

3.5.1. Față de perioadele anterioare, domeniul „carte-tipografie-bibliotecă” este sensibil îmbogățit, predominând latismele: *acta, addenda, ad litteram, apud, confer, emendada, incipit, infra, marginalia* etc.

3.5.2. Pe primul loc se situează terminologia istorică, dar spre deosebire

de secolele trecute, accentul se deplasează de la denumirile etnice, la interesul pentru viața materială și spirituală a popoarelor (mai ales pentru cultura și civilizația romană). Acest proces este întărit și de dezvoltarea arheologiei, mai ales după 1955, când, pe lângă Academia Română se înființează o comisie specială pentru studierea istoriei poporului român din perspectiva dovezilor materiale.

3.5.3. Terminologia filosofică ilustrează aceeași orientare spre pragmatică, amintită mai sus. Sunt preferate latinismele, în locul adaptării la sistemul fonetic și morfologic al limbii române: *afortiori*, *fatum*, *homo faber*, *homo oeconomicus*, *mutatis mutandis*, *tabula rasa* etc.

3.5.4. Față de epocile trecute, perioada contemporană se caracterizează prin pătrunderea în limba română a unui mare număr de latinisme. Pe de altă parte, elementele lexicale nu mai sunt supuse unui proces de adaptare, ci tendința este de a se menține o cât mai mare apropiere formală de termenul din limba sursă.

4. Clasificarea morfologică a împrumuturilor de origine latină savantă.

4.1. Dacă grupăm împrumuturile de origine latină savantă după criteriul morfologic și analizăm dinamica pătrunderii lor în limba română, ajungem la următoarele statistici ⁽¹⁵⁾:

Secolul	Total împrumuturi lexicale	Substantive	Adjective	Verbe
XVI	4	4 100%	-	-
XVII	120	92+1 76,66 %	14 11,66%	6+1 5%
XVIII	376	244+14 64,89%	75 19,94 %	25 6,64%
XIX	162	82+7 50,61%	54 33,33%	18 11,11%
XX	424	177+98 43,81%	91 22,54%	20+5 6,18 %

4.2. În urma analizei statistice, se observa faptul că verbele neologice de origine latină savantă au avut cea mai mică putere de pătrundere în limba română. Adjectivele au pătruns masiv în secolul al XIX-lea (33,33% din totalul de 162 de împrumuturi), în timp ce substantivele au intrat în limbă mai ales în secolele al XVII-lea și XVIII-lea (76,66%, respectiv 64,89%). Pentru secolul al XX-lea, se constata o afluență de substantive mai scăzute în raport cu totalul împrumuturilor lexicale, iar pe de altă parte, pătrunderea unui mare număr de latinisme ⁽¹⁶⁾.

5. Statistică lexicală.

5.1. O cercetare statistică asupra lexicului limbii române a făcut-o Dimitrie Macrea, în „Probleme de lingvistică română”, capitolul „Originea și structura limbii române”. Autorul considera că o asemenea operație este foarte importantă, deoarece ea scoate la iveală „proporția numerică a diferitelor elemente ale lexicului la o anumită epocă, măsura în care se păstrează în timp elementele vechi, cât de adânci și de persistente sunt influențele străine și

care sunt tendințele lui de dezvoltare la epoca în care se face cercetarea respectivă". (p.29).

5.2. Statistica lui D. Macrea se bazează pe datele oferite de trei dicționare etimologice ale limbii române: *Dicționarul limbii române moderne* (1958), *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”* de I. A. Candrea și *Dictionnaire d'étymologie daco-roumaine* de A. de Cihac (1870-1879).

5.2.1. În ceea ce privește influența latinei literare, în limba română există, conform statisticii lui Macrea, 1186 de neologisme de origine latină savantă, dintre care 738 de împrumuturi și 448 de derivate pe teren românesc și variante.

5.3. Cercetarea noastră statistică a avut la bază *Dicționarul explicativ al limbii române*, *Dicționarul de neologisme* (1978), *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche* (1992), *Dicționarul limbii române* (1907-1994), la care s-a adăugat *Rumänisch-deutsches Wörterbuch* (I-III), al lui H. Tiktin, reeditat în 1988-1989.

5.3.1. Analiza statistică arată o îmbogățire simțitoare a fondului românesc neologic, împrumuturile de origine latină savantă fiind în număr de 1086. Privite în diacronie, acestea au pătruns în limba română astfel:

Secol	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX
Nr. împrumuturi	4	120	386	162	424

6. Concluzii

6.1. Relatinizarea limbii române nu este un fenomen de dată recentă. Recente sunt numai preocupările filologice în acest sens, dar interesul pentru limba latină savantă este strâns legat și de perioada medievală.

6.2. Prin raporta la statistica lui Dimitrie Macrea⁽¹⁷⁾, s-a remarcat o creștere a numărului de împrumuturi din limba latină de 738, la circa 1086.

6.3. De-a lungul timpului, împrumuturile lexicale au suferit multe modificări formale și semantice, ca și influența graiului în care pătrundeau (de exemplu, formele verbale în *alui* sunt caracteristice Ardealului, iar cele terminate în *-ui* Moldovei. Cu timpul, numărul variantelor scade, pentru ca, începând cu secolul al XX-lea, se accentuează „procesul de definitivare a normelor unice ale limbii literare pe baze naționale și se precizează norma supradialectală unică, rezultat al unei evoluții anterioare, începută încă din secolul al XVI-lea⁽¹⁸⁾.

6.4. Perspectiva onomasiologică arată ca împrumuturile din latina savantă au afectat cu precădere domeniul vieții spirituale. Pentru secolul al XVIII-lea, s-a constatat îmbunătățirea terminologiei juridic-administrative, în timp ce perioada modernă și contemporană cunoaște o tendință de orientare către domeniul vieții materiale și al științelor exacte.

6.5. Conform statisticii după criterii morfologice, cele mai multe împrumuturi sunt substantive. Secolul al XIX-lea manifesta o preferință pentru

adjective. Împrumutul de verbe este slab în toate epocile.

6.6. Acest articol face parte dintr-un studiu mai larg asupra fenomenului relatinizării limbii române. O asemenea cercetare s-ar putea face și pe câmpuri lexicale, urmărindu-se în ce fel anumite neologisme au generat schimbări în configurația lexicală a limbii române fie prin înlocuirea unor termeni, fie prin întărirea poziției lor în vocabular, fie prin specializările semantice care s-au realizat în urma concurenței dintre termenii vechi și cei noi.

6.7. Pe de altă parte, un asemenea studiu este oricând perfectibil, deoarece mișcarea lexicului este neîntreruptă, iar noi împrumuturi din aceeași sursă ori din alte limbi sunt oricând posibile.

Note

1. Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, p.310.
2. vezi Valeria Gutu-Romalo, *Neologismul în limba română*, în Comunicările „Hyperion”, București, 1994, [D. Păcurariu coord.], p. 138-144.
3. Substantivul *alamani* este glosat în DILR *alemani* (p.93), termen care nu există în DN.
4. *Chimen* nu este înregistrat în DN.
5. Theodor Hristea, *Sinteze de limba română*, p.51.
6. Al. Graur, *Tendențele actuale ale limbii române*, p. 278.
7. Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op.cit.*, p. 314.
8. Iorgu Iordan, Vl. Robu, *idem*, ibidem.
9. Theodor Hristea, *op. cit.*, p. 56.
10. cf. Al. Graur *Etimologia multiplă*, în SCL, I, 1950, fasc.1, p. 22-34.
11. G. Gutu, *Dicționar latin-român*, p. 873.
12. Nu insistăm asupra conceptului de relatinizare, despre care discuta pe larg Șt. Munteanu și V.D. Târa, în *Istoria limbii române. Privire generală*, București, 1983, p. 187-188.
13. Eugenio Coseriu, *Pour une sémantique diachronique structurale*, în TraLiLi, II, 1964, p.12.
14. cf. DILR, *Introducere*, p.11.
15. Dimitrie Macrea, *Probleme de lingvistică română*, 1961, p. 31-33.
16. Boris Cazacu, *Probleme capitale ale studierii lexicului limbi române literare în secolul al XIX-lea*, în SCL, XIII, 1962, nr. 4, p. 479.

Bibliografie

- Adamescu, Gh., *Adaptarea la mediu a neologismelor*, București, 1938
- Bărsănescu, Ștefan, *Pagini nescrise din istoria culturii noastre*, București, 1971,
- Byck, Jaques, *Vocabularul științific și tehnic din secolul al XVIII-lea*, în SCL, V, 1954, fasc., 1-2-, p. 21-43.
- Cazacu, Boris, *Probleme ale studierii lexicului limbii române literare în secolul al XIX-lea*, în SCL, XIII, 1962, nr. 4, p. 479-490.

Ciurea, D., *Observații pe marginea documentelor latine românești. Studii de diplomatică*, București, 1945.

Coseriu, Eugenio, *Pour une sémantique diachronique structurale*, în *TraLiLi*, II, 1964.

Coteanu Ion, *Structura și evoluția limbii române. De la origini până la 1860*, București, 1981.

*** *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975

*** *Dicționarul de neologisme* (Florin Marcu și Constant Maneca), București, 1978

*** *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche* (Gherghe Chivu, Emanuela Buza, Alexandru Roman-Moraru), București, 1992.

*** *Dicționarul limbii române*, București, 1907, 1913, 1914, 1934, 1944, 1948, 1957, 1969, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1977, 1980, 1983, 1984

Ghetie, Ion, *Istoria limbii române literare*, București, 1978

Graur, Al., *Etimologie multiplă*, în *SCL*, I, 1950, fasc.1, p. 22-34

Graur, Al., *Etimologii românești*, București, 1963.

Graur, Al., *Tendențele actuale ale limbii române*, București, 1968

Gutu, G., *Tendențele actuale ale limbii române*, București, 1968

Gutu, G., *Dicționar latin-român*, București, 1983.

Gutu-Romalo, Valeria, *Neologismul în limba română*, în *Comunicările „Hyperion”* [coord D. Păcurariu], București, 1994, p. 138-144.

Halichias, Ana-Cristina, *Pentru un studiu privind latina medievală în Țara Românească și Moldova*, în *„Antiqua si medievalia”*, București, 1994

Hanes, P.V., *Dezvoltarea limbii române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, București, 1927.

Hristea, Theodor, *Împrumuturi și creații lexicale neologice în limba română contemporană*, în *LR*, an XXI, nr. 3, 1973.

Hristea, Theodor, *Probleme de etimologie*, București, 1968.

Hristea, Theodor, *Sinteze de limba română*, București, 1984

Iordan, Iorgu, *Limba română contemporană*, București, 1956

Iordan, Iorgu și Robu, Vladimir, *Limba română contemporană*, București, 1978.

Istrate, Gavril, *Limba română literară. Studii și articole*, București, 1970

Ivănescu, Gheorghe, *Probleme capitale ale vechii române literare*, Iași, 1948

Ivănescu, Gheorghe, *Istoria limbii române*, Iași, 1980

Ivănescu, Gheorghe și Leonte, L., *Fonetica și morfologia neologismelor române de origine latină și romanică*, în *SCL*, an VII, fasc. 2, 1956, p. 1-24.

Macrea, Dimitrie, *Circulația cuvintelor în limba română*, în *„Transilvania”*, an 73, 1942, p. 268-288.

Macrea, Dimitrie, *Fizionomia lexicală a limbii române*, în *„Dacoromania”*, X, 1943, partea a doua, 362-373.

Macrea Dimitrie, *Compoziția istorică și tendințele actuale de dezvoltare ale*

- vocabularului românesc, în „Cercetări de lingvistică“, V, 1960, nr. 1-2.
- Macrea, Dimitrie, *Probleme de lingvistică română*, București, 1961
- Manolescu, Radu, *Scrierea latină în Moldova și Țara Românească în evul mediu*, în „Revista Arhivelor“, an IX, 1966, nr. 2.
- Marino, Adrian, *Iluministii români și problema cultivării limbii* (I,II), în L.R, an XIII, nr. 56, p. 467-483, 571-586.
- Munteanu, Ștefan și Târa, Vasile, *Istoria limbii române literare. Privire generală*, București, 1978.
- Niculescu, Al., *Originalitatea limbii române între limbile romanice*, București, 1965
- Puscariu, Sextil, *Études de linguistique roumaine*, Cluj-București, 1937.
- Puscariu, Sextil, *Limba română, I, Privire generală*, București, 1940
- Puscariu, Sextil, *Renașterea noastră romană*, în vol. „Omagiul lui Ramiro Ortiz“, București, 1929.
- Rosetti, Al., Cazacu, Boris, Onu, Liviu, *Istoria limbii române literare*, București, 1971.
- Sădeanu, Florența, *Premise pentru un studiu despre relatinizarea vocabularului în limba română*, în SCL, an XXIV, nr. 5, 1973, p. 627-633.
- Seche, Luiza și Mircea, *Despre adaptarea neologismelor în limba română literară (unele considerații generale)*, în LR, an XIV, 1965, Nr.6, p.677-687.
- Teodorescu, Mirela, *Neologismele în primele relații de călătorie românești*, în LR, an XIII, nr. 6, 1964.
- Tiktin, H., *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, I-III, 1988-1989
- Ursu, Despina, *Glosare de neologisme din perioada 1830-1860*, în LR, an XIII, nr. 3, 1964, p. 250-260.
- Ursu, Despina, *Încadrarea morfologică a substantivelor neologice în limba română din perioada 1760-1860*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară“, Iași, XVI, 1965, p.113-121.
- Ursu, Despina, *Încadrarea morfologică a verbelor neologice în limba română din perioada 1760-1860*, în LR, an XIV, 1965, nr. 3, p. 371-379.
- Ursu, Despina și Ursu, N.A., *Observații privitoare la adaptarea neologismelor în limba română*, în LR, an XV, 1966, nr. 3, p. 245-254.
- Ursu, N.A., *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962
- Ursu, N.A., *Observații asupra adaptării adjectivelor neologice la sistemul morfologic al limbii române în jurul anului 1800*, în LR, XIII, 1964, nr. 5, p. 413-422.
- Ursu, N.A., *Le problème de l'étymologie des néologismes du roumain*, în „Révue roumaine de linguistique“, an X, nr. 1-3, p. 53-59.

CONSIDÉRATIONS SUR LES EMPRUNTS D'ORIGINE LATINE SAVANTE DANS LA LANGUE ROUMAINE

Résumé

Nous avons réalisé une approche statistique, morphologique et lexicale sur les emprunts directs au latin savant; on peut distinguer ces emprunts d'une part des mots latins hérités et d'autre part des néologismes à origines multiples parmi lesquelles le latin aussi. Les recherches statistiques ont montré que, pendant les XVI-e – XX-e siècles, environ 1186 unités lexicales d'origine latine savante, dont la plupart au XXe s. ont pénétré dans la langue roumaine.

Sur le premier plan se situe les noms qui expriment surtout des notions abstraites, des domaines: juridique, administratif, sciences de la langue, philosophie, histoire, etc.

On observe également, à mesure que l'on avance vers les temps modernes, la tendance de conserver l'emprunt en sa forme de base (en tant que latinisme), en comparaison avec la prédilection pour les formes adaptées analogiquement qui caractérisent surtout la période des XVIe – XIXe siècles.

Une observation s'impose, notamment que la langue, étant un phénomène en permanente évolution, toute étude la-dessus est toujours perfectible.

ÎNCEPUTURILE ÎNVĂȚĂMANTULUI DE MARINĂ CONSTĂNȚEAN

Revenirea Dobrogei la țară în urma războiului de independență, a creat posibilitatea organizării și a unei flote maritime, care să funcționeze în paralel cu cea fluvială, creată încă de la mijlocul secolului trecut. Existența unei asemenea flote de război la mare și perspectivele care se întrezăreau, de înființare a marinei comerciale naționale, puneau problema pregătirii în țară a unor cadre de marină care să facă față nevoilor mereu crescânde de personal specializat pentru flotilă. Soluția la această problemă au reprezentat-o cele două școli înființate la Galați, până la sfârșitul secolului trecut. Prima dintre acestea „Școala copiilor de marină” a început să funcționeze din anul 1882 și a pregătit marinari, grade inferioare (caporali, sergenți, subofițeri) în diferite specialități de marină: gabieri, artileriști torpilori, timonieri, infanteriști marini, în baza regulamentului decretat la 31 octombrie 1881¹. Cea de-a doua instituție de învățământ a marinei, a fost „Școala de aplicație a sublocotenenților de marină” creată prin Înaltul Decret nr. 1093 din 26 februarie 1896. Scopul acestei școli, precizat în documentul de înființare, era acela de „a da instrucțiunea specială de marină ofițerilor repartizați în această armă, în urma absolvirii școlilor militare din țară”². Aceste două școli care au început să funcționeze la Galați, vor fi mutate la Constanța, odată cu punerea în aplicare a legii de organizare a marinei militare, promulgate la 22 mai 1898³. Această lege conținea prevederi potrivit cărora se constituiau în cadrul marinei militare, două mari unități: Divizia de Dunăre cu reședința la Galați și Divizia de Mare, cu reședința la Constanța, în care urmau să fie înglobate și școlile marine de la Galați la Constanța a fost posibilă în urma unor demersuri întreprinse de autoritățile militare constănțene pe lângă primăria orașului, reliefate de o bogată corespondență existentă într-unul din fondurile Arhivei locale⁴. Toată această documentație de referă la închirierea unui mobil, în care să funcționeze școlile marinei militare, în condițiile în care aducerea acestora la Constanța reprezenta o problemă de rezolvat, dar în același timp și o dorință, atât a conducerii Diviziei de Mare, cât și a oficialităților orașului Constanța.

În acest sens, la 7 iulie 1899, șeful Statului Major se adresa primarului urbei Constanța; E.C. Schina, cu rugămintea de „a veni în ajutorul Diviziei de Mare închiriind un local pentru Școlile Marinei Militare” și îi făcea cunoscut intenția comandantului marinei, contraamiralului Ioan Murgescu, de a trimite școala la Constanța la 15 august, în cazul în care Primăria ar fi rezolvat favorabil cererea Statului Major.

În răspunsul Primăriei comunei Constanța, din 4 august 1899, se aducea la cunoștință comandatului Diviziei Active, hotărârea Consiliului Comunal în urma ședinței din 26 iulie de a veni în ajutorul Diviziei de Mare, punându-i la dispoziție localul solicitat pentru școlile marinei, în mod gratuit, până la data de 1 aprilie 1900. Dintr-o altă adresă, a comandatului Școlilor marinei, lt. cdor. Constantin Bălescu, înaintată primarului urbei Constanța la 12 septembrie 1899, aflăm că autoritatea militară, însărcinată a căuta un local, care să convină unei astfel de destinații, s-a oprit asupra imobilului avocatului Leon Buter, de pe strada Ceres Nr.5, în care urmau să se instaleze cele șase clase ale celor două școli, direcțiunea acestora, sala de modele și locuințele personalului de serviciu. Spațiul oferit de acest imobil dovedindu-se insuficient, s-a hotărât să se mai închirieze un local, aparținând lui Dimitrie N. Ghioca, din strada Franceză (azi Mircea cel Bătrân) Nr.11, vis-a-vis, de biserica greacă, ocupat până la acea dată de Institutul de fete „Pietraru”. Acest imobil urma să fie folosit ca anexă a Școlilor de marină, destinat a primi internatul acestora. Ambele imobile au fost închiriate pe termen de 3 ani, începând cu 1 octombrie 1899, data deschiderii cursurilor la școlile marinei.

Până la 1 aprilie 1900, chiria urma să fie plătită din fondurile comunale, fapt pentru care, la 12 octombrie 1899, primarul urbei Constanța se va adresa ministrului de interne, solicitând acordarea unui credit extraordinar de 4.250 lei, aprobat de Consiliul Comunal în ședința din 9 octombrie, pentru a plăti această chirie. În respectiva adresă, primarul constănțean își motiva cererea arătând că închirierea acestor localuri pentru școala de marină a fost singura condiție sub care Divizia de Mare s-a decis a se strămuta de la Galați la Constanța, iar Consiliul Comunal s-a decis la acest sacrificiu „având în vedere importanța ce se dă orașului și foloasele reale ce decurg pentru el din faptul stabilirii aici a Diviziei de Mare”. La această adresă, răspunsul ministrului este favorabil, căci se aprobă, conform art.117 din legea comunală urbană, ca din fondul prevăzut la art. 140 al bugetului ordinar pe exercițiul 1899-1900, să se deschidă un credit extraordinar de 4,250 lei, pentru a servi la plata pe șase luni, a chiriei imobilelor, puse la dispoziția școlilor de marină.

În plus, Primăria urbei Constanța va acorda lui Dimitrie N. Ghioca și două acțiuni, în valoarea de 200 și respectiv 500 lei, solicitate de acestea, pentru a executa o serie de reparații indispensabile funcționării în bune condițiuni a imobilului închiriat. Din dorința de a aduce Divizia de Mare la Constanța, Consiliul Comunal s-a angajat să plătească chiria întreagă a imobilelor școlilor de marină până la 1 aprilie 1900, urmând ca după această dată, comuna să contribuie numai cu jumătate la plata chiriei, cealaltă jumătate trebuind să fie plătită de Ministerul de Război. Această hotărâre a fost însă luată fără a fi fost consultat în prealabil Ministerul de război, motiv pentru care s-au creat disensiuni între acest minister, dispus să mute școlile marinei la Galați și Administrația comunală. Intervenind pentru rezolvarea neînțelegerii, comisia Interimară Constanța, în ședința sa din 28 ianuarie 1900, a susținut

ideea menținerii școlilor marinei la Constanța, în ciuda faptului că la Galați, statul poseda localuri suficiente pentru instalarea lor. În cuvântul său, președintele Comisiei Interimare arăta că: „în vederea foloaselor ce decurg pentru orășeni din menținerea aici a Școalelor de marină, în considerațiunea importanței ce câștigă orașul făcând din el un centru cultural, tot așa de însemnat cum e ca port maritim și stațiunea balneară, autoritatea comunală ar fi dispusă chiar să cedeze gratis Ministerului, locul necesar pentru construirea de localuri pentru școlile de marină, numai ca aceste școli să nu se mute de aici”, Fiind acceptată această propunere, școlile marinei au rămas la Constanța. Această decizie avea să-i favorizeze pe elevii celor două școli, care, cantonați acum în principalul port maritim al țării puteau beneficia în perioada de practică de prezența la Constanța a celor două nave maritime, bricul „Mircea” și crucișătorul „Elisabeta”.

Din Jurnalul istoric al Diviziei de Mare aflăm că în această primă perioadă de funcționare la Constanța a școlilor de marină, la comanda lor s-a aflat lt. cdor. Constantin Bălescu, iar prin profesori se numărau: lt. cdor. Ioan Spiropol lt. cdor. Nicolae Negrescu, lt. cdor. Constantin Ciuchi, cpt. Vasile Scodrea, cpt. Alexandru Racleş, cpt. Dimitrie Grecescu, lt. Eugeniu Botez. În privința disciplinelor predate, dintre acestea pot fi menționate: dreptul internațional, noțiuni despre manevre și tactică navală, construcții navale, mecanică, fizică, chimie, apărări submarine, navigație și hidrografie, timonerie, tunuri și torpile, aritmetică, algebră, geometrie, limba italiană.

Din același Jurnal istoric al Diviziei de Mare aflăm și date referitoare la efectivele de elevi ai școlilor de marină, care au crescut în mod constant, concomitent cu dezvoltarea marinei și perfecțiunea tehnicii de luptă.

Cât privește structura anului de învățământ, acesta se împărțea în două perioade: cea teoretică și cea practică. În luna aprilie a fiecărui an se încheia ciclul teoretic cu durata de șase luni prin examene și începea perioada de instrucție practică, ce se realiza prin ieșiri în mare și voiaje de instrucție la bordul bricului „Mircea” și crucișătorului „Elisabeta”, prin executarea unor trageri de infanterie la Capul Midia și Mangalia, prin exerciții de debarcare la coastă.

Pentru buna desfășurare a cursurilor școlilor marinei, la câțiva ani după mutarea acestora la Constanța a apărut necesitatea construirii unui local nou. Încă din ianuarie 1904 s-a constatat că imobilele ocupate de școlile marinei erau insalubre, astfel încât, în primăvara anului 1905, în urma stăruințelor comandamentului Diviziei de Mare pe lângă Primăria locală, școlile marinei au fost mutate în localul Spitalului Militar, cedat Primăriei de către Ministerul de Război. Abia la 25 iulie 1908 s-a pus piatra fundamentală a noului local al Școlii de marină, în prezența generalului Hartel, secretarul general al ministrului de război, a comandorului Ilie Irimescu din partea comandamentului marinei, a prefectului județului și a tuturor ofițerilor de marină și a ofițerilor superiori din garnizoană. Crucișătorul „Elisabeta” a

marcat acest eveniment cu 17 lovituri de tun, după care a urmat defilarea trupelor de marină. După mutarea școlilor în noul edificiu, în care în prezent funcționează Muzeul Marinei Române, prin Decretul nr. 2928 din 29 octombrie 1909, „Școala de aplicație a sublocotenenților de marină”, s-a transformat în „Școala Navală Superioară”⁵, cu durata de un an frecventată de ofițeri de marină cu gradul de locotenent. Regulamentul noii școli prevedea ca scop principal al acesteia, înarmarea ofițerilor de marină cu cunoștințe superioare teoretice și practice, programul său de învățământ cuprinzând cursuri ce erau predate în epocă, la școlile similare din străinătate, dar adaptate nevoilor marinei noastre. Printre disciplinele ce se studiau în cadrul școlii figurau: arta maritimă militară, tactica combinată, serviciul de stat major, tragerile navale și materialul de artilerie, electrotehnica și apărările sub apă, dreptul internațional maritim.

În aceeași perioadă, Școala de marină din Constanța pe baza Înalțului Decret nr. 1620 din 6 mai 1909⁶ a fost transformată în Școala de marină a maiștrilor șefi de specialități, menținându-se sub această formă până în anul 1916. Ea avea o durată de 3 ani și era organizată pe două secții principale: secția combatanți și secția mecanici. În cadrul acestor două secții se pregăteau mai multe specialități: tunari, torpilor, timonieri, mecanici, electricieni, scafandri etc. Anul 1909 marchează în acest mod, înființarea în marina militară a corpului de maiștri militari ai marinei, recrutați din absolvenții Școlii militare a maiștrilor șefi de specialități, cu scopul de a ușura serviciul ofițerilor, a îngriji și administra materialele de la nave. În modul acesta cele două școli ale marinei mutate la Constanța în 1899, prin transformările pe care le-au suferit zece ani mai târziu, au evoluat spre o formă de organizare superioară.

Este edificatoare în acest sens o dare de seamă referitoare la inspecțiile Comandamentul Marinei din anul 1909, din care reiese că școlile marinei și-au desfășurat cursurile cu rezultate bune, asigurând marina cu cadre capabile să-și îndeplinească misiunile la bordul navelor.

Ca urmare a evenimentelor legate de primul război mondial, școlile marinei de la Constanța și-au încetat activitatea, dar în perioada postbelică sistemul pregătirii cadrelor de marină a cunoscut noi instituții de învățământ. La Constanța, în 1920, a luat ființă Școala Navală, care, prin pregătirea în deceniile următoare a ofițerilor de marină, a continuat tradiția învățământului de marină constănțean. În același an, a fost creat Institutul Maritim, ale cărui secții, din 1928, au funcționat în cadrul Școlilor de specialități ale marinei de la Constanța și au pregătit maiștri de marină în diferitele specialități ale armiei, în sprijinul aceleiași tradiții a învățământului constănțean de marină.

NOTE

1. „Monitorul Oficial“ nr. 156 din 14/26 octombrie 1881 p. 5339-5340.
2. „Monitorul Oficial“ nr. 1/1897 p. 7.
3. „Monitorul Oficial“ nr. 26 din 30 mai 1898.
4. Arh. St. Constanța, fond Primăria orașului Constanța, dos. 34/1899 și dos. 1/1900.
5. Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 18/1909.
6. „Monitorul Oastei“ nr. 21 din 19 mai 1909 p.r. nr. 11 p.193-195.

THE BEGINNINGS OF NAVAL TEACHING IN CONSTANTZA

Abstract

The first decade of our century represented for the maritime harbour-town of Constantza an important stage for its connection with our national marine.

Becoming port of residence for Maritime Division, Constantza, housed, beginning with 1899, the naval schools which until this date, have been worked in Galatzi.

The transfer of these schools was the consequence of the conjugated efforts of the Maritime Division commander and mayoralty from Constantza for acquiring the necessary buildings in which, these teaching institutions to deploy their activity.

The training of naval officers and warrant officers in Constantza contributed to the cultural development of the town, where in 1909 was built and inaugurated a special edifice for the naval schools, that at present houses the Romanian Naval Museum.

ȘCOLI ROMÂNEȘTI ÎN GRECIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

În Grecia, aromânii, în număr de aproximativ 160.000 au trăit în trei grupuri compacte: Meglenia, Veria, Pind și în grupuri răsleț în Tesalia și Olimp, Seres-Cavalla și Salonic. Vasile Stoica care dă această cifră pentru anul 1941, arată că populația românească din Grecia este inegală în privința conștiinței naționale: cea din zona Pind și Veria cu un puternic sentiment românesc, cea din orașe, influențată puternic de mediul grecesc, mai puțin rezistentă asimilării, iar populația transhumantă „... care n-are decât un sentiment de coeziune etnică, de încredere față de cei de limbă românească și de bănuială față de cei de altă limbă”¹.

Comentând procesul de asimilare al românilor, Vasile Stoica aprecia: „Aduag că între cei 160.000 de români din Grecia, aproximativ 50.000 deși vorbesc românește în familie, au sentimente grecești și se consideră greci”².

Populația românească din Grecia a suportat, în afară de pustiirile primului război mondial și presiunea colonizării refugiaților greci din Asia Mică. „Munții, pădurile, pășunile unde își duceau traiul conaționali nostri – spune Vasile Stoica – au fost puse la dispoziția noilor veniți; mii de familii românești au fost silite să vină în România, unde au fost colonizate în Dobrogea de Sud, pe care a trebuit să o părăsească iarăși în toamna trecută /1940/. Trebuie să recunoaștem însă că în privința școlilor și bisericilor grecii au fost cu mult mai înțelegători și mai toleranți decât iugoslavii. ... Din cele 46 școli primare și 3 școli secundare din 1912, astăzi /1941/ funcționează 26 de școli primare și 4 școli secundare. Din cele 23 de biserici românești din 1912, astăzi nu mai funcționează decât 11”³.

Școlile românești din Grecia au funcționat în perioada interbelică pe baza consensului tacit dintre statul român și cel elen: „... Ele n-au fost nici școli de stat, nici școli întreținute de populația română respectivă, ambele cazuri prevăzute de regimul minoritar al tratatelor de pace, ci de către statul român prin îngăduința tacită a statului elen. Fără concursul financiar al statului român, școlile românești ar dispărea, fiindcă populația nevoiașă nu ar putea întreține școlile” aprecia August Caliani, directorul Învățământului Particular, în anul 1941⁴.

Dacă până în anul 1923 Ministerul Instrucțiunii Publice a controlat aceste școli prin revizori școlari, constatând numeroase inconveniențe și dorind implicarea reprezentanților populației autohtone, a înființat pe lângă Administrația Școalelor și Bisericilor Române din Grecia un Consiliu

Administrativ Permanent care includea câte un reprezenant al învățământului primar, secundar, un preot și doi reprezentanți ai comunităților române din Grecia⁵. La 1 octombrie 1926 această administrație este înlocuită cu Comitete (Eforii) școlare locale, iar controlul este înlocuit cu cel al directorului celei mai înalte școli din circumscripția respectivă sau de o persoană delegată de minister. Legațiile și cnsulatele Românei în Grecia coordonau activitatea acestor comitete și gestionau fondurile ordonanțate lor⁶.

În ceea ce privește localurile de școli majoritatea erau proprietatea statului român sau a comunităților românești, altele erau închiriate. În zona munților Pind unde populația românească era transhumantă școlile aveau cursuri de iarnă și cursuri de vară, după cum se deplasau comunitățile cu turmele de oi. În astfel de cazuri cursurile se desfășurau în condiții improprii, în colibe, exemple : Fetița, circumscripția Salonic, Mavronovo, Mandalovo, Babiani, Drenovo în Meglenia⁷.

Unele localuri de școli românești din Grecia au fost distruse în timpul primului război mondial, ca în comunele Birislav și Cupa, dar în alte cazuri ele au fost confiscate de greci precum cele din Livezi, Oșani, Lunguța, Țărareca și Liumnița. Pentru localurile de școli din comunele Liumnița și Oșani autoritățile grecești au oferit 5.000 de drahme, dar guvernul român a refuzat răspunzând: „... guvernul elen ni-i dator nu cu oferte de acest gen ci cu retrocedarea localurilor de școli și biserici ce ne-au aparținut până în 1912”⁸.

În anul 1925, așa cum rezultă din referatul administratorului școlilor și bisericilor române din Grecia, Năstase Hâciu, în circumscripția Salonic funcționau 18 școli, dintre care 13 aveau localuri proprii și 5 cu chirie, în care învățau 1006 elevi sub îndrumarea a 47 de învățători.

În circumscripția Meglenia funcționau 8 școli dintre care 4 în localuri închiriate și 4 în colibe (cursuri de iarnă) cu 97 de elevi și 7 învățători, iar în circumscripția Ianina-Grebenă funcționau 12 școli, dintre care 3 în localuri proprii și 9 în localuri închiriate, cu 235 de elevi și 21 de învățători. Pentru salariile cadrelor didactice, plata chiriilor și întreținerea mobilierului școlar ministerului a plătit în acest an 4.722.666 lei⁹.

Desfășurarea procesului de învățământ în școlile românești din Grecia a întâmpinat greutăți în primii ani după război. Lipsa materialului didactic și a manualelor, lipsa personalului didactic prin pensionare sau plecarea în țară, slaba pregătire a învățătorilor și profesorilor rămași, ce nu au mai putut ține pasul cu progresul învățământului, întârzierea plății salariului și greutățile făcute de autoritățile grecești, au dus la scăderea nivelului de pregătire al elevilor și la imputinarea numărului lor. Referatul șefului serviciului de resort din minister, propunea întărirea controlului activității corpului profesoral prin efectuarea de inspecții în toate școlile românești, stimularea lor prin salarii corespunzătoare, aducerea lor în țară la cursuri de perfecționare și crearea la Salonic a unei biblioteci cu literatură de specialitate.

Semnala colonizările masive în zona Veria cu refugiați greci din Asia Mică și exodul populației românești către țară, pierzându-se în felul acesta „... nucleul cel mai compact și mai naționalist din câte mai sunt în Grecia”¹⁰.

Emigrarea în țară a dus la desființarea unor școli românești din Medgidia precum cele din comunele Livezi, Lugunța, Liumnița, Peroi și Orșani, zădărnăcind în felul acesta efortul făcut de aceste comunități și de guvernul român, care după lungi intervenții reușise să le redeschidă după primul război mondial¹¹.

Un raport al lui P. Nicorescu din anul 1925 semnala că autoritățile grecești au deschis școli în fiecare localitate cu majoritate românească „... într-un local întotdeauna mai bun, cu personal didactic bine pregătit și remunerat superior învățătorilor români, ceea ce-i dă un prestigiu mai mare și puțința unui trai mai omenesc”¹². Copiii săraci primeau cărți și haine gratuit. Autoritățile grecești, îndeosebi jandarmii făceau greutăți celor ce-și dădeau copiii la școlile românești iar primarii și consilierii din comunele românești erau numiți dintre grecomanii care „... de regulă sunt cei mai mari împilatori ai aromânilor naționaliști”¹³.

Comunitățile românești din Pind și Epir înaintează consulului României la Ianina, în anul 1928 un memoriu în care solicita sprijinul cauzei lor culturale prin intervenția pe lângă guvernul grec ca o parte a dărilor comunale să fie alocate pentru întreținerea școlilor și bisericilor românești: „Prin banii noștrii, fruct al muncii noastre trudite, se întrețin în bună stare instituțiile de cultură greacă ... atunci când școala și biserica noastră națională duce atâtea nevoi”¹⁴.

În anul 1925 autoritățile școlare grecești introduc măsuri de control asupra școlilor românești, cerându-le acestora autorizație de funcționare, prezentarea programei analitice, situația civilă și pregătirea didactică a personalului, elevii să plătească taxe școlare; de asemenea se sugera ca personalul didactic să fie de cetățenie greacă. Referatul Ministerului Instrucțiunii din România cerea administratorului N. Hâciu „... a se face cunoscut Ministerului de Instrucțiune al Greciei că orice amestec al organelor școlare grecești în funcționarea școlilor noastre înainte ca această chestiune să fie cercetată și rezolvată de cele două guverne, ar atrage după sine închiderea școlilor grecești din țară și menținerea acestei măsuri până la elucidarea chestiunii”¹⁵.

În anul școlar 1939-1940, au funcționat în Grecia 29 de școli primare cu 60 de învățători și 950 de elevi și 4 școli secundare cu 54 de profesori și 477 de elevi și anume; un liceu comercial de băieți și un gimnaziu profesional de fete la Salonic, un liceu de băieți la Grebena și un gimnaziu la Ianina. Pe lângă școlile secundare funcționa câte un internat întreținut de statul român. Programa analitică era cea oficială în România la care se adăuga limba greacă, istoria și geografia Greciei. România a plătit pentru acest an școlar 3.500.000 lei pentru salariile învățătorilor, 4.908.000 lei pentru cele ale profesorilor, iar pentru întreținerea internatelor și chirii localurilor de școli

5.387.100 lei¹⁶.

Rapoartele adresate Ministerului Instrucțiunii Publice din România de către directorii celor patru școli secundare românești reflectă problemele cu care acestea se confruntau: insuficiența fondurilor financiare, lipsa manualelor, fluctuația cadrelor didactice, scăderea numărului de elevi, conflictele dintre colectivele de profesori și incorecta gestionare a fondurilor alocate internatelor. Astfel anul 1927 a fost dominat de conflictul colectivului de profesori al liceului de comerț de la Salonic, condus de directorul Adam Coe, Referatul șefului serviciului de resort din minister arăta: „... de la începutul anului școlar până la încheierea lui, în loc să ne sosească rapoarte de activitatea lor școlară și extrașcolară, ne-au venit rapoarte de defăimare, de ură și de intrigă”¹⁷.

O altă problemă a școlilor secundare era slaba pregătire a elevilor veniți de la gimnaziile din Ianina și Grebena, unii dintre ei trebuind să urmeze un an preparatoriu pentru învățarea limbii române.

Directorul liceului din Salonic C.P. Secelea, propunea în anul 1929 coordonarea programei analitice a școlilor secundare și încadrarea corespunzătoare cu personal didactic calificat a acestora¹⁸.

În ceea ce privește gimnaziul din Ianina, ministerul a intenționat în anii 1922-1923 să-l mute la Grebena. Numeroase memorii ale comunității române din Ianina și din comunele alăturate atrăgeau atenția că această măsură „... ar atrage după sine distrugerea cauzei noastre național în Epir... Școalele noastre din Ianina au avut un strălucit istoric. În ele... numeroși tineri au fost luminați cu cultura românească și mulți dintre ei a devenit propagatorii scumpei noastre limbi materne”¹⁹. În cele din urmă gimnaziul din Ianina este menținut deși numărul elevilor scăzuse foarte mult, 38 de elevi în anul 1923 și 20 în anul 1924²⁰.

Gimnaziul din Grebena este înființat în anul 1924 și este condus pentru început de directorul M. Samarineanu²¹. Acesta desfășoară însă o activitate nesatisfăcătoare și este înlocuit în anul 1925 cu Z. Popa Tănase²². În anul 1932 gimnaziul din Grebena este transformat în liceu de băieți. Directorul acestuia Anton Ciumetti semnală într-un raport din anul 1935 numărul insuficient de profesori, din care cauză n-au putut fi acoperite unele catedre iar absolvenții școlii nu s-au putut prezenta la examenul de bacalaureat. Pentru anul școlar în curs situația era grea, din cei 12 profesori numiți, nu se prezentaseră la posturi decât 9 iar 4 urmau să susțină în țară examenul de capacitate, ceea ce ar fi dus la închiderea liceului. Propunerea ministerului ca profesorii ce funcționau trei ani în Peninsula Balcanică și obțineau la inspecții calificativul „bine” să fie considerați profesori definitiv. În felul acesta se obținea o stabilitate pe posturi și erau stimulați acești profesori care lucrau în condiții deosebite la „... menținerea conștiinței naționale a românilor de la Sudul Dunării”²³.

Cele 29 de școli primare românești și 4 școli secundare din Grecia, care

mai funcționau în anul 1939, cu toate lipsurile semnalate, cu toate că diplomele absolvenților lor erau nerecunoscute de statul grec și aceștia erau siliți să emigreze în România, au reușit totuși să mențină trează conștiința națională a românilor din această țară, al căror număr era tot mai mic și tot mai supus procesului de asimilare. Ele vor rezista și distrugerilor celui de-al doilea război mondial, statul român făcând în acea perioadă eforturi materiale deosebite pentru supraviețuirea lor, dar vor fi abandonate definitiv în anul 1948, când orice legătură cu ele va fi ruptă.

NOTE

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Vasile Stoica, dosar I/158, f.5
2. Ibidem, f. 12.
3. Ibidem, f. 14.
4. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 1444/1941, f.5.
5. Idem, dosar 768/1922, f. 93-94.
6. Idem, dosar 712/1926, f. 309.
7. Idem, dosar 741/1925, f. 34.
8. Ibidem, f.205-206.
9. Ibidem, f. 34.
10. Arhivele Naționale Istorice Central, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 756/1925, f. 23-26.
11. Idem, dosar 712/1926, f. 250.
12. Ibidem, f. 69-71.
13. Ibidem.
14. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 870/1928, f. 164.
15. Idem, dosar 741/1925, f. 205-206.
16. Idem, dosar 1444/1941, f. 6.
17. Idem, dosar 836/1927, f. 175/176.
18. Idem, dosar 906/1929, f. 28.
19. Idem, dosar 768/1922, f. 18.
20. Idem, dosar 747/1925, f. 18.
21. Idem, dosar 758/1924, f. 100.
22. Idem, dosar 741/1925, f. 12.
23. Idem, dosar 782/1935, f. 56-57.

ÉCOLES ROUMAINES EN GRÈCE PENDANT L'ENTRE-DEUX-GEURRES

– Résumé –

L'études des collections Vasile Stoica des Archives Nationales Historiques Centrales a permis la reconstitution de l'activité déroulée par les écoles roumaines fréquentées par les enfants des Macédoniens de Grèce. Les écoles roumaines de Grèce ont fonctionnée pendant l'entre-deux guerres par le consentement tacite de l'Etat hellène, étant soutenues financièrement par l'État roumain.

La majorité des écoles étaient en fait la propriété de l'Etat roumain ou de la communauté roumaine, et d'autres étaient en location. Les enseignants provenaient de Roumanie et ils étaient payés par l'Etat roumain.

Les processus d'enseignement dans les écoles roumaines de Grèce s'est heurté à des difficultés pendant les premières années d'après-guerre, à cause du manque du matériel didactique et des manuels; le comble l'a constitué l'émigration en Roumanie, ce qui a conduit à la désorganisation de certaines écoles. De 46 écoles primaires et 3 écoles secondaires en 1912, en 1941 il y avait encore 26 écoles primaires et 4 écoles secondaires qui fonctionnaient. Ces écoles ont été soutenues par l'Etat roumain jusqu'en 1948 quand toute relation allait se rompre.

ARHITEKTURA

CAZINOUL DIN CONSTANȚA

Legat de activitatea estivală a orașului Constanța, Cazinoul, construit pe Faleză, constituie una dintre clădirile emblemă. El se înscrie în preocupările deosebite manifestate de edilii constănțeni menite să ofere vilegiaturiiștilor posibilitatea de distracție, construirea unei "casine" în care să se desfășoare viața culturală a orașului. În acest sens, un început modest l-a constituit "salonul de dans", construit în 1880, pe un teren situat în apropiere de Farul genovez. Clădirea, formată dintr-o sală construită din paiantă cu pereți exteriori căptușiți cu scânduri vopsite în ulei, "servea de distracție vizitatorului în sezonul băilor" și pentru "baluri de binefacere" organizate de primărie ¹. Este sub forma sub care s-a concretizat intenția de construire a unui cazinou.

Lângă această clădire, "pe un platou mai jos de nivelul bulevardului", în fața unei cafenele, s-a construit în anul următor o terasă așezată pe pari bătuți în pământ, pe care s-au adus brazde de iarbă, flori și s-au așezat mese și scaune pentru consumatori ². Pavilionul și trotuarul dinaintea cafenelei puteau fi folosite de antreprenor doi ani fără chirie, dar cu obligația să instaleze pe bulevard douăsprezece bănci de lemn vopsite, care să fie folosite fără taxe și să rămână după acest termen primăriei ³. Clădirea era luminată în 1882 cu 20 de lămpi amplasate de-a lungul bulevardului și al străzii ce ducea spre port, reprezentând la acea dată 10% din totalul de felinare din oraș ⁴. Reprezentațiile teatrale și balurile organizate în acest modest "salon de dans" au adus comunei în anul 1882/83 un venit de 5.000 lei ⁵. După un deceniu de existență, vechiul imobil devenind neîndestulător și într-o stare avansată de deteriorare, era necesară o altă construcție mai confortabilă. Consiliul comunal se adresează în iulie 1890 unor agenți de construcții din Anglia și Franța și în cele din urmă Societății de construcții publice din București ⁶, cu intenția ca această clădire să fie ridicată pe locul vechiului "casino" și al Farului genovez. Până la obținerea aprobării la 12 februarie 1892, Consiliul Comunal a dat autorizație pentru construirea unui far provizoriu din lemn; Constanța avea acum două faruri, ambele ineficace.

În dorința ca noua clădire să aibă cât mai largă perspectiva spre mare, Primăria a propus direcției hotelului să i se cedeze pe o durată de 4 ani, până în 1896, o parte din terenul "de la poartă dinspre casa lui Sutzu", oferindu-i în schimb profitul ce-l putea realiza din consumația abonaților din cursul verii și din taxa cărților de joc ⁷. Tranzacția nu a reușit și Cazinoul a fost construit la 30 iunie 1893 pe locul cedat de dobrogeanul Benderli ⁸. O schiță de

plan realizată de inginerul Cucu din București prevedea la parter o sală de teatru cu scenă și cabine pentru actori și lojă pe ambele laturi. În partea dreaptă a intrării urma să se construiască o sală de serbări cu aceleași dimensiuni cu sala pentru reprezentații teatrale. La subsol, se aflau dependențele pentru bufetul ce trebuie să funcționeze în paralel⁹. Clădirea atât de confortabil concepută nu a fost realizată la dimensiunile proiectului. Cazinoul a fost construit după planul întocmit de serviciul tehnic în urma suplimentării sumei prevăzute inițial și a unor măsuri severe împotriva inginerului arhitect care nu calculase corect, subestimând cheltuielile¹⁰. Construcția, recepționată la 30 iunie 1893, era dotată cu o sală de dans, un coridor, mai multe camere și terasele de pe malul mării. Iluminarea se făcea cu lămpi și cu "fanare" la care era folosit petrol de cea mai bună calitate¹¹.

Noua construcție, instituție de prestigiu a stagiunii¹² a concentrat întreaga activitate distractiv culturală a orașului. Astfel, "orașul tăcut și pașnic de altă dată - relatea un ziar local - azi e plin de viață și veselie. Neîncetat sosesc noi oaspeți, petrecerile se înmulțesc, monotonia dispăre ca prin minune. Avem muzica militară pe bulevard"¹³.

Construcția unui edificiu cu funcții asemănătoare marilor cazinouri europene a început prin anul 1904. Inițial planurile sunt întocmite de cunoscutul arh. Petre Antonescu, care proiectează o clădire al cărei stil arhitectonic se inspira din tradițiile artei românești. După terminarea fundațiilor, însă, planurile sunt schimbate, Primăria încredințând modificarea lor unui arhitect francez, D. Renard - care renunță la principiul stilului românesc, în favoarea unui malanj de motive decorative ce încarcă și mai mult greoiul ansamblu. Construit din 1908 sub influența cosmopolită a cazinoului epocii, edificiul constănțean este terminat în 1910, când este inaugurat. În 1912 se fac ultimele retușuri. În partea centrală, terasa fațadei, sprijinită pe un portic larg, e dominată de un vitraliu în evantai; de remarcat partea superioară a clădirii, decorată cu elemente arhitecturale de forma navelor antice (așa numitele rostrale), cu capete de berbec și ghirlande de alge marine.

Interiorul este somptuos, cu scări și balustrade impunătoare, cu coloane îmbrăcate în stucatură, cu pereții având brâie de marmură. Arhitectul rezervase un spațiu și săli de concerte, dar, din păcate, aceasta nu are o acustică corespunzătoare.

De-a lungul deceniilor, Cazinoul a găzduit numeroase trupe artistice, dirijori. În 1911, de pildă, concertează aici orchestra F. Strauss (fratele celebrului compozitor). Dar, menirea principală a cazinoului era, desigur, aceea de a adăposti jocuri de noroc.

În săptămânile ce au urmat intrării României în primul război mondial, Cazinoul a fost transformat în spital militar: drapelul Crucii Roșii nu a împiedicat, însă, bombardarea sa, la 6 octombrie 1916, soldată cu victime și cu avarierea parțială¹⁴.

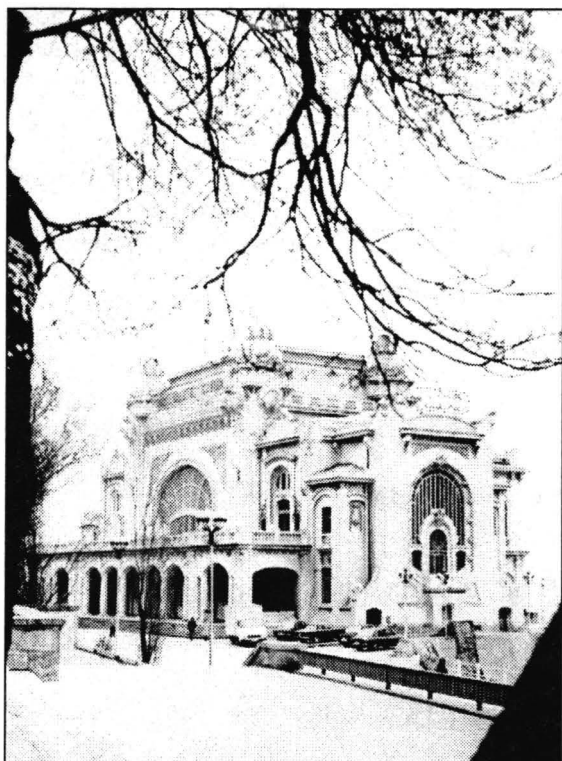
În această clădire cu caracter istoric și cultural, au avut loc evenimente

politice și culturale importante și în perioada interbelică, cum au fost: întâlnirea N.Iorga și Venizelos la Constanța în toamna anului 1931, al treilea Congres general al presei de provincie din România ținut la Constanța în zilele de 28-30 septembrie 1934, al XVIII-lea Congres general al învățătorilor din România, ținut în septembrie 1938 în sala de festivități a Cazinoului.

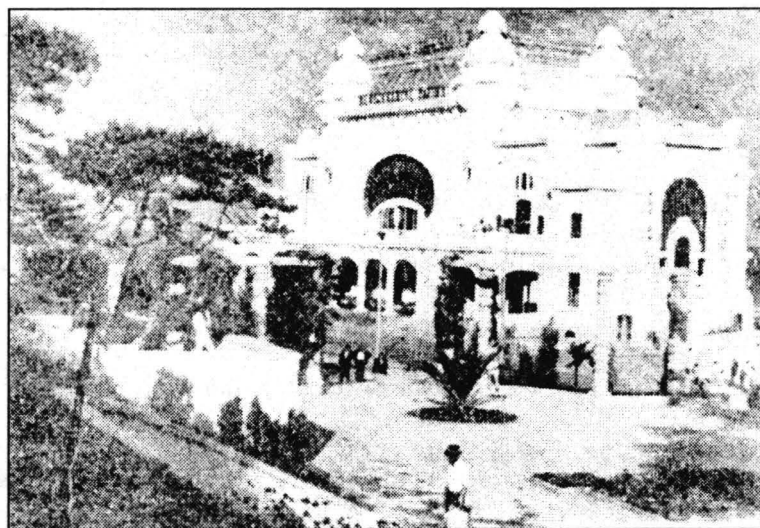
La începutul anului 1985, au demarat lucrările generale de restaurare a acestei vechi clădiri constănțene. Ele s-au terminat în anul 1991 și astăzi, Cazinoul constituie un edificiu cu funcții asemănătoare marilor Cazinouri europene.

NOTE

1. Filiala Arhivelor Statului Constanța, Fond Primăria Constanța, dosar 1/1881, f. 13
 2. Idem, dosar 23/1883, f.12
 3. Arh. Ist. Centrale, Min. Int. Comunale, dosar103/1889, f. 13
 4. Idem, dos. 179/1884, f. 15
 5. Idem, dos. 406/1890, f.45
 6. Filiala Arh. St. Constanța, Fond Primăria Constanța, dos. 25/1893, f. 58
 7. Ibidem, f. 69
 8. Idem, dos. 25/1892, f.72
 9. Idem, dos, 25/1892, f. 58, 63
 10. Filiala Arhivelor Statului Constanța, Fond Primăria Constanța, dos. 25/1892, f. 75
 11. Idem, dos. 22/1893, f. 13; 15; 21
 12. Idem, dos. 25/1892, f. 8
 13. C.M.Boncu, Natalia Boncu, Constanța, Contribuții la istoricul localității, Buc., 1989, p. 62-66
 14. A. Rădulescu, Stoica Lascu, P. Hașotti, Ghid de oraș - Constanța - Editura Sport-turism, Buc., 1986, pp.72-73
- La acestea adăugăm :
- Ion Adam, Constanța pitorească, Buc., Editura librăriei "Universale" Alcelay et Co, p. 24-25
 - Th. Ionescu, I.N. Duployen, Constanța și Techirghiol - ghid ilustrat pentru vizitatori, p. 22-25
 - Tiberiu Petrilla Slătineanu, Constanța, călăuza municipiului, Tip. modernă, Constanța, 1946
 - I. M. Dobrogianu, Tomi - Constanța, Tip. Constanța, 1931, p. 90-91
 - Tudor Șoimaru, Constanța, Buc., pg. 72-73
 - Scarlet Hulubescu, Tomis, Kuustendge, Constanța, 1934
 - Filiala Arhivelor statului Constanța, Fond Primăria Constanța, dos. 25/1903-1909, f. 39
 - Idem, dos. 25/1903-1909, f. 72-73, f. 39
 - Idem, dos. 9/1910, f. 14-15, dos. 10/1910, f. 32, dos. 36/1910, f. 71, p. 72-73

**Cazinoul din Constanța
în perioada actuală.**

Cazinoul în perioada interbelică

LE CASINO DE CONSTANTZA

Ileana PITRESCU, Anna-Maria DIANA

- Résumé -

Les auteurs se proposent de mentionner les étapes de la construction du Casino, élevé sur la Falaise, bâtiment - emblème de Constantza, destiné à encourager l'agrément et la vie culturelle de la vile.

Cet édifice de Constantza est terminé an 1910, quand on en fait l'inauguration; en 1912 on y procède aux dernières retouches.

Le long des décennies, le Casino a offert l'hospitalité à de nombreuses troupes artistiques des d'orchestre. Pendant les semaines qui ont succédé à l'antrée de la Roumanie dans la première guerre mondial, le Casino a été transformé en hôpital militaire; néanmoins le drapeau de la Croix Rouge n'a pas pu empiecher son bombardement, le 6 octobre 1916; des victimes et l'avarie partielle en sont le bilan.

Pendant l'antre-deux-guerres, on y a assisté à des événements politiques et culturels importants.

Après 1985, le Casino a été restauré, les travaux étant achevés en 1991.

A présent, le Casino de Constantza est un édifice ayant les mêmes destinations que les grands casinos européens.

BISERICA "SFÂNȚA PARASCHIVA" din CONSTANȚA

Este una dintre cele mai tinere biserici existente în municipiul nostru. Situată la intrarea în Cimitirul central al Constanței, este cunoscută și sub numele de "biserica de la cimitir". Piatra de temelie a fost pusă la 25 martie 1980, prin străduința enoriașilor și a Consiliului parohial, preot paroh fiind părintele econom stavrofor Mihai Buric. Construcția s-a terminat în 1985, când a avut loc și sfințirea. Deasupra ușii de la intrare sunt zugrăvite icoanele Cuvioasei Paraschiva - patroana bisericii - încadrată de Sfinții Arhangheli Mihail (lăcașul de cult poartă și al doilea hram al acestui sfânt) și Gavriil. Materialul de construcție este din piatră, are o singură turlă, clopotnița se află la intrarea bisericii, iar în interior întâlnim pridvorul, pronausul și altarul.

Un mare rol, un aport decisiv l-a avut părintele nonagenar (n. 1907) Mihai Buric la punerea temeliei celui mai tânăr lăcaș de cult existent în municipiul nostru la 1 ianuarie 1990. Preotul Buric se constituie ca o mărturie vie a slujirii devotate a bisericii, credinței strămoșești și a neamului românesc. În anii '30 a publicat în paginile prestigiosului cotidian "Dobrogea jună" ample articole cu conținut moral, social, civic în care combătea racilele societății și îndemna tineretul la un comportament pe măsura așteptărilor pe care națiunea și-o punea în viitorul patriei. Dintre enoriași subliniez rolul avut de familia Mihai și Lucreția Ungureanu - ambii trecuți, între timp, la cele veșnice - ei fiind alături de părintele Buric în toate momentele legate de construcția bisericii. Venirea tânărului părinte paroh Ștefan Tănăse a impulsionat viața bisericii. În noile condiții create imediat, la mai puțin de un an și jumătate de la Revoluția din 1989 și venirea noului preot a crescut considerabil numărul credincioșilor. Biserica a devenit duminică de duminică, sărbătoare de sărbătoare, tot mai neîncăpătoare. Participă mulți credincioși care își au domiciliul în alte zone ale Constanței: km 5, Tomis Nord etc. atrași de autentică viață duhovnicească din cadrul acestui lăcaș de cult. Strana a fost condusă ca să mă exprim în acest mod, ani de zile de părintele Călin Gelu Cezar, menționat anterior în articol, care a format o echipă de tineri inimoși, atașați credinței și bisericii. Ei participă și la treburile curente, obișnuite ale bisericii, alături de alți credincioși. De altfel în biserică remarcăm, este adevărat, în mare majoritate localnici, oameni din popor cum s-ar spune, dar sunt atașați sufletește și oameni de alte profesii: militari - activi ori în retragerea -, studenți, elevi de la școlile generale din împrejurimi, cadre didactice, funcționari.

Un moment deosebit, consemnat și de presa locală, a avut loc la 31 august

1996, când a avut loc resfințirea bisericii, adică a picturii. Prezența a fost numeroasă, slujba solemnă a fost oficiată de I.P.S. Arhiepiscopul Lucian Florea al Tomisului, alături de un sobor de preoți. Remarc râvna, seriozitatea, efortul deosebit al pictorului Aftenie Enache, modul riguros, scrupulos în care a respectat canoanele picturii bisericesti Ortodoxe de Răsărit. A fost ajutat atât de preoții slujitori cât și de credincioși ai bisericii, aici remarc aportul unor tineri plini de vigoarea și entuziasmul specific vârstei lor.

S-au mai efectuat și lucrări de încălzire, pentru că și în sezonul de iarnă au loc slujbe vinerea dimineata și după amiază, iar sâmbăta colive și pomeniri ale morților, pe lângă slujbele duminicale și cele în zilele de sărbătoare.

Biserica posedă o bibliotecă care conține cărți valoroase de cult, de practica cultului, de religie, istoria bisericii, dogmatică, probleme teologice, istoria Dobrogei. Lucrările de pictură au fost executate, între 1993-1996, de pictorul bisericesc Enache Aftenie, din Galați, care a mai executat lucrări similare și în județul Tulcea. Se așteaptă ca în acest an 1998 să aibă loc resfințirea bisericii.

Credincioșii, enoriașii parohiei, acordă ajutor dezinteresat, creștinesc, din inimă tuturor celor care sunt în nevoi, suferință, necazuri. Fie că este vorba de azile de bătrâni (ca cel de la Techirghiol), de parohii mai sărace din țară, de frații noștri din Basarabia, de alte biserici care au nevoie de asemenea ajutoare. Că a fi bun creștin înseamnă să duci crucea lui Hristos, să rabzi durerile și suferințele, să ai răbdare, smerenie, încredere și dragoste în Dumnezeu și semenii tăi. Aceasta este trăirea, viața acestui lăcaș de cult aidoma tuturor așezămintelor ortodoxe din Dobrogea și de pe cuprinsul Patriarhiei Române. Iar preoții slujitori pun mereu accentul pe participarea regulată la viața bisericii, cu precădere la sfintele slujbe, trăirea dreptei credințe - mai ales să ne păzim de uneltirile viclenei paeride ale sectelor care s-au înmulțit ca ciupercile după ploaie, începând din 1989 - ținerea cu strictețe a posturilor de peste an rânduite de biserică, faptele bune din societate, familie, biserică.

Clopotnița situată deasupra ușii de la intrarea în biserică și turnul Clopotniței.

Naosul. În partea dreaptă sus, scena nașterii Domnului, iar jos Dreptul Judecător încadrat de Maica Domnului și Sfântul Ioan Botezătorul.

Catapeteasma. În fața ei în dreapta și în stânga se află iconostasul reprezentând pe Maica Domnului cu pruncul.

L'ÉGLISE "LA SAINTE PARASCHIVA"

- Résumé -

Mihai LUCA

Excepté les deux articles du journal local "Cuget Liber" en 1997, on n'a presque rien publié sur l'église "La Sainte Paraschiva" de Constanța.

L'auteur se propose de présenter quelques aspects concernant l'histoire et surtout la vie, la foi chrétienne, l'aspiration des paroissiens et des croyants de ce diocèse.

On y surprend aussi le rôle et l'importance de cette église pour la vie spirituelle de notre ville.

POEZIE - PROZĂ SCURTĂ

teamă de ziua de luni

Lovit de-o mașină
și-azvârlit pe trotuar:
un biet maidanez.

Mulți i-au contemplat agonia.
Nimeni nu s-a gândit să-l îngroape.

Cineva n-a trecut totuși nepăsător.
A-ngenuncheat omeneste.
Și-anceput
tacticos să-i taie
un vârful de ureche.

Nu știu ce senzație i-o fi dat
între degete peticul
din piele de câine.

Frumos ca o bijuterie !
- și-o fi spus -
când l-a vârat în buzunar
(N-am văzut scena. Mi-o închipui.)

Curios e că omul
nu s-a oprit aici.
A vrut să mai taie un petic.

Dar probabil
silit pe neașteptate să plece
a lăsat lama înfiptă
în urechea deja ciopârțită.

Pentru ce
acest ritual al cruzimii?
Iată o taină.

crainte du jour de lundi

Renversé d'une voiture
et jeté sur le trottoir:
un pauvre chien vagabond.

Nombreux ont contemplé son agonie.
Personne n'a pensé à l'enterrer.

Quelqu'un n'est pas resté insouciant.
Il s'est humainement agenouillé,
et il a commencé, sans se presser,
à lui détacher
un bout d'oreille.

Je ne sais pas quelle sensation
glissait entre ses doigts
la loque de peau de chien.

Jolie comme un bijou !
- peut-être s'est-il dit -
en l'introduisant dans sa poche
(Je n'ai pas vu la scène. Je l'imagine)

C'est curieux que l'homme
n'a pas cessé son travail.
Il a voulu couper encore un bout.

Mais probablement
forcé à l'improviste de s'en aller
il a laissé la lame de resoar
dans l'oreille déjà déchiquetée.
Pourquoi donc
ce rituel de la cruauté?
Voilà un mystère.

vis de neatins

Doar râul
- fidel dimineții -
e mai singur ca tine.

Un pod să-l frângi
de sute de ori în gând
înainte de a-l trece.

Dincolo de el
șoseaua urcă spre stânci
de ghilotină

Iar dincolo de șosea
e casa
c-o păpușă-n fereastră.

Ce vis de neatins !

Să treci c-un copil de mână
și el să te-ntrebe:
La ce se gândește păpușa?

în oglindă

Fata c-un crap viu
ca un coif pe cap
și cercei din garizi

își vede chipul în apa
unui vis fără sfârșit

rêve intangible

Seule la rivière
- fidele au matin -
est plus solitaire que toi.

Un pont - qu'un le casse
cents fois dans l'intention
avant de le passer.

Au-delà de lui
la route monte vers les rochers
de guillotine.

Et au-delà de la route
il y a la maison
ayant une poupée à la fenêtre.

Quel rêve intangible !

Que tu passes tenant de main un
enfant
et qu'il te demande:
A quoi pense la poupée?

dans le miroir

La fille à une carpe vivante
comme un heaume sur sa tête
et aux boucles d'oreilles de petites
écrivisses

se voit l'image dans l'eau
d'une rêve sans fin

abia ieșit ...

din Mare alerg
pe poteci de stele
mă-ndepărtez vesel

sărind într-un picior
nepăsător de moarte

senzații

Timpul se desface
ca o piele de pe-ntăiele
lucruri tandre cu tine

uneori întrezărești
la capăt de tunel
scheletul unui copil

insigna

Vrăbii ce țopăiți
pe lângă micile bărci
din coji de pepene

fiți voi insigna
sufletului meu

un licăr ...

de pe gura ta împrumută
un fior senzual falezei
sărutate de valuri

à peine sorti ...

de la Mer je cours
sur des sentiers d'étoiles
je m'éloigne tout gaiment

sautant à cloche-pied
en défiant la mort

sensations

Le temps se défait
comme la peau des premières
choses tendres avec toi

Parfois on entr'aperçoit
au bout de tunnel
le squelette d'un enfant

l'insigne

Moineaux qui sautillez
autour des petites barques
de coques de melon

soyez, vous, l'insigne
de mon âme

Une lueur ...

de ta bouche prête
un frisson sensuel à la falaise
baisée de vagues

Interiorul casei

Femeia îl gândește
în semn că mă iubește
într-un moment al maximei

comuniuni cu verdele
de spaimă al mării

haiku în oglindă

M-aleg din pata
de pe fruntea taurului
când doarme-ngenuncheat

Sunt frunza barcă
în care femei goale
plutesc pe un cer antic

ostenit

Spre seară mă simt
ca bura violacee
de pe gura scaiului

brize poznașe ...

lasă să vezi
printre pulpele fetei
soarele ieșind din mare

sfat inutil

Renunță viteazule
minuscul / prostule drag.
Rămâi al întunericului.

Dincoace / în lumină
nu-i decât voluptatea
de-ar fi singur

l'intérieur de la maison

avait été pensé par la femme
à l'intention qu'elle m'aimait
dand un moment de la maxime

communication avec le vert
d'épouvante de la mer

haiku dans le miroir

Je me choisis de la tache
du front du taureau
dormant agenouillé

Je suis la feuille-barque
dans laquelle des femmes nues
flottent dans un ciel antique

fatigué

Vers le soir je me sens
comme la bruine violacée
sur la bouche du chardon

des brises étranges ...

laissent être vu
entre les mollets de la fille
le soleil se lever de la mer

conseil inutile

Renonce mon brave
minuscule / mon cher sot.
Revendique les ténébres.

De ce côte-ci / en plein jour
il n'y a que la volupté
d'être seul

bietul copil ...

nu mai poate
scăpa din închisoarea
ultimei priviri:
el e mamei și-n moarte
mângâiere și candelă.

cocheta

Piciorul cupei
nu-și dorește
decât să-ți scape
printre degete
și să suspine de plăcere.

iată ...

în nisipul spălat
de valuri mici îmi depun
masca seninătății

regăsire

Sufletul repede
al neastâmpăratului
copil de ieri

iată-l înghețat în acest
geam spart în iarbă.

un sens

Ce-i ceri iubirii?

Iei de ceafă vulpea
cu labele strivite
de sub roțile limuzinii
și ea te mușcă până la os

poezia

Este mezina
de taină a văzduhului
unei veri înalte.

le pauvre enfants ...

ne peut plus
s'évader de la prison
du dernière regard:
il est, même en mort, à sa mère
consolation et lampe à huile

la coquette

La patte de la coupe
ne désire que
glisser parmi tes doigts
et soupîrer
de plaisir

voici ...

dans le sable lavé
de petits flots je me dépose
le masque de la sérénité ...

me repliant sur moi-même

l'âme rapide
du turbulent
enfants d'hiver

la voici dans cette
vitre cassé sur l'herbe.

un sens

Qu'est-ce qu'on demande à l'amour?

On saisit de nuque le renard
aux pattes écrasés
sous les roues de la limousine
et il te mord jusqu'à l'os.

la poésie

C'est la cadette
secrète de l'éther
d'un grand été.

Versions françaises par Ion Roșioru

CASTROANE PLINE ŞI CUCOANE GOALE

Coana Fana, cu gulerul scrobit și cu poalele crestate care măturau podeaua, poleia miezul zilei în cârciuma ei mereu chioară de somn. Da'se râtea. Și la clienți și la băieții cu șorț în casă. Dispărea înadins după perdeaua aia din fund, ca o pată minunată, rotundă, infulecând din mers o pulpă de vier răscracit în cârligul bucătarului, băiat bun, bucătarul Tăț, care-i făcea vânt să-i dea băț, potolind-o apoi cu un dram de sos numai de el știut. Avea tărie, coana Fana, nu glumă! La ea nu pomeneai legumă. Cealaltă, când sosea la bufetul Ostrov, cărând în spinare ditai drobul, așa cam pe la vremea prânzului ... "coana Văluta măi, o știe doar o lume-ntreagă ... ei, aia când avea chef dădea cu cracii-n sus blegii din ușă, fonfâiții, smulgându-l pe Marțolea de pe scaun și "hai la tușa! hai să te pun pe picioare! Muier-fiere-nu-miere! Se buluceau bețivanii să parieze și primul cu devla spartă căpăta un cârnat și-un chic de laudă și-un țio, în salonul familial, gol. Arde-l, arde-l la muie și lui muia i se înmuia, dar ai cumsecade se întremau repede, dădeau de dușcă și-ncepeau să țopăie, paso doble dacă-ai auzit, în jurul scândurei pătrate ce ducea în beci. În timpul ăsta, de după colț, harș! venea unul, un vai-de-lume, ca să le spargă cheful și, intrând, căpăta un toroipan după ureche, de cerea mintenaș un sifon și o cârpă să-și astupe focul din auz, până se râtea ăla din spatele teighelei, ăla cu gătul de sticlă, și coana Văluta spunea băi! sec și după ea pogora liniștea, un țărăit ca din țâța vacii într-o căldare mare, spartă. Era bine acolo, beam când Muscat, când Negru de Corb, când Berbecel, când Tămăioasă, ca să-mi alunece kebabul, să-mi înec orezul cu piper, să mai astâmpăr ceapa de pe frigăruie. Avea și un soi al ei, secret mare, cu plasture gălbui în loc de eticheta: o înghițitură și gata, sfântul Petru îți și dădea cheia de la cramă și te făcea papă. Chiar îți venea să papi într-una. Coana văluta după ce pustia Ostrovul mă punea să-i gătesc, ordonând ca dintr-o casă bântuită de stahii. Scăpam tigaia din mână și rămâneam cu ochii la ea, cu răsufierea oarbă, prinsă în nod, în gâtlej. Că dacă scăpa din fuste zbură prin aer călare pe făcăleț ca muma-pădurii. Dar ea nu era nimic pe lângă Cici Amaranta, cea odorifanta. Ea, mânca-și-ai nasu', băi brigadier, domnea peste casa ei din deal unde tremurau toți de spaimă numai dacă scotea limba. Între grinzi ascundea busuioc și dracilă și izmă creată și revent. Uneori leșinam coborând scările pentru că în crăpăturile fiecărei trepte Cici înfigea proaspete, de cu seară, cu vârful ascuțit al șurubelniței pe care-o ținea după ureche precum maistrul, buruieni de leac, de să-ți cadă pipota. Amintindu-mi așa, într-o oarecare ordine, treptele erau de: nebunariță, buchetele de savur pentru frică, rubarbă lăiață pentru fete cu mustață,

mătăciună pentru pandalii și vânturi, frunze de izmă proastă contra întâlnirii, fire de păducel bune la cârcel, flori de odogaci pentru dații-n draci, cacadâr și soc și boabe de mac ... ho, nu mai zic, tac. Mă ținea cu răcitură la etaj unde măraiam fără de curaj, cum s-o fac să-mi dea de mâncare, Amaranda răspânda duhoare, iritanta, nici vecini n-avea primprejur, degeaba mă căzneau să ajung la ceva mizilic pe ocolite. Am dat să fug noaptea prin spatele casei, dar ea, hocus-pocus-preparatus și a făcut cu mine ce-a vrut, că era picantă, ce-i al ei i-al ei. Unde întorcem capul: pricolici cu poftă-n cui. Dacă-ți spui! Ce să mai zic de Aida Sațu, pupa-i-aș antebrațu, că gătea niște sufleuri, ca mierea nu alta, ca mierea sleită, de-ți lingeară o săptămână deștele și uite-așa făceai, uite-așa ..." Desăvârșea dânsa, după cum mărturisea rânjind Marțolea, niște rețete de aspic cu ai, de el era să mai-mai, mai să dea ortul popii măstecând zgârcitul până târziu, în aromele înnebunitoare ale bucătăriei unde nu erau primiți decât cei bine primeniți, cu excepția adevăraților cunoscători. Dacă nu erai în stare să deosebești un cușchebab de un tas-kebab n-aveai ce căuta acolo. Ea se pricepea și la papricaș de oaie și la papricaș de pui. Dacă nu vroia să-și umple giozdanul cu fâsui, la cel mai ieftin semn, Marțolea se și înapoia de la băcănie cu panerul plin cu făină de ceapă și boia roșie de ardei dulce, ronțâind cuișoare, presărând boabe de muștar pe limba pofticioasă. "Dar ...", căuta brigadierul să protesteze. "Nici un dar, sârea Marțolea, ce, dumneata crezi că eu ... așa? Da' vai de mine, stai jos meștere!" și poruncindu-i să nu-l deoache, o scotea din negurile memoriei pe somnișoara Lăcrămioara, ce-și făcuse scară, scară de mătase pentru nea Tănase, un mic meșteșugar bosumflat și moale, unu' fript în baie la tâlpi și la gaie, un papă-lapte, un nenorocit condamnat la dietă severă. Tocmai asta își pusese în cap să dea cu nasu' prin balcon. "Să-mi fure Lăcrămioara, Zău!" și Marțolea, pocnindu-l la burice, l-a făcute să pice. "Aschimodia naibii, se dădea și cu odicolon, de fugea și capra și vieru la vedere și miroznă! Și eu pe atunci aveam mușchi, măi frate ..." Eliberată de griji, Lăcrămioara a putut pregăti în liniște mușchiul la frigare, cu slănină multă, cu puțină sare, pe care Marțolea îl stropea de la distanță cu zeamă de usturoi dintr-un linguroi pe care îl avea mereu la purtător. "Ieșea bun al dracului, nimic de zis, dar nu atât de bun ca la Rodica Tahifagica! "Asta da! când se pune pe gătit, când avea ea chef să-i omoare foamea cu un borș în care trântea buf! niște perișoare cât dovleacul, acru de i se inverzeau urechile, după care băga cuțitul într-o tobă babană de parcă era făcută din stomac de hipopotam, Marțolea nu-și mai găsea locul, dar Rodica vrednică până la capăt îl liniștea repede cu o înghețată cât copita, pe care el, trecut prin atâtea, o lăsă să se topească. "Da' ce se compara?" Se compara ea cu Ţoica ospătara, cu alunițele ca nagara, cu ochiul sticlar și nas savomar? "Vai de nasul lui alde nea Tănase pricăjitul, păi ce, a avut el parte de asemenea tocăni, de asemenea sos? Hai!" Când intra Marțolea colea în birt, țanțoș, Ţoica slobozea un nechezat, de bucurie, de se culcau mușterii la pământ crezând că tună cu boambe, dar ce, tuna? nu tuna,

era tot ea, plesnea la înghesuială vreun matol cu papucii plini de ciucuri, primiți în dar de un fomist, unul, cică nea Tănase i-ar fi zis, care-și lăsase pe acolo milionul, căci fusese furăcios și contabilicesc la viața lui, preaiubind mastica. Suflet de aur, Țoica asta, după ce trăgea obloanele, pune la bătaie toate cratițele - aproape pline, că mușteriii veneau doar pentru țăspoacă - iar după două-trei pupoaie, dacă era în formă, până cântau cocoșii îi oferea cu dragă inimă iubitului posibilitatea să înjumătățească și stocul de ciorbă de burtă. Numai că, atunci când se supăra, pune capac la toate. Așa că la joc a luat pe Godaca Boboc, care ducându-l acasă în lipsa păcătosului de rumân, i-a pus în față o făcăluită dumnezeiască, un ghiveci călugăresc și un sparanghel cu smântână de a jurat că n-o să mai plece. "Treceau babele, băi brigadiere, prin fața porții și eu na! cu burta dihai, în pijamaua ăluia, mă înfățișasem la fereastră, de, ca omul muțumit, să răgâi în aer liber în vreme ce Godaca zbură creierii unui curcan, dar n-am avut liniște, de cum m-au auzit, bă, ale dracului cotoroaște, m-au luat la rost, s-au apucat să blesteme neică, zău, că m-am și speriat, apoi au tocmit ștafetă iute de picior să cheme rumânul înapoi de unde plecase. Am fost nevoit să iau rata la repezeală până la - aici strănuta - ... nu mă dau bine jos și hop, madam Carij, bucătăreasa de pe lângă Cluj, una cu buze tip șliț și piele gustoasă până la unghii ...", unghii pe care de dragul lui mai apoi le băga și-n țoi și-n imambaialdi, căci era meșteră, cămara ei - holbată ca o peșteră, plină cu de toate, ca-n povești, era în stare să taie morcovul, țelina ori pătrunjelul cu ochii închiși, când turna suc de roșii peste vinete nu se zbârcea nici de frică, plus că trimitea niște săruri din mers ca din tun, primăvara, iar la nevoie îl înghesuia în cămară chipurile să aleagă vreun ardei gras ori cine știe, iar dacă nu-și pune burta la cale îl certa și chiar sătul, de nu mânca tot, era vai de cozonacul lui, vai de buza lui ștampilată cu niscai ruj de calitate, marca Țurcă, poți să bați toți câmpii azi și nu mai găsești din ăsta, toate bune și la locul lor numai că madam Caruj nu prea avea astâmpăr nici noaptea, îl trezea cu gând să-l îndoape, că era cam pirpiriu și ei nu-i priau decât solizii, până ce, într-o noapte furtunoasă, scuturat de nesomn, de vise prevestitoare, a întins-o bezmetic, cu un borcan de gogonele în cărcă, în amintire. Și a rătăcit sclifosit, "băi, până mi-a tihnit în sufragerie la năzuroasa Lia, ea era lălăie, cosmeticiană de meserie, îngrija moace de zeci de ani, cu ea - trai lin, doar șerbet de salcâm, crușon de fragi, pere cu orez, mere la cuptor, peltea gigea, în încăperea aia în care mai poposeau moșnegi, uneori în lipsa mea, mărturisesc, să mai schimbe o vorbă de pe vremea găinii, lăsându-mă în pace să-mi revin pe strâmba de lavită; îmi mai trimitea câte-o bezea printre cărțile rășchirate-ntre moși, câte un pupic de rigoare, legănându-mă cu o zicală străinească, molicioasă ..." "Bă, nu vorbi!", se băga uimit zilierul în vorba, începând să fiarbă în cizmoaca de lucru, dezmoțindu-și degetele mălăiețe căzute în zeamă: "Bă, nu vorbi!". Crezi că am făcut mulți puriți între preparatele ei zahartoase? - că altfel nici nu pot să le zic. Într-o zi, după cafea,

o vechime durdulie m-a luat cu ea, madam Rozbrat o chema, lucra pe la sfat pe undeva, aia da femeie, aia da ! ..." Cum îl mai ținea ea printre cozonaci și meringi, cum îl mai ducea pe la cumetrii, pe la veri, pe la nănași, rumenindu-i jigouri și păejoale, "băi comesean, privind-o numai și parcă puneam gura pe ceva demâncare, de nu știm ce-i cu mine, pe deasupra mai era și veselă, cu sticloanța-ntre dește, piuia o strigătură din aia, de-mi îngheța gaia. În prispă la nași-său am luat-o la joc, la chiu-chiu, că avea niște chicere să-mi trăiască madam Rozbrat, numai carne macră, și din țopăială am băgat-o-n boală mestecându-i boiul, scobindu-i meșter șorțul în buzunarul căruia am găsit un căpățanoi de usturoi clasa întâi. Când a văzut că țin la tăvăleală, să te ții zaiafet !" Marțolea a îndulcit atunci la prânz ultimul deget de alcool din străfundul canistrei cu parfumul aiului și cu o cântare, căci intrase pe ușă moș Zaibă gornistul, cumnatul, fost ibovnic, care-mbătrânise. Madam Rozbrast pregătind tocături miridenite i-a țipat din magazia de vară: "Fă-ne și nouă o leacă, o cântare !" de s-a pornit ăla să sufle ca în mațe, de parcă prepara cărnați. Și ei s-au stârnit la zbânt cu pasul dunga-dunga, dumba-dumba ! de-i durea duodenul, săltau peste funiile cu ceapa, și Zaibă ce făcea? Apăi, după ce obosea umflând intestinul de alamă înțepenea la masă, invidios, mofturos ... că s-a și supărat Marțolea, "scofălcitul ăsta mă îmbolnăvește de rânză !". Sătul țifoaiie a sărit gardul viu la țafa Ruja, una care făcea gogoși pripite, unsuroase, vanilate, presărate cu tos, vestite până la barieră, la Vama lui Drojdie, și el, lonca-lonca! țopăia ca un ied, strigând cât îl țineau foalele: "Haida! asta da gogoasă! mai dă bre, că merge, bă ce bună, țată Rujă, da'se poate să ascunzi dumneata așa ceva, da'se poate!" și ea, rumenă, neascunzișă, mai trântea o poală-n brău zvârlindu-și galenții în tavan până când, neatentă, plose! cu ei în frunte. Cucuiat, a dat bir cu fugiții până la delicioasa Crăița Coza Calistrat, iubitoarea de rahat, emotiva înamorată de marțipane, de gălbenatice drageuri, de tetrea, de budingi și spârcuri dulci, vopsite veșted, răsuflat: " Ia iubite rahat, că-i cu nucă și pudrat!" îl chema ea ghemuindu-și limbuța unsă cu gem ori halva, până ce Marțolea simțea că-i plouă-n gură și, strângând pumnul sastisit prin care dădea afară siropul, întreba stns: "Da' ceva sărat n-ai? Ceva pește ori salam?" "Am, am cum să n-am!" i-a răspuns tocmai de celălalt mal Bușa Hewleșteu, cu cap teleleu și cu buci de zmeu, zăpăcindu-l, încât nici n-a apucat bine să sughită mih! și fiica apelor i-a și aținut calea cu o pană de somn "gras băi vere!", atât de gras, încât șaptezeci de oameni îl trăseseră-n năvoade chiuind hei rup, hei rup, de s-au și rupt, pe mal. Bușa, moștenind o gospodărie dichisită, cu vedere la stuf, pescuia zilnic din fragedă pruncie. Din ce prindea făcea când plachie când pané, când saramură, când prăjit, când rasol, când à la grec. "Păi ce, mai băiete, cât pește am mâncat îmi crescuseră branhii după urechi și-n mustățile vecchi!" și, umflat, a trecut lacul cu pluta, lingându-și degetele într-o doară. După două trei uragane acostat la madam Rasoala, intelectuala, cea tremurătoare, cu țepi la subțioare, cu năsoiul na și genunchi

oca, "aia da, căci se pricepea la cocoloaşa de balmoş, avea şi ochelari, bea ceai pe la cinci, gătea budinci, tartine, cornuri, saleuri, batoane, rulade, colţunaşi, checuri, fursecuri, numai că era tra-la-la, când o apuca, că ce-i aia să-i dea mămica ceva gustos îngeraşului scumpicel şi drag, de parcă avea bomboane-n mestecau!" şi burta lui scădea prevestitor, aşa că, firav şi fără simţire, a spălat putina până la Paşca Duban, care ţinea un debit în faţa casei şi care avea o afumătoare cât un grajd în dos. Când punea lacătul la o uşă îl scotea de la ailaltă. Niciodată altfel. "Aşteaptă-mă să închid, sprâncenele!" striga dintre chibrituri sau: "Ai răbdare chiposule!" şi el: "Da, să trăiţi, am!" dar nu avea decât până dădea scândurile la o parte ca să poată cotrobăi prin jambioanele şi cotletele puse la afumat. Riscul era groaznic. Dacă-l prindea Paşca nu-l certa, îl sufla doar în nas şi gata, Marţolea se prăbuşea ameţit căci ea fiind tutungioaica fuma toată ziua cu gura căscată ciubuce mai, late. Plus că era şi lată-n spate. Într-o zi, înăbuşit de tot, a şters-o, scurtând-o prin ciupercărie, cocârjat de păreri de rău, până ce, obosit, s-a oprit lângă o cotigă unde Nana Meloşel, alintată Flocoşel, l-a servit cu pupi şi togmăgei, cu pitoance şi iuţani, şi a mâncat, ce era să facă, şi până la urmă i-a plăcut, a mai cerut. Când a văzut că nu-l satură în drum, Flocoşel l-a luat acasă. Acolo dă-i şi dă-i cu pastă de urechea-babei, cu ghiveci de halimaş, cu purcel umplut cu stupitul-satanei, ciorbă de hribi, salată de ghebe, ciuculeţi cu maioneză, mânătărci u smântână, până ce, nepricepându-se a scăpat şi câţiva popenchi pe gât şi, înroşit la faţă, cu palpitaţii, a sărit ars, greblându-şi nervos părul cu unghiile, gata să schimbe macazul. Nana Meloşel nu l-a lăsat aşa, ci, apucându-l iute de fălci, i-a turnat prin surprindere o ulcică de lapte acru ce l-a scârbit atât de tare că şi-a luat ciolanele la spinare. Abia târziu şi-a revenit, într-o pepenărie unde s-a adăpostit să-şi tragă sufletul. Aflată în toiul aerisirii în rădvan, Miţi Grosomam tocmai trecea surâzătoare, beată de soare, dar când l-a zărit i-a ordonat imediat, cu glas înregimentat, să se dea la o parte, că ce naiba caută-n drum ... Miţi era maioreasă ... tare şolduroasă, şi el, ochind aceasta, i-a dat cu zăhărelul cum că ar fi trist prădat de hoţi, "aiurea hoţi!", zâmbea Marţolea, cât brigadierul îşi tăia buza cu vârful cuţitului, "m-a luat sub aripă săraca, la iz de pire şi sote", cărându-l cu alai până-n prelungirea bucătăriei căzărmi, l-a procopsit bulbucându-l cu oale pline cu varză şi fasole, şi castraveciori, de l-au trecut mii de fiori până a trâmbiţat stingerea, când a şi escaladat gardul ghimpos, primejdios ca la orice evadare, pe la căscatul cotcodacilor, numai în izmene şi-n foc. În oraş s-a întâlnit cu-n naş care, poftindu-l acasă la tratarisire, l-a făcut să dea cioc în cioc cu nepo'aşa, domnişoara Lili Chişcă, şi el, nezacărând, i-a umblat la sfârc, căci nu era zgârc, şi mai încolo, mai spre amiază, umblându-i şi la fofează, a căpătat o zacuscă pe cinste, plus vreo şapte antricoate, încât nu l-a mai durut nici în cot, în cotul în care se scrijelise sărind gardul cazărmi. "Băi, ştii ce? aia da, aia avea de toate, pe rafturi ţinea zeci de borcănaşe aranjate dichisit, cu cimbru, foi de dafin, maghiran, hrean, nucşoară, ghimperii!", dar nu atâtea cât fiica de

bogasier, bălăioara aia care-l crezuse grec că pe atunci mai avea încă nas subțire, Vava bolnava, care de cum l-a luat în primire l-a înecat cu oranjadă și nectar, cu afinată și cvas vrăjit cu boabe de ciumăfaie să-i dea zor la gaie, așa că el, cu nesațul adormit pentru o vreme, măturând masa cu palmele, i-a zis-o pe drept: "Dragă Vavă, mi-e inima firavă, am un nușce pe vârful limbii și un junghi la lingurică. Zău mi-e frică! Plec acum la dispensar!". Și-a sărit pe geam sprintar. După grele ocolișuri s-a oprit la una, Puica, o balabustă jucăușă pe la tîmbălăuri, ciuca puilor împănati, care l-a tot îndopat până l-a întremat. Gras pepene, i-a mai tras o ciupitură, a mai luat o îmbucătură, pentru mai târziu, și s-a grăbit deval. A trecut puțin și pe la vericana Bulza Marțafoi, aia de rădea ca măgăoaia, hâr-hâr-hâr! toată ziua cu nasu-n ceașcă, după ghiceli, care, de neam prost ce era, l-a imbiat cu un crușon leșinat, trezit. "Aș mânca niște alivenci!" a îndrăznit el timid, dar ea clenci! împungea cu bărbia ascuțită aerul sărat spre chichineața din curte unde bărba-su pregătea un pilaf pentru că vai! el era meșteru-n casă și bucătăreasă, fierbând de zor pentru vericana lui ceva bun de pui și Marțolea zgâriindu-se cu unghiile peste tîmplele aburite, a oftat: "Of!", asupt îngândurat un miez de caretof, rămas într-o carie, to'ma de la Rodica aia, cea veche, și la pas a trecut strada întrebând un brutar: "Unde crezi matală că există un aerodrom? căci zvărr, vreau să zbor, să mă duc, sunt un singur-cuc!". Nimerindu-se în preajmă și trăgând cu urechea, o gospodină mai durdulie cu lacrimi în ochi l-a rugat: "Hai la mine să-ți bat alvița!" și s-a aciuat la Găman Fița, pe la bobotează, în răsrucea mînzită de tălți noroioase de gugumani veniți la cumpărare de turme unde, ghiftuit, striga după pofta inimii: "Haide Fița, haide frumoaso!" și gospodina se infățișa împidicându-se pe scări, scăpând furculița, iubeață, cu costița afumată căzând leneș pe buzele farfuriei. Ae adevărat că uneori îi mai făcea câte-o față, căci era văduvița, ochiul lui lăcrima când, rămas cu-n bulan de porcan între buzele nedumerite, îi zărea conturul oval pierzându-se-n adâncul nopții, dincolo de crescătorie, pe crupa unui cal de guguman, fluturând umbra unui picior în semn de las' că ne vedem noi mâine dimineață. Să-i treacă necazul, Marțolea a dat o raită prin bălci, unde plăcintarii se speriau unii pe alții cu gogoșa înfuriată, "nfuriată, băi". "Da, da - confirma brigadierul treaz pe neașteptate - mă duc să văd de papucii cailor." Și se ducea. După el se prăvălea coada vântului, iar resturile de carne fiartă, din farfuriile adânci, se zgribuleau.

"ILUSTRAȚII PENTRU DECENIUL 9"

poate mâine ...

Vara asta nici n-a fost,
poate mâine va să vie
ca un dram de nebunie,
ca un țipat peste țărnul
dintr-o țară fără rost.

Îmi voi aduna din bozii
îngerului cu solzi de iască
și-am să-l mân pe cer să pască
ramură de stea nurlie
și-am să-l priponesc în alge
pân' s-o-mpărți lumina
și hotar să nu se știe,

ca să-ți cad apoi în preajmă,
ca să-mi cerni prin palme clipa,
dacă mâine, ca un țipăt,
năruise-va din astre
porția de bucurie.

celic deré

Poemul acesta cobora într-o zi
printre două ploi
răsucite pe-o oră
sub pliscul verii.

Șerpește își urnea răsufarea
peste turla cu mirare albă
și încremenire,
semn de taină către uitatele
și fără de spaimă
aripi de mire.

I-am fost cuib.
Iată-l acum întrerupându-se
și de abur venind peste lume, cât să-ți privești copilăria
ascunsă-ntr-o clipă
de înțelepciune.

scrisoare din pont

În țara unde-i mereu prea devreme
și pârția cerului se deschide târziu,
moartea e blondă, prietene,
adolescentă în mătăsurii roz,
moartea se plimbă cu patinele
printre conchistadori întârziați și matrizi
debarcați pe șoldul vreunei sămbete obeze
în portul cu trei nave și negustori de spini,
doar viața tropăie ca un bivol
cu coasa-n spinare,
din burțile pământului
mai scapă-n veșnicie vreun sfânt ...
Eu îmi număr
cele fără de număr
rănile
să le-ndop cu sămânță de pasăre,
eu îmi târâi pe cruce
lumească, păcătoasa apucătură a scrisului
și-ți dau de veste
din țara unde-i mereu prea devreme
și-i pentru bucurie târziu.

frageda lumină a iernii

Frageda lumină a iernii
de sub pielea ta se trage
până mai sus de ultima pasăre,
se adună cu spuza de pe stele,
cu cel lapte ferecat
în uimirea pruncului,
până se întoarce
pe astă lume nemângâiată

și pe sub degetele mele
în curgere.

nimeni nu mai crede în altcineva

Mașina de bătut apa-n piuă
iese mereu dintre smârcuri
cu viforul în spinare;
peisajul se chircește-n tonuri vineții,
Dăli își strecoară ornicul topit
pe sub ușa amiezii
și dispăre-ntr-un nor
ca un cocor,
călare pe-o știre de ultimă oră
scăpată din lesa adolescenței
cu vocea polifloră;

mașinăria huruie despre schimbare
pe strada încropită din umbre
și fără de nici-un ochi;
nimeni nu mai crede în altcineva,
eu am ieșit în depărtare
să-mi pasc naivitatea,
să prind în lațuri vreun țel;
dincolo de vorbele-n vânt,
doar zile ca șerpui,
zile ca oasele calului
pe un câmp de oțel.

amiază cu o întâmplare felină

Începusem să împart indiferenței
coaja uscată a unui vers,
pașii băteau toaca în poarta amiezii;

ora toropită
purta ca pe-o cruce-n spinare
strada cu solzi arâmii
și scame de liniște,
când, pe sub geană,
cum fulgerul șarpelui

ai dat buzna
cătărându-mi-te în sânge,
tărând ca pe-o zdreanță lumina,
femeie pustietoare,
întâmplare cu mers de felină.

Aerul ți se despica înainte
ca un pepene copt. În urmă
răsuflarea-mi pierdută își căuta stăpân,
vânzându-mă plictisului
pentru un pumn de cucută.

lume într-un picior

Lume a mea într-un picior,
cu ochi de viezure
și tentaculele apucătoare,
cu prieteni în formă de iepure
și mirese împotmolite
în inocență și disperare,

lume ghimpoasă
rostogolită
printre salcâmi de neliniște,
din creștetul timpului
un înger
pentru tine se roagă pe-o miriște.

Jur împrejurul lui
bucurii pitice
și nefericiri ancestrale;
numai eu,
prins între zile și noți,
îmi zvânt la soare cuvintele
ca pe niște piei de șarpe.

mică baladă veselă despre ce-o mai fi

Măine e un câine de pripas,
măine latră-n neguri
după vulpi de ceață,

cineva-mi tot trage drumul
de sub astre,
de sub tălpi,
măine mărăie utopic
agățat în chingi de gheață.

E firesc
de-a-ndoaselea să fie,
fug în mâini
pe spinări de întrebări
cu chipul slut,
gerul duce ziua-ntr-o căpiță,
șansa-mi călărește-un câine,
cineva înșiră drumul
pe un calendar de lut.

MARA LUI STOIENEL &)

O umbră verzuie îi mistui luminile ochilor în străfunduri; sângele i se trase din obraji, chipul îi înțepeni asudând, ca și când ar fi fost cioplit într-un lemn crud. Cele întâmplute de curând, în sat, cu Mara lui Stoienel, i se răsuciră, aidoma unui sfredel de gheață, prin ochii minții.

"Vine Mara pe la scăpătutul soarelui, de la câmp, năclăită de sudoare și praf, cu arșița zilei potopită în trup și se oprește direct la Dunăre. Leapădă coșeria și secerile de pe umeri și se aruncă în apă.

Se scaldă ea cât se scaldă și cum face pluta pe spate o fură somnul și ațoarme și o ia curentul. Târziu, seara, văzând că nu-i apare muierea de niciunde, Stoienel, temător din fire, iese deșirat, numai piele și os, cu capul ăla al lui ca de chițoran, în uliță, și întreabă pe cine nimereste în cale, dacă n-o zărise careva.

"Nu-i mai ajunge gârla, bă, Stoienele! N-are, bă, omul, un' să mai adape o vită de ea !" - îi răspunde răstit unul care urca la deal cu caii în spume.

Fără să mai piardă vremea, Stoienel aleargă într-un suflet la malul Dunării. Găsește coșeria și secerile neatînse în cătină. Se învârtește într-o parte, se învârtește într-alta. De femeia lui, nici pomeneală.

"Mă, să fie! S-a înecat Mara!" - își zice îngrozit și se face smolă la față. În goana cea mai mare ia o barcă și un felinar și se pune și o caută prin anafoare cu o lumânare aprinsă, înfiptă într-o pâine și cu propoanele cu carmace, din dreptul chirpicărilor, de la izvoare până dincolo de vadul lui Pipa, unde sunt scoși înecații la suprafață.

Din miezul nopții, neizbutind să descopere nimic, se lasă păgubaș și se întoarce acasă. Sleit și trist, până la ziuă, trage, în curte, sub șopron, scânduri la rindea și bate cu tesla cuie într-un coșciug și ascultă cum se vaită bocitoarele în fel și chip, în pridvor ...

A doua zi, în zori, când s-o pornească oamenii cu joagărele, în baltă, la tăiat la pădure, parcă-i argovenește cineva cu maiul în frunte, de cum își aruncă privirea la vale, sub maluri.

Pe cărarea care ținea albiei spre sat, prin vâlătucii mișcători și albaștri ai negurii, se apropia, întreagă și nevătămată, Mara lui Stoienel.

"Unde-ai fost, fă, Maro?!" - se grăbesc și o întâmpină, simțind cum îi împresoară și-i tulbură, dinspre părul negru, ca mătasea, despletit pe spate și pe umeri și dinspre rochia ei jilavă, o mireasmă de flori de sălcioară, care le amintește numaidecât de îndepărtatul început al primăverii și face să le urce inima cât o nucă în gât.

"H-hi-hi-hi ! Auzi vorbă?! Păi, un' să fiu?! M-oi fi plimbat și eu cu vaporul

ăla cu zbaturi, care iese la renie, pe unde umblă el toată noaptea, să-miu ajungă, mai știți?!" - le zice chicotind enigmatic, Mara, iar oamenii citesc, nevenindu-le să-și creadă ochilor, pe chipu-i surprinzător de întinerit, semnele clare ale frumuseții și fericirii, semne pe care le recunosc cu destulă ușurință în ceața memoriei, ca fiind purtate cândva, pe la optsprezece-douăzeci de ani, și de chipurile lor; încurcați peste măsură, constată că parcă nici glasul nu-i mai seamăn deloc, acum, cu cel știut - sâsâit și îngroșat ca de bărbat -, ci-i este unul subțirel, melodios și plin de prospețime, complet nepotrivit pentru vârsta ei.

"Uite-așa uuie - continuă ea - când te cheamă, dacă ți-e dat să te cheme: Uuuu! Uuuu! Uuuu! Uuuu!, de te taie sudorile și te furnică fierbințeli prin șira spinării, și ți se infundă urechile ca atunci când ți-ar picura ciuineva nisip sau ceară într-insele și nu mai știi de tine, cine ești, unde ești, nu mai auzi pe nimeni și nimic, uiți de toate și de toți, sări în valuri și dai înot, fără șovăire, înaintea lui".

"Fugi de-aci, că nu se poate! Să-ți fie rușine, că ești femeie bătrână și te fandosești ca o fetișcană și îndrugi și verzi și uscate pe deasupra, de îngheață cișmelele. Proști or fi ăia care te-or crede. Să știi de la mine, că așa ceva nu-i adevărat" - i-o retează de colo una mai înfiptă, iar cei de față surprind în spusele ei cum o încearcă un sentiment vag de ciudă, și când întorc capetele, descoperă că aceasta nu-i alta decât Fetina, nevasta lui Petre Costache.

"I-adevărat, i-adevărat. Cum vă văd și mă vedeți, așa-i de adevărat" - li se destăinuie înainte, cu aceeași sclipire jucăușă și curioasă în priviri, nepunând nici un preț pe înțelegerea aleia, Mara, și vocea ei suavă și unduitoare li se lipește întocmai unei muzici de timpane și-i ia definitiv în stăpânirea bucuriei și farmecului său.

"De arătat nu ți s-arată decât de abia când ajunge în dreptul tău. Nici nu ți vine să crezi că-i un vapor, dacă nu i-ai auzi zbaturile cum vântură apa. Umblă învăluit, pe de-a-ntregul, de o pâclă străluminată, de culoarea sedefului. Și-atunci, cum vă zic, te răzbește mireasma florilor de sălcioară. Rafalele ei te ameteșc și simți că pe dedesubt te surpă vârtoarea și te îneci. Ția îți lasă o funie, te agăți și te treg sus. Când pui vârful piciorului pe puntea lui, ce ți-e dat să vezi? Raiul pe pământ! Rămâi, ca o stană de piatră. Doar fluturii de fosfor ai ochilor se zbat să-ți sară afară din cap. Felinare de alamă, mii și sute, licuresc în toate culorile curcubeului, atârinate de catarge. Armonici, și ele puzderie, răsună fără istov, iar băieți chipeși, cu mustăcioara abia mijită și fete sprintene, în rochii de mireasă, perechi-perechi, se răsucesc ușori ca funigeei, prin saloane, furați de cântecul lor. Te uiți la unii, te uiți la alții și nu cunoști pe nimeni. Lărnuiesc prin cabine, se hărjonesc și se dezmiardă pe sub scări, hohotesc veseli, beți de plăcere și de preaplinul tinereții din ei. Și te minunezi, și-ți tot bați capul să afli de unde atâta frumusețe?!, și te întrebi în sine ta, de ce oare nu ostenește nici unul?!, de ce oare nu se mai poate opri niciunul din vârtejul fără scăpare al jocului?! Pășești cu sfiiciune pe dinaintea

oglinzilor cât zidul. Călcătura ți se face ușoară, tot mai ușoară și începi să simți că plutești ca un fulg. prăpăstiile lor cu limpezimi de lacrimă îți sorb flămânde chipul. De abia când el se încheagă la loc de-acolo, din adânc, din mălurile verzui și tremurate, bagi de seamă că ești acum și tu asemenea celor din preajmă" - le zice Mara câte în lună și în stele și c-o fi c-o păți, de te crucești de unde le scoate, și numai ce pierе înăuntru pe poartă și se aude luându-l la rost pe bărbat-su prin curte.

Stoienel când o vede cum intră în ogradă, înlesnește ca trăznit pe scara pridvorului, se zgâie stors de puteri la ea, își pierde graiul.

În urmă, în drum, unde stătuse proțăpită și povestise, zăbovește în aer o lumină crudă, cât făptura ei de înaltă, care limpezește nefiresc împrejurimile și face să întinerească, văzând cu ochii, fețele supte și trecute ale oamenilor. Nimeni nu mai catadicsește să îngâime nimic. Pe nici unul nu-l îmboldește inima să se clinească din loc. Sub păienjenirea acelei lumini, căzuți într-o tainică îngândurare, ei trag în piept, cu nesat, unde miresmei primăvărâtece de sălcioară, acum din ce în ce mai slabă și mai îndepărtată, și simt cum ceva nelămurit se urnește și se schimbă în mintea lor, iar târziu, când dau să plece, o fac pe mutește, ca treziți din ațipeală, cu vinovăție parcă, și încă nu au crezarea deplină dacă trăiesc de-adevăratele sau totul este un vis."

&) - fragment din **Vaporul de la amiază**

rondel de trecere

... și viața-i un rondel cu rime seci.
Întâiul vers 0-ncheie concludent.
Trecutul? O bulboană în prezent.
Când știi canonul - trebuie să pleci.

Ai - sau nu ai - în deal - un loc de veci,
printre nebuni ai fost un repetent ...?
E viața un rondel cu rime reci :
Întâiul vers - finalul. Tu? A b s e n t !

N-ai scos o carte? - Pagubă-n ciuperci !
Înoată-n vodcă și în transcendent,
comandă-ți un profil de dizident,
stai țanțoș și-n lături, că nu te-neci.
E viața un rondel cu rime seci.

rondel în surdina

Am asurzit vorbind în gând cu mine.
Trag Marea-de-Sargase pe vocale.
Când Coate-Împintenate-și taie cale,
pun cap la cap - greșelile-mi divine.

O, Doamne Sfinte, crezi că sunt puține,
Și câte or mai fi - congenitale ...
Am asurzit vorbind în gând cu mine,
las pânze de corăbii pe vocale.

Pe paturi - noaptea dorm - de carantine;
muniția - din alchimii mintale,
am sugrumat sub perină - rafale,
scriu autoportretul cu surdine
și m-am smintit vorbind în gând cu mine.

rondel pentru vinul de Bohotin

Din malul stâng - în malul drept de Prut,
trecând să ceri cărbune la vecin,

te pomeneai cinstit cu bohotin,
până uitai la ce l-ai mai trecut.

Bunica mea pe-acolo s-a născut,
iar copca la botez fu spartă-n vin.
Din malul drept - în malul stâng de Prut,
trei zile au ținut-o-ntr-un festin.

Tătâne-su - un hâtru înăscut
de popă, adunase-n obște cin,
cântând podgoria cu glasul plin
când se smerea sfințit cu bohotin,
din malul drept în malul stâng de Prut.

rondel de primăvară

Te scoală tată, pune vițe noi,
însemne la hotare câte-un nuc,
pe-aici a mai trecut un vălătuc
dar parcă face drumul înapoi.

Acum e - cum a fost după război:
la cine-apucă - vremea-i de zăbuc.
Te scoală tată-nfige vițe noi,
însemne la hotare, câte-un nuc.

N-am casă părintească să-m-acioi,
n-am rostul plugăriei cum s-apuc,
o, prea târziu dau ocina-napoi; -
coadă la pâine pot să mai produs.
Te scoală tată, pune vițe noi.

rondelul tăierilor

Încep tăierile de rod la meri.
Dar cine i-a curmat din rădăcină?
Se varsă dintr-un corn cu buza plină
Grădina Raiului peste dureri?

Îngenunchind - poți oare să mai ceri
belșug să-ți deie Pronia Divină,
când n-ai sădit, ca cei bătrâni, alți mori,
ci noaptea-i ciopârțești, din rădăcină?

Decapitând atâtea primăveri
cu merile ce se-nbulzeau să vină
în mugurii cleioși ca țâța plină,
vă jefuiți copii de averi.
Cozi de topoare, cozi din trunchi de meri.

rondelul timpului

Trecea Bătrânul Zeu - mefistofelic -
prin viața noastră ca printr-o arhivă.
Sobolănașii, cioatcă, la colivă,
se îndopau icnind pantagruelic.

Subsolul ... Ce incubator prielnic
și câtă ciumă-n fază recidivă,
și TIMPU-nșurubat mefistofelic
în viața noastră - ca într-o arhivă.

Din vârful ziguratului astenic,
purtând pe cap simbolică ogivă,
el însuși transmitea câte-o misivă,
direct din pergamentul evanghelic,
pâdea Bătrânul Zeu - mefistofelic.

DIGESTIA CEREBRALĂ A LUI MIRON LICURICI - fragment de roman -

Homer trecu, gârbov, cercetând cu bățul pământul înainte-i. L-aș fi urmat, dar un tremur al trupului - templul grandios al spiritului?! - îmi îngrămădea neliniștiți paralizante în fiecare centimetru cub de carne. Unde mergi, orbule, am vrut să strig după el, dar am avut îndată intuiția că tot ce e înafara vederii nu există, că toată existența, și materia ce pare a o face palpabilă, nu e decât o iluzie, pe care ochii, urechile, pielea, o fac să trăiască. Am fost sigur atunci, că îndată ce Homer va păși dincolo de orizontul vederii mele, se va destrăma ca o fantasmă ce este, în ceața veșnică a unui început ce nu a existat niciodată și care e una cu sfârșitul, starea eternă ... și am fost sigur că doar în globii ochilor mei lumea se naște și moare, ca o nesfârșită iluzie, în care firul cărmăzui al existenței, e tenacitatea noastră de a nutri, dincolo de fobie, cu o finalitate care e doar vâscoasa fantasmă a febrei unei boli ce poartă numele **viață**, că în globii ochilor mei stă întreg cosmosul văzut și nevăzut, Lucefărul și Hiperion. Pe mișcătoarele cărări, corăbii negre: cerul și clipa. Nu, nu avem ce cunoaște mai mult decât spațiul cuprins sub clopotul unui orizont stelos, pe care însă doar ni-l închipuim, nu avem ce cunoaște mai mult decât ciuvintele - și gândul la ele aprinseră în mine o bucurie insuportabilă, rostire verticală, rost al nostru, singurul ce poate imprima o urmă în spațiul sideral, urmă de rumeguș, pe care îl purtăm în buzunarele noastre, în jerpelitele noastre cărnuri și îl preferăm din pumni printre degete, din gură printre buzele știrbite de pătimiri și dorințe. Cuvintele, da, ele sunt totul, frumoasa coifăriță și întreaga reflecție, mugurele domesticit al memoriei și inzecitele eforturi de a rezista ca o convergență a fibrelor de materie ce și întind dărele în tot universul - înșelătorie atroce, invenție a unui diavol ce nici măcar nu există, căci nimic tandru sau dușmănos, loial ori pizmaș, nu se destăinuie în nesfârșirea apatică a lumii, decât numai în egolatria noastră, început de realitate, de materie obiectivă a subiectivității, fiindcă afară e doar cosmică indolență, vid inexpresiv, în irealul cărora construim nălucirile sinelui.

Mă strânsei de scaun până când carnea mâinilor se albi și până când scrâșnetul oaselor reverberă dinspre palme în orizontul încăperii - temniță îngâmfată a propriei mele îndeletniciri -, până când trosnetele falangelor făcu să-mi intre în vibrație scheletul întreg, sfărâmând talusul și neourocrauniul, crăpând solzul frontal și menținându-mi arcadele cu pocnete seci, îndârjite, strânsei atât de tare, încât vibrația oaselor mele făcu să tremure pereții, podeaua și mă săltă, prins de scaun, să moletez prin aer ca un duh blestemat. Descinsei, câteva minute mai târziu, sub avalanșa scheletului sfărâmat, pe fața sărată a unei foste mări moarte. Un grup de beduini, iscați din himera ondulată a unei fete morgana, se rugau lui Alah, făcând mătăanii și vocea lor

ajunse la mine, în aceeași clipă când ei se stingeau.

Strigai Maestre, Maestre, dorind să apară managerul, dar el nu apăru, privii servitorul și poate din pricina imaginilor ce mi se perindaseră până atunci pe dinainte, cristalizându-mi hialinul și făcând din globii ochilor faguri ca ai unei bile de sticlă împăienjenită de fisuri, l-am văzut ca pe o pasăre mare și demnă, înclinat ca o cumpănă de fântână, exact așa cum stau păsările și avea penele negre, lucioase, bătând în albastru. Îi trecui palma prin fața ochilor și pieळा lor translucidă clipi grăbită de câteva ori. Ce-aș mai putea face, l-am întrebat, dar nu pentru că așteptam un răspuns, ci doar pentru a cugeta, așa cum se cugetă, adică știind că nu există răspuns. Închis în beciul propriei mele pieți, mi-am spus că libertatea nu poate sta decât în a te limți liber: să-mi abandonez neliniștile în sublimări, să-mi încarc întreaga confiență într-un gând înfocat, să preaslăvesc unicul, dar și unicitatea, să-mi port ostentativ subiectivismul, stindardul opoziției neputincioase față de moarte, răsul meu hohotit, răsufarea, propria-mi risipă, exasperata bucurie de a fi rudă mărginitei materii, sângele, care se pare că singur mi-e sincer, deci mă va ucide, solitudinea, nesiguranța și toate slăbiciunile, hipnoza pe care mi-o doresc pentru a putea să adorm - astfel încât, cu toate acestea la mine, mărunțișuri poate că nu mai de soi ca batista ori ceasul, să trec o anume linie de sosire, dincolo de care nădejdile, inșele lor stăpâne, îmi vor arăta că nu-mi sunt un străin. Așa, nu va mai trebui să-mi măsur statura în umbra ce-o arunc, nici chipul în tabloul oglinzii ce rețeaă lumea în două - două lumi false, una însă fatală -, tăinuindu-mă mie însumi, ascuns între paiățele unui teatru în care se joacă piesa "Balul morții" și nu-mi va trebui timp, loc, căci voi avea veșnica tinerete și viața fără de moarte. Abia atunci, da, smerenie mi-ar putea fi titlu de noblețe, căci altfel, aici, smerenia e doar umilire, lacună a propriului duh și-a ființei din el, aici vinovăția nu e măcar vizitată de-o umbră, dar-mi-te să fie voracitatea însăși a conștiinței omenști - dacă a neprihănirii nu mai poate fi. Dacă mizeria nu m-ar amuți, aș îmbrăca pustia în farmec ... Dar cum să o fac, când însăși viziunea, ce s-a croit prin zborul lent ca mersul melcului al ființei mele, e spartă de netrebnicia existenței, încât nu mai am ce trăi decât eșecul lumii și simt că oamenii sunt eșecul veșnicei ei ratări. Extras din mine însumi, sunt sortit damnării, căci mă aflu străin în creșterea-i informă ca sufletul într-un țesut malign - și cum sunt aruncat, scos din mine! Ce sunt, știu, sunt ființă a interiorității mele, dar s-a aglutinat pe ea reverberația demonică a existențelor sterile, a unei țări insomniace și patrii pământești sleite, iar în ea s-a înfipt, înșurubată, disperarea și **espergesia**.

Un țarm al fermecatelor Antile, prin care cosmosului să fim redați, unde să găsim? Trecut, viitor - doar descurajante rădăcini și tulpini, căci coroana frunzoasă a clipei s-a uscat. Borangic de miracole nu se mai poate țese, că doar tristimaniile tărăgădate sau, cel mult, inflorescența artificială a mugurilor de aracet din pungile copiilor străzii. Mi-aș dori amnezia, cred că singură ea m-ar reda mie însumi, ca penitență ultimă și totală a șansei izbăvirii, m-ar dezrobi de inexistența satană și mi-ar putea reînturna stupefacția minunărilor în fața unei taine ce acum, ofensată, s-a imolat în zidăria obscură a lumii ...

SE-NTORC POEMELE

Se-ntorc poemele la mine.
Poate eu însumi sunt poem
zidit ca-n templele eline
duhurile sacre; și mă tem:
neliniștea poate să rupă
tot ce născut-a blânda zi
și febra-mbolnăvind lumina
îmi va striga: "nu vei mai fi !"

Precum un șpan lovind pupila
va veni ora,
și pe zare
s-o sinucide aurora
îmbrățișând întunecare !

ÎN MALAXORUL ZILEI

În malaxorul zilei tot mai caut
un punct ce m-ar putea ocroti
de mâna morții neîndurătoare;
s-aud răzele zuruind, și-n câmpii
se moare și nu se moare !

Stelarii, oare, acum îngroapă
imagini ce ne-au fost dragi?
Și mie mi se scrie numele pe apă
sau încă am pe buze arome de fragi
și-n argilă nu se sapă?

Pe Domnul nu-l mai chem;
E obosit!
Mă voi zidi singur în poem
cum ora nesfârămată-n zenit -
Dulcele meu spațiu protector
unde nu am dreptul să mor!

VISAM

Visam să mă zidesc în cer
și să rămân de-apururi viu,
când m-a lovit peste pleoape un ger -
pumnal necruțător și străveziu.
Pe cine-aș fi putut să chem
și să mă vindece de moarte?
Eu rămâneam ca litera A în poem
și nici n-am auzit clipele sparte -
pe care nu le chem!

Eu sunt un umil trandafir
ce-și împrăștie mireasma,
și mă roagă pe mine să-nregistrez clipa.

El bucurându-se doar că există!

STARE

Nu știi dacă voi mai întâlni seara,
nu știi dacă zorii mă vor găsi-n spațiul nemaculat,
dar eu cred că poemul meu
se va auzi
când sămânța își va naște lumina.

Eu, poate, atunci nu voi mai fi,
însă el va fi, va fi, va fi!

DACĂ AȘ PLECA ...

Cerul ar fi mai sărac fără mine,
pământul ar îngheța de singurătate,
grăul n-ar mai da spice pe blândelee coline,
lumina nu și-ar mai trimite apele bogate;
iubirea și-ar arde în autodafé
senzualele buze, și privirile goale
s-ar scurge ca mireasma
din smulsele petale;
prietenii ar deveni pomi uscați -
numai furnicile și vântul linșându-i,
iar cuvintele mele s-ar strânge-n plutoane
lovind pământul, absurd ca-n statui
aripile vrăbiilor; și axa lui Orion s-ar rupe
ca vinul în cupe.

STAREA DE CENUȘIU

Doamne!

Cât cenușiu s-a concentrat în mine,
și cum lucrează el (cu certitudinea groparului
ce știe că-și va primi partea).

La căpătâiul meu stă zâmbind și veghind
moartea

EU NU MAI SUNT ACUM DECÂT UN SEMN

Eu nu mai sunt acum decât un semn
pe pânza vremii ce-n grabă se sfâșie,
iar Dumnezeu se uită-n altă parte,
când eu devin o pată străvezie,
luată-n primire de moarte!

Țip: "Doamne, nu-mi lăsa conturul
în malaxoru-i necruțător!"

Se-aude sfărâmarea

și secundele-și pierd identitatea.

Și poate mor sau nu mor.

ORĂ CU DEȚINUȚI

Pe coridorul cenușiu se-aud căzând
secundele nesprijinite, și-n trupurile
calcarul se depune-ncet
ca măsura morții-n spațiile închisorii;
și noi nu ne mai recunoaștem chipurile,
și-nspăimântați așteptăm Noaptea
să ne niveleze-n straturile somnului;
poate mâine, în zori,
încă un chip va fi lipsă la numărătoare,
însă fiecare dintre cei aflați între paturi,
va crede că nu el este chematul în țărâna primitoare!

Miroase-a subțiori nespălate, a biserici desfăcute-n ruină,
și noi triști și iritați că nu mai putem naște-un contur,
ne cufundăm în întuneric precum mirosul fetid în latrină
și nu-l mai vedem pe Dumnezeu în azur.

NUNTA LUI PĂCALĂ

- Îți mai amintești, Vizante, nunta lui Niculaie?
- Cum să nu, nea Achime! Dar vinovat ai fost matale!
- Nu-i adevărat; eu puseseam pariu cu Manole că-i mărit fata și vroiam să văd dacă pierd sau câștig.

- Păi, dacă ai pus pariu, pesemne că mi-ai trimis vorbă că m-așteaptă a lui Manole, ca să-ți bați joc de mine!

- Da' de unde! Să vezi cum a fost. Tu te-ai liberat din armată pe la sfârșitul lui' august și-ai venit la mine să-ți iei țigări, iar eu, având inventar, nu ți-am dat. Pe urmă, făcându-mi-se milă de tine și, zicând că nițică distracție nu-ți strică (Ce? Eu nu știu ce-i armata?) i-am spus nu știu cui să te-anunțe că te-așteaptă aia să-ți dea ea **tutun**, că Manole era paznic de noapte la zootehnie ... Dacă ți-ar fi ieșit și altceva, pe lângă tutun, nu ți-ar fi prins bine? Noaptea tot nu se vede! Pe atunci, nu știam că Niculae îi trage deja clopotele lui' Ilinca. Ei! Cum a fost întâlnirea aia în patru?

- Ca dracu! Am avut noroc cu Manole, care se întorsese acasă să-și ia tutun! Cum mi-a zis ăla de Ilinca, am trecut pe la ea și i-am spus să m-aștepte-n poartă, că vreau să-i spun ceva, da' numai dupe ce se întunecă. Proasta dracului s-a priceput să rădă, promițându-mi că m-așteaptă. Când m-am întors, ea stătea pe canapeaua de la poartă și mânca semințe. Am rugat-o să-mi dea o păpușă de tutun. Tocmai când mă pregăteam să-mi aprind țigara și să-i îndrug ceva, se apropie două umbre; le aud vorbind:

- Da' fumează, bă, nea Manole, Ilinca? întrebese Niculaie.

- Cum să fumeze, bă? Ești nebun? răspunsese Manole.

- Păi, uite, țigară pe canapea! Nu văz eu? Vrei să mă chiorăști în față?!

Manole n-a răspuns, dar Niculaie s-a repezit spre poartă cu ciomagul lui noduros la umăr. Am injurat-o pe Ilinca și-am dat să fug. Manole a strigat ca la postul lui de paznic:

- Stai, Cine-i? Luminează-ți fața!

pană să fac eu ceva, Niculae m-a și inhățat de piept:

- Ce cauți, bă, dumnezeii mă-tii, la logodnica mea? și, hai să mă trântescă cu ciomagul!

Nu știu cum a dispărut Ilinca, iar Manole a apucat ciomagul lui' Niculaie, încercând să-l potolească:

- Stai, bă, Niculaie! Vrei să-ți rămână mireasa la alții? Apoi, către mine: Fugi, bă, care paștele mă-tii ești!

Eu am tulit-o pe lângă gard și m-am oprit la vreo zece pași, s-aud ce se întâmplă, că de văzut nu vedeam; în seara aia nu ardea lumina pe stradă și canapeaua era în umbra salcâmului.

- Îl făcuși scăpat, bă, nea Manole! țița Niculaie; să-l fi lăsat aici, să-i inmoi puțin oasele mă-sii de câine!

- Taci, bă, că scoli mahalaua în picioare!

- Și ce dac-o scol?! i-ai dat drumu lu'ăla da' să știi că n-o mai las pe Ilinca în casa asta! Acum o iau la mine acasă și-o pun pe a bătrână s-o păzească. Ilinco! Fă, Ilinco! Ia-ți catrafusele să mergem la noi, că în casa lui tat-tu nu mai ești în siguranță!

Degeaba a încercat Manole să-l domolească; a luat-o pe Ilinca c-o boccea de boarfe și-a dus-o acasă la Anghel, iar el a plecat în baltă la oi ... Dar n-am înțeles un lucru, nea Achime: ce te-a apucat să faci pariu cu Manole pe chestia măritișului lu' Ilinca?

- Hm! Într-un fel am fost obligat să-l fac. Să vezi cum s-a întâmplat ... Cam cu vreo trei-patru luni înainte de însurătoarea lu' Niculaie, mă pomenesc într-o zi cu Anghel, aici la mine, cătrănit foc! Ce-i el negru la obraz, da' atunci jurai că-i fund de ceaun, nu alta! S-oprește în ușa magazinului și strigă la mine:

- Dă, bă, Achime, o kilă de trascău!

Văzând că-i pus pe hartă, mai pun și eu niscai paie ude foc, spunându-i că, dacă ar fi să-i dau, n-am bătură care se bea în pragul ușii. Să intre înăuntru sau să stea afară, că i-o aduc eu. Se uită crunt la mine, intră, își aruncă căciula pă un scaun și s-așează peste ea, injurând. Cum îl servesc, duce sticla la gură și-i trage de zor! Eu îl iau peste picior: nu-i e frig, cu căciulă și piptar în mijlocul verii? N-ar strica să-și ia niște cizme, că s-au anunțat ploii și-n baltă o fi noroi mare; ba, și-o umbrelă să-și cumpere, ca să nu strice bunătate de căciulă, c-am auzit eu că nu mai are miei de astrahan; iar pentru un om chibzuit e bine să se gândească și la băiat că, mâine-poimâine se însoară și-i trebuie stofă de haine, doar n-o să se facă generică în cojoc și pantaloni de aba! ... Ei, degeaba! N-a fost chip să-i smulg o vorbă din gură. Într-un târziu, termină sticla și-mi cere alta. Îi spun că nu-i mai dau alta, fiindcă nu cred că are bani pentru amândouă, fiindcă n-a vândut nici miei, nici brânză, nici lână! Anghel se oțărăște la mine:

- Ce spui, bă? Eu stau în salar ca tine? Păi, cu oile care le am, mă c... pe banii tăi! De când sunt în sat, cine are oi mai multe decât mine, bă? Cine are, bă, porci pe mahalaua asta? Eu, tu, a lui Argatu și a lui Andrei!

- Da. Asta-i drept, zic eu, da' ce faci cu băiatu? Când l-insori? Am auzit că umblă după o fată bună.

- Cine, bă? Ala? mai bine aleargă toată balta după ciopor de oi, decât să calce după muieri!

- O fi rușinos băiatul!

- Ce rușinos, bă Achime?! Îi prost ca noaptea. Asta e! De unde paștele mă-si o fi ieșit așa, că pe mine nu m-au învățat alții! Eu am luat-o pe Floarea când aducea apă de la gărlă, cu găleți cu tot. După ce-am dus-o acasă și i-am făcut felu, i-am zis să se ducă la ta-su dacă-i dă mâna! Țsta nu-i în stare

de-așa treabă, bă! Țasta, toată vara se bate cu țanțarii în baltă și iarna nu-l scoți din casă, cum nu scoți ursu din bârlog!

- Păi, atunci de ce nu-l înveți? De unde să știe el ce și cum să dregă, dacă nu-l scoți în lume?

- N-ai pe cine, bă! Astă iarnă au trecut pe la mine țiganii ăia de cântă la bal și-s angajați de flăcăi pă bucate pentru treaba asta. Le-am dat câte-o felie de brânză la fiecare, c-așa-s eu. Și le-am zis să treacă, când o fi bal, să-l ducă și pe el. Ce crezi? După ce au bătut oamenii noroiul până în deal la mine, ia la bal dacă ai pe cine! "Hai, bă, nea Niculaie, la bal, îi ziceau ăia, să te distrezi și matale!" "Ce să caut eu, bă, în bășinile alea?! Măi bine dau de la mine o fâlie de brânză și scap!" Au mai trecut ăia și altă dată, iar nebunu s-a luat cu ciomagu' după ei! "Bă, le-a zis, ca să nu vă mai prind pe-aici, că vă rup țurloaiele! Să mă lasați în pace!" ...

Și-atunci nu știu ce drac mă-mpinge să nu-mi văd de treabă și să-i propun lui Anghel:

- Dacă-i așa, să te ajut eu, bă, Anghel! Dacă trebuie ... A sărit de pe scaun, aruncând sticla cât colo și m-a luat de piept:

- Bă, Achime! Tu ești omu' lu' Dumnezeu! Dacă faci tu asta pentru mine, îți dau orice, bă! Îți dau doi miei de astrahan să prinzi și tu prăsilă, că ăia e aur, bă! Îți dau, bă, și brânză, patru-cinci putini, câte-ți trebuie, bă, că tu ai casă grea!

- Fugi, bă, cu astea! Eu nu vreau nimic. O fac așa ca să-ți fac un servici.

- Taci, bă, nu fi prost! Ia, că prinde bine! Si-ai să-i mulțumești lu' Anghel, că el știe să fie om cu cine-i om cu el!

Seara, m-am pomenit cu el acasă, aducându-mi mieii și cinci putineie de brânză! Au sărit toți pe capul meu: el, că să le iau, altfel mă crede neresios că nu-mi țin cuvântul, soacră mea și nevasta, să nu le iau că-i rușine și ne facem de răs în sat. N-am putut scăpa de el și-am fost nevoit să le primesc; altfel, ieșea ceartă mare cu Anghel. Am vrut să i le plătesc; s-a făcut foc! La poartă, când a plecat, i-am spus că m-am gândit la fata lu' Manole, iar Anghel a fost de acord! Acuma, intrând în belea cu ăsta, trebuia să-l prind pe Manole. Iar pe ăsta știam unde să-l apuc, ca să fie al meu. Țala are un merac: pariurile. Dacă vrei să-ți joace Manole cum vrei tu, fă pariu cu el; indiferent că pierde ori câștigă, pentru el pariul e sfânt; ce s-a hotărât urmează neabătut. Așa că l-am atacat frontal, fără nici o pregătire:

- Nu-ți măriți fata, Manole?

- Ce? Vrei s-o iei tu? Îți mai trebuie o nevastă?

- Eu vorbesc serios, nu glumesc!

- Cu cine dracu s-o mărit, bă? Cine se uită la proasta mea?

- Cu Niculaie a lu' Anghel. Cu cine altu'?

- Ha! Ha! Ha! S-adună tusea cu junghiul! Bă, Achime! Cât-is ăștia de molâi și de tari de cap, îi mănâncă păduchii p-amândoi, bă ... Ha! Ha! Ha!

- Lasă-i să-i ciupească, c-au să se scarpine ei unu de altu și-or să-i scuture,

dac-or vrea să trăiască!

Și, după ce-am bătut palma, am pariat pe-un fluier pentru ginerică, că lu' Niculaie îi place să cânte și la atâta lucru se pricepe și el! L-am învățat pe socru-mic s-o pună pe Ilinca să-i iasă înainte lu' Niculaie, să-l țină de vorbă, adică să priceapă ăla ceva și să-i facă cadou fluierul ăsta. După ce s-a făcut chestia asta, am cinstit cu cei doi socri logodna odoarelor lor ...

- Și-așa ai vândut matale un fluier, și ăla pariat, pe doi miei de astrahan și cinci putineie de brânză! panaramă de bălci, nu alta! Să vezi și să nu crezi!

- Vanghele! Eu n-am nici o vină! Am jucat cinstit.

- Da! Cinstit. Da cu ce folos! Mă rog ... Nu ți-a spus Anghel cum l-a urnit pe Niculaie la pețit și la logodit?

- Nu știu cum l-au decis, însă, a trebuit să se ostenească mult biată Floarea, ca să-l urnească din loc și să-l instruiască, pentru că nătărăul nici nu voia să audă de însurătoare și de pețit ...

Pețit? Ce-i izmeneala asta? O iau de mână și ți-o aduc acasă, s-o pui la mătură! îi spusese Niculaie mă-sii.

- Mă, Niculaie! Nu se poate așa, mamă, că doar n-o luăm pentru mine ...

- Da' nici pentru mine! Mie nu-mi trebuie belea pe cap!

- Doamne, Anghel! zicea Floarea; băiatul ăsta nu înțelege că oamenii ar vrea să-l cunoască ...

- Ce să cunoască? Nu mă știe tot satul? Să le arăt fundul gol, fără izmene?

- Ei! ... Să-ți iau atunci măsură, să-ți fac niște izmene!

- Acuma? După ce mi-a ros c... pantalonii? pentru ce? pentru pețală? Ce? Aia o să mă caute de izmene?!

- N-o să te caute nimeni, da' tu să ascuți ce-ți spun și să faci așa, c-așa fac oamenii! Să dai bună-ziua când intrăm în casă și să nu arunci pălăria după ușă! Șă aștepti să te poftească ei pă scaun, nu să te pui tu pă prag, cum faci acasă! Și, p-ormă, să pupi mâna lu' alde socru-tău!

- Nu pup nici o mână! Mie cine mi-o pupă?! ...

În sfârșit! Ce-a mai fost nu mai știu, da', dup-aia, lu' Floarea neplăcându-i mireasa, i-ar fi zis lu' Niculae:

- E cam negruță, mă Niculaie!

La care, el ar fi spus:

- Mamă! Neagră-albă, asta e! pe mine la alta nu mă mai duci! Dacă-i vorba de altă pețală, dau de la mine o puțină de brânză să scap și de asta! ...

La nuntă, tu nu erai aici, a fost bălci mare! Mai ales că se întâmplase, ca în duminica aia să fie numai nunta lor și venise tot satu! Interesantă nu era nunta propriu-zisă, ci ei doi! Așa mire și așa mireasă nu se mai pomenise în sat! Lasă la o parte târguielile socrilor cu Niculaie: să facă nuntă cum cere datina; să-și pună pantofi și cravată; să cumpere la mireasă ce-i trebuie; lasă instrucția ce-a trebuit Floarea s-o repete cu Niculaie: ce și cum să dreagă la cununie, după aia. Au și vorbit cu popa să limiteze slujba la strictul necesar, ca să nu le facă Niculaie vreun pocinog ... Da', de ce le-a fost frică, n-au

scăpat! La început, nașa, de alături, sau Florea, din spate, îl înghionteau când să se închine, când să ingenunche etc. Când a cerut popa verighetele nu i le-a dat! A trebuit să se întâmple altă dândânaie pentru ca preotul să le aibă. Ce e drept, aici nu era de vină numai prostia lui Niculaie ci și eu. Îi spuseseam înainte de nuntă că popa are obiceiul să pedepsească mirii, care nu calcă prin biserică, luându-le un rând de verighete, pentru că nu dau bani, ca să repare biserica, cerându-le un al doilea rând de verighete. Niculaie, știind că nu mai are altele, și-a întors capul, cu niște priviri speriate, să mă caute. Eu m-am pitit după careva. Atunci, el, transpirat și roșu la față, i-a spus popii:

- Părinte! Dau ce vrei, Dau două putini de brânză, da' nu le opri pe astea, că n-am altele!

Popa a rămas năucit și, văzând că Niculaie nu vrea să i le dea a împreunat mâinile, și-a ridicat ochii spre cer, a rugăciune sau a blestem, nu știu. După ce i-a coborât, s-a uitat în biserică, cerând parcă ajutorul cuiva. Atunci i-am întâlnit privirea și i-am făcut semn, că adică asta de la mine i se trage. Poate ai să zici că nu era cazul să-i joc festa asta în biserică, dacă aveam ceva cu el! Dar eu n-am vrut decât să-i plătesc cu aceeași monedă, adică să-i pun bețe în roate, la locul lui de muncă! De ce? He-hei ! ... Înaintea nunții ăstora, trece popa pă la prăvălie, într-o zi:

- Cum dai lumânările, Achime?

- Depinde de mărime, părinte. De aici, și prețul!

- Unde-i prețul, că nu-l văd! pesemne, de aceea nu-l afișezi, ca să ceri pe ele cât îți convine și-mi pui babele în cap, că-s prea scumpe! Vin la biserică fără lumânări și eu n-am totdeauna, pentru toate. Și, cum în prăvălie se aflau și câteva babe, imi sar și alea în cap. Atunci i-am promis popii să-i joc și eu o cartel! Ce ocazie mai bună decât asta aveam? Revenind la cununie, popa a trebuit să-l asigure pe Niculaie că nu i le ia, iar dacă o fi auzit el așa ceva, o fi făcut careva vreo glumă. Însă, Niculaie i le-a dat abia după ce, întorcând încă o dată capu, i-am făcut semn că poate s-o facă ... Închipuiește-ți ce bâlci era acolo: nașii și socri să intre în pământ de rușine, iar oamenii își dădeau ghionturi, tușeau ori își acopereau gura cu palma, ca să nu izbucnească în râs. În fine, cum-necum a trecut și asta și profitând de un moment de pauză în slujbă, Nicolaie n-a mai avut răbdare să aștepte cununiiile și s-a burzuluiit iar:

- Ai, părinte, o dată, cu pirostriile alea, că-mi crapă pantofii!

A venit bietul popă! Ce era să facă? Mai ales că se temea să nu fi pus eu la cale te miri ce năzdrăvănie. De aceea, s-a uitat la mine ca să vadă dacă nu-i tot opera mea și asta. I-am făcut semn că suntem chit, să se liniștească. Într-adevăr, fie din cauza asta, fie că și-a zis că nu era cazul să se mai supere ori îl amuzau și pe el gafele lui Niculaie, la celelalte toane ale tontului, popa zâmbea îngăduitor, lăsând să fie cum zice mirele nu cum cerea pravila! Așa s-a întâmplat și când preotul a venit cu biscuiții și cu lingurița: Niculaie le-a inhățat dintr-o dată, clămpănindu-le imediat, fără să accepte să-l mintă popa, gustând alternativ cu Ilinca, iar, către sfârșit, când a auzit de "dântuit",

Niculaie n-a mai suportat-o și p-asta. Și-a șters cu mâneca hainii fruntea plină de broboane de sudoare, a tras de gulerul cămășii de-a sărit nasturele cât-colo, și-a dezlegat cravata, înjurând-o ("Dumnezeii mă-ti de gât-legău!") și, exasperat, a strigat:

- Nu dănțuiesc cu nici o Isaie! 'Ai, Ilinco!

A înhățat-o zdravăn de-o mână, smulgând-o de lângă naș și, cu capu-n piept, și-a făcut loc cu cealaltă mână, printre oameni, și-a ieșit afară!

Cei din biserică au înlemnit; popa și nașii cu mâinile întinse, Floarea a căzut în genunchi, bolborosind ceva din care nu se înțelegea nimic, iar oamenii îl priveau năucii pe Niculaie, urmărindu-l cu privirea până la ușă. Primul care și-a revenit a fost Anghel. A ieșit glonț, înjurându-l pe Niculaie; popa s-a întors cu spatele, intrând în altar unde, probabil, râdea sau suduia, că s-auzea un sunet nedeslușit; dascălul s-a retras în strană, unde și-a acoperit răsul cu o carte. Apoi, Manole a luat-o pe Floarea și pe nași, pornind în urmărirea mirilor. După ei, toată lumea, înfățișând un spectacol cum n-am văzut în viața mea: bătrânii se cruceau și stupeau ca după dracu, iar tinerii râdeau pe îfundate, până pe treptele de-afară, căci acolo izbucneau în hohote de râs, ca la circ! Numai lăutarii nu știau ce să facă; pe unii i-a trimis nașu' după miri, dar pe ceilalți i-a reținut să meargă cu alaiul de nuntă, fără generică și fără mireasă! Pe ăștia i-a ajuns Anghel fugind și, numai după ce l-a pălmuit pe Niculaie, l-a convins să aștepte toată nunta, să meargă împreună acasă, la ei. Acolo, la fel: puhoi de lume; mulți nemaivând loc în curte, stăteau ciorchine pe garduri. Erau curioși să-l vadă dansând pe Niculaie. Bineînțeles că au avut cu ce se desfăta, pentru că nu numai că o călca pe Ilinca pe pantofi, dar și pe el îl călcau alții, că era în contra pașilor ălorlalți. După câteva momente de chin, a ieșit din horă, la care se uita cruciș, ca la o mașinărie drăcească!

Mireasa o jucau flăcăii, mirele așezându-se pe un scaun lângă lăutari, transpirând mereu și oftând; asta, când nu injura. Mai la o parte, niște copii se urcaseră într-un pom, unde dormeau găinile, și priveau de acolo. Niculaie se ridică, la un moment dat, dă să se retragă și dă cu ochii de copii. Cum era seară și găininile n-aveau unde să se culce, fiindu-le locul ocupat, atât i-a trebuit! S-a burzuluiit la copii, imbrâncind în stânga și-n dreapta, a ajuns la pom și a început să azvârle cu ce-i venea la îndemână după plop! L-a lovit pă unu și ăla, căzând din pom, a început să țipe ca în gură de șarpe. S-a stricat dansul, s-a aflat ce se întâmplase, tatăl ăluia a sărit la Niculaie și, dacă nu-i despărțeam, puțin a lipsit să nu se încingă și-o păruială zdravână! ...

La masa mare, cu chiu cu vai, a rezistat vreo două ore, într-o stare de acalmie generală, pentru că am stast lângă el, pe un scaun, spunându-i fel de fel de brașoave. Fusese ideea lui Anghel, pă care eu am vrut să-l ajut omenește, de vreme ce tot eu pusesem la cale atâtea drăcovenii!

- Și, cum l-ai ținut pe netot două ore pe scaun?! Mare minune!

- Nu crezi? Nici eu n-am crezut, dar s-a putut ... Cum am reușit?

Povestindu-i te miri de pozne hazlii, de-ale lui ori de-ale altora, la catre făcea haz, râzând în gura mare ... câteva mi le-a spus el ... Cică n-a știut, multă vreme, ce-s impozitele; a aflat auzindu-i pe ai lui, vâitându-se că n-au bani cu ce să le plătească. Și-atunci, i-a venit lui ideea să-i scape de impozite. Când a venit perceptorul de la Sfatul popular, Floarea a căutat înștiințările de plată, primite dinainte, dar n-a dat peste ele. Ea se vâicărea că nu le găsea, iar el se spârgea de râs; după ce o lasă Păcală să răscolească toată casa, ajutată de perceptor, Nicolaie o chemă de-o parte, sub hornul sobei, și-i zise: "Nu le mai căuta, femeie, că le cauți degeaba! V-am scăpat eu de impozite, că m-am șters la fund cu hârtiile! Să mai ceară bani și acuma!" ... Altădată, fiind la câmp cu toții, mamă-sa l-a trimis mai devreme acasă, ca să prindă un pui și să-l taie. Zănaticul, în loc să le dea ceva de mâncare și să-i cheme la el, a luat un bici și a început să alerge după păsări, să le biciuiască! A lovit un pui și l-a amezit! L-a prins și, hai, să-l taie, dar, taie-l dacă ai cu ce, că mă-sa luase cuțitul la câmp și altul nu mai găsea. Nemaiaflând prin preajmă nici toporul sau neștiind să-l folosească, dracul să-l știe, pune mâna pe un foarfece de tuns oile, care i-a ieșit în cale, și cu ăla a morsecat pasărea, injurând de răsuna satul și strigându-i Floarei: "Să vii de la câmp, când o veni mama de la groapă!" ... Când au făcut și ei puțină plugărie, după ce au văzut oile, s-a dus la Bâlciul de la Fetești și-a cumpărat hamuri și hățuri pentru vaci și le-a pus la căruță, mânându-le ca pe cai, de s-a dus vestea ca de popă în fundul gol! Sigur că bietul Anghel i-a dat cu harnașamentul în cap, trimițându-l la dracu, să se spânzure cu ele, dar, **nărodul** le-a aruncat, a încălecat pă o vacă și-a început s-o gonească spre gărlă, s-o adauge! N-a lipsit mult ca vaca, trecând printre doi stâlpi de telegraf, să-l agațe între ei, ca pe o treanță în gard! ...

După ce am plecat eu de la nuntă, Niculaie a băut o sticlă de țuică și-a luat-o la mâsea, imediat; apoi, s-a ridicat de lângă nași, a inhățat-o pe llinca de mână și-a scos-o afară, s-o ducă acasă! ... Nu i-a mai oprit nimeni, i-au lăsat în pace să se ducă, invărtindu-se! ... Răsufând ușurat c-a scăpat și de ultima caznă, Niculaie și-a scos pantofii în stradă, i-a aruncat în șanț și-a luat-o la fugă pe șosea, în picioarele goale!

În urma lui, llinca, împiedicată în toate, cum o știi, abia se ținea după el, mergând cu pantofii ăia cu tocuri înalte, ca pe catalige.

- Stai, mă Niculaie! Stai și cu mine!

- La ce să stau? Și tu-ți bați joc de mine?! Mișcă-te mai repede, c-ai s-adormi pe drum! ...

PĂCUTUL LUI SOARE

După monotonia și austeritatea stepei și a dealurilor de până la Mânăstirea Derwent, dezmațul de ape și vegetație de baltă, care-mi răsare dintr-o dată în față, pare neverosimil. Plictisit de lungimea drumului de la Constanța până aici, când te aștepți mai puțin la un reviriment, peisajul se deschide cu o generozitate de neînchipuit, capătă adâncimi și conturi de filigran. Printre turlele argintii ale bisericii, pe dreapta, deslușesc Dunărea ca un fulger de sineală. De partea cealaltă soarele reverberează în uriașe vetre de aur peste luciul fără contur al lacului Bugeac. Nu trebuie să mire pe nimeni, așa a binecuvântat Dumnezeu acest colț de sud-vest al Dobrogei, ca împărăția verii să se dezlănțuie cu orgii de nuanțe de albastru, portocaliu, verde și galben, cu un desfrâu de armonii, profunzimi și rezonanțe. Caleidoscopul culorilor devoră imaginile, modificându-le frenetic de la o clipă la alta. Și cum cobor așa încântat și surprins în Valea Ciulinioasei, privirile nu-mi mai conțin să se înfrunte lacome din aceste fragmente de viață. Lângă piciorul podului de peste privalul ce leagă lacul Bugeac de Dunăre mă abat din șosea pe un drumeag pietruit. El mă scoate în mai puțin de un sfert de ceas pe malul stâncos al fluviului la complexul arheologic din Vadul Derwent.

Urc pieptiș pe cea mai semeată culme din această parte a podișului, pe lângă minusculele locuințe ale arheologilor. Spoite cu var, clădite din chirpici și lemn direct în coasta protectoare a dealului, având o singură cameră, rareori două - refugii ideale pe timpul caniculei, ploii, nopții și furtunii -, împrejmuite de păcuri de sălcii tinere și grădinițe cu petunii, margarete și călțunași, așa albe, adunate în singurătatea malului asemenea unui cuib uitat de lume, oglindindu-și simplitatea în limpezimile repezi ale anafoarelor, ele par mai degrabă un colț rupt dintr-un expresiv tablou naiv al cărui farmec îți taie respirația.

Ajuns în vârful mușuroiului uriaș, ceea ce mi-e dat să văd depășește cu mult orice imaginație. Sub mine pulsează respirația domoală a fluviului care mă ia pe nesimțite în puterea ei, desfășurând în ființa mea impresia unei deplinătăți ce n-am mai avut-o niciodată până atunci; începând din marginea de dincolo a apei, se desface ca în palmă păcura verde a Băltii Ialomiței; înspre apus, cât pot cuprinde ochii, năpădesc cele două brațe impunătoare. Dunărea Mare și Dunărea Veche; după aproape douăzeci de kilometri de când se despart unul de celălalt, mai sus de Gura Borcei, în drept Chiciu-Regie-Silistra, își adună la Derwent, din nou, apele în aceeași matcă; mai departe, peste vărfurile pădurilor de plop de Canada, dantelând zările spre sud, se rotunjesc încărcate de case, de vii și livezi de cireși, piersici, migdali

și caiși, platourile incontundabile ale Ostrovului.

Pe sute de hectare, între brațele sale, Dunărea a desăvârșit în viitura ei un adevărat labirint de insule și ostroave, despărțite între ele printr-o țesătură de albi înguste. Ostroave și insule acoperite de ierburi înmiresmate și păduri impetuoase, de nisipuri migratoare, fierbinți, cutreierate de herghelii de cai sălbatici, de cirezi de vite și turme de oi; tărâm al căpriorilor singuratici, al cârdurilor de cocori și mistreților albi refugiați în legende. Ostroave, insule și brațe purtând nume de lotri: Jianu, Iordan Călin, Preoteasa, Strâmbu; nume de țări iluzorii: Tâlchia, Opa, Pastramăgia, Lata, Lunga. Păcuiul lui Soare; nume de constelații nemaiauzite: Aurora, Fermecat, Florica, Puiul, Trei Ulmi, Sfârșitul. Ostroave și insule adăpostind jepsi și bulboane adânci, pline cu pești, grinduri bătrâne care nu sunt inundate niciodată, sălașuri sigure pentru vietățile bălții, locuri de pescuit și vânătoare cum doar în Deltă mai pot fi întâlnite

Iureșul privirii îmi este captivat de plajele înguste, ca niște folii aurite, din lungul Dunării, peste care se surpă acum în miezul zilei atâta amar de soare, mi se agață de pereții veșnic roși la rădăcină de umezeală ai malului prăpăstios al Dobrogei. Cu fiecare anotimp, porțiuni mari din ei se prăbușesc, iar apa fărâmițează bolovanii, spală nămolul și readuce în lumină, la tot pasul, resturi aparținând unor străvechi morminte geto-dacice sau obiecte din ceramică, sticlă, marmoră, aramă, os și bronz, ale unor locuințe prospere din epoca romană.

Îmi mut ochii spre mijlocul fluviului pe cea mai întinsă dintre insule - Tâlchia, și răzlesc prin scama subțire a golișurilor pădurii de ulmi și sălcii în capătul de nord-est al ei. Stâncos în afund, șlefuit de gresia aspră a curentului celor două brațe și înfipt ca un pinten în despicătura lor, acest grind enigmatic, acoperit de mături negre, mănoase și nisipuri fine, nu este altul decât **Păcuiul lui Soare**. Acolo, pe muchia lui dinspre Dunărea Mare, descopăr, ruinele enormelor ziduri ale "Cetății".

Săpăturile și cercetările începute cu patru decenii în urmă - și continuate până astăzi cu un devotament și o pasiune cum rar ți-e dat să vezi, de către un fiu al acestor locuri, arheologul Petre Diaconu, autorul monumentalei monografii "Păcuiul lui Soare", apărută sub auspiciile Academiei Române - au dat la iveală vestigiile unei puternice baze navale bizantine din a doua jumătate a secolului al X-lea, și pe cele ale unei așezări civile înfloritoare din secolul al XI-lea. Bogăția mărturiilor descoperite l-a determinat pe reputatul istoric să avanseze cu îndrăzneală chiar ipoteza localizării aici a controversatului oraș Vicina, aflat în mare strălucire în secolele XIII-XIV. După părerea sa, faimosul centru bizantin al bisericii ortodoxe - cu "mulți locuitori și un ținut fertil, cu venituri însemnate din comerțul său", unde genovezii descărcau stoffe de lux, postav lombard și franțuzesc, mătăsuri și mirodenii din Orient, saci de in de Caffa, lemn cu esență tare - și care a dat mitropolii Țării Românești, a "ființat într-o insulă dunăreană. Singura, de pe cursul infe-

rior al Dunării de Jos în pământul căreia s-au găsit urme de viețuire ce se potrivesc în timp, este Păcuilui lui Soare". Această convingere, greu de zdruncinat, i-a fost întărită lui Petre Diaconu și de publicarea în anul 1978, de către italianul Motzo, la Cagliari, a celui mai vechi portulanum referitor la Marea Neagră - din 1296 -, în care se precizează că de la Sulina la Vicina sunt 200 de mile italiene, a căror valoare în kilometri exprimă, cu aproximație, distanța dintre Sulina și Păcuilui lui Soare.

Ceea ce nu s-a știut despre "Cetatea" de la Păcuilui lui Soare este că, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, ea a făcut parte dintr-o formațiune statală necunoscută până în prezent. Aceasta strângea între hotare întreg colțul de sud-vest al Dobrogei cu așezările de pe malul Dunării și cele din jurul lacului Bugeac și își avea "instituțiile și monedele proprii". Cel mai mare număr dintre monedele bătute a fost descoperit la Păcuilui lui Soare. Aversul lor înfățișează un vultur bicefal, semn heralic binecunoscut, în epocă, în Țara Românească. Orașul Dristra, numit de multe ori în cronicile și actele oficiale ale timpului și Tritria, care este în realitate unul și același cu vechiul Durostorum din perioada romană, era capitala acestui teritoriu. Loicuit în cea mai mare parte de români, legăturile lui cu Țara Românească erau firești, dintre cele mai trainice, fapt atestat și prin documentele emise de Mircea cel Bătrân, care se intitula, printre altele și "Tristri Dominus", mențiune ce se dovedește că mica formațiune statală făcea parte din posesiunile înțeleptului și viteazului voievod.

Partea aceasta de sud-vest, dinspre Dunăre, a Dobrogei, mi se relevă ca un tărâm miraculos în care oamenii parcurg traiectoriile arhaice ale câte unui rit ce le facilitează inițierea în tainele existenței și ale nonexistenței. Legenda asigură accesul la eternitate și democratizează, prin mijlocirea fantasticului și a fabulosului, înaintea credinței chiar, societatea sătească. Acesta este și motivul pentru care legenda - adevărată "știință auxiliară a istoriei" - rezistă tuturor intemperiilor.

În inchipuire mi se conturează imagini din orașul bizantin.

"Casele stau pe punctul de a se prăbuși sub greutatea ciorchinilor de oameni care se înghesuie la fereastră, pe balcoane, la uși, innegresc cornișele și acoperișurile, să vadă, calul de o frumusețe nepământeană, acoperit cu damasc gri și verde și pe cavalerul ce a pătruns, din altă lume parcă, pe străzile sale. Târg plin de învălmășeală, odăjdii, brocarturi, dantele, negustori rafinați, zarvă, clerici, călugări, episcopi și stareți, chipuri aspre de militari, pelerini misterioși, țărani, brutari, fierari, cai, câini. Noul sosit, la un han, pune în solniți pulbere de aur. În portul cu debarcadere din dale masive de piatră, coborând în trepte până în buza apei, o corabie veche, venită nu se știe de unde, are pe fund, în cală, balast de aur. Tot aici se află una dintre cele mai faimoase crescătorii de cai, după care se dau în vânt vavalerii plini de ambiție, dar mai cu seamă străinul ce și-a făcut apariția în acea zi. Un bărbat cu obrazul neclintit, cu priviri de smoală, îndemnatic la arme, încăpățanat,

răbdător, religios, mânca din tacâmuri de argint, era bănuitor ca orice om umblat mult prin lume, posedă arta de a amăgi, de a-i governa pe ceilalți, de a seduce femeile, umbla pe străzi înveșmântat în catifea țesută cu fir de aur. În port, corăbiile venite din Grecia, descărcău măgari încărcăți cu burdufuri cu măslina și saci cu smochine. Copii alergau buluc în jurul străinului și-i atingeau hainele și calul cu sfială. "Cine-i omul acesta?" - întrebau tulburate femeile tinere. "Un genovez" - răspundea câte unul, care încerca să și-l aducă aminte din depărtările nesigure ale memoriei".

Magical, fabulosul, poveștile ciudate incendiază mintea oamenilor. Neobișnuitul dă putere acestor întâmplări, ele căpătând valoare de simbol. Legenda, istoria și fantasticul se înversunează să conviețuiască împreună aici.

De câte ori ajung în acest colț de lume, de unde-mi trag stirpea, încerc pe lângă un sentiment de bucurie totală, în aceeași măsură și unul de neliniște, fiindcă simt că nu-mi va fi de ajuns o viață întreagă pentru a-i pătrunde pe îndelete rosturile, pentru a mă sătura pe deplin de măreția desăvârșită a priveliștii lui. Și tot de atâtea ori prospețimea avalanșelor de lumină, sub amenințarea cărora își petrece existența, vastitatea pădurilor, cerului și apelor lui îmi iau definitiv în robie sufletul, redeșteptând în mine parcă o mare orchestră. Prin ochii minții, jefuiți de himerele și transparența unei asemenea nemărginiri, mi se dorește atunci depărtatele chipuri și povești ale copilăriei:

"Plugarii din neamul măică-mi: sensibili, meditativi, temători, statornici, ancestrali; țăranii din neamul lui taică-miu: pătimași, iuți, mănioși, tragici, laudăroși, săraci, mai puțin umblați pe la școli, iscusiti, ironici. Vigoarea și a unora și a altora uimește. Bărbații sunt demni, luptători, rezistă până la capăt în orice confruntare, chiar dacă rămân singuri. Femeile lor, tot atât de "oțelite", știu la fel de bine să și iubească - se zice despre ele că atunci când fac dragoste sunt ca o stepă în flăcări -, dar să și mânuiască securea și fierăstrăul, să tragă la vâsle, să cosească și să secere, să pescuiască și să vâneze; la Gura Canliei o ceată de mocani voinici, trecuți fără veste, pe-o noapte de catran, înnot, de dincolo, din Balta Țării, se taie cu turcii pentru nevestele și fetele lor furate. Șuvoiul inspumat al sângelui spală gleznele cailor, iar locului așa-i rămânea numele - Canli - însăngerat, Derè-vale; trei-zeci de bărbați în straie muieresti, zugerăviți cu tăciunele pe obraji - lumea le spune cuci - joacă halucinant, singuri, în tăcere, prin aburul din marginea incendiată de maci, a lanurilor crude de grâu; pe ceair, un cioban mut, din Galița, își reazemă capul de o piatră crescută din pământ, și adoarme. Când se trezește, începe să vorbească. Vestea cade ca trăznetul peste sat și de la mic, la mare, dau buzna în jurul lui să vadă cu toții minunea dumnezeiască. Credincioșii cuprind piatra tămăduitoare, întâi într-o cămăruță de rugăciuni, apoi în jurul ei se ridică un schit, pentru ca mai târziu să se înalțe Mănăstirea Dervent; alaiuri de nuntă zboară prin Valea Licinei, peste Dunărea înghețată,

după mirese, spre Ialomița, și nu se mai întorc de-acolo din negură niciodată; moruni negri-albăstrii, de câteva sute de ocale, asemenea unor butuci prelungi, scânteietori și însuflețiți, se zvârcolesc, spulberând năprasnic sloiurile sfârșitului de iarnă, prin cotloanele inundate ale Cetății, incurcați în setcile de mătase ale regilor Dunării, cum sunt cunoscuți pescarii și barcații români-turtucăieni din neamurile lui Vane, Gavgagiu și Caragea; după Paști, oameni mititei cât o palmă, din lut, în sicrie de papură, cu lumânări aprinse în colțuri, rătăcesc noaptea pe apă în voia curentului; Anghelina lui Topuzu, goală, vara dinspre ziuă, prin porumburile fragede, înfășurată cu un șarpe peste coapse, se scaldă în pulbere de stele căzătoare. Costică Cimpoacă - sergentul venit pe jos din prizonierat tocmai din Olanda - se ține morțiș după ea și cântă straniu dintr-un fluier s-alunge șarpele și să iubească femeia; Picarici și Rică țiganul, cu prăjinile de salcie ale undițelor la spinare, mânjiți din creștet până-n tălpi de soarele lui cuptor și tulburați de o misterioasă fâgăduială, cutreieră bălțile și spun, celor întâlniți în cale, că mreana verzuie cu cercel de aur - Dina Sindina - crescută de colonelul de aviație Damian în jașa de la moșia sa și răpită de zăporul din primăvară, li s-a arătat în anafor, la Cetate, și numai lor le-a destăinuit când și cum se va lăsa prinsă - pe lună plină în noaptea cuvioasei Macrina, cu nua de sânger și strună de păr din coadă de mânăz aluniu, neîntărcat, cu ac din iadeș de egretă, iar ca momeală numai greieri albi, tăvăliți prin polen de flori de sulfina și rouă ne-ncepută - alminteri nici pomeneală să pună mână pe ea și pe recompensa colonelului: doi ponei roibi de Abisinia; la reniile din coada puului de insulă Aurora iese, în amiaza mare, din afund, vaporul pământit, cu zbatouri, și umblă în sus și în jos printre ostroave și țiuie de ție se face părul măciucă și nu-l zărește nimeni; enigmaticul student Uctep Uidivo, făuritorul de visuri, în vacanță, vârat până la piept în apă, la mijlocul albiei scăzute, în dreptul gurii brațului Iordan Călin, dis-de-dimineată, scoate nisip cu lopata în barcă și-l vinde, mai pe nimic, la cine se nimerește, în sat. Odată treaba isprăvită, coborâtă pe mal la Zăton, se despoaie, se unge cât-ii de lung cu nămol și se rostogolește prin pudra fierbinte a dunelor, se ridică apoi în capul oaselor și învăluit într-un potop de văpaie, pierde în încălceala rugilor după tălănița de Dia, nepoata paznicului de la geamanduri, Ieronim, nemaifiindu-și sieși stăpân, închipuindu-se de aur. Dia bate și ea pădurile, ca o apucată, de una singură, să găsească iarba fiarelor. Iarba e auroasă sau argintie ori roșie la culoare. Câteodată chiar neagră. Noaptea - ca para focului, iar la lumina soarelui - verde, de-o poți confunda ușor cu celelalte. Cine o vede se face năzdrăvan, pricepe limba tuturor dobitoacelor, păsărilor și florilor. Cine o culege și și-o pune în scaldătoare, rămâne tânăr și nu cunoaște moarte; și câte altele pe care nu știu dacă e locul și timpul acum să le destăinui".

Prădat de fantezmele copilăriei, la marginea de prăpastie albastră, de la Dunăre, a podișului, unde oamenilor le-au plăcut, de când se știe, întâmplările tainice, nemărturisita mea, până acum, bănuiala că Dobrogea își

are porțile ei secrete prin care lesne se poate trece "dincolo" în intimitatea fosforescentă a galaxiei, devine certitudine. Una dintre ele, desigur cea mai pe potrivă sufletului meu, este Păcuiul lui Soare. La el mă întorc cu fiecare anotimp, biruit tot mai pustietor de chemarea unei iubiri fără seamăn. Pridvor al veșnicei, cu el începe picătura mea de cer. Sub viforul de lumină al acestui cer binecuvântat, descălecătorii mei - țărani și mocani ardeleni din neamurile lui Banu, Soare și Găliceanu - au îngenunchiat făcându-și larg cruce. Aceeași fascinație mă ține de-o viață și pe mine într-o captivitate statornică. De peticul acesta de azur fără egal, misterios și subtil, a cărui frumusețe te soarbe, sunt legate de-acum, cu tot ce au esențial, făptura, viața mea. Și nici nu mai știu dacă, în afara orizonturilor lui diafane, ele ar mai putea avea vreun sens. Între vastele-i oglinzi, o stare intensă de minunare îmi devoră neliniștile și-mi potolește nevoia de puritate și profunzime, nevoia de autodefinire. Ispita năvalnică și aspră de a-i trăi cu ferveare splendorile văzute și nevăzute, își află în mine, aici la Păcuiul lui Soare, suprema împlinire. Și poate niciodată ca în acele clipe nu mă simt atât de fericit, nu sunt atât de aproape de sămburele inefabil al lucrurilor.

MIGRĂRI

(Printre pietrele și tumulii Histriei)

I DUH PĂRINTESC

E grav
sau doar firesc,
când prin răstimp
și verb de-apoi
spre mine ați venit,
sau doar petrec din voi
atât de simplu,
pe-aicea
pe la noi.

II ACELAȘI

În ultim petec,
pe tumuli
și aripi,
falia de zi
Îți innoiește runa
"Același azi,
măine,
întotdeauna ."

III EPIGRAFIE I

Piatră-ncinsă,
untelemn și vin dezlegi
osemintelor uitate
sub al vremii plug.
Piatră-izvor,
porți Duhul
sufletului.

IV EPIGRAFIE II

Sub pulberi
în pietre
în cuvinte,
arșița-și înscrie
duhul fără de morminte.

V PREZENȚE

Cei dragi
nu și-au dus
într-u tot
aleanul iubirii,
de au lăsat
un nespus de adânc
în izvoarele firii,
mărunt neastâmpăr
dorul de vecie
ni-l petrec,
strop de apă
vie.

VI DEZPĂTIMIRE

Goliți de noi
sub sacra tremurare,
arșiță în cer și glie
ne-Ai oferit,
sau ne îmbie
credința aripi ?

VII DUHUL MAICILOR

Tumuli, tumuli
izbucnește-n voi o zi
focul macilor,
greu să poarte
umed sân și ochi,
duhul maicilor.

VIII NOAPTE FĂRĂ VEAC

În noctiluci
și-n stele căzătoare,
sfârșitul de vară,
ni-l înveșmântam,
cu ochi de rouă
și pulberi aprinse,
noapte făr-de veac
te îmbrățișam.

IX ALCĂTUIRE

Arșiță și ger
Te-Ai așternut
din Tine spre Tine să-ntind
brațe de aer,
apă și țărână,
Cel Necuprins
Întreg și fărâma.

X COCORUL CEL DIN URMĂ

Stau glas
și cruce-n vânt,
mă zbat
după un cârd,
pribeagă umbră
sub nor
cocorul cel din urmă.

XI

Țărână și suflet
în crucea dăinuirii,
îmi dăruiești o rază
și-ntreaga veșnicie
prin Tine priveghează.

XI

Țărână și suflet
în crucea dăinuirii,
îmi dăruiești o rază
și-ntreaga veșnicie
prin Tine privegează.

XII

În leagăn de spice
în ascunziș de pleoape,
Ești
mereu mai aproape.

XIII

E sufletul iluminat
sub pogorâtul har,
îndumnezeit
al clipei hotar.

XIV

Vino Doamne,
Apropie-Te,
mă aibă-n a Ta pază,
să-Ți primesc cuvântul,
ruga mi-o veghează.
Hai coboară fărâma din Tine
întâia iubire
dumnezeiască clipa
de viețuire.
Vino, dă-ne a Ta mână
mai strânsă în horă,
Ființă amână-Te-n oră !

CRITICE - RECENZII

„FEȚELE ROMANULUI CONTEMPORAN” UTOPIE ȘI REALITATE

Recent apărutul roman, al doilea, al scriitorului Nicolae Motoc și intitulat, cu un termen din spaniolă, "Dignidad" (Editura Ex Ponto, Constanța, 1997), este o carte care se refuză comentariului succint și grăbit. În acest roman, în care elementele ficționale, cum se-ntâmplă în literatura de anticipație, devastează vremea noastră, autorul dezarticulează întregul univers pe care-l cunoaștem și-l organizează după alte legi, astfel că lumea proiectantă în pagini conține reprezentări utopice, fanteziste, trăznite chiar.

În "Dignidad" ne găsim în plin ev electronic, când aproape toate se fac prin programator, cu dischete ori casete, iar oamenii sunt concurați de roboți. Suntem pe la mijlocul secolului XX, timp al zborurilor cosmice și pentru oamenii de rând, când moneda în uz este euroleul. Să coborâm însă din generalități.

Faptele din acest roman, cele mai multe, se petrec în orașul marin Meden, în centrul căruia se ridică un turn cinetic cu 24 de etaje, dintre care 12 sunt subterane, turn care, prin rotire, face ca toți locatarii de la jumătatea blocului în sus să aibă parte de soare. În spiritul acestei construcții cu totul bizare se află cvasitotalitatea celorlalte componente ale realității, produse ale unei viziuni fantast-ironice, care ne trimite cu gândul la autori precum Herbert Wells, Aldous Huxley ș.a. Astfel, zidul din incinta cimitirului orașului (numit "Libertatea") este din calcar șlefuit și are orificii din care clipec, de sub pleoape de scoici, ochii celor morți; în incinta cimitirului se află o casă numită ironic a "optimizărilor de urgență", care are 2 saloane: unul, al fericirii imediate, unde intră cei decedați, și altul, al fericirii mediate, unde ajungi cât ești în viață; un personaj are în geanta diplomat un analizator rapid, care dă rezultatele pe loc, pentru sânge și urină, aceasta din urmă ridicată de un doctor (Titi Bizei) la rangul de leac universal; în fine, personajele vorbesc din fotografiile lor, iar înfățișarea li se modifică, cineva devenind la un moment dat subțire și transparent ca o foaie de calc.

Dincolo de această "pânză" țesută de fantezia autorului, cititorului cunoscător al spațiului tomitan nu-i va fi greu să recunoască în acest roman ambianță constănțeană, căci se vorbește în el de faleza mării, biserica grecească, plaja "Trei papuci", farul genovez, Tereza coloanelor, Campusul universitar etc., etc. Mai mult, se poate vorbi, până la un punct, despre "Dignidad" ca despre un roman cu măști, în chipurile prezentate putând fi descoperite persoane reale, semeni contemporani cu noi. Într-un loc, eroul îl și numește deschis pe dascălul său de geometrie, cunoscutul profesor

constănțean Lazaridi, dar dobrogenii avizați știu la cine să se gândească atunci când e vorba de soția primarului din roman, Cezar Dareda, care are obiceiul să împrumute sume mari de bani pe care uită să le restituie, ca să nu mai spunem că n-are rost să ne mai întrebăm cine este pictorul Vern Mărciguț, care locuiește în cartierul falezei.

Protecție epică fabulistică și parodică a realității contemporane, în "Dignidad" mișună o lume pestriță, alcătuită din navigatori, medici, fotbaliști, militari, funcționari administrativi etc., ființe cu nume străni și simbolice, distribuite în două clanuri: al bărbaților, format din Vlad Marvic, protagonistul cărții, generalul Udnicu, Memet Cadefain, Patru saci, Podoabă, Cezar Dareda, Antonel Benediuc ș.a., și clanul femeilor, cuprinzând pe Ama Marvic, Madona Celesta Dareda, Leocara, Angela Vancu, Perfecta, Mira, doamna Udnicu etc.

Cum sugerează și ilustrația de pe copertă, "Dignidad" e un roman al ideii de prioritate a femeilor, care sunt plasate în centrul vieții, ironia vizând în acest caz faptul că, în ciuda unor momente de revoltă pentru umilințele îndurate, bărbații sunt niște meteoriți care se invârtesc în jurul lor. Este locul să arătăm că, având cartea în față, nu trebuie să ne lăsăm furăți însă de aparențe și să plutim la suprafața textului, scăpându-ne semnificațiile de adâncime, majore ale acestuia. Plăcut zăpăcitor la prima vedere, distractiv până la a provoca râsul prin mai multe scene, "Dignidad" este un roman de implicații etice și filosofice, grav în fondul lui, dezvoltând o problemă dintre cele mai serioase și actuală, privind existența atât de tensionată din acești ani. Trimitându-ne într-un alt plan, numai temporal ci și ireal, autorul ne face aici, indirect, o propunere, invitându-ne să vedem că tot eșafodajul epic nu-i decât o convenție, un subterfugiu literar menit a strecura o dezbatere de idei morale privind asemenea chestiuni fundamentale precum dragostea, fericirea, libertatea ipocrizia. În marginea unei asemenea problemă, scriitorul își conturează mesajul romanului la modul interogativ, întrebându-se asupra unor chestiuni cruciale: dacă există fericire și dincolo de dragoste; dacă este important să faci numai ce vrei tu, aceasta însemnând să fii singur stăpân; dacă e mai bine să-ți consumi viața cuminte între casă și serviciu, sau să o risipești mereu, trecând din aventură în aventură. Asemenea interogații și altele încă sunt ceea ce ilustrează artistic trama acestei cărți.

Privit în epicitatea lui, "Dignidad" este fundamental un roman de dragoste. Cu mici excepții, mai toate personajele de aici sunt atinse de săgeata lui Amor, ceea ce conduce la un adevărat carusel erotic, în care cuplurile își modifică mereu componența. Tandemul situat în plan central, cel care, prin tribulațiile lui, dă nota generală a cărții și-i alimentează substratul meditativ, este perechea soților Ama și Vlad Mavric, ea redactor la ziarul "Steaua vieții" din Meden, el electronist și programator principal al bălciului computerizat din oraș. Locatar la etajul 7 al turnului cinetic, cuplul

are două fete, dar relația dintre soț și soție nu funcționează. Pământeană în cel mai pur înțeles al cuvântului, iubirea soților Mavric este marcată de certuri gălăgioase de împăcări, apoi iar momente de tensiune ș.a.m.d. Cauza? Vlad îi reproșează Amei frigiditatea, incapacitatea de a iubi cu patimă cum o face Leocara, care-i socotește pe bărbați simple instrumente pe care le schimbă pentru a savura plăcerea sexuală Soțul Amei, de aceea, în căutarea dragostei totale, pentru care iubirea nu se reduce, totuși, la sex. Faptele, în consecință, se derulează determinate de legătura de dragoste care intervine într-un moment între Vlad și Madona Dareda (sora Amei), care practică un amor acaparator, condus după un calcul făcut la rece. Madona își disprețuiește soțul, pe Cezar Dareda, dar, fire căreia îi place să cultive curtezani în jur, refuză să se mărite cu Vlad, deși face un copil cu el. Încheiem aici această expunere, nu fără a observa că, la rândul ei, Ama este și ea culpabilă, realizând un amor extraconjugal cu expertul în autentificări Antonel Benediuc.

Cum se poate constata, "Dignidad" este până la urmă un roman al nefericirii în dragoste. Însetate de viață și de puritate, personajele năzuie în acest sens, dar fără succes, din pricina incompatibilității dintre parteneri, a firii umane în fond, care-i face suspicioși, fiecare dând vina pentru aceasta pe celălalt. Meditând asupra temei, personajul principal ajunge la concluzia amară că "dacă există, dragostea nu-i decât o jalnică și prost ascunsă formă de egoism". Vlad Mavric, a cărui frământare determinată de raporturile cu cele două femei este dezvăluită cu o remarcabilă artă, ajunge la teoria că fidelitatea și demnitatea ("dignidad") sunt de considerat cuvinte sub care se ascund pustiul și puținătatea sufletească, limitarea, izolarea, renunțarea. În schimb, infidelitatea este cunoaștere. În acest sens, inciuđat, el ne invită să ne uităm la comportamentul obiectelor, cărora nu le pasă cui aparțin.

Fapt important, din fundalul diferitelor istorii erotice, în care firele epice se împletesc și despletesc mereu, transpar în pagină adeseori numeroase și felurite elemente de viață actuală, care fac din "Dignidad" și un roman politic de proiecție ironică dintre cele mai incitante ale literaturii noastre contemporane. Se vorbește în el de "casele conspirative" de odinioară, de benzile magnetice cu aplauzele de fond de la întâlnirile "împuşcatului", oamenii știu că pereții au urechi, sunt transpuse obsesiile agresive cotidiene de până nu de mult, reprezentate de reproducerea peste tot a fotografiei celui din vârful piramidei, intrupat aici de Perfecta, este satirizată zarva de pe capul celor care, altă dată, răspundeau de pregătirea vizitei conducătorilor, obiceiul, între altele, de a transforma loturi de animale de rasă la locurile unde urmau să descindă înălțimile politice, la bălciul computerizat de pe plaja din Meden vizitatorii sunt îndemnați să nu subestimeze puterea magică a meșei împletite din părul mumiei lui Ilici, sau să cumpere "Marea enciclopedie în imagini a zâmbetului", despre care ni se spune că e scrisă de un emanat al Revoluției, la același bălci se vorbește de

"clanul Gergel al revoluționarilor cu patalama", de demisia "senatorului Jenică Dilescu - Sulă-n Coaste" din partidul Gonflabil, opus Partidului Planic. Când citim toate acestea, nu ne miră să aflăm că "Dignidad" este o carte cu o lungă gestație, care are istoricul ei, fiind refuzată de o editură înainte de 1990 și adusă la zi după aceea.

Scris într-un registru parodic, în care ridicolul este valorificat cu abilitate, romanul în distribuție atestă vocația satirică a lui Nicolae Motoc. Bun cunoscător al psihologiilor umane, atent observator al acestora, el știe să caricaturizeze cu bun efect și să facă haz de lucrurile și de oamenii strâmbi (a se vedea raportul sergentului către maior, la arestarea făcută noaptea, pe faleză), în această latură satirică romanul fiind o frescă în tușe groase a lumii noastre actuale, în care se prind în vizor: ingratitudea semenilor, deriva vieții politice, democrația șchioapă, ne-siguranța publică etc., etc.

Creație epică amplă ce probează simț al construcției și în care ne întâmpină o avalanșă de situații și personaje, "Dignidad" e un roman cu un suflu narativ realmente impresionant. Tehnica e a mozaicului, fiecare pagină adăugând elemente prin care tabloul își împlinește desenul. Realizată într-o formulă modernă, cu un autor care este uneori și personaj, proza lui Nicolae Motoc conține fragmente în care textul se inventă **din sine**, mărturisind disponibilitățile de joc literar inteligent-ironice ale autorului. În acest fel se deschide ușa poeziei, care se insinuează prin metafore elevate, dar mai cu spor prin schelăria de fantasmă, romanul fiind fructul plăcut al unei viziuni poetic-utopice. Inutil să ne întrebăm care este factorul stimulator al angrenajului de plâsmuiri existent. Răspunsul privește veșnica tentativă a scriitorului autentic de a-și exersa forța creatoare, dar și plăcerea jocului gratuit al fanteziei, în care se vădește noblețea artei mari. O demonstrează aici și libertatea pe care o ia scriitura, care, sfidând canoanele, probează o varietate de forme stilistice, în cadrul cărora enunțul precipitat, nervos, adecvat ironiei, se învecinează cu cel amplu, descriptiv ori filozofic

Încheind, sunt motive să spunem că, venind după reușita unui prim roman - "Golful sălbatic" - "**Dignidad**" este o confirmare deplină, pentru cine mai era nevoie, a realei inzeestrări de prozator a lui Nicolae Motoc.

SCRIPTORUL CARE NU SE TEME DE DIAVOL

Neîndoielnic, prozatorul Dan Perşa (Vestitorul, Editura Albatros, 1997) cunoaşte la perfecţie reţeta romanului postmodernist, căruia îi dă strălucire şi luxurianţă într-o scilpitoare carte de debut ce impresionează printr-o virtuozitate a scriiturii dusă până aproape de perfecţiune. Amestecând după o ingenuoasă şi în acelaşi timp riguroasă construcţie planurile spaţiale şi temporale, întemeindu-se adeseori pe jocul intersexualităţii şi neignorând aproape nimic din tehnica prozei de ultimă oră, **Vestitorul** e totuşi infinit mai mult decât cartea unui spirit alexandrin, cu o fantastică memorie de lectură şi cu inepuizabilă dispoziţie ludică, deoarece în romanul lui Dan Perşa converg, ca în focarul unei lentile, multe din semnele acelei boli ontologice care bântuie timpul nostru apocaliptic, iar actul scriptural dobândeşte aici ceva din demnitatea unui demers metafizic (chiar dacă perspectiva scriitorului e "antimetafizică" prin excelenţă), vizând rădăcinile adânci ale răului. Astfel încât putem recunoaşte cu uşurinţă, în spatele trombelor de miraje ce traversează, într-o infatigabilă succesiune, paginile romanului, perspectiva "nihilocentrică" din care se naşte modelul cosmologic al postmodernismului, în strânsă corelaţie cu o stare de criză, a realului, dar şi a textului însuşi, care tinde să dea naştere unor energii decreative şi maligne prin excelenţă, convertindu-se, fără doar şi poate, în Antilogos. Căci, dacă aşa cum sublinia Berdiaev, zorii modernităţii (începând cu Renaşterea) sunt marcaţi de trecerea de la modelul teocentric al Evului Mediu la un model antropocentric, care sfârşeşte printr-o inflaţie autarhică a umanului, nu e mai puţin adevărat că semnul distinctiv al modernităţii târzii şi al postmodernismului pare să fie translaţia de la perspectiva "hilocentrică" a secolului al XIX-lea (caracterizat, cel puţin în a doua jumătate a sa, de proliferarea filozofiilor pozitivistice şi de "dömnia cantităţii") la una accentuat "nihilocentrică" ce se defineşte printr-o întregă simptomatologie a apocalipsului. Şi tocmai acest nihilocentrism, cu subiacente conotaţii thanatofile este tema fastidioaselor viziuni din filele **Vestitorului**, pigmentate de reveriile unui spirit barochizat, sensibil la poezia crepuscularului: "Ce e moartea? Ce spui despre omul care a murit? A trecut în nefiinţă sau a trecut în fiinţa autocuprinzătoare. Moartea e fiinţa şi nefiinţa, e taină, supraesenţă a toate, este şi nu este. Una, întocmai ca Dumnezeu. **Dumnezeu e moartea**" (subl. O.S.). Adulaţia nimicului e solidară cu entropizarea cuvântului, care devine instrumentul demonic al trecerii de la fiinţă la neant, al pulverizării şi atomizării realului, dar şi al atomizării textului, ce se reduce acum la o suită de miteme a căror succesiune e fragmentată de interstii şi care nu se poate constitui într-o poveste, adevărată "maladie" a scripturării, disimulată în spatele unei aparente de epos, în concordanţă cu binecunoscuta tendinţă a demoniacului spre parazitism., parodie şi

impostură. "Învățătura s-a pierdut, viața noastră se scurge în neant. Nu mai suntem numeric, doar întuneric, trăim fără țel, adică doar pare că trăim. Cărțile nu mai spun nimic, **doar ascund ceva** (subl. O.S.), sau nici măcar nu au ce ascunde". Acceptând ideea (de altfel perfect justificată de lecturile canonice ale **Apocalipsei**) că cei patru cai din viziunea Sfântului Ioan Teologul închipuie stări sau ipostaze ale cuvântului surprins în procesul său progresiv de degradare și entropizare, se poate neîndoielnic afirma că perspectiva nihilocentrică a postmodernismului stă sub semnul calului galben-vânat călărit de cel al cărui nume e Moartea, adică al cuvântului devenit Antilogos, sinonim al neantului, ghem de energii decreative prin excelență. Textuarea e, dintr-un asemenea unghi, o acțiune demonică, ce constă în producerea aparenței prin care spiritul malefic parazitează lumea creată de Dumnezeu, iar scriitorul împrumută identitatea demiurgului "rău", care produce clișeul "în negativ" al ordinii cosmice. Din acest moment actul scriptural capătă toate datele unei farse sinistre, desfășurate sub bagheta dirijorului luciferic, care în cartea lui Dan Perșa îmbracă identitatea colonelului Vârzaru, alter ego al diavolului, dar și proiecție a scriitorului în propriul său text. Căci o stranie complicitate pare să funcționeze între producătorul textului și sosia sa care regizează marele spectacol al prăbușirii, de aceea viziunile în registru terifiant au ceva din aerul factice (căutat factice!) al unui spectacol de marionete, iar cavalcada apocaliptică a colonelului Vârzaru din finalul romanului se desfășoară într-o atmosferă de veselie nebună, în strânsă corelație cu atitudinea față de demonic a postmodernismului. Fiindcă (și aici trebuie căutat unul din elementele care disociază modernismul târziu de postmodernism) mitologia acestuia exclude atitudinea polemică față de absurdul demoniac, căutând, dimpotrivă, o modalitate de adaptare (împinsă adesea până la complicitatea cu răul) la starea de criză a unei lumi devorate din interior de toxinele lucifericului. În contextul literaturii române de astăzi atitudinea față de absurd desparte imaginarul optzecist (și ne asumăm riscul unei asemenea afirmații chiar dacă știm că ea conține o doză însemnată de reduționism) de perspectiva generației '90, care se particularizează prin tendința de a încerca să conviețuiască cu forțele răului, a căror autoputernicie face inutil orice gest de revoltă sau de evaziune. Ajungându-se astfel de la o filozofie a revoltei la una a resemnării, care presupune o anumită familiaritate cu demonicul. Pentru că scriitorul postmodernist nu mai are oroare de diavol, iar ravagiile lucifericului, ce devorează o lume marcată de "semnele vremurilor", sunt consemnate cu lipsa de frison a crainicului de la radio care spune ora exactă. Toată sau aproape toată simptomatologia acestui moment de "vertij" al literaturii regăsindu-se în admirabilul roman al lui Dan Perșa, autor ce ilustrează cu strălucire ipostaza scriitorului dezabuzat care și-a pierdut orice credință în dimensiunea soteriologică a actului scriptural. Iar peste cartea sa planează umbra tutelară a feciorului de preot din Râșinari, ivocat de altfel într-unul din capitolele romanului, ca pontif al nihilocentrismului postmodernist.

MIRCEA PAVELESCU

În 1987, voind să public, în revista **Tomis**, un medalion dedicat lui Mircea Pavelescu, m-am adresat scriitorului, neștiind că acesta murise de câțiva ani ! Mi-a răspuns cu bunăvoință doamna Ștefania Pavelescu, soția poetului și publicistului, prin scrisoarea alăturată.

Dar, pentru că de atunci n-am reușit să public nimic despre autor, încerc să o fac acum, prin paginile revistei **Analele Dobrogei**, într-un mod mai puțin obișnuit, adică pornind de la statutul scriitorului din anul citat. De ce așa? Fiindcă nu știu dacă, între timp, proiectele de care amintea doamna Ștefania, s-au materializat în vreo reușită; apoi, cred că, pentru mai buna cunoaștere a scriitorului și a destinului său în posteritate, scrisorile de mai jos

sunt mai utile decât comentariile mele și perfect edificatoare. Țor le adaug trei poezii inedite, oferite de familie, și o succintă notă bibliografică, cu promisiunea că voi reveni asupra acestui autor uitat și nedreptățit.

- născut la 14 oct. 1908 în Iași; decedat la 11 iul. 1980, în București;
- studii liceale la Iași și București, terminate la Sf. Sava, în 1927;
- studii superioare: Academia Navală, 1931-1933;
- locotenent în marina militară până la sfârșitul războiului;
- publicist, reporter, redactor la **Cuget liber** (1945-1946) și **Urzica**, din 1952 (peste 25 ani), poate și la alte publicații;
- deși, ignorat de edituri și de istoria literară, este unul din umoriștii de seamă ai literelor românești;
- a scris versuri umoristice și satirice, epigrame și parodii, poezie de avangardă (prin anii 1936-1944), a tradus din limbile rusă și greacă;
- a colaborat la publicațiile: **Adevărul literar**, **Bilete de papagal**, **Convorbiri literare**, **Cronica**, **Revista dobrogeană**, **Viața literară**, **Universul literar** etc.;
- a semnat volumele: **Pasărea paradisului** (1938), **Arca lui Noe** (1969, literatură pentru copii), a tradus **Ursulețul călător** de N. Korolenko.

Stimate domnule Pavelescu,

Subsemnatul acestor rânduri este profesor la Constanța și colaborator al revistei **Tomis**. Știind că ați avut un aport notabil la întreținerea spiritualității dobrogene de acum 40-50 de ani, vă propun să evocăm câte ceva din acel moment, prin intermediul acestui interviu, pe care îl voi publica - cu voia dv., desigur - în revista **Tomis** ... Așadar:

- Câți ani de marinărie și de literatură ați făcut la Constanța?
- În ce perioadă?
- În ce reviste ați publicat?
- La **Cuget liber** ați fost redactor sau colaborator extern?
- Pare-se că ați "divorțat" relativ repede; de ce? Unde ați plecat?
- Puteți evoca climatul literar dobrogean din deceniul al patrulea? Dar acela din anii 45-50?
- I-ați cunoscut pe mateloții-literați Gr. Periteanu, Nic. T. Cristescu? Puteți creona portretele lor?
- Ați fost coleg de timonă cu George Dan?
- Se poate vorbi despre poezia marinăriei ca despre poezia mării, de pildă?
- În afară de **pasărea paradisului**, traducerile din Korolenko și Sivediris, cartea pentru copii, n-ați mai publicat nici o carte?
- De ce nu "vă vedeți" în librării și în presa literară?
- Deși le-ați publicat în anii 1936-1937, poemele **Excursie**, **Arabesc**, **Elegie**, **La marginea nopții**, **Marea prezentă** n-au intrat în **pasărea paradisului**; de ce?
- Volumul **Marea prezentă** (anunțat prin 1936-1937) a apărut?
- Vă mai amintiți catrenul **Celor neconsolați de sinuciderea mea?** (Iertați-mă, dar n-am vrut să trăiesc cu/ Numele ăsta prea de tot ingrat ... / Mă cheamă Mircea, ca pe Rădulescu/ Și Pavelescu, ca pe Cincinat)
- Vă amintiți cu ce prilej v-ați "sinucis"?
- Puteți să-i evocați pe cei doi?
- Vă mai simțiți legat de mare și de Constanța?
- Dacă da, îmi puteți da - pentru publicare, evident - o tabletă de suflet sau una-două poezii inedite, care să demonstreze afirmația?
- Dar poze (vechi sau noi) cu scriitori, alte materiale valori focabile publicistic în **Tomis**?) desigur, să aibe legătură cu orașul, cu ținutul etc.)
- Aștept un răspuns cât mai **greu** de la dv. și vă doresc sănătate și tot ce vă doriți dv. !

Cu stimă și afecțiune,
Victor Corcheș

Stimate d-le profesor Corcheș,

Am primit scrisoarea dv. pe data de 12 martie a.c. și pentru a nu lăsa impresia unei delăsări din partea mea, mă grăbesc să vă răspund. Sunt soția regretatului poet Mircea Pavelescu, locuiesc cu fiul meu, ing. Mircea M. Pavelescu și mă ocup de valorificarea operei literare a soțului meu. Trebuie să vă spun că mulți oameni de bine m-au ajutat în strângerea și republicarea unei mari părți a lucrărilor scrise de soțul meu, lucrări ce continuă să apară și în prezent în unele reviste de profil.

Stimabile d-le profesor, țin să vă mulțumesc din toată inima pentru interesul ce-l acordați poetului Mircea Pavelescu. Nu știu dacă ați fost prieteni sau numai constanțeni, dar dorința dv. de a face ceva pentru el mă impresionează, dovedindu-mi că sunt încă oameni gata oricând să facă un bine.

În legătură cu intenția dv. de a scrie un articol în revista **Tomis**, vă comunic că anterior un alt constănțean și prieten al soțului meu, d-l Tudor Ionescu, a luat această inițiativă încă din anul trecut. Am corespondat cu domnia sa, trimitându-i materiale și date corespunzătoare celor cerute de dv. și după câte știu au fost depuse la redacția revistei **Tomis** spre publicare. D-l Novac este la curent cu aceasta și a promis publicarea articolului, dar văd că până în prezent nu a apărut. Ceea ce vă rog pe dv. este de a vă interesa de soarta acestui articol și de a interveni dacă puteți la redacția revistei de a se urgența apariția lui; asta numai în cazul în care nu vă deranjez prea mult.

După cum probabil știți, soțul meu în tinerețe a scris poezii lirice, multe și bune iar în a doua parte a vieții, timp în care a fost și redactor la revista **Urzica** 25 de ani, a scris un număr impresionabil de poezii epigrame și articole de satiră și umor și acestea, de asemenea, de o mare calitate artistică. O parte dintre acestea au fost adunate și am alcătuit un volum de cca 160 de pagini de poezii de ambele genuri, pe care l-am depus la Editura **Albatros**. Volumul a fost acceptat și programat să apară în anul 1981. Deși depunerea s-a făcut în anul 1979, după cum se vede, nu a apărut nici după atâția ani. Multe persoane competente în domeniul literar au intervenit pentru publicarea acestuia și se preocupă încă, iar eu am speranța că va apare mai ales că fostul director al editurii, d-l Sântimbreanu, care mi-a promis solemn că va publica volumul dar nu s-a ținut de cuvânt, a fost înlocuit din această funcție. Pe de altă parte, am alcătuit un alt volum cu tot ce am putut aduna din multele reviste din toată țara, aceasta cuprinzând poezii și epigrame, pe care urmează să-l depun la Editura **Minerva**, unde am promisiunea că va publica o carte **Restituție** despre Mircea Pavelescu, așa cum au publicat anterior cărți despre viața și opera lui Cincinat Pavelescu. Sper că directorul editurii, d-l Th. Vărgolici, care este un om deosebit, va susține opera lui Mircea

Pavelescu.

Stimate d-le profesor, dacă după toate cele comunicate de mine, dv. credeți că ar mai fi ceva de făcut, vă rog să-mi scrieți pentru a vă sta la dispoziție cu cele necesare. În afară de lucrările menționate de dv., cu excepția unor lucrări mai mici, soțul meu nu a mai publicat alte volume și asta vedeți bine de ce, mai ales că el nu era omul care să se căciulească în fața nimănui.

A decedat în anul 1980, la 11 iulie și se află înmormântat la cimitirul **Bellu**, în locul de veci al familiei Pavelescu. A fost membru al Uniunii Scriitorilor din R.S.R., a fost distins cu înalte ordine și medalii, a fost iubit și stimat de toți cei ce l-au cunoscut și a îndrumat pașii multor scriitori renumiți în prezent.

Stimate d-le profesor, eu vă mulțumesc încă o dată pentru bunele dv. intenții și vă rămân profund recunoscătoare.

Ștefania Pavelescu

PATETICA

Balcoanele vetuste din nopțile de gală
Și zâmbete oarbe și pielea de pe os
Se deslușesc în voga-ți privire minerală
precum în putregaiuri un freamăt fosforos.

Dar mâna răcoroasă, acelor moarte frunți,
Le-a mai păstrat în gestul insuflețit căldura.
Elegiacă fundă pentru uitate nunți,
Memoria-ți oferă timid claviatura.

Aștept arcușul veșted al timpului impur
Să răsucească danțul sticloaselor gavote
prin sălile de noapte, când liricul contur
și va desface umbra patetic, peste note.

ELEGIE II

Oameni ciudați astupă fântânile
umbre de păsări mari trec peste case,
iubitele noastre nu mai sunt frumoase,
Singurătatea le-a ars fața și mâinile

Când cerul va clipi asemeni pleoapelor
legendele vor trebui să poposească,
pentru iubirea noastră nefirească

în șesul acesta crăpat de amintirea apelor.

Ca niște fluturi de cenușă, clipele
se prăvălesc în jurul tăcerilor noastre.
Sub cerul câtorva stele albastre
așteptăm să ne crească aripile.

Constanța 1942

RESEMNARE

N-am încercat tăcerea din mine s-o dezghimp.
Cad clipele în juru-mi ca niște fructe coapte
Și nici n-aud în turnuri cum miezul grav de noapte
Ca un topor melodic crestează rar în timp.

Sunt izolat ca-n plasa-i de fire un paing.
Durerile sub lacăt le țin închise-n sipet
Și, neatins de zbucium, nesângerat de țipăt,
Capacul lăzii grele nu vreau să-l mai ating.

Dar, cugetu-mi tresare lovit, plecându-și fruntea
Și sufletu-ngenunche pe colți tăioși de gând
Cu mâinile întinse spre-ncătușare, când
Privirea-i de mătase, domol își lasă puntea.

Tehnoredactarea computerizată și tiparul :

S.C. INFCON S.A. Constanța

str. Prof. Murgoci nr.1, tel./ fax : 041/ 585627, 580527

Bun de tipar : 01.10.1998. Apărut : 1998.

Hârtie offset : 60 g/ m².

Format : 16/ 70x100. Coli tipar : 17.

"Analele Dobrogei", serie nouă, an IV, 1998,
apare editat și finanțat de
Muzeul de istorie națională și arheologie
Constanța.